

ЊКРАТЕД
ЦМАЃТА
КОРДИЕ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՍԵՎՏՈՐ

ՔՐԴԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՆԵՔԻԱԹՆԵՐ

ԳՐԱԴՈՒՄԸ,
ԱՌԱՋԱԲԱՆԸ ԵՎ ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
Վ. ԶՆԴԻՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՔՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ 1969

АКАДЕМИА ӨЛМА ЙА РСС ӘРМӘНИЕ

Сектора роһьлатзание

ԻՔԻԱՏԵԸ ՇՄԱԾՏԱ ԿՕՐԴԻԵ

ԿՏԵԲԱ
Յ

Բարնվիսար,
пешхәбәр у нввисарнаси
йа н. Шнд и

Нәширәта АО РСС Әрмәние

Երևան 1969

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР

Сектор востоковедения

КУРДСКИЕ НАРОДНЫЕ СКАЗКИ

КНИГА
III

Запись,
предисловие и комментарии
А. Д. Жинди

Издательство АН Армянской ССР

Ереван 1969

П Е Ш Х Э Б Э Р

Зэмане мада пешдачуйина экономикае, техникае у култураер'а гредайи зарготьна щмаэ'те жи бэрэ-бэрэ те гōнастьне, йа кэвн варгōнези йа т'эзэ дьбэ. Нмуне зарготьнейо дрежэ нэхш-нътъри, вэки сэл'эта, шэва ль одада, малада дьһатънэ готъне, вэ'де мада иди кем тенэ бьһистъне, шуна вана дō-п'а ед щэлэбе буйинготънейо көрт тенэ гликъръне.

Эве дэрэщедэ бэрэвкъръна нмунед зарготьна кэвн (һ'ьк'-йата у е дьн), нер'а жи ай-һай ед т'эзэ, пьрсэкэ фэрзэ жь бона паскъръна э'мьр, срафэте э'франдарие, р'ōһ'занин у хэйсэте щмаэ'те.

Бь ви тәһәри чапкъръна щьлдед һ'к'йатед (ч'ир'окед) щмаэ'та к'өрда, кө жь сала 1960-и дэстне буйэ, бона хвэйкъръна зарготьна мэйэ кэвнэ т'эзэ пьрсэкэ вэхте хвэданэ.

Һ'к'йатед (ч'ир'окед) эве щьлде, чава ед щьлдед йәке у дōда, щара э'вльнэ, кө тенэ чапкъръне.

Щмаэ'та к'өрдэ қәдим нава э'франдьнед хвэда бь т'э-мами у нава һ'к'йатед хвэда башқә готи — э'мьр, р'абун-р'уньштандьн, э'дэте хвэ дайэ к'вшкъръне. Дайэ бэлōкъръне шәр'к'ари у алт'ндарйа хвэ пешбәри һәрчед к'эдхөр, зōлм-к'ар у гәләк чәтнайед т'эбийэте, чава һ'к'йатед

---

1 Һ'к'йатед щмаэ'та к'өрдие, к'т'еба 1-е, Ереван, 1961.

1 Һ'к'йатед щмаэ'та к'өрдие, к'т'еба 2-а, Ереван, 1962.

„Блбьли һ'эзарэ“, „Гөлбарн“ у ед дьн. Нава һ'к'йатада пьрса шэр'к'арйа сосиалие дь навбэйна хэбатк'арада у к'эд-хөрада щие сэрэ дьгьрэ. Хэбатчи ль һэр дэра, һэрт'ъм алт' дькэ, шөхөле хвэда р'успн у сэрфийаз дэрте, ле мфтэхөр т'ьме алт дьбэ, дьбэ сосрэт у пек'эши („Сидьриэват“, „Гаван у қиза п'адша“ у е дьн).

Һ'к'йатед мә һ'имли сэр р'өһ'е демократизме һатьнэ һэв аниие („П'ешэ“, „Һ'элали“ у е дьн). Пьрсед дин у һ'эбандьне нава ваада, бауэр бьки, щн нэ гьрт'ьнэ. Щмаэ'те нава ванада хвэстынед хвэйэ дэур-зэмана дайэ к'вше, һэв һунайэ, р'өһ' у шөрэт дайэ һэр э'франд'ьнэке у чава һостэки сэр һоста һэргав-дөгав шьмшат у макк'ьрийэ.

Змане щмаэ'те нава нмунед һ'к'йатада, пер'а жи т'э-мамйа заргот'ьнеда, нэ кө т'эне дэвлэмэнд буйэ, ле бэле, ве дэвлэмэндбуна хвэва буйэ сэрэканийа змане литаературае, буйэ змане млэтие, е фэ'мдарие бона һ'эмушка.

Мерхасед ч'ир'ока р'ожа һэрэ храбэ р'эшда жи п'акне у қэнщие дьбиньн, гөманбьр'н набын, чэтнаед сэр р'йа хвэ һэр тэһэри дьд'ьнэ һьлдане, һэр қэватед зөлме у нэп'акне алт' дькьн у дьг'ьннж'ьнэ бэхт у мразе хвэ („Ч'ир'ока дорчи“. „Чьлкэзи“ у е дьн).

Чава нава һэр нмунэкэ зарготида, өса жи нава һ'к'йатада, пьрсед т'эрбэт-т'орэкр'ьна сьлсьлэта, һ'элалие, һөнөр-мэндие-щие хвэйэ лаиқ гьрт'ьнэ. Заргот'ьна щмаэ'те, һ'к'йатед вейэ п'ьр'шур'эйэ-п'ьр'нав һ'имли зэмир'а хэбэр дьд'ьн, теи дьк'эв'ьнэ нава зэмане т'эзэ. Һэр сьлсьлэтэкэ т'эзэ дьқа-қыщэ вейа уймиши дэур-зэмане хвэ бькэ. Һьнда хвэда сэр дьхэб'ьтэ, чава дьбеж'ьн, парзун у чьр' дькэ, р'өһ'е зэмане хвэ дькэ нав, бь хвэр'а пешда дьбэ у паше дьсперэ сьлсьлэта т'эзэһати, кө эв жи һе т'эзэ бькэ, бьсперэ сьлсьлэтэкэ дьн.

К'эмала ве литература зарготийэ кэвн у мина һива шив-хвэрийэ т'ме т'эзэбуйи-гэлэкэ. Эв мерьвр'а буйэ зар к'т'еб, чава дьбеж'ьн буйэ „Синэм дэфт'эр“.

Вэхта эм пьрсада өса к'ур дьбын, дьбиньн, вэки һэдие жи қимэте һэр нмунэкэ зарготи, веп'а т'эвайи қимэте һэр һ'к'йатэке гэлэки бһаг'ьранэ.

Сайа һиндарйа нмуне заргот'ьне эм э'мьре кэвни дэр-

базбуйн һе нас дькын, насйа хвэ дьднэ философийа шмаэ-те, қәwата вейә ә'франдарие, те дәрдьхн, чька әве чава ә'мьр фә'м кьрийә, чнә хвәстын у хәwнәзер'ед we бона р'ожед һатьнеда. Ль сәр бәдәwснә'ти у бәдәwготьна ван эм һин дьбьн.

Һ'к'йатед әве щьлде һ'имли ед буйинготьне у ед серготьненә, гәләк щара жи әw һәрдө шур'ә бь һәвр'а пешда тен у һ'к'йате бь сәрәщәма weва һе дәwләмәнд дькын.

Нава ве к'т'ебеда хенжь һ'к'йатед буйинготьне у серготьне (сербазиготьне), өса жи ед дәрһәқа ә'дәтда һәнә, ле һьндькын. А йәк жи йа сәр наве „Сәйрана мәллә Мусайә“, wәки к'лама бь wi навн (йа „Сәйрана мәллә Муса“) бир тинә. Әва ә'франдьна эп'ещә сазн бәйт'сәрһатйа дьбә, ле чьмки к'лам навда т'өнәбун тер'а һатә дитьне, wәки т'әви һ'к'йата бе данине.

Һ'к'йатед әве щьлде жи һ'имли жь һ'к'йатбежед гөндөд нәһ'иед Абаране у Т'алине һатьнә нвисаре (бәрнвисаре), әw жи нава ван чәнд салед пашьнда. Щи-wаркьрьна ван һ'к'йата диса бь р'еза нәһ'йа у гөндә ду һәв һатьнә данине, чава һ'к'йатед к'т'ебед 1-е у дөда. Һәр һ'к'йатәк өса һатйә нвисаре, чава һ'к'йатбеж готийә, т'ө тьшт ле зедә у кем нәбуйә. Пьрса змен жи диса өса, һ'к'йат чава һатийә готьне, хәбәре we өса жи манә, һатьнә нвисаре.

Бона хәбәред чәтһнфә'мдар у хәбәред шмаә'тед дәрәкә-хәбәрнәмә бь we щьлдер'а һатийә данине.

We шунда, чава сәрнвисаред һ'к'йатед к'т'еба йәке у йа дөда, өса жи сәрнвисаред һ'к'йатед әве к'т'ебе п'арәкә баш-қәкьрнда бь сьрйа әлифба — демәк бь сьре — һатьнә нвисаре, чька к'ижан һ'к'йат к'ижан к'т'ебеданә, пер'а жи те к'ъвшкьрьне р'уе к'т'ебе.

Дәрһәқа сәрһати, хәбат у п'ешәке һ'к'йатбежада п'арәкә дьн һатийә нвисаре. We н'ареда бь шур'е көрт өса жи дәрһәқа сәрәщәма һәр һ'к'йатәкә нәшьркьрида һатйә готьне. Сйужеед we к'т'ебе, өса жи ед к'т'ебед нәшьркьри, гәләки һәвдө бир тиньн (қәнщи храбие алт' дькә, һ'әлали те пәсь-һандьне, храби те гөнәк'ар кьрьне у пьрсед дьн). Ле, һ'лбәт,

h'k'йатед өса чьдаси жи мишани һэвдөбьн, йэк шиьн. Чаван
э'йанэ, башқәготи ед сәр наве Мирзэ Мә'муд гәлэкьн, ле һәр
h'k'йатәк жь йа дьн, йане жи жь ед дьн шөда дьбә, қә на бь
щур'ә готьн у стила хвәва. h'k'йатед өса нолани ед дьне—һә-
ма ван шахед хвәва жи бона һиндарйа пьрсед змин, ә'дәт,
р'абун-р'уньштандьне, зәман у фкьрдариe гәләки һ'әваск'ар
у бһагьяньн.

1. ХОРТӘҚИ К'ӘСИБ

Wәхтәке хортәки к'әсиб һәбу: три дьбър дьчу шәһәр, аршьверши дькър. Чу, хwәр'а р'еда чу, мәрики кал гһиште пар'а, го:

— Хорте дәлал, тәе к'ода һәр'и?

Го: — Wәллә әзе һәр'ым аршьвершиа трия бькьм!

Го:— П'әре мьн т'өнә, го, һәрге гуши три бьди мьн, го, әзе ширәтәки бькьм тә.

Го:— Ә, ширәт жи башьн,— у гуши три дае, хар.

Го:— Wәхта иро әзе ширәтәке бькьм, го, шөхөле иро нә-һелә сбе, го, йа дьне жи, тә дьчи незикайа шәһәр, зәнга эваре кә к'ьшандьн, го, к'идәре тә әв бьһист, ведәре жи бьсәкьнә. Го, йа дьне жи, чуйи шәһәр, һ'әта зәнга сбе нәк'ьшинә, наше дәре.

Әва хорта лехьст чу гһишт п'әр'е шәһәр. Зәнга эваре к'ьшанд: ведәре мазәл бу, әв жи хwәр'а р'уньшт, баре хwә даши, сәпәте хwә у хwәр'а р'уньшт.

Wәхтәке хеләкә шәве чу, леньһер'и дәнг һат: „Wәй, wәй“. Бәр бь мазәл чу, мәрики қур'әқур'а вийә, дьбе: „Wәй мьн хлаз кь“. Чу сәр мазәл сәкьни, го:

— Тә к'ийи?

Го:— Бой хwәдебә, тә чь мәрии, тә мьн азақә.

Пичкә вехьст, леньһер'и қизәкә бәдәв хунеда мәвьщи: к'ьнще we хун. Го:

— Брао, тә мьн хлазкә!

Ви хорти дәсте хwә авите, дәрхьст. Ани һат дани сәр

щъла к'эре, шиселе хвэ ле вэркър, һ'эта сэкъни сбе. Сбе го:

— Хорто, наве тэ чийэ?

Го:— Наве мьн Аһ'мэдэ!

— Аһ'мэд, го, тō мьн хлазки, го дани щэм мьн һэйэ, эзе бьдъм тэ.

Брине we һэбун, бриндар бу хвэ хвэ жи. Кэч'ык риза мэзыне ви шэһэри бу. Натъбу чубу баг'е хвэ, дō хорта дъле ван веда һэбу, эвана нава баг'чэда гъртъбу, готъбу: „Сэре хвэ мэр'а техэ йэк“. Кэч'ыке готъбу: „Дькōжи, бькōжэ, дъле мьн т'ōнэ, настинъм“. Эван жи к'ера лехъстьбун, ани бун, къръбун мэзэл.

Го:— Аһ'мэд, ва тамэки вайэ, пэр'е шэһэри т'эк. Го, мьн к'эрекэ, бьбэ бэр ви тами.

Һурмуре хвэ т'эмам һыштын, кэч'ык бър чу бэр ви тами, шиселе хвэ авит сэр, паше вэгэр'йа трие хвэ бър. Кэч'ыке го:

— Аһ'мэд,— го, дэст бър нава гōлие хвэ, кэвьрэки қимэти һылда да гэдэ, го, — тō хвэндъне зани?

Го:— Эз занъм!

Го:— Флан улисе, номера дәһа, го, һэр'э ведэре, го, тō кō чуйи, дэрбаз бэ, бьпърсэ, бе — кэвьра һун нак'ър'ын. Ве бе: „Қимэте кэвьри чийэ?“ Го, кем бежэ.

Гэдэ кэвьр бър чу щэм дьк'анчи, го: „Қимэте ви чийэ?“

Го:

— Пенсьд манат п'эрэ.

Дьк'анчи дъле хвэда го: „Wэки пенсьдэ, го, эва дәһ һ'э-зари нежэйэ, чър'а нэстинъм“. Пенсьд манат п'эре ви һылда дае.

Гэдэ чу нава шэһэр, дō дэст орг'ан, дошэк к'ър'и, р'абу һьлгърт, ани һат гиһанд кэч'ыке. Эw кэч'ыкева теда р'азан: дэстэк эw, дэстэк эw.

Го:— Көр'о, һэр'э флан улисе, номера, го, бист һ'эвта, го, һэр'э, бе: „Эз дохтър дьхвэзъм“. Эwe бежэ: „Чийэ, нэхwэшэ, бриндарэ?“ Бе: „Бриндарэ“. Эwe бежэ: „Бриндаре хвэ бинэ“. Бе: „На, тō вэрэ сэр“. Дохтър, го, чь кō хwэст, бьде, бе: „Мьн да“. Го, эви кō го: „Эзе бем, эwe бь хвэ — хвэ бьфьштинэ файте: файте бе, һуне р'унен бен. Го, ле тō бежэ бриндарэ, wэки эw жи дэрмане хвэ, сазе хвэ хwэр'а бинэ.

Го, дохтър ани. Кэч'ыке пер'а хэбэр да: кэч'ык хвэнди бу,

Һәр зман заньбу. Ав да гәрмкърьне, щане кәч'ьке т'әмьз шушт, хуна we т'әмьз кър у к'әw дае, дәрман кър. Кәч'ьке жер'а гот:

— Те чьqас wәхти мьн р'аки, қәнщки?

Го:— Эз дькаръм нава бист шәвида тә қәнщ кьм!

Го:— Эз дьхwәзьм эз п'әра зедә бьдъм, нава нанздә шәвида мьн қәнщки.

Го:— Бравә, әзе р'ое дө щара сәр тәда бем.

П'әрә қанм дае. Дохтър р'оеда дө щара дьһатә сәр.

Бәра дохтър шейа қәнщ бькә. Гәдә чу щәм хае там, го:

— К'лите там бьдә, әзе мәһәке теда бьм, мәһәк т'әмам бу, әзе к'лите тә биньм бьдъм тә.

Хае тем дае, п'әре хwә стәнд, чу мала хwә. Дохтър чу, һат нава панздә щәвида кәч'ьк қәнщ кър. Кәч'ьке го:

— Аһ'мәд, кәр'о, тө һәр'и флан улесе, флан номере, го, ведәре дө қәма мәр'а бьдә чекьрьне: йәке жь мьнр'а, йәке жь хwәр'а. Го, әве бежьн. „Qәмә wанә“. Бе: „Эз wана нахwәзьм, әз е өса дьхwәзьм тө чеки, wәки к'едәрехә — қәткә“.

Чу wана дит, әван го:

— Пенщ зер'а бьдә мә, әме қәме өса тәр'а чекьн.

Qәме өса да гредане. Го:

— Эз к'әнге бем?

Го:— Һәр'ә, го, чар р'ожа бьсәкьнә, лехә wәрә.

Чар р'оже wi т'әмам бу, гәдә р'абу чу, дит қәмәнә зә'ф башьн, п'әре wi гьрт дане у ани һат. Ани һат, кәч'ьке го:

— Р'абә һәр'ә ви кәвьри бьвә щәм wi мерьки, бе: „Кәвьре өса гәләк щәм мьн һәнә, п'әрә биньн wәрьн эз бьдъмә wә э" иди наем, һун wәрьн“.

Го, бьр нишан да, го: „К'идәре?“ Р'аст номер жер'а го.

Го:— Дә тө һәр'ә, әме иди бен.

Гәдә һат щәм кәч'ьке.

Дк'анчи р'абу гази һәвалә хwә кър, п'әре хwә жьмартьн, кьрьн дәзмалә хwә, ледан чун. Кәч'ьке леньһер'и әw һәрдө һатьн, го:

— Аһ'мәд, го, әве мьн дьхwәстьн, го әвьн. Го, әзе хwә бьдъм пыш дери, тө дәри вәкә бежә: „К'әрәм кьн, wәрьн һөндөр“.

Го, әwai кә ду тә һатьн, го, әзе е пашьн хьм, тө жи е пәй хwәхә, го нәтърси?

Го:— Чьр'а тө жьни натърси, эз нькаръм йәкихьм?

Өса һатьн һөндөр', һәр йәке дө қәмә, се қәмә wан хьстьн,

Һәрдө жи көштүн. Р'абун эв һөндөр'да һыштн, дәри сәр да-
дан, һәрйәке һәспәк к'ър'и бун, т'вдарәк дибун: сйар бун, гази
хвәде кьрын, чун.

Чун, п'ър' чун, һындьк чун, чун сәр канике һәспа пәйа бун,
сәр ч'э'ве хвә шуштн, нане хвә данин—нане хвә харьн о к'э-
ч'ьк һ'эвәки һенъжи, сәре хвә да сәр чонга Аһ'мәд, р'аза. Аһ'-
мәд дьле хвәда го: „Гәло мын эва хьлазкьр, гәло we мын бьс-
тинә, йане на?“ Гөлие we аһа һьлда, аһа дани, дөшөрмиш бу:
эв жи р'аза бу. Леньһер'н кәвьрәк бын гөлие weда бу. һьлда
пер'а ша бу. һәв леньһер'и си һат сәр сәре ви: тәйр һат эв
кәвьр һьлда, wәкә дәһ-панздәһ гава дур дани, Әви сәре кәч'ь-
ке нәрм дани у пәй тәйр к'әт. Тәйр һа чу, һа дани. Әв жи пәй
чу. Тәйр чу сәр сәре дар, бәр һелина хвә дани.

Әв кәч'ьк р'абун, Аһ'мәд т'өнә. Веда Аһ'мәд, weда Аһ'мәд,
Аһ'мәд т'өнә. Дәст бьр бын гөлийа хвә, го: „Wa, әви кәвьр дь-
зин бьрын“ .Һаж мәсәла Аһ'мәд шинә, чь занә чь һатйә сәре
ви.

Аһ'мәд һәв леньһер'и хайе бег' һат, го:

— Хорте дәлал, тө чь дьки?

Го:— Дьхвәзьм бьвьм баг'ванчие тә.

— Э, го, хорто, чь һәйә, го, һәде хвә бежә.

Го:— һәде мын чийә, го, тө исафа хвә.

Аһ'мәд бу баг'ванчие ви. Сәр we дарә ав бьр'и, е дьне ав
да. Әв дар һ'ышк бу. Аг'е р'өке һат, го:

— Аһ'мәд, го, эва дара чьр'а һ'ышк бу?

Го:— Аг'а, ав дьдьм, ав надьм бәр пагьрә.

— Э, го, бра қөрбана тәбә.

Го:— Аг'а, һәрге дьле тә һәбә, әзе we дарә бьбьр'ьм, го,
шөрәта баг' храб кьрийә.

Го:— Бьбьр'ә, лаво, дәсте тәйә!

Әви чу мал, балт'ә ани у дар бьр'и. Дар бьр'и, гава дар
к'әт һелинева, кәвьре ви һелинева пәкйанә weдәре. Әви кәвь-
ре хвә һьлдан о чу мала аг'е хвә, го:

— Аг'а, го, һәде мын бьдә мын, әзе иди һәр'ьм, го, эз на-
хвәзьм.

Го:— Чьр'а, лаво?

Го:— Н'эта шна бэр баг'е тэ бумэ, ле иди эзе һэр'ым мала хвэ.

Гьрт п'эре ви дане, о гэдэ р'е к'эт һат.

Эм бен сэр кэч'ьке. Кэч'ьке леньһер'и Аһ'мэд т'өнэ, һэспа хвэ сйар бу, һэспе дыне жи дьзгина ви гьрт, р'эх хвэ хьст у чу — к'этиә валате хэриб у дьчэ. Кэч'ьк чу дэрк'эт шәһэрәки, шәһэрәки хэриб, нэнас. Чу пьрс-пьрсйар кьр — щики, ст'арәки. Го: „А, Қанли хан вайә, һэр'ә“. Чу бэр дәре we хане. Хае хане го:

— Чь дьхвэзи?

Го:— Эзе ишәв ведәре бьм.

Чу дәри вәкьр, һэспе хвэ бьрын һөндөр', го, хае ханер'а го:

— К'а ч'раке, тыштәки бьдә мын һ'эта сьбе эз бэр р'унем.

Го:— Ч'ра т'өнэ, әвә.

Дәри сэр кэч'ьке к'лит кьр ,чу. Әв хан жи сера хане һәйә. Кэч'ьке чь заньбу? Хэриб бу, чь заньбу фәқире? Нишәв дәрбаз бу, сәһ'эта йәке, һәв ньһер'и йәки го: „Эз бемә тә?“ Го: „Смьлаи“. Шарәке гот, щара дөда диса го — эз бем? Кэч'ьк тьрс-йә, т'әнейә. Щара сьсийә кэч'ьке го:

— Те бейи, вәрә, те бейи мын бькөжи, чь бьки?

Готьна кэч'ькер'а, хөр'ини к'этә дишер, дишар һьлшйә. Гава кэч'ьке пичкә вехьст: дит т'әмам зер'. П'әйис һэспа we дәре һәбу: зер' вәшарты, п'әйн авитә сәр, сәкьни һ'эта сбе.

Хәйе хане бса сер чекьрийә, хәлде теда зравқетанди кьрийә, мьрьнә, әв жи һәтиә һур муре ван, зер'е ван һьлдайә, шәндьәк жи авитйә падвале. Кэч'ьк вандәра гәр'йә, дит дәр-гәк вайә, нола дәре қут'ики. Вәкьр, леньһер'и т'әмам шәндәке мәрваньн теда. Кэч'ьк бэр дери сәкьни, тьрса р'анәза. Сәкьни һ'эта хәйе хане һат: һ'ышк п'есире гьрт, го:

— Тө навежи эз мәрникөжьм, мәрьва дькөжьм, һурмуре ван жи һьлдьдьм? Го, ве сәһ'әте эзе әлами мәзьне шәһәр кьм, тә бьдьм хәньқандьне.

Го:— Бой хвәде бә,— кэч'ьк форма мераданә, һьзанә қизә, го,— хорто, мын вәгәр'ә, го, чь дьхвэзи эз бьдьмә тә.

Го:— Вәрә, го, тө бьдә мын ви таме хвә синоре вива: эзе ида шкйате тә нәкьм.

Там һьлда да кэч'ьке.

Кэч'ык чу нав шәһәр, мәри дит, го: „Инжнер к'едәренә, го, эз дьхвэзым там хвәр'а чекьм“. Го: „А, флан улисенә“.

Плана там авитыс, форма плана мала баве хвә: помера ви, сазе ви — һәма ӧса да чекьрыне. Дә п'алә сәр хэбьтин, дӧ хорте нола һ'әмо жи дан сәр ван п'ала.

Бәра хвәр'а кэч'ык там чекә. Гәдә ӧса чу, чу, һ'ӧкӧме хвәде дәрк'әт ви шәһәри, һат сәр ви тами сәкьни. Һат, го: „Эзе жи бьхэбьтым“. П'әрә дәсте ви т'ӧнә, кэвьр жи дәсте ви начә һуркә. Ә'ләми кэч'ыке кьрын, го:

— Аг'а, го, мәрик һатйә, дьхвэзә бьхэбьтә.

Го:— Бержьне бра бе щәм мьн.

Гәдә бьрын қате жорьн, щәм кэч'ыке. Кэч'ыке әв нас кьр. Го:

— Әв чийә пышта тәва?

Го:— Т'орне мьнә!

Го:— Чи тә һәйә бьһелә о лехә һәр'ә бьхэбьтә: чәнд р'ожә дьхэбьти, бьхэбьтә, тӧ зани. Кӧр'о, го, к'иске хвә дайнә, һь-нәк жь тә дьдзьн, п'әрә-мәрә дайнә вьра һәр'ә.

Го:— На, аг'а, эз нькарьм, анамәтәки мьи теда һәйә, эз нькарьм дайньм.

— Кӧр'о, го, мәтьрсә, бьһелә.

Һәрнәисә кэч'ыке зоре же стәнд, кьр ишкава хвә. Әв чу хэбьти. Кэч'ыке гава к'ис вәкьр, ди әв һәр шәш кэвьре we тедаһн. Ди у мәри шанд, го:

— Әви хорти биньн.

Ани һат, го:— Хорто, го, әв к'исе тә чь теда бу тӧ тьрс-йаи?

Го:— Қәт, го, тьшт те т'ӧнә.

Го:— Дә һәла дәри вәкә чь те һәйә.

Зоре дәри вәкьр, леньһер'и кэвьре қимәти теда.

— Кӧр'о, го, тә қачахи кьрийә, дьзи кьрийә, әва кэвьра тә-р'а жь к'ӧ һатйә?

Го:— Аг'а, әв кэвьре мьһн.

Го:— Кӧр'о, тӧ мьн нас дьки?

Го:— На!

Го:— Кӧр'о ,го, э нә эз әв қизьм, тә эз қәнщ кьрым, э нә эз тәр'а бум, кэвьр жи тәр'абун — тә чьр'а дьзи?

Гәдә мәсәла хвә жер'а гот, го:

— Тэ сәре хwә дани, мьн кәвьр дәрхьст, тәйр һат, го һа-
һа һат сәре мьн.

Гәдә аш да дәwса хwә, кьр мәзын. К'ышце хwә қизтпе
хwә кьрын. Қәч'ьке го:

— Р'астә, тә әз хлаз кьрым, ле әз тә настиным,
К'әнге мьн де у баве хwә дит, әван әз тә һ'әлал кьрым, ви ча-
хи әзе тә бьстиным.

Әм бен сәр дйа кәч'ьке.

Дйа we мере хwәр'а гот, һәргав дьгрйа, гот:

— Қизәк мә бу, чу баг'чә у онда бу. Ә нә тө п'адшайи,
тә нькари салхәке, сульхәке бьки әм бьгәр'ьн?

Р'абун зер' һьлдан, к'әтын файтоне у гәр'йан, чька го, ча-
wa бу. Дьле ван дешийа, қиза ван бу, го, әм бьгәр'ьн чька
салхә we щики һьлнайньн?

Гәләки гәр'йан, дәрк'әтын ви шәһәри, шәһәре қиза ван.
Һәw ньһер'и әва тама мина таме ванә. Дйа we жь мере хwә-
р'а гот, го:

— Әва чаванә, го, әва иомера мала мәйә, ә'йни плана
таме мәйә.

Часавой го:— Һун чьр'а әглә бун?

Әван готын:— Әва тама ә'йни бь плана таме мә чебуйә.
Го, әва чь ерә?

Го:— Флан шәһәрә!

Кәч'ьке акошкер'а леньһер'и, де у баве хwә нас кьрын.
Хөламе хwәр'а гот:

— Нәһелә файтон һәр'ә, һ'әта әз жорда тем.

Хөлам вана әглә дькә. Қәч'ьке гәдәр'а гот, го:

— Әвана де у баве мьньн, әм һәр'ьн тек'әвын бьн мьле
ван, биньн бен.

Чун к'әтын бьн мьла, анин һатын, дан р'уныштандьне.
Ә'зәт қөльх жер'а кьрын, пьрс же кьрын: „Мәрьве чь т'опрахе-
нә, к'инә?“ Әван жи щаба ван дан. Мәсәла қиза хwә готын.
Го:

— Қизәкә мә һәбу, чу баг'че, бе сәбәб онда бу, әм сәба
ведәре жи дьгәр'ьн.

Го:— Wәки әз щие қиза wә бежьм, һуне чь бахшише бь-
дьнә мьн?

— На, го, эм нькарын р'өн'е хвэ бьдын, вэки дьн тө чь дьхвэзи, чь дэве тэ дьгэр'э, эм сэкьнинэ.

Го:-- Эва чэнд сале қиза вэйэ?

Го:— Эва дән сале вейэ онда буйэ, ч'ук бу, онда бу: нһа щэм мэ бэ жи эм наснакьн.

Бу қир'инһа кэч'ьке, хвэ авнт п'есира баве хвэ, го:

— Баво, нэ эзьм, қиза вэмэ,— наве хвэ го, нас кьрын, сэр һэвдө гриан. Кэч'ьке паше мäsэла хвэ, йа ван мерька жер'а го, го,— эви хорти эз хлас кьрым. Эв бре мьнэ, эз хушка винмэ: ида чава дькьн, бькьн, хвэде эз хлаз кьрымэ, эви хорти эз хлаз кьрым.— Дэ т'эмам чь кө һатьбу сери йэко-йэко де у баве хвэр'а гот.

Де у баве we ведэре данэ ви хорти. Гэлэки мала қиза хвэ, зэ'ве хвэ ман, дьле ван барстан бу, ледан вэгэр'йан чун. Эв чун мала хвэ, эв жи ман ера хвэ.

К'ота бу чу.

2. ҚИЗА СӘРВӘХТ

Вәхтәке п'адшак һәбу, қизәк ви һәбу. Жьна ви мьр, дә р'ожа we һат, мьр. Чу жьнәк дьн ани.

Демар'ие қизьке кьр ә'йнат. Шәв, р'о хәйба we бәр баве дькьр, дьгот:

— Әз сбе р'адькьм, дьчә дьк'әвә тәндуре, го, сбе тә бьди кәр'е п'адшаки, го, жь тәр'а чьқа шәрмә?

Го:— Тышт накә, щәгәрә, ширәткә!

Щарәкә дьн хәйба we кьр, го: „Феле we мьхтар'ьн“.

Бав ле һат хәзәве,го:

— Гази флан дургәрикә, бра бе вра, сандоқәке жь қиза мьнр'ә чекә.

Шанд дургәр ани, жь wir'а гот:

— Шие we теда бьбә, нане we, ава we сандоқеда бьбә.

Го:— Чь һәйә, п'адшаи саг'бә, го, әзе чекьм.

Ани чапа кәч'ьке гьрт, сандоқ да чекьрьне. Го:

— К'лита we һөндөр'да чекә, вәки кәч'ьк хвә-хвә вәкә, бьгьрә.

Тәмам чекьр, п'адша һат сәкьни, қиза хвә ани, мьле қизе гьрт, жер'а дошәкәк дани бьни, бә'лгик да бәр сери, го:

— Әва нане тә, ава тә, - кәч'ьк һин кьр, го, - тәе ава вәки, ва дади, — кәч'ьк кьр һөндөр'.

Да пышта хөламәки хвә, го:

— Бьвә һәр'ә базаре, го, нава базаре дайнә, бежә: „Әз ве қот'ие дьфрөшьм, аланда п'ошмандьр, сатанда п'ошман-

Дыр — е кӧ бьк'ьр'э п'ошманэ, е кӧ дыфрошэ жи п'ошманэ“,
го, тӧ эви глии һа бежи.

Эви гази кьр, го: „Е кӧ бьк'ьр'э, эв жи п'ошманэ, е кӧ
дыфрошэ жи, эв жи п'ошманэ“.

Хортэк ведэре р'аст һат, го:

— Тӧ чь дыбежи?

Го:— Вэлэ хайе ве сандоце жи п'ошманэ, е бьк'ьр'э
жи п'ошманэ.

Го:— Кӧр'о, го, қимэте ве чийэ?

Го:— Қимэте ве зер'экэ!

Эв мэри жи ведэре чубу курсе, лэ'д-лэ'д дыһат мала
хвэ, щар дьн дычу курса хвэ. Гьрт п'эре ви дае, гази фьрг'у-
не кьр, ани лекьр, ани һат мала хвэ. Ани мале. Эв хорт нэ-
зэшьщи бу: эв бу, пирэдек ви бу. Пирэдя ви го:

— Лаво, эва чийэ, тэ стэндийэ?

Го:— Дае, эз жи ньзаньм!

Дэсте хвэ дае, ва гранэ, го:

— Чийэ теда, тэ чьр'а стэндийэ? Го, к'лита ве һайэ?

Го:— На, форма ве р'ьнд бу, мьн жи стэнд.

— Э, го, лаво, бэлк'и кэвьр теданьн, қум теданьн, тэ
чьр'а стэнд, п'эре хвэ бадьлһэва дае?

Ани щие ве чекьрын, го: „Форма ве р'ьндэ, бра
бьсэкьнэ“.

Р'оеда гэдэ дычу щэм һэвалэ хвэ, пирэдя ви жи дычу
нава щинара, нав гӧнд. Сбе нане хвэ дыхарьн, дэрдьк'этын,
эваре т'эзэ дыһатын.

Р'оке сэкни, кэч'ьке к'лита хвэ сэр хвэ вэкр, дэре ван дада,
тэндурэ пире ани дада, ани брьнше пире чекьр, һэвире пире
кьрбу, ани нане ве лехьст, харьна хвэ чекьр: ани п'ара ва-
на башқэ кьре, хвэр'а кьре — т'ера хвэ хар. Диза ве жи
дани сэр тэндурэ ве, нане лехьсти жи дани дэра һане.

Вэхтэке пире го: — Эз һэр'ьм тэндурэ хвэ дадьм.

Һат леньһер'и тэндурэ ве сазкьри, нане ве лехьсти,
харьна ве чекьри, го: „Эва чийэ? Мэ дэре хвэ дада, мьн на-
не хвэ ленэхьстьбу, го, эв чь бу, мляк'эт бу, эв чь бу?“
Пире хвэр'а дӧшӧрмиш бу, һэв ньһер'и кӧр'е ве веда һат, го:

— Бне, тэ тэндур дадайэ?

Го:— Эз хатъмэ тэндур дадаи, нане мэ лехьсти, харь-на мэ чекьри.

Эв гэдэ зен кьр, дер'а нэго, го:

— Дае, чь һэйэ, дыбэ хөдане мала мэ һэбьн, мляк'эте қәншице һэбьн, го, чь һэйэ.

Нане хвэ харьн, го: — Дае, бьсэкьн, һэла р'окэ дьн жи'ва дыбэ, йан на?

Ма р'ожа дьне, нав һэвда го:

— Эзе бежым, эзе һэр'ым флан гөнди, тө бежэ, эзе һэр'ым флан гөнди, һэла бьнһер'ын эв чийэ, өса дькэ.

Гэдэ малда дйа хвэр'а гот:

— Эзе һэр'ым флан гөнди, тө жи һэр'э флан гөнди.

Гөһе кэч'ьке жи сэрэ. Дэрк'этын, көр'е пире таме дьнеда хвэ вэшарт. Кэч'ьк фреқэт бу, лехьст дэри вэкр, гези һьлда эв дэр пақышкьрын, тэндур пире дада, ани қэйси чекьр.

Гэдэ қэлиштэка дерир'а дьнһер'э, кэч'ьк нинэ, һорийэ, го: „Эв чийэ?“ Ани һат хвэр'а харьн кьре, хар, п'ара ван һьшт, кьр кө һэр'э тек'эвэ қөт'ийа хвэ, гэдэ, дери хьст, го:

— Қиза қәнш, го, бой хвэде бэ, го, нэчэ, мьн тө дити, дери вэкэ, бьсэ һэла тө чьр'а өса дьки?

Дэри вэкр, гэдэ чу һөндөр'. Гэдэр'а гот:

— Эз нэ нэһэқьм, тө нэһэқи. Гава тэ қөт'и ани, тэ нэго, дыбэ мэр'теда бьн, тэ мэри нани дэри вэнэкр — тэ дэнге хвэ нэкр, эз жи кэр' бум.

Го:— Қиза қәнш, эз иро э'зэпым, го, хвэде тө мьнр'а гиһанди, го, тө гэрэ мьн бьстини.

Го:— Вэхта эз бум қсмэта тэ, тэ эз к'р'имэ, эзе жи тэ бьстиньм, чьр'а настиньм?

Һэв леньһер'и пире дэрда һат, го:

— Дае, эва қөт'йа мьн ани, эва қиза же дэрк'этийэ, го, эз э'зэпым, эзе вейа бьстиньм.

Го:— Чьр'а эз һ'ыз накьм? Қиза бэдэw, баш; вэхта хвэде тэр'а мэйсэр кьрийэ, бьстинэ.

Ведэре ида гэдэ стэнд, һэрге п'ире ван һэбу, шехе ван һэбу, ани һ'элал кьрын ле. Кэч'ьке нэһьшт пире шөхөлэк бькэ. Пире шабуна ньзаньбу чава бькьра, һьндьк мабу дьле we бьқэльшйа, хорт диса өса, го:

— Хвэде, эв қиза қәнш, чава хвэде мэр'а мэйсэр кьр? Феле we баш, хвэ-хвэ баш, гэлэки ша бун.

Гэдэ мөг'даре панздэ р'ожа ма, го:

— Дае, эзе диса һэр'ым курса хвэ, го, эзе хёламэки бь-
гьрым бэра бэр дэсте вэбэ, го, һун жи мал бьн, го, чи вэ жи
кем бэ, мьнр'а к'аг'эза лекьн, бышиньн.

Хёлам гьрт, нди гэдэ жи чу сэр курса хвэ. Эв хёлам
чэнд р'ож сэкьни, кэч'ке бу э'мэл, го:

— Вэрэ сэре хвэ мьнр'а текэ йэк.

К'эч'ке кьр нэкьр, хвэ же хлаз нэкьр, го:

— Гэмаро, тэ чики, хёламе мере мьни, го, эз чава сэр
мере хвэда қавие бькьм?

Кьр, нэкьр кэч'ьке нэһьшт. Дьле хёлам гэлэки к'эт.
Эви р'абу зардйа гэдэ к'аг'эээк ньвиси, го: „Лаво, тэ чава
чуйи, жьна тэ қав дэрк'эт“, к'аг'эз чекьр у шанд шэһэр.

К'аг'эз гһиште, гэдэ леньһер'и дйа ви ньвисийэ. „Лаво,
һ'эта тэ вьр буйи, жьна тэ п'ак бу, тэ кэ чуйи, жьна тэ қав
дэрк'эт“ к'аг'эз чекьр у шандэ шэһэр. Гэдэ р'а-
бу к'аг'эээк ньвиси, го: „Дае, к'аг'эзе мьн гһиш-
тэ тэ сбе гһишт — сбе жьна мьн дэрхэ, эваре гһишт,
эваре дэрхэ, эв жьн мьн нэлазьмэ, тэ кэ дэрнэхи, эзе бем
мал тэ бькөжьм.“

Гава к'аг'эз гһишт дйа ви, кэч'ьке дэсте ве гьрт —
хвэнди бу, го:

— Көр'е тэ лекьрийэ, готийэ: „Тэ к'аг'эзе мьн стэнд —
жьна мьн дэрхэ, сбе дьстини, сбе дэрхэ, эваре дьстини —
эваре дэрхэ.“ Эве кэ ханд, бу қир'ниа де, к'эт, к'эрба
бука хвэ.

Кэч'ьке го:— Пире, го, хвэ нэхэ, тэ гөнэйи, һ'ьлбэт йаз-
йа мьнда һэйэ: гава дйа мьн мьр, баве мьн бэри мьида, һ'ьл-
бэт йазиа мьнда һэбу.

Қиз нинбу, һ'өсьлшэмалэк бу. Пире хэр'ьқи, паше һур
муре ве дае, к'ьнше хвэ хвэ кьрын, һьнэ нан хвэр'а һьлда у
жь гонде ван дэрк'эт. Чу, чу дэрк'этэ т'опэки, вэгэр'йа, ди
кэри пэзи вейэ, го:

— Бэрэк'эт бэ, шьвано!

Го:— Сэр ч'эвар'а һати, қиза қэнш!

Го:— Қимэте ве каре чийэ, го, тэ шэржеки, һ'уре ве
бьди мьн, е дьн тэр'а.

Го:— Қимэте ве манатэкэ.

Һылда қимәте we дае, кар шәржекър, кәч'ьке нав дьле we дәрхьст, һ'уре каре нав дәрхьст, һылда, го:

— Шәндәк жь тәр'а. Го, брао, к'ьнше мьн хасьн, шә'рын, бьбә бьдә хуш.ла хвә, дйа хвә, го, әв к'ьнше хвә бьдә мьн, һ'ыз дьки п'әрә жи сәрда бьдъм тә.

Гәдә ди к'ьнше we бьһе дәһ һ'өзарьн, гьрт шә'ләк дае, к'өмәк дае. Кәч'ьке к'ьнш һылда чу бәр аве, һ'уре каре дәрхьст шушт, әв к'ьнше швин хвә кьрьн,п'ор'е хвә бәрәв кьр. һ'ур важн кьр, кьр сәре хвә, бу форма к'әчәлокәки у чу, го: „Жь хвәдеданә, йазйа мьнда өса һәйә,“ -чу.

Кәч'ьк хвәр'а чу дәрк'әтә шәһәрәки нона шәһәре Бат'ьме, ди гәми сәкьнийә мәхөлқәт те дьк'әведа. Т'әв ви мәхөлқәти әв жи чу к'әт һөндөр'е гәмие. Гәми р'е к'әт. Вәхтәке к'әтһн нава гәмие: „Блет, блет.“ Гьшти блета хвә нишан дане. Ди мәрики бе блетә, го:

— П'әре мьн т'өнә, әз бе блетъм.

Әм бен сәр мере we. Мере we һат мал, дйа ви кьр қар'и-ни, го:

— Тә чьр'а к'аг'әзәк өса шанд, тә жьна хвә дәрхьст, го, бука мә баш бу.

Әви жи го:

— Дае, нә тә к'аг'әз шанд, вәки әв қав дәрк'әтийә?

Хөлам жи, вәхта кәч'ьк чу, дәрк'әт пәй қачаха we қизе. Мере қизе жи дйа хвәр'а го:

— Вәлә хөламе мә нвисийә, го, дае, әзе һәр'ьм пәй қачаха жьна хвә.

Әм бен сәр кәч'ьке. Мәзьне гәмие ньһер'и, го: „Әва р'әнге we е к'өлфәтә,“ го:

— Тө жьни?

Го:— На!

Го:— Вәки өсанә, әйба хвә нишани мәдә, го, әм вьра гьшк мерьн.

Кьр, нәкьр кәч'ьке хвә хлаз нәкьр, we чәва нишан кьра, қиз бу. Мәзьне гәмие дьле ви к'әт кәч'ьке. Кәч'ьке хвә хлас нәкьр, го:

— Вәлә әз к'өлфәтъм.

Мәзьне гәмие го:— Жьна мьн мьрийә, вәрә мьн бьсти-

нэ, го, тө мьн нэстини, го, тө бе блети, эзе тэ акошкер'а бавем.

Кэч'ык тьрсйа, го:

— Брaбэ, эзе тэ бьстиньм, ле го, эдэба хwэда бьсэкьни, го, тө незики мьн би эзе хwэ хьм, жь акошке бавем, го, h'эта эм бьгьнижьн wэлaтe wэ, wi чaхи мьн тэр'а гот, эзе тэ бьстиньм.

— Э, го, брaбэ!

Го:— Мала тэ хрaб бэ, тө we қлхеда, тө бэр бь мьн бейи, тэр'а жи шэрмэ, тө мэзьне гэмиейи.

К'эт аqьле wi, го:

— Qизa қәнш, готьна тэйэ!

Ажот чу, дэрк'эт шэһере wан. Гэми да сэкнандьне. Мэ-хөлqэт к'шйа. Ма кэч'ык у мэзьне гэмие. Кэч'ыке го:

— Тө wi қлхи мьн бьви мала хwэ, го, we бе — чу к'эчэ-локэк ани, го, к'ьнше жьна тэ һэнэ, го, һэр'э, һэр'э к'ьнше жьна хwэ, wэкэ бист-си к'өлфэти һьлдэ wэрэ ведэре, эзе к'ьнше хwэ хwэ кьм, р'эх к'өлфэт к'эвьм, лехьм бем мала тэ.

Го:— Брaбэ!

Кэч'ык теда ма, эwi жи фaйтон һьлда чу мала хwэ, го:

— Шкьр эз зэwьщимэ, жьна мьн гэмиеданэ, — к'ьнше жьна хwэ бэре һьлда, чьл жьн ани һат бэр бь гэмие.

Жьн һатьн, к'ьнше кэч'ыке шьqьтандьн, к'ьнше жьна мерьк лекьрьн. Кэч'ыке го, мере хwэр'а го:

— Тө һэр'э, п'эре тэ гэлэкьн, го, һэр'э фр'ьне wэкэ се п'ут лош бинэ, щэндэк соркэ, харьне бинэ — эм к'еф бькьн. Тө жи һэр'э нав һэwале хwэ к'еф бькэ, ижар сэх'эта шэша лехьн wэрьн, эме т'эв һэр'ьн мале.

Мэзьне гэмие ша бу, льнге wi эрд нэгьрт. Чу се щэндэк сор кьр, дө — се п'ут нане лош ани. Кэч'ыке го:

— Дэ тө һэр'э нава һэwале хwэ, хwэр'а к'ефкэ, эwаре лехьн wэрьн.

Бэра эw һэр'э, эм бен сэр кэч'ыке.

Кэч'ык қиза п'адша бу, хwэнди бу. Кэч'ык р'абу к'өлфэт кьрьн һөндөр'е контэке, дэри сэр дада, хwэ-хwэ чу к'эт кон-та пешьн, бу шофер, бэре гэмие wэгэр'анд, ажот wэлaтэки дьне.

Wэхтэки бу қур'инья гэмие, хэлqе го:

— Мала тэ храб бэ, тэ чь кыр, бэре гэмие қизьке вэгэ-р'андийэ, гэми чу.

Мере жьньке сэре хвэ хьст, ле ида чь бькьра? Ўндөр'е гэмиеда к'олфэт грийан, го: „Зар'е мэ ман.“

— Э, го, хуна вэ жь хуна мьн сортьрэ? Эз к'ода чум, хун жи вьра. Ве иди чь бькьрана? Ўвар чу мере ван к'олфэ-тар'а, го:

— Вэлэ к'олфэте вэ кьрын гэмие, бэре гэмие жьньке гонаст, жьне вэ чун.

Эв мер, мэзыне гэмие һьлдан пэй к'этын.

Эв бэра пэй к'эвын. Эм бенэ сэр кэч'ьке.

Кэч'ьке ажот, гништын р'эшае. Лэнгэрэ дан гьредане, к'олфэт пэйа кьрын, бэре хвэ дан ч'йаки, чун. Го:

— Қиза қэнц, гоне мэ стөе тэ, тэ эм жь мере мэ, зар'е мэ қэтандьн.

Го:— Чи вэр'анэ, вэрын.

Эв ч'йа ч'йае һ'эрэбашьянэ — чьл йэк һ'эв бун. Эв һ'эфт сале ван қачаханэ ви ч'йаинэ, хвэр'а дэзие дькьн, йолэ дьчын. Ўэрэбашие мэзын го:

— Көр'о, го, чар һ'эв һэр'ын, вэки вэ ди диванэ, хун агьркьн, эме жи вьр гөлэкьн, һэрге нэ е диваненэ, һьл-дын бияньн.

Чар қачах чун пешие, ньһер'и — т'эмам к'олфэт, к'ол-фэте хэмьланди, бэдэв, го:

— А, го, хвэде к'өр'а мэр'а гиһанд, ви ч'йае инсэз.

Т'оп кьр, ани щэм һ'эрэбашие мэзын: лынге ван эр'де нэбун, го:

— Эм һ'эфт салэ бе жьнын, хвэде к'өр'а шандьн?

Кэч'ьк сэкни, го:

— Эв мэзыне вэйэ?

Го:— Эре!

Го:— Хун хвэ нэ гөр'ын.

Го:— Қиза қэнц чь дьбежи? Го, быһер' тэ чава го, эме глие вэ бькьн.

Го:— Эм чьл йэк жьнын, го, хун чьл йэк мер, го, хун эдэба хвэда бьсэкьнын.

Го:— Ле эм чава бькьн?

Го:— Бьсэ, го, эме дэ'вата хвэ бькьн. Го,эме йэке бь-дын йэки, оса дэ'вата гьшта бькьн. Го, пэз, дэваре вэ һэйэ?

Го:— Мэ днйа чатмиш кърйя, эм дөхөн.

Го:— Ситьле вә һәнә?

Го:— Һәйә!

Го:— Һәр'ын дөварәки биньн, чар — пенщ пәза биньн шәржекьн.

Ани һат, шәржекьрын.

Го:— Дө мәрие хвә бышинә шәһәр, го, к'идәре шәрафа һ'әфт салә һәбә бәра биньн.

— Э, го, чь һәйә, қиза қәнщ, чь бежи, эм сәкьнинә.

Дө мәрие хвә сйар кьрын, чун шәрафе. Көч'ьк дада, шәраф һат, го:

— Алики мере р'унин, алики жьн, го, әме дә'ватә бькьн: һәр к'өлфәтәке бьднә йәки, го, эз тә жи әме һәв бьстиньн.

Го:— Әре қиза қәнщ!

Әве р'абу к'өлфәт ширәт кьр, го, әзе бьбьм доләбаши, го, әзе әшқи ван йәко-йәко бьхөм, го, һун бьзвьр'ьн, шәрафе хвә бьр'ежьн.

Дә алик мер р'уньштнә, алик жьн. Истола хвә данин, ичкә анин. Кәч'ьке го:

— Эз дьхөм әшқа к'ижани, го, һун пышта хвә бьднә бьр'ежьн,— жьне гьшка ширәт кьр.

Әвана хар, к'өлфәт нәхар, әвана хар, к'өлфәт нәхар. Вәхтәке гьшк хәр'ьдин чун, дә шәрафа һ'әфт салә бу.

Кәч'ьке әв геж кьрын, данин. Кәч'ьк р'абу, го:

— Гәли к'өлфәта, р'авьн һәр йәке к'ьнще йәки хвә кьн, һәспе ван сйар бьн, эм һәр'ьн.

Р'абун, к'ьнще ван хвә кьрын, чи ван һәбу хвә кьрын, к'әтын форма мера. Кәч'ьке р'абу, го:

— Һәспа бьк'ьшиньн.

Кәч'ьке ванар'а һәсп зин кьрын у сйар бун. Т'вьнге хвә авитьн стөе хвә, кәч'ьке да пешие.

Һәв ньһер'и шәһәрәки нола Т'лфисе. Әв чьл йәк мәри һатьн хар.

Диван пе һ'әсийа го:

— Қачах һатьн нава шәһәр.

Дә әв т'әмам гьртьн, го:

— Қачахе эм ле дьгәр'йан ч'йа, го, шаш бунә һатьнә,— ә'ламәти дане, гьртьн.

Гьртън, чэнд р'о сэкъни, суд р'унышт у гази кър, чька эвана чьга мэри кӱштънэ, чава кърънэ, дэ суда ванэ.

Гази кьре, т'эмам щмаэ'т р'унышт, го:

— Эва һ'эфт салэ вэ днйа шеландьн. бежън, чька ч'э сэр чь ъса кър?

Го:— Мэзьне вэ к'ижанэ, р'аст бежън?

Го:— Р'сқэт һэйэ, эм хэбэрдън?

Го:— Һэйэ!

Го:— Һун дыбен Һун качахън: р'астэ эм форма качахаданьн. Ле чька бра жънэк бе нава мэ, чька эм мерън йан к'ӱлфэт.

Го:— чава к'ӱлфэт?

We сәһ'эте э'мър кър, дӱ к'ӱлфэт к'этън нав вана — п'еснре хвэ вэкърън — т'эмам к'ӱлфэт.

Го:— Дэ вэрън гьлие хвэ мэр'а бькън.

Дэ т'эмам чь хатъбу сэре ван һ'ӱкӱмэтер'а гот, го:

— Эв ойн мэ аниэ сэре качаха.

Һ'ӱкӱмэте эв т'эмам кър сэр қӱльхе, айльха ван қалым да, го, бэра бькън, бьхӱн,— дэвлэт ле хат р'э'ме.

П'адше we дэвлэте мър. Тэйре дэвлэте бэрдан. Тэйр гэр'йа, гэр'йа, хат сэр сэре we кэч'ьке данн.

Го:— Тэйре мэ шаш буйэ, го, эва мэръе хэрибън, го, тэйр бьбън хэр'ьн шар дьн бэрдън.

Тэйр бьрън чун шарэк дьне бэрдан. К'эсэ, се шара жи хат сэр сэре we кэч'ьке сэкъни. Дэ т'эмам дэсте хвэ һьлбьр'ин, вейа бьрън диwane, кьрън п'адша.

Эвейа шыкле хвэ да к'ьшандьн, форма к'ӱлфэт. Се р'е дыхатън ви шәһәри. Сэре һ'эвт р'йа хератханэк чекър, го:

— К'и те дьчэ, бэра бен нан, аве бьхӱн, ледьн хэр'ьн, бе нан, ав, бэрнэдън.

Кэч'ьке шыкле хвэ к'ьшандьн бьр бэр дэре аве лехьстън, го:

— Кӱр'о, к'е нан хар, хат аве бьхвэ, ви шыкли ньһер'и, к'е ахин же хат, эвийа бьгьрън биньн щэм мьн.

Эм бен сэр мэзьне гэмие.

Мэзьне гэмие, мере ван к'ӱлфэта пэй жьна к'этън. Мере кэч'ьке э'въл, хӱламе ви жи пэй we к'этън.

— Һа,— шьван жи го,— чава эв к'ӱлфэт дэсте мьн чу,— эви жи шьвантйа хвэ һьшт, пэй кэч'ьке к'эт.

Һ'эрэбаши жи р'абун, го:

— Эван эм хапандын, эм р'ут тэ'зи кьрын,— эв жи р'абун пэй ван к'этын.

Бәре э'wлын мере we hat — дә өса гәр'йа бу, сол дь лынге нәма бу. Ахинийа шийа, офинйа шийа: „Эв к'өлфәт к'әт дәсте мын;— эви дьгот,— у нола мә'сики жь дәсте мын фльти чу“.

Эв hat ши шәһәри. Мәрвәе кәч'ьке дәсте ши гьртын, го:

— Wәрә херәтхане, нане хwә бьхwә.

Го:— „Эв чь п'ак бу“. Чу нане хwә хар, го:

— Wәрә аве бьхwә.

Һат, шәлбьк һьлда аве бьхwә, шыкле кәч'ьке дит, ахин же hat, шәлбьк дәст к'әт. Готын:

— Тө гьртии,— һьлда бьр чу, го:— П'адшаи саг'бә, го, эва мәрийа ахинәк к'ур һате.

Го:— Бьвьн бькьн заләке, харьна ши кем нәкьн, һ'әта суде.

Өса жи кьрын.

Р'ожа дьне хөламе ши hat. Дә диса нан хар, ав хар, шыкьл ди, ахинәк же hat, бьрын, готын:

— П'адшаи саг'бә, ахинәк жь ви жи hat.

Го:— Бьвьн һәр'ьн йәк нан дә'н бьдьн— аqаси нәмьрә, һ'әта суде.

Леньһер'и шыван hat, hat херәтхане: нан хар, ав хар, ахин ши жи hat.

Го:— Көр'о бьвьн һәр'ьн хайкьн һ'әта суде.

Р'ожтьра дьне мәзьне гәмие у мере к'өлфәт һатын дәрбаз бьн, мәрвәед кәч'ьке, го:

— Wәрьн нане хwә бьхөн.

Һатын нан харьн, һатын ав харьн, ши шыкли ньһер'ин, ахин мәзьне гәмие hat, го:

— Эв эв к'өлфәтә жьне wә бьрынә,— ахин жь ван жи hat.

Дә гьшк гьртын.

Р'ожа дьне һ'әрәбаши һатын, хwәстын we р'ер'а дәрбаз бьн, мәрвәе кәч'ьке гьртын, готын:

— Wәрьн нан бьхөн, һәр'ьн.

— А, го чь п'акә, эм бьрчи бун.

Һатын нан харьн, һатын аве бьхөн, мәзьне һ'әрәбаши шыкьл ньһер'и го: „Wәлә эв эв к'өлфәтә, өса ани сәре мә“,— ахин жь ван жи hat. Эв жи гьртын.

Го:— Көр'о, бьбын һәр'ын, сьбе we суд бә, чька чьр'а ахин жь ван һатийә.

Сбе кьр суд. Щмаә'т т'оп кьр, суд р'уньшт. Кәч'ьке гази мере хвә кьр, го:

— Тә чьр'а ви шыкли ньһер'и, ахин жь тә һат,— шыкле хвә жи ани диваре суде хьст.

Го:— П'адшаи саг'бә, го, хушкәк мьн һәбу ви шыклида, мьр, сәба we йәке жи ахин жь мьн һат.

Го:— На, тә р'аст бежә, р'аст набежи, сәре тә чуйә, р'аст бежи — тә хласи.

Дә кәч'ьке әв нас дькьр, ле кәс we нас нәкьр, ахьр п'адша бу.

— Р'астне дьхвәзи, го, хөламәки мьн һәбу, го, мала мьнда бу, го заре дйа мьн к'аг'әз шандьбу, жьна тә храбә. Мьн шаб кьр, дйа мьн вейа дәрхьст, әз һатьм мале, дйа мьн го: „К'өлфәта тә баш бу“, ләма жи әз ду қачаха we к'әтм.

Го:— Ә, тәе к'ө вейа бьбини?

Го:— Н'әта саг'ьм әзе бьгәр'ьм, мьрм жи— бәра бьмрм чоләке.

Хөлам р'акьр, го:

— Тә чьр'а дьгәр'и, го, һәла әва мере we бу?

Го:— Әре. әз хөламе вимә. Го мьн ширһ'әрами кьр, го, вәхта әв чу, дьле мьн к'әт жьна ви. Го, мьн кьр нәкьр, сәре хвә мьнр'а нәкьр йәк, го, мьн һерса әв к'аг'әз жер'а шанд.

Го:— Ле чьр'а пәй к'әти?

Го:— Нә бу қсмәта мьн, нә бу қсмәта аг'е мьн.

Го:— Мәр'ьс, го, қә тә вейа п'ач нәкьрийә, го, бьве, нәве тә we нһа пач' кьрийә.

Го:— На, на, әв хушка мьнә, дйа мьнә!

Го:— Тә дәрәва дьки.

Го:— П'адшаи саг'бә, го, һ'ыз дьки сәре мьн лехә, қә әз карьм шәр'а бавем we к'өлфәте? Го, кәла we жи дьле мьнда ма.

Го:— Вәрә, шьван, го, тә чьр'а ах кьр?

Го:— Н'ал-һ'ьк'йат әв: һат гот — бәрәк'әт бә, мьн го: „Сәр ч'әвар'а хушке“. Го, һ'уре каре хвәст, го мьн шәндәк һьлда, һ'ур дае, го, әве к'ьнше хвә да мьн, мьн жи к'ьнше хвә да вейа. Әз чум мал, п'ошман бум, го: „Мьн чава әв к'өлфәт дәсте хвә кьр“, нһа жи пәй қачаха вемә.

Го:— Мәр'әс, көр'е к'әре, го, тө шьван, чоле, әш жьньк т'әк, чава тә саг' сламәт бәрда, тө дәрәша дьки?

— П'адшаи саг'бә, го, һ'ыздьки сәре мьн лехә,— әвә гьли: нһа жи дйа мьнә, хушка мьнә!

Го:— Ле чьр'а ду к'әти?

Го:— Көла we дьле мьнданә, лома!

Го:— Тө жи һәр'ә р'уне щие хвәда.

Гази мәзьне гәмие кьр, го:

— Һун чьр'а һатьнә, чьр'а ахин жь wә һат, чи wәр'анә?

— П'адшаи саг'бә, го, һал-һ'әваләв, го, өса әз хапандьм, к'өлфәте вана жи анийә — хайа ви шькли бу, лома ахин жь мьн һат.

— Ә, го, тө мәзьне гәмие, тө дәрәша дьки, чава тө незикки we нәбуйи?

Го:— Дәве мьн бәрбь сурәте we нәчуйә. Әва чь кө мьн го р'астә. Әш хушка мьнә, дйа мьнә.

Қачах р'акьрьн, го:

— Гәли қачаха, һун қачахе сәре ч'йа, һун чьр'а пәй we к'әтьнә?

Го:— П'адшаи саг' бә, һ'ал һ'к'йат әв: диwane әм нькар бун бәнд бькьрана, әве әм бәнд кьрьн.

— Ә, го, һун дәрәша дькьн. Һун қачах, сәре wi ч'йан, һун чьл йәк қачах, әш чьл йәк к'өлфәт— әш чава бу, һун незикки ван нәбун? Дәрәша дькьн, сәре wә гәрә әм лехьн.— Гәләки да щәрщәре, го,— һун т'әмам дәрәша дькьн.

Го:— П'адшаи саг' бә, һ'ыз дьки сәре мә лехә. ле әм шәр'а ван к'өлфәта накьн.

Го:— Гәли һ'әрабашийа, го, к'ьнше wә we паһестенә, го, һәр кәс һәр'ьн мале хвә, иди қачахие нәкьн: кәч'ьке чь анийә сәре wә — бәси wәйә, диwan wә нагьрә.

Әш чун.

Гази шьван кьр, го:

— Шьван, исал чәнд салә тө гәр'йайи, тә щәфа дитйә. Го, дәwсе һан әва п'әра,— у һьлда п'әре р'йа wi жи да.

Го:— Хөлам, тә чьр'а шәр'е өса кьр?— Сәре шийа да лехьстьне, гөне wi зә'ф бу. Мере хвәр'а жи го:— Тө мьн нас дьки?

Бу қир'инйа мерьк, хвә авит льнге we. Әве льнге хвә к'ьшанд.

-- Цмаэ'т, дьвини, го, эз эw жьньм, дэсте ван дэрэща
хлас бум, а, иро жи р'успимэ.

К'өлфөте мера т'эслим кьре, мэзыне гэмие жи п'эрэ данеда
вийа, го:

— Эва жи мере мьнэ, эм гһиштьн һэвдө, го, эм һатын мразе
хвэ шабун, һун жи һэр'ьн мразе хвэ шабьн.

3. АН'МЭД У ЩАНПОЛАТ

Хортэк һэбу, т'эв һэвала пэзе хвэ бьрын Шапе. Ведэре пэзе хвэ фрот, вэгэр'йа һат, леньһер'и пирэк р'аст һат. Пире го жер'а, го:

— Эз қөрбана тэ, го, Аһ'мэд, го, тэ қиза мьн хвэстийэ эва чэнд салэ, го, эва чь һ'эвалэ һун сэрда наен?

— Дйа пир, го, анцах жи, шөхөле мә һэйэ.— Аһ'мэд дьле хвэда го: „Әу мьн зэ'ве хвэ дышвинэ, һэу занэ зэ'ве Һе-мэ“.

Го:— Дэ к'эрэмкэ, эм һэр'ьн мал.

Го:— Эре, дйа пир, дә к'эрэмкэ.

Чун мала пире. Пире го:

— Кэч'е, кэч'е, го, қөрбана Аһ'мэд би, го, исал чэнд салэ тō хвэстьнэ, т'эзэ мере тэ те мал. Го, зу кōлав дайнэ бэра р'уни, го, льнге Һи бьшо, го, исал чэнд салэ дэсте тэ гьртьнэ, т'э-зэ зэ'ве мә һатийэ мала мә.

Кэч'ьке кōлав жер'а дани, ав ани льнге Һи шушт, п'ежгир ани льнге Һи т'эмьз кьр о р'уньштьн. Пире жер'а гот:

— Аһ'мэд, эз қөрбана тэ, тō сэр ч'э'ве мьнр'а һати, дә бежэ чька һ'але Һэ чийэ, һун чава дэрбаз дькьн?

Го:— Шкьр эм п'ак дэрбаз дькьн. Хаси, го, анцах мьн шөхөле хвэ қэданд эз Һурда һатьм, гот һэр'ьм мала хэзуре хвэ бьбиньм.

Аһ'мэд леньһер'и шэндэкэки пез дардакьри.

— Кэч'е, го, қорбана Аһ'мэд бә, го, зу гошт бинә һуркә, зу харьне шир'а чекә.

Ани гошт жер'а чекър. Гоште хвә өса хве кьре, шор' кьр. Ани фәрәқ ани, гошт кьре, йәк да бәр Аһ'мэд, йәк да бәр қиза хвә, йәк бәр хвә. Пире чава гошт бьр дәве хвә, го:

— Пи, тә чьр'а өса шор' кьрийә, тө қорбана Аһ'мэд би, го, нә мьн хве кьре, тә жи кьре?

Қизе го:— Дае, мьн ньзанбу тә хве кьрийә, мьн жи ләпәк кьре, го, мьн чь заньбу.

Го:— Дә тө вәхта р'азане, го, мсине аве эваре бьдә бәр сәре Аһ'мэд. Аһ'мэд кә т'и бу, бәра р'авә бьхвә.

Аһ'мэд р'абу, к'ьнше ви кэч'ьке шқьтандьн, дардакьрьн о Аһ'мэд к'эт нава ши. Кэч'ьке жи к'ьнше хвә эхьст, ләмп'а хвә дак'ьшанд, мсине аве да бәр сәре Аһ'мэд, йәк жи да бәр сәре дйа хвә, һат к'эт шие Аһ'мэд. Хвәр'а хәбәрдан. Аһ'мэд го: „Әве, го, эз зә'ве хвә шьвандьм, го, әзе ишәв т'әв қиза ве р'азем“.

Хеләке шәве чу, Аһ'мэд леньһер'и т'ийә, жьна хвәр'а го: „Аве, аве“.

Го:— Ав бәр сәре тәйә.

Аһ'мэд мсин һьлда о сәр хвәда кьр у хар. Хар о к'әтә ши. Аһ'мэд леньһер'и дәсте хвә да щане хвә, ди п'ьрч ле һат. Кэч'ьке хвә же дур хьст, льһ'еф да орт'а хвә у ви. Кэч'ьк нав ши р'абу чу, гази кьр, го:

— Дае, го, гөр к'әтийә мала мә.

Әве кә го, дйа ве р'абу, чомахе пире дардабу, пире чомах һьлда о го:

— Кэч'е, дәри вәкә.

Аһ'мэд леньһер'и п'осте гөра сәрә, ле фә'ме ви е мәрийанә: дә ава сәре харийә. Го: „Дәри вәкә“. Кэч'ьке дәри вәкьр, Аһ'мэд нава мале гәр'анд, чомахәк дөдө лехьст, Аһ'мэд дәрхьст дәрва. Аһ'мэд дәрхьст дәрва, фиштандә куч'ька, һ'ощә-һ'ощә кьр, һәма куч'ька да пәй Аһ'мэд. Аһ'мэд р'әви чу дәрк'әт ч'йе. Аһ'мэд бра һәр'ә.

Хөрша зер'е Аһ'мэд һәма өса мала пиреда мабу. Аһ'мэд ч'йа-ч'йа р'әви, тьрса куч'ька нәшерә хвә бьдә р'аста, хвә бьдә гөндда, сәре ч'йейә, хвәр'а өса те. һат, һат, һат дәрк'әт гөнде хвә. Аһ'мэд го: „Чар куч'ьке мә һәнә, эз жи р'әнге гөрадамә, го, куч'ьке мәе мьн бьхәньқиньн. Го, эз чава бькьм?“

Һат феза мала хвә, дури мале хвәр'а сәкьни. Аһ'мәд кәр'ә-кәр', дзыкава һат леньһер'и мәшала ви т'өнә, чу к'өләка тәвла хвә вәкьр, хвә авитә нава дөвөр. Бу о'р'ә-о'р'а дөвөр. Ча бу о'р'ә-о'р'а дөвөр, дө бре ви һәбун, оде р'уньштыбун, һәв леньһер'и дәнг тәвла ван һат, го:

— Көр'о-көр'о, ша бьһер', дәвар қәтандийә, ләвдхә, чь буйә?

Бре вани ч'ук чу, дәрә тәвле вәкьр, ч'ра жи хвәр'а бьр, леньһер'и гөрәк нава дәваре ванда. Гази бре хвә кьр, го:

— Мала тә храббә, го, шуре баве мә бинә, го, гөр к'әтийә нава дәваре мә.

Аһ'мәд тьрсйа, го: „Хвәде занә, шуре баве мьн бинә, ве мьн қәт-қәти кьн, шуре баве мә тужә“. Бре мәзын шур һьлда о һат һөндөр'е тәвле, бре хвәр'а гот:

— Тө ч'ре быгрә, бәр дери бьсәкьнә, го, әзе һәр'ьм жела дәрхьм бем.

Бре ви ч'ра гьрт, дәри вәкьри һьшт, бәр дери сәкьни. Бре мәзын жер'а гот, го:

— Һат бәр дери, го, дери пева быгвеш, әзе пе шур лехьм, бькөжьм.

Ани бәр дери, Аһ'мәд кьр дәрбазбә, әви дәри пева гьвашт, п'осте Аһ'мәд қәлыши, Аһ'мәд шьмьти, р'ут тә'зи дәрк'әт дәрва. Дәсте хвә һьлбьр'и, го:

— Бра, бой хвәдебә, әз бре вәмә, мьн нәхә.

Ава дәве бре ви зйа бун, ч'ә'ве һәв ньһер'ин, го: „Әв чь?“

Бре хвә анин мале, к'ьнще хвә анин лекьрын, дә ижа го:

— Қьсәкә, го, бра әва чь һатийә сәре тә?

Го:— Һ'ал һ'к'йата мьн у пирьке әв. Го, әз чум нав Ша-ме, го, әз чум базара ве, мьн пәзе хвә фрот, го, мьн хөрша зер'е хвә да сәр мьле хвә, го, әз һатьм, мьн леньһер'и пирәк р'асти мьн һат, го, к'өрк'әки пирейә, шг'ара хвә қөлап-қөлап дьк'ьшинә. Го, мьн го: „Пире сәлам ә'лекьм“. Го: „Ә'лекьм сәлам, го, тө сәр ч'ә'ве мьнр'а һати, зә'ва. Го, наве мьн һьлани, го:— Аһ'мәд, зә'ва, к'әрәмкә әм һәр'ьн мал.— Го, әз дьле хвәда шабум, мьн гот, „әв чь п'акә, әзе ишәв һәр'ьм қонахе, әв һәв занә әз зә'ве вемә.“ Го, һатьм, го, қиза хвәр'а гот: „Қөрбана Аһ'мәдби, го, зу көлав дайнә, аве бинә льнге ви бьшо, го, дәргисгие тә һатийә, мьн ани.“ Го, ав анин, льнге мьн шушт, пе п'ежгире льнге мьн т'әмьз кьр, го: „Аһ'мәд,

лаво, мьн қиза хвә дабу тә, исал чәнд салә тә чьр'а вьрда, бәр бь мә нәдһати?" Го, мьн го: „Дйа пир, бьбахшина, шөхө-ле мә һәбу, анцах жи эз вала бум, һатьм“. Го, гошт анин, го гошт мәр'а чекьр. Го, гоште хвә, мьн ньзанбу, қальм шор' кьрьбун. Го, пире пешие читик һьлда хар, го: „Вәй, лаво, тә чьр'а ва шор' кьрийә, нә мьн хве кьрьбуе“. Го, қизе го: „Дае, мьн ньзанбу тә хве кьрие“. Го, қиза ве ширәт кьрьбу. Го, ши дани, кьнще мьн қизьке эхьст, эз к'әтьм нава ши, го, эз шаһьл бум, мьн дьго, хвәде, гәло қизьке бе тек'әвә шие мьн?“ Го, дйа ве жера' гот: „Қөрбана Аһ'мәдби, мсин т'ь-жи авкә, дайә бәр сәре Аһ'мәд. Аһ'мәд шәв т'и дьбә, бра р'авә бьхвә“. Го, мсинәк да бәр сәре мьн, йәк жи бәр сәре дйа хвә о го, һат, го, к'әт п'ашла мьн, т'әв мьн р'аза. Эз шәв һ'шьйар бум, эз т'и бумә, мьн қизькер'а гот: „К'а ав, ав һәйә?“ Го: „Әре, ва бәр сәре тәйә“. Мьн мсине аве һьлда, сәр хвәда кьр у к'әтьм ши. Мьн леньһер'и п'остәк һат сәр щане мьн. Қизька ве ньшкева нав ши р'абу о р'әви го: „Дае, гөр к'әтийә мала мә“. Пире р'абу чомахе хвә һьлда, эз нава мале гәр'андьм. Виали-виали эз дьр'әвьм, әва жи дайә ду мьн. Қиза хвәр'а гот: „Дәрия вәкә“. Қизьке дәри вәкьрьн. Пире чомахәк, дөдө мьн хьст, эз р'әвим дәрк'әтьм дәрва. Куч'ь-ка бәри мьн да, эз дәрхьстьм сәре ч'йе. Эз өса тьрса куч'ька ч'йа-ч'йа һатьм, дәрк'әтьм гөнд. Мьн тьрса куч'ьке мале, мьн хвә к'өләкер'а авит һөндөр'.

— Э,— го,— бра, йа бь хер әвә, тә һати хлаз буйи, бра әв зәр'е мә жи пирер'а бьн.

Го:— На, бра, сәрик әв ог'ьрә, әзе һәр'ьм һ'әйфа хвә пире һьлдьм. Йан шарәк дьн әве мьн техә гөр, йане әзе һ'әйфа хвә пире һьлдьм, қәт навә.

Сал к'әт орт'е, р'абу диса сала дьне, диса пәзе мала хвә-йә к'ок' бьжарт, һьлда һөвалар'а чу Шаме. Чу нава Шаме, ши нас дькә, бәләдә. Чу базара Шаме, пәзе хвә фьрот, хөрща зер'е хвә да сәр мьле хвә о жь базаре дәрк'әт һат. Диса ве к'уче һат. дә к'уча пире нас дькә. һәв леньһер'и пире диса к'өрк'е ве лейә, шг'ара ве дестданә, го:

— Сәлам ә'лекьм ,пире.

— А, го, сәр ч'ә'ве мьнр'а һати Аһ'мәд шан, чьр'а қә сәр мөда наеи, нә тә қиза мьн хвәстийә жь хвәр'а, зә'ве мьни.

Го:— Пире бьбахшинэ, анцах жи, эз вала бум хатъм.

Чу мала пире, пире диса гошт чекър о диса гоште хвэ қалъм шор'кър. Пире нан ани, го:

— Қөрбана Аһ'мэд би, го, қизе т'эхтэ р'асткэ.

Нан анин сэр т'эхтэ, р'уньштън, нэрсйа нане хвэ харьн, диса жь қизер'а го:

— Тэ чър'а ва шор' кьрийэ?

Қизе жи го:— Дае, мьн нъзанбу тэ хве кьрийэ, мьн жи кър.

Го:— Дэ мсине аве, тō кō р'азайи, го, бьдэ бэр сәре Аһ'мэд, бра Аһ'мэд аве бьхвэ.

Аһ'мэд к'этэ ши, қиза ве мсине аве да бэр сәре Аһ'мэд. Аһ'мэд дина хвэ дае хөрща зер'е ши һа дардайэ, һала хенжи хөрща ши, чэнд хөрще дьн жи дарданэ. Пире р'асти к'ижани һатийэ, анийэ мала хвэ, хапандийэ, кьрийэ гөр, бәрдайэ, дэрхьстийэ. Аһ'мэде тэ, эви нәшер бу ав бьхара, т'и бу, ле нәшер бу ав бьхара. Эв кәч'ьк р'аза п'ашла шида, Аһ'мэд һ'шьяр ма, нәшербу р'аза. Аһ'мэд р'абу мсине бэр сәре хвэ дани бэр сәре дйа ве, мсине дйа ве ани да бэр сәре хвэ. Аһ'мэд һ'шьярэ. һәв ньһер'и дйа ве т'и бу, р'абу о даеда, мсин һьлбър'и ав хар. Пире һәв ньһер'и п'рча гōра һат сәр щане шейа, бу пышкә-пышка пире, нәсьт'ьри.

Аһ'мэд р'абу жь нава ши, ләмп'а ве дае, чомахе пире жорда ани, қиза шер'а го:

— Кәч'е, дери вәкә, деләгөр к'этийэ мала мә.

Қизьке кър қир'ин гьрйа, го:

— Дйа мьнэ, го, ленэхэ.

Го:— һа мьн дәве тэ у дйа тә...— Пире нава мале гә-р'анд. Қизер'а го:— Дери вәкә.

Го:— Бәхте тәдамэ, дйа мьнэ, ленэхэ.

Го:— Эз тәр'а дьбем дәри вәкә.

Чомахәк лехьст, дәри вәкър, бу кастә-каста пире, пире дәрхьст дәрва. Фиштандә куч'ька, һ'ощә-һ'ощә кър, куч'ька бәри пире да, бър чу.

Эви го:— Дэ бинэ чьқа зер'е дйа тэ һәйэ, чьқа хәлқе хапандьнэ, хәлқ кьрьнэ гōр.

Т'эмам зер'е пире анин, кьрьн баре һәспәке, һәспе пире һәбун, о һәспе пире к'ьшандьн, әв у жьна хвәва сйар бун,

һатын бәр бь вәт'әне хвә. Һатын, п'ър' һатын, һындьк һатын, ле бу думан, мьж. Р'е шаш кьр. Һәw һьһер'и йәки ч'ук бәр сәкьни.

— Көр'о Аһ'мәд, го, бьдә пәй хале хвә.

Аһ'мәд р'е дәрхьст о кьр швер'екә ч'уч'ьк, бәре ви да ч'йа о бьр чу.

Аһ'мәд го: „Хвәде занә, мала ви мери хьраб бу, әз р'е дәрхьстмә, алики дьн дьбә, әв чийә?“ Дә әw у жьна ви сйарьн, е дьн жи пешйе к'әтийә дьбә, әw жи калә. Аһ'мәд дьле хвәда го: „Әва мә дьбә, го, әзе чомахәки нав ч'ә'ве вида лехьм ә'рдәда һәр'ә, р'йа храбр'а мә дьбә“. Дә чомахе пире пер'а бу. Аһ'мәд чомах һьлда, әви пешиейә, Аһ'мәд сйарә, пәй дьчә. Аһ'мәд жорда чомахәк да сәре ви. Го:

— Аһ'мәд, лаwо, тә чьр'а лақьрдийа мьн дьки, го, әз тә зутьр дьчьм, тә чьма мьн хьст?

Аһ'мәд тьрсйа го: „Wәлләһ, зйана мьн чь кә һәбә, жь ви йә. Го, дьбә мьн п'ак ленәхьст, мьле мьн сьст бу, әв чаванә?“ Аһ'мәд чава чомахәки дьне жи қафе вида лехьст, һәма гьһиштә Аһ'мәд, Аһ'мәд сәр һәспәда ани. Әви Аһ'мәд сәрқот, п'ехас кьр, го дә бьдә пешийа мьн. Чава мришкәк әви Аһ'мәд жорда ани, тә нәве әw Щанполатә.

Аһ'мәд бьр чу бәр дәре қәйәке, шьвка хвә дае, дәри вәбу, Аһ'мәд бьр кьр нава мала хвә, дәри хьрп дада. Аһ'мәд жьна вива кьр һөндөр'. Аһ'мәд леньһер'и қизәк вайә, р'уныштийә. Щанполат мьле Аһ'мәд гьрт, ани бәхира хвә т'ьжи дар кьр, дада, се шише дьреж ани кьр нава әгьр о мьле Аһ'мәд гьрт, бьн п'ие Аһ'мәд бир; бу, мьле ви гьрт авит we бире. О сәре хвә дани, хвәр'а п'ал да, һ'әта шише ви сор дьбьн.

Әw кәч'ька кә гьртийә, мала вида, әw һат сәр дәве бире.

— Көр'о, көр'о, го, навә тә чийә?

Го:— Навә мьн Аһ'мәдә.

Го:— Сәһ'әтәкә дьне, кә шише ви сор бун, we р'абә бинә тәхә. Го, щәндәке мьрийа теданә, го, бьдә сәр һәвдә тек'әвә бьни. Го, әви кә шиш жорда ани лехьст, го, техә қар'ин. We дө-се щәндәка дәрбазбә. Го, бькә қужин. Го, шиша сьсйа — ида дәнге хвә нәкә. Го, we бе -- көшт. Го, wәки саг' майи, паше әзе тәр'а гьлики бежьм. Әwe Аһ'мәд ширәт кьр.

Щанполат шише хвә сор кьрьн һат. Аһ'мәд к'әт бьн щән-

дэка. Шише хвэ жорда ани сэр дэве бире, шиш сор бунэ, п'ь-р'э-п'ьр'а ванэ, агьр же дьбарэ. Го:

— Аһ'мэд, лаво, тэ мьн дьхьст? Го, эз Щанполатъм, го, дэ к'аре хвэ бькэ, эз һатъм тэ.

Шиш жорда лехьст, бу хьрпэ-хьрпа шише, дө щэндэк дэр-баз бу, нэгьһишт Аһ'мэд, Аһ'мэд к'этыбу бьни. Бу қур'ина Аһ'мэд. Эви шиша хвэ һьлк'ьшанд, чу йэкэ дьн ани. Йа дьн жи өса лехьст. Аһ'мэд һедика кьр қар'э-қар'. Йа пашьн кө лехьст, Аһ'мэд кьр нэлин, хвэ кэр' кьр.

Го:— Дэ тө һэр'э, мьн тө р'ьһ'эткьри,— о һат we жьна Аһ'мэдр'а гот:

— Щие мьн дайнэ эзе р'азем.

Щие ви дани, жьна вийава к'этын нава ши, р'азан. Эв ида р'аза. Кэч'ьк чу сэр дэве бире, го:

— Аһ'мэд, Аһ'мэд, тө саг'и?

Го:— Эре!

Дэ эве жьньке у жьна Щанполат һэрдөава Аһ'мэд дэр-хьстын. Го:

— Аһ'мэд, го, эва һэйэ Щанполатэ, эва нае кöштьне, го р'өһ'е ви шуре виданэ, го, тэ кө пе шуре ви лехьст, we бе кöштьне, йан на чь кө леги — нае кöштьне. Го, эва һ'эфт р'о-жа р'адьзе, һ'эфт р'ожа һ'ьшйар дьминэ. Го, һһа we һ'эфт р'о-жа р'азе, паше р'авэ сэр хвэ. Го, һэргэ тө қочахи, тө дькари шуре ви бьк'ьшин. Го, эзе йэк истэкан арақ бэри сэрдьм, го, тө һэй бьк'ьшинэ: бе арақ нае к'ьшандьне.

Аһ'мэд йэк бьһöст к'ьшанд, кэч'ьке йэк истэкан арақ бэри сэр да. Аһ'мэд т'эмам шуре ви к'ьшанд, һат сэрр'а сэкьни. Дэ эв жи к'этиэ нава ши, ч'уч'ькэ. Аһ'мэд ньзанэ к'идэра ви-кэ. Эве Аһ'мэдр'а го, го:

— Тэ кө лехьст, өса лехэ, wэки же бьгьрэ, йан на — we р'абэ тэ жи бькөжэ, мьн жи, we бежэ тэ ширэт кьрийэ. Го, тэ кө лехьст, го, эве бежэ— йэк дьн жи лехэ. Го, тө бе: Қэйде мала мэ йэк шарэ. Щара дөда ленэхэ, тэ кө дө шур лехьст, we саг'бэ.

Аһ'мэд кө лехьст, лынге ви қэт кьр, р'абу сэр хвэ р'унышт, го:

— Аһ'мэд, лаво, йэк дьн жи.

Го:— На, қэйде мала мэ йэкшарэ.

Го:— Нэй мьн дэве дйа we, кӧ тӧ ширӧткьри.

Р'абу льнге хвӧ кӧwки кьр Аh'мӧд 'варкьр .Гӧhe Аh'мӧд жь зӧрпа авитьна wi кӧр' бу. Щанполат h'ышк бу, чу.

Аh'мӧд р'абу ӧw зер'е Щанполат жи т'оп кьрьн, кьрьн баре хӧспӧки, хӧспе Щанпотал хӧбун, к'ьшанд, хӧрдӧ жьне хвӧва р'абун, сйарбун о р'абун дӧрк'ӧтън, хӧтън.

хӧтън, хӧтън дӧрк'ӧтън ера хвӧ. Мзгин хӧат жь бре wир'а, го, шкьр бре тӧ саг' сламӧт хӧат.

Бра хӧатън пешие, ша бун, шай к'ӧтӧ нава wана.

Го:— Бра, ӧв чь жьньн?

Го:— Ӑва жьна Щанполатӧ,— да бре хвӧ ч'ук. Ӑв qиза пире жи хвӧр'а хьлда. Дӧ зер'е пире, зер'е Щанполат жи ани-бун.

Дӧ бу дӧ'wат, ӧв чун мразе хвӧ шабун, ӧм жи вьрда хӧатън.

4. ҚӘНЩИ ТЕ ПЕШИЙА МЕРЬВ

Вәхтәке п'адшак һәбу, зә'фи дәвләти бу. Кәрие пәзе стә-
вър башқә бун, е зайи башқә бун, р'эвое һәспе ви башқә бун,
мәрик жи бәр һәспе ви бу. Гаване ви — йәк бәр дәваре стә-
вър бу, йәк бәр ч'еләке зайи бу. К'и бычуйа мала ви, к'әсиб
буйа, нькарьбйа дәйне хвә бьдә, дьһат щәм ви, әви хера хвә
дәйне ви дьдае, дьгот:

— Әва һ'эзар манат, дәйне тә һәйә, бьбә бьдә хера мьн.

Йәки мер бькбшта, хуна хәлқе дьк'әтә стөе ви, дьһатә
щәм ви, әви хера хвә п'әрә дьдае.

П'адшатйа ви гәлјәки к'ьшанд.

Вәхтәке һәв леньһер'и шьване ви һат мале, го:

— Пәзе зайи т'эмам қыр' бу.

Р'ожа дьне сәкьни, шьване пәзе стәвр һат, даре хвә дани
нав мале.

— Чийә, кәр'о тә херә?

Го:— Пәзе стәвр бәри ви ч'йаи да, һәрт'ьм жи бәри дьдь-
ме, т'эмам қыр' бу.

Го:— Шкьр жь хвәде, вәхта қыр' буйә, әз чава бькьм.

Р'ожа дьне гаване ви һат, го:

— Ба р'абу, го, т'эмам дәваре тә бьр гели, онда кьр, чу.

Го:— Шкьр жь хвәде, әз чава бькьм. Р'ожа дне р'эвочи
һат, го:— Ба р'абу һәспе тә һәр йәк щики чу.

Го:— Йа бь хер.

Эвайа, ида мале ши дэст чу, бэлэнгаз бу. Бе мал бу, чь хьзне ши һэбу т'эмам хар. Чэнд салада бэлэнгаз бу, к'эсиб бу, чу. Дө көр'е ши бун, ч'уч'ык бун: йэк дө сали бу, йэк жи се сали бу. Эш у жьна хвэва кэси ван т'өнэ бу.

Р'оке жьна хвэр'а гот:

— Жьнык, го, шэрэ жь ви шөһэри баркын лехьн һэр'ын. Эм к'эсиб бун, кэс қэдьре мә нагьрэ, го, нэ һөрмөта мә һэйэ, нэ р'умөта мә, го, эм жь ви шөһэри дэрен һэр'ын шөһэрэки хэриб, чька хвэде чь дьбе.

Р'абун жь шөһэре хвэ дэрк'этын. Дө дэст ньвине ван һэбу, даи пышта хвэ, көр'е хвэ жи жорда да сэр, е дьн жи дэсте ши гьрт, жьна хвэр'а лехьстын чун.

Чун, хвэде заньбэ, п'ыр' чун, һындьк чун, леньһер'и хортэк р'асти ван һат. Дьле ши хорти к'эт жьна ши. Сэлам дае, го:

— Те к'ода һэр'и?

Го:— Қэ эм р'ешинэ, го.

Го:— Эва к'өлфөта тэйэ?

Го:— Эре!

Го:— К'өлфөта мын к'этийэ бын тэнгие, го, пыш ве т'опейэ, бра бе, к'өлфөта мын дьшөльдэ, го, зар' же фарьқ бу, бра ледэ бе.

Го:— Э, чь һэйэ, го, бра бе, ле зу бини, һэрдө гэдэнг жи щэм мын, го, зу бен, эм р'ешинэ.

П'адша р'унышт, эши жьнык бьр чу. Жьныке го:

— К'идэрейэ?

— А,— го, дэра һанэ.

Го: „К'идэрейэ?“ Го: „А, дэра һанэ“, өса жьнык хапанд бьр.

Бьр, дэ р'оже баһаре бун, дэ чун, чун һ'эта эваре, го:

— Нэ мын тө жь хвэр'а ани, го, мын хапанд мере тэ.

— Э, го, хвэде қэбул нэкэ, мере мын ақа хер дькьр, хер кьр, эва жи қэншийа мере мын, го, тэ мере мын хапанд, зар'е мын ведэре ман....

— Чьр'а тө жьна к'ейи?

Го:— Нэ эз жьна флан п'адшаимэ!

Го:— Пэй, мын нас нэкьр... Го, мын мер көштьбу, го, эз һатьм щэм п'адша эши п'эрэ дан мын, жь ве қэзийае аза кьрьм. Вэки өсанэ, тө хушка мын, дйа мыни. Го, эзе бьгэр'ым,

к'идэре мере тэ нэбэ, эзе тэ бьбьм бьг'иньм шийа, го, мьн нь-
заньбуйэ.

Эм бен сэр п'адше. Эш нивие сэкьни, дит жьньк т'өнэ, го:
„Һэй, эши эз хапандьм: эз бум, жьна мьн: бина мэ һэвдö дэр-
дык'эт. Эши жи жьна мьн бьр, го, йа бь хер“. Р'абу нвинге
хвэ, гэдэ хвэ һьлда, лехьст о чу. Чу, авэк қальм к'эт бэр р'йа
ши. Чу бэр аве, хвэ п'ехас кьр, дэлынге хвэ һьлда жоре, нви-
не хвэ дани, кöр'эки хвэ да сэр, гэдэ да пышта хвэ у чу дэр-
бази ши али аве кьр. Нат вэгэр'йа, кöр'е дьне, нвине хвэ һьлда,
нат орт'а аве, һэв ньһер'и гöра дадайэ кöр'е ши һьлда. Кьр
һ'ощэ-һ'ощэ, һэлэ-һэла, эш кöр'е ши жи пыште к'эт, р'ода чу,
һэмин е дьне жи гöра бьр....

Жь аве дэрк'эт, гэлэки гьрйа, го: „Чь нат сэре мьн? Жьна
мьн öса хапандьн бьрын, кöр'е мьн жи йэк гöра бьр, йэк жи
р'ода чу“. Гэлэки гьрйа о да сэр р'е, леда чу, т'эне, т'эне.

Эш кöр'е ши, гöра кö бьр, куч'ьке шьвана пыш т'опеза бун,
куч'ька хвэ авитьн сэр гöр, гэдэ к'эт, шьван гэдэ нат һьлда,
хвэр'а бьр чу мала хвэ.

Эш гэдэ кö р'ода чу, эши жи, бьнат'ара ава аш бу, аш-
ванчи һэв ньһер'и зар'эк сэр аведа нат. Дадае дэрхьст: гэдэ
саг'. Эш жи шийа бьр чу.

Бэра шьван ши гэдэйи бьбэ, ашван жи ши гэдэн, дэ бэра
хвэр'а мэзын бькьн, эм бен сэр баве ван.

Баве ван чу шөһэрэки хэриб, хвэр'а хэбьти, го: „Йа бь
хер, вэки öса натийэ сэре мьн, эз чь бькьм?“ Чу хвэр'а хэбь-
ти. Ши шөһэрида ма, гэлэ вэхт ма, һ'эта панздэ-бист сали те-
да ма. Вэхтэке п'адше ши шөһэри мьр. Тэйре дэвлэте һэйэ.
Чун тэйре хвэ бэрдан. Тэйр гэр'йа, гэр'йа, гэр'йа нат сэр сэре
п'адше дани. Щмаэ'те го:

— Эм қэбул накьн, го, эв мэрьве хэрибэ, го, тэйре мэ
шаш буйэ. Го, тэйре мэ бьбьн һэр'ьн, го, шарьк дьн бэрдьн.

Тэйр бьрын чун, шарьк дьн бэрдан. Тэйр диса сэр сэре
щмаэ'те гэр'йа, нат сэр сэре ши дани. Щматэ'те диса нэ-
хвэст. Го:

— Эви мэрьви бьбьн һэр'ьн от'ахэке, паше тэйр бэрдьн.

П'адша бьрын кьрын от'ахэке, дэри сэр дадан, паше тэй-
ре хвэ бэрдан. Тэйр гэр'йа, нат лехьст акушкэ шкенанд,
нат диса сэр сэре ши дани. Дэ се шар бу. Эш кьрын п'адша.

Әш бу п'адша, бра хвәр'а бьбә п'адша, әм бен сәр кәр'е ви.

Көр'е ви мазьн бун. Хәлде р'оке го:

— Зани, го, тө нә көр'е ашвани.

Го:— Чь дьбежи, го, эз көр'е ашвиньм.

Го:— На, тө нә көр'е шийи.

К'әт пәй глийа, го:

— Ле эз көр'е к'емә?

Го:— Ашвин тө сәр аве дити.

Го:— Р'астие?

Го:— Р'астие!

Гәдә р'аст кьр, вәки нә көр'е ашвинә, ашвин нава аве-да әш дийә.

Го:— Вәки өсанә, — ашвинр'а го, — эз щәм тә насәкьньм, эзе лехьм һәр'ьм.

Го:— Көр'о, лаво, мьн тө хвәйкьри, тө көр'е мьни.

Го:— На, эз заньм, эз нә көр'е тәмә, эзе һәр'ьм.

Р'абу мала ви дәрк'әт чу, бәре хвә да шәлат'әки т'әшак'әл, чу.

Әм бен сәр көр'е шьвин.

Әви гәдәкир'а шәр' кьр, де, бав һатьн, го:

— Тө нә көр'е шьвани, әви тө дәве гөра дәрхьстийи.

Әваре шьван һат, гәдә го:

— Р'астә, баво, эз нә көр'е тәмә, тә эз әрде дитьмә, нава гөра эз дәрхьстьмә?

Го:— На, лаво, дәрәша дькә хәлқ, тө көр'е мьни, қәст дьбен, тә дьхапийн.

Р'ожа маин диса хәлде гәдә ширәт кьрын, готьн:

— Р'астие тө нә көр'е шийи, — сонд харьн, готьн, — шьван тө дәве гөра дәрхьстии, анийә кьрийә көр'.

Го:— Баво, эз щәм тә насәкьньм, эз нә көр'е тә һ'әла-льм хәлқ мьн дькә қар, эзе р'абьм һәр'ьм.

Шьван бәр гәр'йа, ле нәбу тыштәки. Әви жи р'абу чу.

Чу, бре ви, көр'е ашвин жь we һат, әва жи ведәре дәр-к'әт, һатьн чун р'е, чун гьништьн һәвдө, сәлам дан һәвдө, го:

— Хорто, те к'ода һәр'и?

Го:— Вәллә, эзе һәр'ьм шәһәрәки нола Т'лфисе.-Ле, го, тө?

Го:— Вәллә, эз жи.

Р'эх һэв к'этын, чун. Чун, өса жь һэв һ'ыз кьрын, го:

— Де, баве тэ һэнэ?

Го:— На, ле е тэ?

Го:— На!

Го:— Дэ вэрэ эм бьбын бре һэвдө, эме щэм һэвбын, һэвр'а бьхэбьтын.

Лехьстын чун. Чун, чун дэрк'этын эш шәһәре баве ван теда буйэ п'адша, чун дэрк'этын ведере. Дэ хорте шаһьлын, бэдэшьн, р'ындьн, чун, готын:

— Эм шөхөлэки дьхвэзын.

Мэрийа го:— П'адша, го, дө қрэрэшьла дьхвэзэ сәба дишана хвэ, бен қольха ви бькьн, дө хорте нола вэ дьхвэзэ.

— Э, го, чь һэйэ, эм жи һ'ыз дькьн өса.

Эви мэрьви пешйа ван к'эт, бьр бал п'адше. П'адше леньһер'и дө хорте шаһьл, баш, го:

— На һун чь дьхвэзын?

Го:— П'адшаи саг'бэ, эм қольхэке дьхвэзын, хвэр'а бьхэбьтын.

Го:— Һун чи һэвбын?

Го:— Эм бре һэвбын, — дэ р'ева бунэ бре һэв, нза-нын бре һэв һ'алалын.

Һ'өба ван өса к'эт дьле п'адше, чава көр'е ви, щә-гәра ви, го:

— Лаво, го, қольха дишана мьн бькьн мәри дьчын тен, дәри вәкьн, қольхе бькьн.

Го:— Бэрабэ!

Айльха ван гьреда, ман қольха п'адше бькьн. Эван бра бьсәкьнын щэм п'адше, эм бен сәр мерьке кө дйа ван ха-панд, бьр.

Эви жьньк шәһәр, шәһәр гәр'анд, го: „Бәлки эз мере тэ бьбиньм, тэ бьдьм ви“. Хвәде заньбэ чьқа гәр'анд. Гәр'-йа, гәр'йа, гәр'йа һат ви шәһәрива дэрк'эт. Дэрк'эт ви шәһәри, го:

— Вәллэ эме ви шәһәри шәвбьһерие бькьн, пьрс, пьрс-йаркьн, сбе диса р'абьн һәр'ын.

Эваре ви шәһәри бу қонах. К'е ши бьде? Чу щэм п'адше ви шәһәри, го:

— Ишәв мә ст'ар бькә, го, эзьм, го, хушкәк мьн мьн-р'анә, го, ишәв эм бьст'ьрын, сбе р'абьн һәр'ын.

— Көр'о,— го, жь ван һәрдө гәдар'а го,— го, бьбә әв чадьрәк бнат'ара мала мьнә, бәра we чадьреда р'азен һ'әта сбе.

П'адше ә'мыр кьр, бьр чун кьрын чадьре. Мерьк го:

— Wәллә, әзе ишәв бем диwana п'адше, әм жь хwәр'а хәбәрдын һ'әта р'азане, п'аше әзе лехьм бем. Го,— П'адшай саг'бә, го, әз мжулйа заньм, го, әзе ишәв бем тәр'а бькьм, го, ле қәрәшьле тә бәра мқатие we чадьре бькьн, һ'әта эваре паше әзе һәр'ьм.

Го:— Көр'о го,— әв һәрдө гәдар'а гот,— го, һәр'ьн мьқати чадьре бьн, һ'әта әва мәрьва щәм мьнбә, р'анәзен, һ'әта әва мерька вәдыгәр'ә те.

Лехьстьн чун, мьқати чадьре бьн. Бәра әван жь хwәр'а һәр'ьн. Әви щәм п'адше р'унышт мьжули кьрын. Һәрдө гәда, го:

— Көр'о, го, әм р'азен, дьбә һьнәк бен чадьре бьқәльшьн, әве к'өлфәте бьбьн, го, гәрә әм мьжулйа хwәр'а бькьн, тө чь зани тө бежә, әз чь заньм, әз бежьм, һ'әта бре we те.

Е мәзьн го, го:— Wәхтәке, го, әм көр'е п'адша бун, го, баве мә гәләки дәwләти бу. Го, шьване мә р'оке һат, го: „Пәзе тә мьн бәри ши ч'йаи да, го, т'әмам қыр' бун“. Го, баве мьн го: „Йа бь хер“. Го, р'ожа дьне гаване баве мьн һатьн, го: „Ба дәwар гьшка авит гели, т'әмам мале тә бе бьр чу“. Го, р'ожа дьне р'әвие һәспа һат, го: „Ба р'абу, һәспе тә к'әс ньзанә к'ода бьр“. Го, баве мьн к'әсиб бу. Го, әз бум, браки мьн бу, го, баве мьн, дйа мьн бу, наве дйа хwә жи го.

Göhe де жи чадьреда сәрә.

Го:— Әм р'абун чун р'әсти хортәки һатьн, го: „К'өлфәта мьн дьwәльдә пьш т'опейә, бәра к'өлфәта тә бе азакә“. Го, әви дйа мьн хапанд бьр чу. Го, әм сәкьнин, дйа мә бе, т'өпә, т'өнә. Го, һ'әта бәри эваре. Го, баве мьн дәсте мьн гьрт, бре мьн жи да пьшта хwә, го, әм чун бәр аве. Го, баве мьн әз даним сәр ньвина, го, бре мьни ч'ук дәрбази шиали аве кьр, һат мьн бьвә һәр'ә. һат, го, баве мьн әз дам пьшта хwә, ньвин һьлда, го, әм һатьн орт'а аве, го, гөрәки дадае бре мьн һьлда, го, баве мьн кьр һ'ощә-һ'ощә, дәста кьр қир'ә-қир', әз жи пьшта ши к'әтьм, р'ода чум. Го, әз ньзам ида бре мьн гөра хар, чава бу? Го, әз сәр аве р'ода чум, го, мьн ньһәр'и мәрики әз нав аве дәрхьстьм, бьрьм мала хwә. Го,

эз мэзын бум. Го, хэлцэ мьн кър қар, го: „Тō нэ кōр’е ашви-
ни“. Эз жи жь мала ши дэрк’этъм һатъм.

Бре ч’ук го:— Кōр’о, вәки осанә, эз тō бре һэвын.

Го:— Чър’а наве тә чийә?

Наве хвә жер’а гот. Го:

— Ле наве тә чийә?

Го, наве мьн фланкәс.

— А, го, кōр’о, әм бре һэвын. Го, чава тō дьбежи, р’астә,
бира мьн жи те, го, гōра эз һылдам бъръм. Го, чава гōр пыш
т’оп’е вәгәр’йа, го, кәри пәзе шьвана ведәре бу, куч’ьк пер’а
бу го, гōр пез қәльби, го, куч’ька дадае. Эз жь дәве гōр к’этъм.
Го, шьван һат эз һылдам: эзи саг’, тышт мьн нәбуйә, го, эз һыл-
дам бър мала хвә. Ле го, эз хвәй къръм, мьнр’а дьготын: „Тō
кōр’е мәйи“, ле мьн заньбу эз нә кōр’е ваньм, чър’а, го, бира
мын те, го, эз дйа хвә, баве хвә нас дькьм, наве дйа мьн әв,
наве бавае мьн әв... Го, хэлцэ жи мьнр’а го, го, эз къръм қар,
эз жи жь мале дэрк’этъм һатъм.

Әвана глие хвә т’әмам кър, де кър қажин, го:

— Лаво, хун кōр’е мьнын,— жь к’әрба бышкошка чадьре
қәтанд. Әван һатын дйа хвә дитын, дйа хвә нас кърьн. Гәлә-
ки сәр һәвдō грайн, паше жи һәвдō шабун, сәре хвә дан сәр
мыле дйа хвә: йәк алики, йәк алики: һәрсе жи хвәр’а р’азан.

Дивана п’адше бәла бу. Мерьк — п’адше изьна ши да,
һат чадьре. Һат леньһер’и — чадьр қәлашти, һәрдō хорт п’а-
шьла жьнькеда р’азайи о вәгәр’йа п’адшер’а го:

— П’адшай саг’бә, тә нәдьго мьн дō мәрие боз шандьнә.
Әв чадьр қәлаштынә, эз чум: һәрдō жи п’ашла ве к’ōлфәте.

— Чь дьбежи? Кōр’о, го, тыште оса дьбә, го, қәрәшьле бәр
дәсте мьн һәр’ын к’ōлфәт бышōһориньн, тыште оса дьбә? Эзе
ван бькōжъм.

Шанд пәй, го:

— Һәр’ә һәрдō гәда әве жьнькева бинын вәрьн.

Шандын пәй ани. Ани, го:

— Кōр’о, го, чь қōдрәта вә һәйә, го, мьн хун кърьн қәрә-
шьл, хун мьқати ве к’ōлфәте бьн, вә чу чадьр қәлашт, чун әв
к’ōлфәт шьһōрандийә?

— П’адшай саг’бә, го, сәре мә бәр тәда муйә, р’сқәта тә
һәйә әм хәбәрдын?

Го:— Изьнә жь вәр’а, бежьн.

Го:— Эва к'олфэта, го, дйа мэйә!

— Чава, көр'о, дйа вэйә?

Го:— Эре, әм көр'е п'адшенә, го, эва жи дйа мә: һ'ал-һ'ыкйате хвә т'эмам жер'а гот.

Вәхта жьньк дәрда һат, әви вейа нас кър, ле хвә пе ә'йан нәкър, гли же кърьн.

Го:— П'адшан саг'бә,— дйа ван го,— р'ьсқәте бьдә мьн, әз хәбәрдым. Го, эва көр'е мьнә.

Го:— Ле эва мерька чи тэйә?

Го:— Әви әз хапандьм, го, дәсте мьн жь мере мьн қәтанд, дә т'эмам жер'а гот,— го, мьн го, „Эва жи қәнщйа мере мьн“ го, мьн наве мере хвә һылда, го мере мьн әв хлас кърьбу жь қәзйае, го, әви жи го: „Вәки өсанә тә хушка мьни, дйа мьни, сәба қәнщйа мере тә, әме пәй мере тә к'әвья: бьбиньн ,нәбиньн жи әме чоләке бьмьрьн“.

Го:— Ле тә һәрдә гәдә чава нас кърьн?

Го:— Әвана глие мала хвә кърьн, гөһе мьн жи сәр бу, дәрк'әтым. көр'е мьн.

— Йан тә қәст дьбежи, го, дьле тә тыштәки дьн һәйә?

Го:— На, әван һ'әлал көр'е мьньн, һ'ыз дьки сәре мьн лехә: әз дйа ваньм, әв көр'е мьн.

Пьрс ви мерьки кърьн, го:

— Хорто, тә бежә.

Го:— Эва жьна п'адше бу, го, мьн нас нәкър, к'әтыбун дьлқе к'әсиба. Го, мьн зә'ф заньбу жьна п'адшейә? Го, р'астә мьн мере ве хапанд, мьн сәба хвә бьр, паше әве го: „Әв жи қәнщйа мере мьн“, го, ақа қәнщи дькър, хер дьда, т'эмам бу хьраби һат р'йа вийа“. Го, мьн го: „Вәки өсанә тә дйа мьни, хушка мьни, һ'әта әз саг'бьм, әзе тә пәй мере тә бьгәр'иньм, мә ди-ди, һәди — бәра әз тә хушк брати бәр кәвьрәкида бьмьрьн. Сәба қәнщйа мере тә. Әз хундар бум, һатым мала вә, гьрт хуна ви мәрьви п'әрә дан мьн, мьн бьр чу да хайе ви мерн: әм барьшбун, йане ве әз бькөштама к'ө һәбуйа.

— Көр'о, го, тә дәрәва дьки. Чава әв к'олфәт дәст пе нәхьстийә, тә шар дьн пәй мере ве хьст.

Го:— На, һ'ыз дьки сәре мьн лехә, го, эва дйа мьнә, хушка мьнә.

— Ижар төе һна к'ода бьви?

Го:— Й'әтани әз саг'ьм әзе ду мере ве бьгәр'иньм, әз мьрьм жи, бьра щики бьмьм.

Ведәре п'адша т'аше хвә сәре хвә һълани, го:

— Көр'о, әз хвә-хвә мере вемә.

Әв мерьк чу льнге ви, дәсте ви, го, мьн кьрийә, тө нәкә.

Го:— Көр'о, лаво, тө азаи, вәхта тә к'өлфәта мьн хушк-
ти ду мьн хьстийә, тө азаи.

Го, бу қир'ина жьна ви, хвә авитә п'еси́ра ви, көр'е ви
жи хвә авитьн п'еси́ра ви, һәвдө нас кьрн, шарәкә дьне гь-
һиштьн һәвдө, о мерьк чу һ'але хвә, әз жи вьрда һатьм.

5. БЫНГЫР'

Мэрик һэбу, дэһ кӧр'е ви һэбу. Баве вана гот:

— Гэрэке эз дэһ қиза жы малэке бьхвэзым кӧр'е хвэр'а.

Баве ван гэлэки гэр'йа, дэһ қиз жы малэке дитын. Чу хвэзгинья кӧр'е хвэр'а: һэр дэһ жи хвэстын, һат мала хвэ, кӧр'е хвэр'а гот:

— Лаво, шкыр, мын һун һэр дэһ жи зэвьщандын.

К'аре дэ'вэта кӧр'е хвэ кыр, вэки һэр'э буке хвэ бинэ.

Сэд сйар һылда, чу буке хвэ бинэ. Чу буке хвэ ани. Һа-тын ниве р'е, зйак р'асти ван һат. Пешийа ван гьрт, го:

— Глики мын һэйэ жы вэр'а, вэки һуне глие мын бькьн, эзе вэ бэрдьм, һэрге нэкьн, эзе вэ гьшка қыр'кьм.

Наве баве кӧр'а Мсто бу, го:

— Зйа, тӧ чь дьбежи? Қрар бэ, чь бежи, эзе глие тэ бь-кьм, т'эне пешйа сйара һылдэ, мэ нэкӧжэ.

Го:— Тэ қрар кьрийэ, наве кӧр'е тэйи мэзын Бынгыр'э, һэрге те бьшини бе щэм мын, эзе вэ бэрдьм, һэрге на, эзе вэ қыр'кьм.

Баве вана дӧшӧрмиш бу, го: „Вэки ве мэ гьшка қыр'кэ, қэнщ эвэ эз Бынгыр' бьшиньм“. Қрар кыр дэсте зйада, го:

— Эзе Бынгыр' бьшиньм!

Изьна сйара да. Сйар һатын, Мсто буке хвэ анин бэр дэ-

ре хwэ пайа кър, дэ'wата wана кър. Мсто п'ормьжи бу. Бьнгър' го:

— Баво, чьма öса п'ормьжий?

Го:— Лаво, эз чь бежъм: зйак hat пешйа мэ, мэр'а го:— Бьнгър' жь мьнр'а бьшиньн, нэшиньн, эзе wэ гьшка қър'кьм, Го, мьн жи қрар кър, эз Бьнгър' бьшиньм. Нна жи мьн жьна тэ анийэ, мьн жи ад кърйэ: эз ньзаньм тэ бьшиньм, ньзам нэшиньм. Ле мьн қрар кърйэ, гэрэ тэ бьшиньм.

Бьнгър' го:

— Э, чь һэйэ баво, дэһ көр'е тэ һэнэ, һ'эсевани нэһн. Тэ қрар кърйэ, эзе һэр'ьм.

Бьнгър' к'аре хwэ кър, чу. Чу гьпиштэ щэм зйа. Сэлам да зйа. Зйе сэлама wi вэгьрт, го:

— Бьнгър', тó сэр ч'эвар'а һати,— эwi го,— қрарэк мьн һэйэ, һэрге тэ ани сери — ани сери, һани сери — эзе тэ бьхóm.

Бьнгър' го:— Эз қуле тэмэ, тó чь бежи, эзе глие тэ бькьм.

Го:— Wэки, шэһэрэки дур нишан дае, го:— гэрэ һэр'и қиза п'адше wi шэһэри жь мьнр'а бини.

Бьнгър' изьна хwэ зйа хwэст, чу.

Бьнгър' р'ева дөшөрмиш бу, го: „Гэло эзе чава қиза п'адше биньм?“ Гэлэ әрд чу, дина хwэ дае, мэри лэв дьхьн. Бьнгър' гьништ һэрсе мэрьва, го:

— Һун чьма лэв дьхьн?

Го:— Хорте дэлал, глики мэ һэйэ, лэма эм һэв дьхьн.

Го:— Глие wэ чьнэ?

Го:— Глие мэ әwэ — щьла қөдэрте, шьва қөдрэте, к'өме ньқьток эм сэр қайил һабьн.

Бьнгър' го:— Эз карьм wэ бьдьм қайилкьрьне. Эзе кэвьрэки бавежьме, к'и пешйе гьниште щьл жь wir'а, к'и пэй wi гьниште шьв жь wir'а, к'и паше гьниште к'өм жь wir'а.

Бьнгър' бь қэwата хwэ кэвьрэки қайм авит. Бьнгър' к'өме ньқьток кър сэре хwэ, щьл у шьв жи гьртьн хwэ, хwэр'а wedэре сэкьни. Әw һэрсе хорт вэгэр'йан: әw мэри нэ ль weйэ, нэ щьла қөдрэтейэ, нэ шьвэ, нэ жи к'өм. Әwan һэрсе хорта го:

— Һэма һ'элалэ әwi хорти, йане на мэе һэв бькөшта, һэма һ'элалэ wi хорти хwэр'а бьр чу.

Әw хорт жь wan дур к'эт чу. Әwan хорт һэдитья (к'өм сери бу). Бьнгър' гэлаки чу, әскэре мурйа р'аст hat, сэлам да-неда. Бьнгър' пьрс кър, го:

— Нуне к'ода һәр'ын?

Го:— Хорте дәләл, әм жь бьһальхие тен, әме һәр'ын арзание.

Го:— Дә бьсәкьһын, әз нанәки бьдъмә вә, һун һәр'ын. Һун брчинә.

Мурйа го:— Тө мәрәки, те чава мә т'ерки.

Го:— Чи вәр'анә, әзе вә т'еркым.

Бьнгьр' шыла хвә р'ахьст, шыва қбдрәте лехьст, гәлә харьһн һат сәр шыле, әскәре мурйа гьһиштьһн харьһн: т'ер харьһн, го: — Әм зә'ф р'азинә, тә әм т'ер кьрһн, ле, го, әм чава бькьһн, әм бьһн қәнщйа тә дәрән.

Мурйа нишанәк хвә данә Бьнгьр', го,

— К'әнге тө дьк'әви тәнгасие, го, нишана мә дәрхә пач'кә, әме һәварйа тә бен, вәки әм бьһн қәнщйа тә дәрән.

Бьнгьр' нишани кьр шеба хвә. Изьһа хвә жь Бьнгьр' хвәстьһн, чун.

Бьнгьр' гәлә әрд чу. Әскәре тәйра р'аст һат. Бьнгьр' сәләм да әскәре тәйра. Тәйра сәләма Бьнгьр' вәгьрт. Бьнгьр' го:

— Гәли тәйра, нуне к'ода һәр'ын?

Го:— Хорте дәләл, әм хәләе тен, әме һәр'ын арзание.

Го:— Дә бьсәкьһын, әз харнәке бьдъмә вә, һун һәр'ын.

Бьнгьр' шыла хвә диса р'ахьст, шыв шыле хьст, гәлә харьһн һат сәр шыле, тәйра т'ер хар, го:

— Бьнгьр', әм чава бькьһн, әм бьһн қәнщйа тә дәрән? Иро һ'әфт р'ожә әм бьрчи бун, тә әм т'ер кьрһн.

Тәйра п'әр'әки хвә да Бьнгьр', го:

— К'әти тәнгасие, дәрхә пач'кә, әме һәварйа тә бен. Вәки әм бен һәварйа тә, бьһн қәнщйа тә дәрән.

П'әр'е хвә данә Бьнгьр', чун.

Бьнгьр' чу дәрк'әт шәһәре п'адше. Пирәке бу меван. Бьнгьр' го:

— Пире, һәр'ә мьһр'а хазгһийа қиза п'адше.

Пире чу хазгһийа қиза п'адше.

П'адше гот:— Пире, тө қиза мьһн дьхвәзи кәр'е хвәр'а?

Пире го:— Бәле, п'адшаи саг'бә!

Го:— Пире, әз қәләһн жь тә һастиньһм, бәра кәр'е тә бе, әз пер'а хәбәр дьһм.

Пире вәгәр'йа Бьнгьр'р'а гот. Бьнгьр' чу шәм п'адше. П'адше жер'а гот, го:

-- Хорте дэлал, тө қиза мьн дьхвэзи жь хвэр'а?

Го:— Бэле, п'адшаи саг'бә!

— Хорте дэлал, го, эз жь тә қәлән настиньм. Глик һәйә эзе тәр'а бежым. Әм һәр'ын паһесте — гарьс, гәнъм т'өвһөвьн, лыв-льв жь һәв бьбжерә, башқәкә — гәнъм алики, гарьс алики: эзе қиза хвә, бьдьмә тә. Иане тә нәкьр, тә нькарбу бьбже-ри, эзе сәре тә лехьм.

Бьнгьр' чу паһесте, нишан дане. Т'еха гәнъм, гарьс т'әв һәвданә.

— А, го, жь һәв башқәкә, бьбжерә.

Дәре паһесте сәр Бьнгьр'да к'лит кьрын. Бьнгьр' дөшөр-миш бу, го: „Эз чава гәнъм гарьс жь һәв бьбжерьм?“ Бьнгьр' р'унышт гьрйа, гәләки гьрйа, фьр'и к'әт. Вәхтәки һ'ьшйар бу, мури к'әтнә бире, нишана мурйа щәм хвә дәрхьст, пач' кьр, әскәре мурйа һат, го:

— Бьнгьр', чь тә қәвьмийә?

Го:— П'адше глики һа дайә пешйа мьн!

Го:— Хәме нәк'ьшинә, әвә әме жь һәв бьбжерьн.

Мури к'әтнә һөндөр'е паһесте, гәнъм гарьс нава сәһ'әтәке жь һәв бьжарт, изьна хвә жь Бьнгьр' хвәстнә, әскәре мурйа к'ьшйа чу.

Сбәтьре п'адше шаб да қәваза, го:

— Һәр'ын ви хорти бьһнер'ын, сәре ви лехьн.

Қәвазе п'адше һатнә, дәри Бьнгьр' вәкьрын, дина хвә да-неда Бьнгьр' р'азайә у гәнъм, гарьс жь һәв бьжартнә. Бьнгьр' жь хәве р'акьрын, бьрын диwana п'адше. П'адше го:

— Көр'о, тә бьжартийә?

Го:— Бэле, п'адшаи саг'бә, мьн т'әмам бьжартийә.

Мәри шандьн, го:

— Һәр'ын т'әсәликьн, р'астә, йан дәрәвә?

Леньһер'и т'әмам бьжартийә. Һатнә п'адшер'а готьн:

— Т'әмам бьжартийә!

П'адша го:— Қөрба, глики дьн жи һәйә, тә кө әв гли кьр, эзе қиза хвә бьдьмә тә.

Го:— Бэле, бежә, п'адшаи саг'бә.

Го:— Һ'әфт ситьл қәли эзе ишәв бьдьмә тә — һ'әта сбе гәрә гьшки бьхви, йане тә нәхар, эзе сәре тә лехьм.

Һ'әфт ситьл қәли данә Бьнгьр', кьрын аваики, дәри сәр Бьнгьр' к'лит кьрын, Бьнгьр' дөшөрмиш бу, диса го: „Мала

мын бышәшьтә, әз зә'ф бьхөм т'асәке, әзе һ'әфт ситыла чава бьхөм". Диса дөшөрмиш бу, гьрйа, хвәр'а р'аза. Һ'ышйар бу, әскәре тәйра һатә бире. П'әр'е тәйра дәрхьст пач' кьр. Әскәре тәйра һат.

— Бьнгьр', го, чь тә қәшьмийә?

Го:— Глики ва мын қәшьмийә.

Го:— Чь һәйә, диса һөрмәте мәр'а дыки. Бьнгьр', әме бьхөн, харьнә.

Харьн, әскәре тәйра гьһишт әв қәли харьн, һәла гәләк жи брчи ман. Бьнгьр' хвәр'а р'аза.

Тәйрәдә чун.

Һ'әта сбе, п'адше гази хөламе хвә кьрын, го:

— Көр'о, һәр'ә, го, әви хорти бинә, сәре ви лехә.

Хөлам һат дәри вәкьрын, дина хвә дане, Бьнгьр' һ'әфт ситыл қәли харийә, р'азайә. Дәй Бьнгьр' кьрын, го:

— Вәрә, п'адша тә дьхвәзә.

Бьнгьр' чу дишна п'адше. П'адша жер'а го:

— Тә һ'әфт ситыл харьнә, йане әз сәре тә лехьм.

Бьнгьр' го:— Бәле мын һ'әфт ситыл қәли харьнә.

Мәри шандьн, леньһер'ин — р'асти һ'әфт ситыл харийә, ситыл сәр һәвьн, һатын п'адшер'а готьн:

— П'адшай саг'бә, һ'әфт ситыл харийә, тыштәк же нәмайә.

П'адше го:— Бьнгьр', глики мын дыне жи һәйә, тәр'а бьжьм. Һәрге тә әв глие мын жи қәданд, ижар әзе қиза хвә бьдьмә тә. Го, сбе вәрә бәр диwana мын, һ'әфт нәрдwana һьлк'ьшә, әзе т'асе т'ьжи авкьм, бьдьмә сәр сәре тә. Һ'әфт нәрдwana һьлк'ьшә, жорда вәрә: һәрге т'асе ав р'ьжйа — әзе сәре тә лехьм, нәр'ьжйа — әзе қизе бьдьмә тә.

Щаб гьһиштә қиза п'адше, вәки баве тә хортәки ва мә'на ле дьгьрә. Әви хорти дө глие баве тә қәдандийә, майә глик ви жи бьқәдинә, we тә бьдә шийа". Қизе пьрси :

— Чь глй майә?

Го:— Гли әвә, вәки т'асе т'ьжи авкә һ'әфт нәрдwana һьлк'ьшә, ч'ьқлқәк же нәр'ежә. Һәма р'ьжйа — we сәре ви лехә.

Қизьке мора хвә да шарйа хвә, го:

— Бьбә бьдә ви хорти, бәра баве т'асе, аве бьмәи, ав же нар'ьжә. Жорда пәйа ә'рде бу, бәра море дәрхә, т'асе сәр сәре хвә бьгьрә, бәр п'адше, щмаә'та ви дайнә. Һьнге щәрте ви we п'адше к'әвә.

Шарне мор ани да Бьнгьр', го:

— Qиза п'адше готийэ, бэра эве море баве т'аса аве, аве бьмэи, ида ч'ьлкэк же нар'ьжэ. Пэйайи э'рде бу, бэра море нав аве дэрхэ: we диса бьбэ ав бэр п'адше, щьмаэ'та wi дайнэ — шэрте wi п'адше бьк'эвэ.

Бьнгьр' бэр нэрдване сэкьни, т'ас т'ьжи ав кьрын, да сэр сэре Бьнгьр'.— П'адша, щмаэ'та хвэ дур сэкьни. Бьнгьр' мор ани авит т'асе. Нэрдванева һьлк'ьшйа, чу сэре нэрдване. Де баве Бьнгьр' к'этын бира Бьнгьр', к'эла Бьнгьр' р'абу, Бьнгьр' сэре нэрдване гьрйа: һесре wi һатьн э'рде к'этын. П'адше щмаэ'та хвэр'а гот:

— Ава т'асе сэр сэре Бьнгьр' р'ьжйа.

Бьнгьр' пэйайи э'рде бу, мор жь т'асе дэрхьст, т'ас һьлда бьр бэр п'адше, щмаэ'та wi дани, же дьлопэк нэр'ьжйайэ. П'адша го:

— Бьнгьр', зани, го, жоре нььткэ аве к'этын э'рде.

Го:— На, п'адшаи саг'бэ, ав нэр'ьжйайэ, нььткэ аве нин-бун: де у баве мьн к'этын бира мьн, эз гьрйам, нььткэ һесьре мьн бун к'этынэ э'рде.

Щмаэ'те глие Бьнгьр' қэбул кьр, го:

— Р'астэ, ёсанэ!

П'адше қиза хвэ да Бьнгьр'. Бьнгьр' қиза п'адше һьлда, изьна хвэ жь п'адше хвэст, ани дэрхьст ера зйа. Бьнгьр' қиз п'ешк'еши зйа кьр. Бу қир'инйа зйа. Гьһишт кэч'ьк һ'эmez кьр, кэч'ьк пач' кьр: п'осте зйа қэльши. Хортэк жь нав дэрк'эт. Го:

— Хушке, тэ мьн нас дьки? Го, эз бре тэмэ, п'осте хэзэве һатьбу сэр мьн. Мьн хэвн дьбу — к'энге хушка тэ гьһиштэ тэ, тэ хушка хвэ ди — п'осте тэйе бьдэльшэ, те нав п'ост дэ-рей, бь дэсти Бьнгьр'. Лэма жи мьн Бьнгьр' шанд пэй тэ ани. Нһа жи эз дэрк'этым дьнйа р'он, нһа жи мьн алне хвэда тэ п'ешк'еши Бьнгьр' кьри. Чава баве мьн тэ дайн, эзе жи һэр'ьм бьгһижьм баве хвэ.

Изьна хвэ жь һэв хвэстын: хорт чу гьһишт п'адше, баве хвэ. Бьнгьр' жи чу гьһишт баве хвэ.

Эw чун мразе хвэ шабун, һун жи бен мразе хвэ шабьн.

6. Н'ОСЭЙН

Wəxtəke п'адшак һəбу. П'адша ə'мьри сэр wəзире хwə кьр, го:

— Һəр'ə бьгəр'ə, щики хwəш бьбинə, əм əскəре хwə һьлдьн Һəр'ьнə сəйрангe.

Го, лeдa чу. Сингe Əгьридаг'e щики зə'ф баш дит, гəл у сосьн. Зьвьр'и һатə к'очка п'адша. П'адшер'а т'əманə кьр, го:

— П'адшай хwəшбə, мьн щи дит'я, щики зə'фи ланq. П'адше ə'мьр кьр, гaзи сэрəскəре хwə кьр, го:

— Т'вдарəке əскəр бьбинə, əм Һəр'ьнə к'ефе.

К'е р'ожa кь п'аше к'ьфш кьр'бу, we р'ожe əскəре ши һазьр бу. We р'ожe щаб данə п'адша, го:

— П'адшай саг'бə, готьна тə һазьрə.

П'адша гaзи wəзире хwə кьр, го:

— Дə дəст ч'əке дəвреша һьлдə əм Һəр'ьн.

Wəзир һат, го:

— Бəле, һазьрə, п'адшай саг'бə.

Һəсп п'адшер'а анин, п'адша сйар бу. К'этə лешие, əскəр да пəй, к'ьшйа, чун ши щи, щие кə wəзир дитьбу. П'адша ль əрде ньһер'и, щи ньһер'и: щики зə'фи хwəш бу. П'адша готə wəзире хwə:

— Вэзир, го, нане мьн ль тэ һ'элал бэ, тэ щики зэ'ф р'ьнд г'ртнийэ.

Мөг'даре дэһ-панздэһ р'ожа ль ведэре ман. Р'ожэке п'адша жь вэзирр'а гот:

— Вэзир, тэ к'ьнице дэвреша анинэ?

Вэзир го:— Бэле!

Го:— Бинэ эм хвэ кьн, эм һэр'ьн қасэке быгэр'ьн. Вэзир к'ьнице дэвреша ани: дэстэк вэзир хвэ кьр, дэстэк п'адше хвэ кьр. Һэрдö ль һэспа сйар бун, жь нава эскэр дэрк'этын һэр'ьн хвэр'а быгэр'ьн.

Чун. Гэлэк чун, һьндьк чун, чун щики дур хвэр'а гэр'ьан. Карэкэ хэзала жь ведэре р'абу: һэрда да пэй. Һа ль вьра быгьр'ьн, һа ль дэра һан быгьр'ьн, нькарьбун быгьртана. Тэ'ри жи к'этэ сэр. П'адша жь вэзир'а гот:

— Тэ'ри к'этэ э'рде, быкэ мьн быгьһинэ шелькэки.

Вэзир гэлэки дөшөрмиш бу: мәрие хам, э'рде нэ бэлэд. Пеш хвэва ньһер'и — щики дур агьр дьшхөлэ. Вэзир п'адша-р'а гот, го:

— П'адшаи саг'бэ, а эве һана агьрэ: эм һэр'ьн ведэре, һ'ьлбэ ведэре агьрэ, шелькэ.

Ажотьн чун. Гэлэк, һьндьк чун дһа дэрк'этынэ сэре ч'йе. Ле ньһер'ин дө быр' пэз мэхэлын. Орт'а һэрдö быр'ада шьвана хвэр'а агьр дадайэ, қэлийа хвэ данинэ ль сэрагьр, жь хвэр'а қэлие дьқэлиньн.

Дэвреше мэзын, п'адша, го:

— Сэлам э'лекьм, гэли шьвана!

— Вэй, го, э'лек'ьм сэлам, сэр ч'эвар'а һатынэ, дэвреш баба: к'эрэмкьн, к'эрэмкьн!

Шьван кöлаве хвэ р'ахьст, һэрдö дэвреш сэр р'уныштын. Шьван т'асэк т'ьжи қэли кьр, ани дани бэр һэрдö дэвреша, го:

— К'эрэмкьн, к'эрэмкьн, дэвреш баба!

Дэвреша го:

— Шьван, хвэдей жь тэ р'ази бэ: эмэ т'ерьн, эм тыштэки нькарьн быхөн. Эв пэзе к'едэрейэ?

Шьван гот:— Эва пэзе шөһөре Блурбөгейэ.

— Э, го, шөһөри ль к'е т'ангейэ?

Шьван го:

— А, һлк'ьшын сэре ч'йе, р'уе вальнда шөһөре Блурбөгейэ.

Һәрдө дәвреш сйар бун, чун пәйайи жере бун: шәһәрәки мәзыни дәлал. Бала хвә дане, we аванки баш, we дь нава шәһәрданә. Ажотын чун бәр дәре аван. Һ'әсасә сәкьни бун. Дәвреш жь йәки пьрси, го:

— Қөрба, авайе Блурбәге әвә?

Го:— Бәле, го, гәли дәвреша, го, әвә. К'әрәмкьн, го, пәйабьн.

Дәвреш пәйа бун: йәки сәре һәспе ван гьрт к'ьшанд, йәки жи да пешіе, бьр чу диwana п'адша. П'адша гава ч'әв дәвреша к'әт, дәвреша сәләм да п'адша. П'адша го:

— К'әрәмкьн, к'әрәмкьн, гәли дәвреша,— ши нишани дәвреша да.

Дәврешә мәзын жор р'унышт, дәврешә ч'ук жер р'унышт: әв дһа п'адшати wана дур к'әтийә, бунә дәвреш.

Диwana п'адша т'ьжи бу — мщлиса wi, щмаә'та wi, дә мала п'адшейә. Леньһер'ин шив һат. Шива хвә харьн, wә'де хвә дәрбаз кьрьн. Щмаә'т р'әбу бәла бу. П'адша гази қәwазәки хвә кьр:

— Көр'о, го, ишәв тө ль бәр дәсте ван дәвреша би. Сбе дәвреш газьна жь тә бькьн, әзе сәре тә лехьм.

П'адша чу һәрәмодасийа хвә. Шие дәвреша данин, wәкик дәвреш р'азен. Дәврешә мәзын готә бәрдәсти, го:

— Қөрба, әм һәр'ьн дәрк'әвьнә дәрва.

Бәрдәсти мдаса wi дани, да пешие. Чун дәрк'әтьнә дәрва. Дәвреш гава бала хвә даеда дәрики ч'ук өсаи ньқьшандийә дһа мәрв нькарә же хәбәрдә. У теда жи дәнге к'ән те, лақьрдийа те. Дәвреш нәмәрди нәкьр, дәсте хвә ль дери хьст, дәри вәкьр, чу һөндөр'. Бала хвә даеда қизәкә бәдәw, се шари бәр сәкьнинә, хвәр'а лақьрдийа дькьн. Қиза Блурбәгейә, го:

— Хвәде херкә, дәвреш баба, дьбә тә р'е шаш кьрийә. Ахьр ә'дәте мәда шәрмә, гәрәке мер нәенә һәрәма жьна.

Дәвреш пашда зьвьр'и, һатә шие хвә, wәзирр'а гот:

— Wәзир, го, әва кә ишәв мьн дитйә, wәзир, тә бьдита, р'өһ'е тә бьчуйа. Го, гәрәке тө ишәв һәр'и әвейа жь мьнр'а бьхwәзи.

Қөдуме чоке wәзир шкәстьн, го:

— П'адша, әва шие хәриб, we мә бьһ'әсьн, сәре мә лехьн.

Го:— Wәзир, тө нахwәзи, әз кь вәгәр'йам шие хвә, әзе сәре тә лехьм.

Го, леньһер'и бошә, вәзир гази бәрдәсти кър, го:

— Көр'о, го, бьдә пешйа мьн әм һәр'нә һәрәмодасийа.
п'адше.

Бәрдәсти го:

— Дәвреш, го, әзе нишани тәдъм, ле әз нькаръм бем we-
дәре.

Бәрдәсти да пешйа дәвреш, бър чу бәр дәре һәрәмодаси-
йе, го:

— А, әвайә.

Дәвреш дәри вәкър, чу һөндөр'. Блурбәг жьна хwәва
р'ушьшти бун. Блурбәге го:

— Хwәде херкә, дәвреш баба, го, хальфии, тә херә ве
шәве?

Дәвреш го:— На Блурбәг, әз һ'әлалйа хwәде һатъмә қиза
тә бьхwәзъм бре хwәр'а, дәвреше мәзьнр'а.

Блурбәге гот:— Тә бә'са хwәде нәкьра, мьне нака р'абуйа
сәре тә бьда лехьстьне,— у ч'ә'ве жьна хwә ньһер'и.

Жьне жер'а го:— Һерса хwә мәйнә, Блурбәг. Тыштәки
өса, қәләнәки өса же бьхwәзә, wәки шәв р'абьн бьр'әвьн. Һә-
р'ьн: дәврешьн, тыштәки ван т'өнә, нав-дәнге мә дәрнәе.

Блурбәге го:— Дәвреш баба, қәльне қиза мьн һ'әфт к'и-
сә зер'ьн. Тә ишәв ани-ани, нә ани: сбе сәре wә һәрдәа жи
әзе лехьм.

Гава бә'са зер'а кър қөдуме чоке дәвреш шкәстьн. Р'абу
һеди, нәрм һөндөр' дәрк'әт, чу шәм дәвреше мәзьн. Дәвреше
мәзьн го:

— На, го, дәвреш, тә чава кър?

Дәвреше ч'ук го:— Әз чава бькьм, хwәде мала тә ава
бькә, әв готьна шйа готийә: сбе we сәре мьн жи лехьн, сәре
тә жи.

Дәвреше ч'ук ньзанбу, wәки дәвреше мәзьн хwәр'а п'ә-
рә аниә. Дәвреше мәзьн го:

— Һ'лбәт чь готийә, бежә, чьма тархмиш дьби.

Дәвреше ч'ук гот:

— Блурбәге қәләне қиза хwә һ'әфт к'исә зер' хwәстьнә,
мә сбе ани, ани, нани — we сәре мә һәрда жи лехә.

Дәвреше мәзьн го:— Һәй хwәде мала тә ава бькә, тә сә-
ба we йәке дөшөрмиш дьби?

Дэвреше мэзын дэст бьрэ шева хвэ, дэзмала хвэ хэвэр-мыш дэрхьст. Орт'а дэзмале т'ьжи кэвьре қимэтли кьрын, го:

— Бьбэ хэр'э бьдеда, хьзна вида ақа п'эрэ т'өнэ, эв занэ, бьбэ бьдеда.

Дэвреше ч'ук дэзмал һьлда, чу хэрэма п'адша. Дэзмала зер'а ль бэр дани. Гава п'адша дэзмал вэкьр, жорда леньһер'и — т'эмам кэвьре қимэтли, қэ ақас хьзна вида п'эрэ т'өнэ.

Блурбэге зьвьр'и ч'э'ве жьна хвэ ньһер'и. Жьне wir'а го:

— Блурбэг, го һ'ылбэ хвэде һ'ыз кьрийэ, қизэкэ бьдеда.

П'адша гази мәрие хвэ кьрын, гази мэллэ кьр ани. Нэхһ'а қиза хвэ ль сэр дэвреше мэзын бьр'и.

Дэст бь к'ефе, ич'ьке, харьне кьрын. Бра эв бькьн, бөхөн, хвэр'а к'еф бькьн. Э'шэм дьбе: эк'мэк веран йохтър, дил веран чохтър.

Йэке шаб да қиза п'адша, го:

— Зани, баве тэ тэ дайи дэвреш, эв дэвреше һатэ вьра-йа.

Кэч'ьк һьнэки дөшөрмиш бу, паше да ақьле хвэ, гот: „Вэлэ баве мын эз дамэ, эзе ида чь бежым дһа, һ'ылбэ хвэде һ'ыз кьрийэ, эв йэк буйэ. Кэч'ьке р'абу мэкэдузанэк да хвэ, к'ьнше хвэ ль хвэ кьрын, хвэ хэмьланд. Бэрдэстики шаб да дэвреш баба, го:

— Ч'э'ве тэ р'они, Блурбэге қиза хвэ Сэк'ьнэ ханьм дайэ тэ. Эв р'уньштигэ хвэр'а к'еф дькьн, тэ жи хэр'э һэрэмо-дасийа хвэ хвэр'а к'еф бькэ.

Дэвреш р'абу чу диwana қиза Блурбэге. Қиза Блурбэге гава леньһер'и дэвреш баба һат, чу к'этэ бьн мыле вийа, ани һат да р'уньштандьне: эв дэврешва к'этьнэ гли хэбэрдане. дэвреш леньһер'и бэнгзе Сэк'ьнэ ханьме ақа хвэш набэ, го:

— Сэк'ьнэ ханьм, го, тэ зани эз к'имэ?

Сэк'ьнэ ханьме го:— Дэвреш, эз чь заньм тэ к'ийи?

Дэвреш го:— Дьле хвэ сар нэкэ,— дэвреш бэр п'есире хвэ вэкьр, т'ур'а п'адша нишан дае, го:— ле бьһер', го, эз п'адшамэ.

Сэк'ьнэ ханьм гэлэки ша бу: шабуна лынге we эрд нэдь-гьрт. Кэр'-кэр' к'аг'эзэк ньвиси, да шарйа хвэ, го:

— Тэ ви к'аг'эзи бьди дйа мын.

Теда ньвиси бу: „Дае щан, ч'э'ве тэ р'они, зэ'ве тэ на лэв-решэ, п'адшайэ“.

Дйа вейа чу мере хвэр'а гот. Блурбэге го:

— Дэвреш, тө вэзире п'адшайи?

Вэзир го:— На хер!

Го:— На, р'аст бежэ: зэ'ве мын п'адшайэ, тө жи вэзире ви?

Вэзир ньнер'и, вэки гъли п'адшеда чебуйэ, го:

— Блурбэг саг'бэ, го, р'аст жи эз вэзирьм, эв жи п'адшайэ,— чава кё жь эскэре хвэ қәтия бун, өса сәрһатийа хвэ гли кър.

Һ'эфт р'ожа, һ'эфт шэва өса ды мала п'адшеда дэф у дэ'ват у к'эф чу. Панздэ р'оже ван т'эмам бун. П'адша щаб да Блурбэге, го:

— Изьна тэ һэбэ, го, эскэре мын сэк'нийэ, го, гэрэке эз һэр'ьм.

Блурбэге т'вдарэке ван кър, вэкик һэр'ьн. П'адша р'абу базбэнда хвэ хэрше һ'эфт сала гре дабу, гьрт да Сэк'ьнэ ханьме, го:

— Сэк'ьнэ ханьм, һан жь тэр'а ве базбэнда мын, э'мыре хвөдейэ, дыбэ тө һ'эмлэ дэрк'эви: һэркэ қизбэ — техэ нава щһезе we, бра хвэр'а бьбэ. Һэрке көр' бэ, эз заньм э'сэ we бэр бь мын бе, тө базбэнде мыле ви р'асте греди.

Блурбэге эскэре хвэ да сэр һ'эта синоре хвэ дэрхэ.

Эскэре Блурбэге һ'этани синоре Блурбэге һатьн. П'адша изьна эскэре ви да, го:

— Һэр'ьнэ мале хвэ!

Эскэр зьвьр'и. П'адша вэзире хвэва һатьн нава эскэре хвэ. П'адша э'мыр кър, го:

— Эм һэр'ьнэ шәһэре хвэ!

Һатьнэ шәһэре хвэ.

Эм ишар хэбэрдьн жь Сэк'ьнэ ханьме.

Сэк'ьнэ ханьм вэ'дэки кьн р'аза, хвэде көр'эк да. Щаб данэ Блурбэге, го:

— Ч'э'ве тэ р'они, хвэде көр'эк дайэ қиза тэ.

Чэнд р'оже гэдэ т'эмам бу. Щмаэ'те го:

— Гэрэке эм навэки нэвие тэкьн.

Блурбэге го:

— Көр'о, гази мэллэкьн, бра бе, чька эм навэки хвэш нэвие мынкьн.

Гази мэллэ кьрын. Мэллэ һат. Блурбэге го:

— Мэллэ, го, к'т'еба хвэ вэкэ, чька навэки хвэш бьбинэ,
эм гэдэкын.

Мэллэ к'т'еб вэкьр, леньһер'и, го:

— Блурбэг, го, навэки зэ'фи э'зиз һэйэ, го, һ'өсейн наве
вийа.

Ицмаэ'те т'эмам бьмбарэки даеда, го: „Бьмбарэкбэ“.

Наве гэдэ ма һ'өсейн.

К'өр'ед мәрийа бь сала мэзын дьбын, ль к'өр'ед һ'кйата бь
р'ожа мэзын дьбын.

Һ'өсейн ида эп'ещэ мэзын бу, данэ бэр хвэндьне, хвэндь-
на хвэ һьлда. Р'ожэке һ'өсейн дь к'учеда дьһат. Ленһер'и д'ө-
се гэдэ к'ап дьлизьн. Лынге хвэ дь к'апе ван хьст, к'апе ван
бэла кьр. Йэки к'эчэл гьһиште йаха ви гьрт, го:

— Бище к'өр'е бища, го, т'ө к'өр'е дэврешэки, го, баве тэ
т'өнэ. Го, чьр'а тэ лынге хвэ ль к'апе мэ хьст.

Һ'өсейн да ацьле хвэ, лавайи к'эчэл кьр, го:

— К'эчэл щан, к'эчэл, го, чьр'а баве мьн т'өнэ, го, нэ баве
мьн Блурбэгэ?

Го:— На, Блурбэг кальке тэйэ. Го, дэврешэк һатэ мала
кальке тэ, го, т'ө жь дола дэвреши, го, т'ө бищи.

Һ'өсейн леда чу мале, йаха дйа хвэ гьрт, го:

— Дае, баве мьн к'ийэ, го, мьнр'а р'аст бежэ?

Го:— Баве тэ Блурбэгэ.

Го:— На, дае. Го, Блурбэг кальке мьнэ: дьбе дэврешэк
һатйэ мала мэ, дьбе баве мьн дэврешэ: дэ бежэ баве мьн к'и-
йэ?

Дйа ви леньһер'и р'а пе набэ, шэґамэке һ'өсейн дьхэ.
Һ'өсейн жь мал дэрдьк'эвэ, дьчэ нава баг'да бэр баг'экида
дьгьри, дьгьри, р'адьзе.

Дэ дйа ви буйэ, дьле ве дьшэшьтэ, лэ'зэки дьсэкьнэ, пэй
дэрте. Дьпьрсэ, дьбе:

— Гэло, һ'өсейн к'ода чу?

Щинарэкэ ван дьбежэ:

— Вэллэ һ'өсейн чу нава бег'.

Сэк'ьнэ ханьм дьчэ нава бег', ледьнһер'э һ'өсейн ве дь
нава бег'да р'азайэ. Дэй ле дькэ:

— Һ'өсейн, һ'өсейн,— Һ'өсейн т'өнэ.

Дэсте ви һьльдьбьр'э, дәсте ви дьк'эвэ, сэре ви һьльдьбь-

р'э — сәре ви дьк'эвә: ног'ла мәрие мьри — к'эф бәр дев дь-
к'эвә, бин ль бәр һэйә, ле щане ви сьстә. Дьбә қир'инһа Һейә,
щәбе дьдә Блурбәге.

Блурбәг бь щмаә'та хwәва т'оп дьбьн тенә сәр Һ'өсейн.
Гава ледьһер'ьн — р'аст жи Һ'өсейн һ'эсаве мьрийанә. Блур-
бәг ә'мьр дькә, т'әлал дьдә газикьрьне: „К'и бе илащәке Һ'ө-
сейнр'а бькә, мале дьне чь бьхwәзә, әзе бьдьме“. Т'әлал дьк'ә-
вә к'уча, гази дькә. Дө һ'әве кал хwәр'а сәре к'уче р'уһьшти
бунә, гази т'әлал дькьн, дьбен:

— Т'әлал, чь буйә?

Дьбе:— Нәвие Блурбәге нәхwәшә. Блурбәг дьбе: „К'и бе
илащәке нәвие мьн бькә, нәвие мьн қәнщ бькә дарә дьнеда чь
бьхwәзә — әзе бьдьмеда“.

Йәк дьбежә:— Әз заньм илащәке бькьм.

Дьбе:— Дә wәрә әм һәр'ьн.

Әве занә дьчә, һәвалә ви дьне жи дьдә пәй. Әве занә дь-
чә сәр гәдә, ва ль гәдә дьһер'ә, дьбе:

— Wәе, Блурбәг, ч'ә'ве мьн бьр'ьжә, мозькәк мьн жи we
р'оже һа бубу, мьн хwәли сәрда әләк кьр, зер'әк нишан дае,
щи-щида һ'ьшк бу. Әва щьна дьк'эвә. Һьнә хwәли биньн
сәрда бьжьнгькьн, we щан бьдә.

Әw һәвалә ви дьне, дәст авитә бәрстөйә ви, т'әпәк һав
ч'ә'ва хьст, го:

— Бра хwәли сәр ви сәре тәбә, го, тә нәзанәки, го, тә чь-
р'а дьби занә. Го, тә wьрда wәр.— Әw пешда чу, го:— Блур-
бәг, әвайә бут'а к'әтийә. Бьшинә сазәки бинә wәрә, һун чава
саз лехьн, әве р'абә сәр хwә

Блурбәге шанд сазәк ани. Чава бу ч'ьнгинийә сез, Һ'өсейн
р'абу сәр хwә р'уһьшт, го:

— Хwәде әw саз дайә мьн, бьдьнә мьн әз жь wәр'а бьжьм.

Саз данә Һ'өсейн. Һ'өсейн саз хьст, гот, го: „Мразе мьн
һэйә, ль Испьһ'ани шәһәри, Ньсйә ханьм, қиза wәзир“.

Гәдә кә өса гот, әвана дһа манә шаш. Блурбәге го:

— Лаwо, го, қиз зә'фьн. Қ'ижан қизе тә дьл дьки, әзе тә
бьзәwьщиньм.

Кьр, нәкьр р'а ль Һ'өсейн нәбу. Һ'өсейн го:

— Әзе һәр'ьм, кь һәр'ьм — шәһәре Испьһ'ан бьғһижьмә
мразе хwә.

Н'өсейн дйа хвэр'а го:— Дае, те тыштэки быди мьн —
быдэ. нади: эз дна дьчъм.

Дйа шийа чу Блурбэге баве хвэр'а гот, го:

— Р'уе мьн бьн льнге тэ, нэвие тэ дьчэ, те тыштэки быди,
йане на?

Блурбэге го, го:

— Нэр'э хзына мьн вэкэ, т'ьжи зер'э, быдэ Н'өсейн. Нава
нэспе мьнда к'ижан нэспи р'ьндэ — быдынэ Н'өсейн бра быбэ
нэр'э.

Дйа шийа чь кыр? Дйа шийа к'аг'эзэк нвиси, бре шейа
шики башқэ дьма: наве ши Ан'мэд хан бу. Дйа шийа к'аг'эзда
нвиси бу: „Ан'мэд хан, эз нивие жь тэ дькъм: харзе тэ нэтэ
шэм тэ, бэлки тэ қиза хвэ быдеда, вэки шикида нэчэ“. Дйа
ши ши нэтэ бат базбэнд мьле ши гьре да, го:

— Лаво, эва базбэнда баве тэйэ, бра сэр мьле тэбэ. Баве
тэ жи Испьн'ан шөһөрнйэ: нызам ханэ, йане сөлт'анэ. Эва
к'аг'эза нан жи тэ быдэ хале хвэ Ан'мэд хан.

Н'өсейн жи, жь ши т'ьре дйа шийа к'аг'эз дае, Ан'мэд хан
ши быгьһинэ мразе шийа.

Н'өсейн сйар бу, йа эла йа хвэде, дйа хвэр'а го:

— Дае, дэ шире хвэ мьн н'элалкэ, эз саг' бьминьм, эз тэ
бир накъм.

Ажот чу: п'ьр' чу, һьндьк чу, хвэде заньбэ. Даг'ели нава
шөһөре баве хвэ бу. Мала ши пьрси, чу мала Ан'мэд хан.

Н'өсейн чава кө чу мал пэйа бу, лэзэ-лэз к'аг'эз дэрхьст,
да дэсте Ан'мэд хан. Ан'мэд хан нызанбу, вэки харзе шийэ.
Гава кө к'аг'эз хвэнд, леньһер'и хушка шийа ва ньвисийэ:
„Ан'мэд хан, эз нивие жь тэ дькъм, харзе тэ нэтэ мала тэ, тэ
нөһели шикида нэр'э“. Қизэк Ан'мэд хан һөбу, зэ'фэ бөдөв бу,
наве ве Т'ели ханьм бу. Ан'мэд хан шаб да қиза хвэ, го:

— Қизе, лаво, хвэ бьхэмьлинэ, эзе тэ быдъмэ Н'өсейн.

Кэч'ьк нэтэ диwana баве хвэ. Ан'мэд хан го:

— Н'өсейн, лаво, тэ көр'е хушка мьни, тэ нати мала мьн,
эве қиза хвэ п'ешк'еши тэ дькъм.

Н'өсейн го:— Ан'мэд хан, тэ т'аше сэре мьни, го, Т'ели,
го, хушка мьнэ. Го, мразе мьн һэйэ ль Испьн'ане, эзе нэр'ьм
Испьн'ане.

Ан'мэд хан леньһер'и эва бут'айэ, насэкьнэ. Ан'мэд хан
к'аг'эзэк нвиси да Н'өсейн, го:

— Н'өсейн, лаowo, го, сэр р'йа тэ чыл н'эраби нэнэ. Го, нэркэ р'асти тэ натън, тó ви к'аг'эзе мьн бьдэ н'эрэвбаши.

Н'өсейн р'абу нэспе хwэ сйар бу, леда чу.

П'ыр' чу, нъндык чу, эw заньбэ. Шики ле бу багэр, бу тари, р'йа хwэ шашкър. Знарэк, қэйакэ ль ведэре бу, чу к'эт бэр we қэйе. Гэлэки гърийа, хwэ, н'але хwэр'а гот у блийа. Тó навежи н'афа қэйе шкэфтэ: эw н'эрави ль шкэвтеданън. We р'оже багэр буйэ, н'эрэби шикида нэчунэ. Н'эрабик дэрдьк'эвэ дэрва, ледьн'ер'э дэнге грие те, қар'э-қар'эк те. Вэдьгэр'э нондөр'е мг'аре, шабе дьдэ нэвала, дьбе:

— Р'абън, хwэде р'ьсде мэ гиһанд: мэръв хальфинэ, натънэ — қар'э-қар'а ванэ.

Н'эрэби р'адьбън, сэре знерда тенэ харе, дьчънэ бьнйа қэйе. Дьн'ер'ън мэрики шаһъли т'онсыз, мэри н'эwас бькэ ле бьн'ер'э: we р'уныштийэ, хwэ н'але хwэр'а дьбежэ, дьгъри. Н'эрэби тен.

— Ай, дьбен, хwэде қьсмэте мэ мэр'а гиһанд — нэспе ви дэст дьгърын у Н'өсейн нъльдън дьчънэ шкэфте. Н'өсейн дьбьнэ щэм н'эрэвбаши. Йэк дьбе:

— Н'эрэвбаши, хwэде р'ьсде мэ гиһанд. Тó эве һани шаһъл дьн'ер'и, хөрща ви т'ъжи зер'э, шаш буйэ, натйэ бьнйа қэйе.

Н'өсейн, гава ч'эв н'эрэвбаши дьк'эвэ, к'аг'эза хале хwэ дэрдьхэ, дрежи н'эрэвбаши дькэ. Н'эрэвбаши к'аг'эзе вэдькэ, дьхунэ, дьбе:

— Көр'о, wэ зер'е ви чава кърън?

Дьбе:— Һа вайэ!

Дьбе:— Көр'о, эва харзе Аһ'мэд ханэ. Дьбе, Аһ'мэд хан нвисийэ жь мэр'а: эз ниви жь wэ дькьм, һун харзе мьн саг'-сьламэт бьбьнэ Испьһ'ан шәһәри.— Н'эрэвбаши дьбе:— Көр'о, Аһ'мэд хан гэлэк к'омэк дайэ мэ, эм гэлэ щара к'этънэ тэнгайа, эви жь мэр'а харьн, эмэк шандийэ. Гэрэ эм харзе ви саг'-сьламэт бьбьнэ Испьһан шәһәри.

Нэркэ р'окебэ, дó р'ожбэ, хwэй дькьн се мэри к'ънще т'ощара хwэ дькьн, Н'өсейн нълтинън дьчънэ Испьһ'ан шәһәри. Бэр дэре ханэке пэя дьбьн. Н'өсейн ханчир'а дьбе:

— Ханчи, қөрба, дьбе, контэке бьдэ мьн, мөһе чь һежэбэ, эзе һэде we бьдьмэ тэ.

Ханчи контэке дьдеда. Н'өсейн эп'ещэ wэхт дьминэ теда. Пешбәри we хане дьк'анэк һэбу, жер'а дьготън дьк'ана Қән-

дэрчи хошэ. Эв Қэндэрчи хошэ һэрр'о ледьнһер'э мевщивани дэлал хане дэрдьк'эвэ, сэр сэле, бэр дәре хане р'удьни. Гэлэки дөшөрмиш дьбэ. Р'ожәке Қэндэрчи хан гази кьреда , го:

— Хорте дэлал, һәла вэрэ вьра. Го, тө жь к'өйи, төе к'ө-да һәр'и, жь к'едәрейи?

Го:— Эз мәрики хәрибьм, го, эз һатьмэ ви шәһәри. Го, баве мьн жь ви шәһәрийә, го, эз һьзаньм ханә, йане сөлт'анә?

Қэндэрчи хошэ гот:

— Хорте дэлал, вэрэ бьбэ көр'е мьн: көр'е мьн жи т'өнәнә, эзьм, пирәжьна мьнә — эз төва к'аг'әзе натаросе бьнь-висьн — дьк'ана мьн дьнһер'и, сэр тә авигон бькьм.

Һ'өсейн го:— Тә һаж һәбуна хвә һәйә, ле һәбуна мьн жь йа тә зә'фтьрә.

Һәрда сәнәд һьвиси, данә һәвдө: хошэ бьмьрә — мале ви-йа бьгьһижә Һ'өсейн, Һ'өсейн бьмьрә, мал бьгьһижә хошэ.

Һ'өсейн чу һәспе хвә, хөрщә зер'е хвә һьлда ани щәм хошэ. Хошэ Һ'өсейн һьлда бьрә мала хвә, го:

— Жьне!

Го:— Чийә?

Го:— Эва хорте һана буйә көр'е мә, мьн анийә һатйә.

Жьна ви Һ'өсейн һьлк'шанд п'есира хвә, кьрә көр'е хвә.

Сбе Һ'өсейн у Қэндэрчи хошэ р'абун чунә дк'ане. Қэндәр-чи хошэ сэр дошәке р'уньшт, Һ'өсейн аршьверш дькьр: алики дьстьра, алики к'еф дькьр. Аршьверша шәһәр т'әмам вәлгәр'-йа сэр Қэндәрчи хошэ.

Дк'анчийа ә'рзә дан п'адше, вәки „Әм нькарьн хәрщ-хә-раще тә бьдын. Қэндәрчи хошэ аршьвеш бэр мә гьртийә“. Пу-та ә'рзә чунә щәм п'адше.

П'адша дө қәваз шандьн дьк'ана Қэндәрчи хошэ, го:

— Һ'өсейн!

Һ'өсейн го:— Чийә?

Го:— Вэрә, әм һәр'ьн, п'адша гази тә дькә.

Һ'өсейн р'абу чу диwana п'адша. Эв жи көр'е п'адша бу, чава әдәта п'адша бу жер'а т'әмәнә кьр. П'адша гава ль Һ'ө-сейн ньһер'и, һ'өба Һ'өсейн фьр'и дьле шийа, ви т'ьре орт'а шөгәра ви дәрк'әтийә.

Щи нишан дае, го:

— Р'уни. Го, хорте дэлал, наве тә чийә?

Го:— Наве мьн Һ'өсейн!

Го:— Н'өсейн, тэ қә нав у дэнге ашьқе мьн нэбьһистийэ? Го, ашьқе мьн наве ви Гештищанэ. Го, го, сиунэһ ашьқ алт'кьрьнэ. Го, си у нэһ саз дарданэ. Го, һәр сиунэһ мәрвь жи иа-ка гьртинэ. Тө эваре тейи пер'а дьк'эви инт'изаме. Һәрге тэ Гештищан алт'кьр, эзе Гештищан бавемэ зиндане, һәрге Гештищан тө алт'кьри, эзе тэ бавемэ зиндане.

Н'өсейн го:— Бәле, п'адшай саг'бэ.

Эваре, сәһ'эта, кө п'адша готьбу, Н'өсейн һатэ диwana п'адше. Дина хwэ дае, диwan т'ъжи мәрвьһн. П'адша го:

— Н'өсейн щан, эва тө, эва Гештищан. Р'абьһ, го, чька к'ижан к'ижани алт' дькэ.

Гештищан Н'өсейнва һәвр'а к'этьнэ гәлше. Чь кө Гештищан дьгот, Н'өсейн вәдькьр, щаба ви дьда. Чь кө Н'өсейн дьгот, Гештищан нькар бу щаба ви бьдэ. П'адша го:

— Гештищан, чаванэ, тө чьр'а ль бәр Н'өсейн нькари хәбәрди?

Гештищан го:— П'адшай саг'бэ, эз дһа нькарьм бәр Н'өсейн хәбәрдьм,— сазе хwэ һлда да бәр Н'өсейн.

П'адше ә'мьр кьр, го:

— Гештищан бавежьнэ зиндане, сазе ви жи дәра һан дардакьһ.

Н'өсейн р'абу сәр п'һа, бәр п'адша сәкьһн, го:

— П'адшай саг'бэ, эз һиви жь тэ дькьм, тө гәрәке Гетащан навежи зиндане: әви жи, әви сиунэһ ашьқи жи аза бькэ, бра һәр'ьһн бьгьһижьһн мразе хwэ, бра ньфьр'һа ль мьһн нәкьһн, вәки эз жи һәр'ьһм бьгьһижьһм мразе хwэ.

П'адша го:— Н'өсейн, вәки өсанэ, гәрә тө шәве, се сәһ'эта диwana мьнда сазхи: эзе паше изьна ван бьдьм, бра һәр'ьһн.

Н'өсейн го:— Бәрабэ, п'адшай саг'бэ, чьқас шәвбэ, эз бем, се сәһ'эта диwana тәда сазхьһ.

Өса жи п'адше изьна ви чьл ашьқи да, сазе хwэ һлдан, чун мале хwэ. П'адше Н'өсейнр'а гот:

— Н'өсейн, һәр'ә аршьверша хwэ р'ьһд бькэ, п'ута сәр тә әрзэ данэ, әрзе ван шәйикн нәһежанэ.

Н'өсейн һат дк'ана хwэ, фреқәт аршьверша хwэ кьр.

П'адша бәре се сәһ'эта әгьлә дьбу, дьчу мала хwэ. Һьнге Н'өсейн саз ледьхэ, бь әшқи лехьстьһа Н'өсейн, шәш сәһ'эта р'удьһи, паше дьчэ мала хwэ.

Р'ожэке вэзир чу мала хвэ, леньһер'и жьна шийа лева хвэ даһьлқандийэ, пер'а хэбэр надэ. Вэзир го:

— Ай жьньк, го, тө чьр'а өса мә'дэкьрий?

Жьна ви го:— Ле тө һ'эта наһа се сәһ'эта щәм п'адша дьмайи дьһати, наһака ижа тө шәш сәһ'эта р'удьнеи, паше теи. Вэки өсанэ, тө се сәһ'эта дьчи нав шәһәр дьгәр'и, хравие дьки, паше теи мале.

Вэзир го:— На, жьньк, наһака ашьре п'адше ашьрэки т'эзэйэ, шәве шәш сәһ'эта собәте дькэ, мә т'ьре се сәһ'этэ, лә-ма эз дэрэнг тем.

Qиза ви жи к'еләка де р'уньшти бу. Qизе жь дер'а го:

— Ща бьһер' наведе ви чийэ?

Жьна ви вэзирр'а гот:

— Наве ашьр чийэ?

Вэзир го:— Мьн биркьрийэ.

Кәч'ьке ньч'анде, го:

— Жер'а бежэ, наведе ви һ'өсейн нинэ?

Жьна ви жер'а го:

— Наве ашьр нэ һ'өсейнэ?

— һ'өсейнэ, го, эре, наведе ви һ'өсейнэ. Wәе, лао, тө чава зани, к'е го?

Го:— Мьн дөһ Лэйле Эсмәр шандьбу дк'ане, го, ашьрәк һэйэ, наведе ви һ'өсейнэ, го, көр'е Qэндәрчи хошэйэ, наведе ви һ'өсейнэ.

У өса жи шөхөле шәве к'өта бун.

Сбэ хер сәр вәда бе, сәр ванда жи һат. Щарие хвэ Лэйле Эсмәрва шандьк'ана Qэндәрчи хошэ, го:

— Ща һәр'ьн бьһер'ьн һ'өсейн ведәрейэ? Һәр'ьн бьбинь, вөрьн.

Лэйле Эсмәрва ледан чун дк'ана Qэндәрчи хошэ. Чава бала хвэ данэ һ'өсейн, агьре көле мала баве һ'өсейн к'эвэ: хөрәтәки өсанэ, мәшужа р'әш гәрдәна вида хөйа дькэ. Зьвь-рин һатьнэ щәм ханьме, го:

— Һәма к'и — шьван, гаван к'едәре бе, тө дьбеи дьлк'әтие мьнэ.

Һсйа ханьме гәләки бәр ван гәр'йа, го:

— Эз қөрбана вәмә, һун р'аст дьбежьн?

— Р'аст,— Лэйле го,— вәлләһ һ'әләлбә тә һ'өсейн. Һ'өсейн нежайэ.

Сэкьни һ'этани сбэтыра майин, сбе ханьме го:

— Лэйле, Эсмэр, эзе һәр'ымэ Хас баг'чэ, хун һәр'ын Н'өсейн биньн вэрын.

Ханьм к'этэ кар'ете, чу Хас баг'чэ. Лэйле, Эсмэр ледан чунэ дк'ана Н'өсейн. Лэйле, Эсмэр к'этынэ һөндөр', го:

— Н'өсейн!

Н'өсейн го:— Чийэ?

Го:— Нсиа ханьме го, бра Н'өсейн һ'эта вра бе, вра һәр'э.

Гава бэ'са Нсиа ханьме кьрын, Н'өсейн шабуна льнге ви эрд нэгьртын, хэвна хвэда дийэ, ахьр. Дькьр һэма дэри дадэ һэр'э, кэч'ька го: „На, Н'өсейн, го, мер р'эх жына к'эвэ, нава шөһэре мэда э'йбэ“.

Н'өсейн р'абунь ль орт'а сврэке т'эжи эмиш кьр, сазе виша гьртын нола зар'е п'ечан, йэке гьртэ һ'эмеза хвэ, йэке жи бохче эмиш һьлда, чаршэвэкэ мэзын ль Н'өсейн вэркьрын, форма к'өлфэт, кьрын нав хвэ, бьрын чун. Нава шөһэрда к'и, кэ незики вана дьһат, дьготын:

— Дури мэ һэр'ын, дйа зар'е нэ ль вьрэ, зар'е бьгьри.

Оса, бь ве фэне Н'өсейн бьрынэ Хас баг'чэ. Н'өсейн ханьмева чунэ шэм һэвдэ: сэр һ'эвзе мэрмэр р'уньштын, хвэр'а хэбэрдан, шари чун бэлай нава баг' бун. Қасэкэ хөрт сэкьни, Лэйле жь шарйар'а гот:

— Гэли қизька, һэр йэк вэ дарэки һа бьчынэ, эме техьн бьн шэ'льке хвэ, эме һэр'ын шэм ханьме. һэркэ дьлк'этие ве йа һэр йэк к'ламэк авит сэр мэ, вэллэ эм дэнге хвэ жер'а на кьн, йане кь нэда, эм чьл һ'эвьн, эме һэр йэк дарэки ль Н'өсейнхьн, эме чьл дари ль Н'өсейн хьн. Н'өсейн у Нсиава жь хвэр'а р'уньшти бун. Эв чьл шари чун дора вана гловэр' гьртын. Нсиа ханьме го:

— Ай гэли қизька, вэ чьма һа дора мэ гьрт?

Лэйле го:— Ханьм, вэллэ мэ дора тэ гьрт тийэ,— дар бьн шэ'лка хвэ дэрхьст,— а, го, ледьнһер'и, Н'өсейн йане ве п'эе мэ бьдэ, йане эм чьл һ'эвьн, эме чьл дари лехьн.

Ханьме го:— Гэли қизька, го, нэ һуне Н'өсейн бькөжын, вэки чьл дари лехьн?

Н'өсейн һэр йэке глики хвэш жер'а гот у оса жи дьле кэч'ька шабу, кэч'ьк ле дур к'этын.

Гэләки р'уньштандьне пашда, диса Лэйле, Эсмэрева, чь форма анибун, ве форме Н'өсейн бьрынэ дк'ане.

Эм ижа жь Нсйа ханьме хэбэрдьн.

Нсйа ханьме жь шарие хвэр'а го, го:

— Гэли шарийа, го, лэг'мьчики биньн, вэки жь к'очка
мын лэг'м бькэ хэр'э дк'ана Қэндэрчи хошэ.

Чун дө һ'эв, се һ'эв лэг'мчи анин.

— Көр'о, го, हुне чь вэхти дэрхьн?

Йэки гот:— Се сутка, йэки гот:— Дө сутка.

Ханьме сэре вана жекьрын, вэшартын. Чун гази йэки ма-
йин кьрын. Ханьме го:

— Лэг'мчи, тө вьр һ'эта дьк'ана Қэндэрчи хошэ чьқа
вэхт тө дькари дэрхи?

Әви го:— Ханьм, го, һэрге жь бэр дәсте мын бьк'ышиньн,
эзе эваре пек'эвьм һ'эта сбе эзе хлаз бькьм.

Ханьме э'мьри сэр шарийа кьр, го:

— हुн хэр'ын чьл у йэк мешоки биньн вэрын: мешоке вэ
бра дө п'ут һьлдэ, мешоке мын се п'ут һьлдэ.

Эм ижа жь һ'өсейн хэбэрдьн.

Қэндэрчи хошэ, к'өлфэта хвэва, р'эмэ ль де баве вэ бэ
жи, е ван бэ жи, чунэ р'эмэте. һ'өсейн т'эне мабу, дэрэнг жь
дк'ана хвэ дэрдьк'эт. Вэхтэке дк'анеда р'уньшти бу, леньһе-
р'и т'эқин жь поле ши нат: поле ши қөл бун, р'эви хвэ да қөн-
щэки. Лэг'мьчи го:

— Қөрба, мәтьрсэ, эм жи мәринэ, нот'ла тэнэ,— лэг'мьчи
леда чу.

Һ'өсейн р'абу чу диwana п'адша. Диwana п'адша зьвьр'и
нат дк'ана хвэ. Вэхта натә һөндөр'е дк'ане, лэ'зэк сэкьни, Лэй-
ле, Әсмэр we ль стөе һэв сйар бунэ, нолани дө к'һ'ела натьн.

— Эвара тэ хер, һ'өсейн, го, Нсйа ханьм гази тэ дькэ.

Һ'өсейн р'абу, чь кө лазьм бу — кьрк-хөрк, эмиш һьлда.
Әв, Лэйле, Әсмэр к'этьнә һөндөр'е лэг'ьме, чун дэрк'этьнә шэм
Нсйа ханьме. Нсйа ханьме хвэ ньқьшандьбу, ч'э'ве хвэ кьл
дабун, бьске хвэ бадабун. Гава ч'э'в бь һ'өсейн к'эт, р'эви на-
тә пешийа һ'өсейн, к'этэ бьн мьле һ'өсейн, бьр чу да р'уньш-
тандьне.

We к'эзэьлке гэлэ вэхт өса дэрбаз кьрын. Дә һ'өсейн ша-
һьл бу: р'оже дьхэбьти, шэве жи дьчу, р'анэдьза.

Шэвэке чу диwana п'адша, п'адша го:

— һ'өсейн, көр'о, лаво, го, тө чьр'а өса мә'дэкрин?

Го:— П'адшаи саг'бә, го, эз һьнәки бек'ефьм, го, щане мьн дешә.

— Э, го, Һ'өсейне мьн шаһьлә, тәйах надә. Го, һәр'ә, ла-wo, гәр'а чьл шәв моләт, чьл шәви шунда вәрә.

Дә ида к'ефа Һ'өсейн ши бу. Һ'өсейн шәв бьхвәста, we шәв бьчуйа щәм бут'а хвә, р'ож бьхвәста — р'ож бьчуйа.

Әм ижар хәбәрдын жь п'адше. П'адше жь вәзирр'а го:

— Вәзир!

Го:— Ләбе.

Го:— Дө дәст к'ынше дәвреша жь мәр'а бинә, әм бьгәр'ьн чька һ'але шәһәре мә чийә.

Вәзир дө дәст к'ынше дәвреша анин: йәк ви хвәкьр, йәк п'адша, йәк бу дәвреше мәзын, йәк е ч'ук.

К'әтһнә нава шәһәре хвә, нава шәһәре хвә гәр'йан. Вәх-та гәр'йан, эвар сәрда һат. П'адша готә вәзир, го:

— Әм ишәв меване Һ'өсейн бьн, чька һ'але Һ'өсейн чийә.

Эваре тари, вәзир п'адшева һатьн дк'ана Һ'өсейн.

— Сәлам ә'лек'ьм, Һ'өсейн!

Һ'өсейн го:— Ә'лек'ьмә сәлам, сәр сәре мьн, сәр ч'ә'ве мьн, гәли дәвреш баба, к'әрәмкьн!

Т'әхтә данин, р'уныштьн.

Э, Һ'өсейне фәдир чь занә, вәки п'адша, вәзирьн: жь ви т'ьре дәврешьн. Хәбәрдан дәве ванда, һәв леньһер'ин т'әдин жь орт'а пола һат, дәрик вәбу. Ләйле, Әсмәр дәрк'әтһн, дә щарие қиза вәзирьн. Вәзир кьр кь бежә: „Ләйле, Әсмәр...“, п'адше мьле ви қөнщьр'и, Һ'өсейн һьлда го:

— Һәр'ьн ханьмер'а бежьн, ишәв меван һәнә, эз һькарьм бем.

Ләйле, Әсмәр зьвьр'ин чун. Оса жь ханьмер'а готһн. Ханьме го:

— Һәр'ьн, әви жи, мевана жи хвәр'а биньн вәрьн, чьма щи т'өнә?

Щарәкә майин диса р'әдин жь дәре пол һат. Һәрдө щари дәрк'әтһн, го:

— Һ'өсейн, Нсйа ханьме дьгот, чьма к'амбах буйә, щи т'өнәнә? Бра меване хвә жи һьлдә бе.

Һ'өсейн го:— Гәли дәвреша, к'әрәмкьн әм һәр'ьн.

Һ'өсейн һәрдө кәч'ькава да пешье, һәрдө дәвреша да пәй. Чун дәрк'әтһнә диwana қиза вәзир. Вәзир леньһер'и — эва

диwana қиза ши. Нсйа ханьм к'эт бьн мьле Н'өсейн, бьр чу сэр шие хвэ да р'уньштандьне. Т'эхтэ данин, го:

— Гэли дэвреш баба, хун жи р'унин. Го, Н'өсейн, тө чь-р'а нэдьһати?

Го:— Ханьм, дэ һәрдө дэвреш баба меване мьн бун, эз лома нәһатьм.

Го:— Хвэде мала тэ авакэ, го, тө вэрэ бьк'эвэ п'ашла мьн, бра эв һәрдө щари жи бьк'эвьн п'ашла дэвреш баба.

Дэвреше мэзьн го:— Стэхөла, р'ьаа'т чь кө һэйэ, эвлэде мьнэ, го, шөхөле өса жь мэр'а шөрмэ.

Кьрын, харьн, вөхарьн, к'еф кьрын һ'эта вэхтэке. Го:

— Қизе, щйа дайньн, эме р'азен.— Эв һәрдөва сэр шие хвэ р'уньштын,— го, гэли қизька, һәр йөк дэврешәки хвэр'а һылда, һәр'ьн конде хвэ, хвэр'а р'азен.

Дэвреша го:— Хер, ханьм, эвлэде мәнэ, эм начьн.

Го:— Ч'э'ве вэ дэре, һуне вра р'азен, эзе жи бьк'эвьм п'ашла Н'өсейн р'азем, го, қизе нвина биньн, бра вьра р'азен.

Шие вана авитьнэ э'рде. Вәзир дьхвөст бьк'эвэ алие шиальн, бөлк'и нәк'эвэ алие қиза хвэ, эв хвэ к'этэ алие дьне.

П'адша нава щиде жь вәзирр'а гот, го:

— Дәнге хвэ мөкэ, пе бьһ'эсьн, вө сәре мө жекьн. Эз сьбе сэр т'эхт р'унем, мьн ч'э'ве хвэ дит, тө шькйат бькэ, эзе сәре ван лехьм. Сәкьнин һ'эта сбе. Сбәхер сэр щмаа'теда бе, сэр ванда жи һат.

Диса к'этын һөндөр'е ләг'ме, һатьнэ дк'ане. Н'өсейн эп'е-щә п'эрә данэ дэвреша, эвана изьна хвэ же хвәстьн, ледан чун.

Эв чунэ сэр т'эхте хвэ, Нсйа ханьм чу щәм дйа хвэ. Эве дйа хвэ һәвр'а гли дькьрын. П'адша чава гьһиштэ сэр т'эхте хвэ, э'мьр кьр, хэбатчие ши т'эмам к'ьнше сор хвэ кьрын. Дө қәваз шандьн пәй қиза вәзир, дөдө жи шандьн пәй Н'өсейн, ле дьле п'адшеда Н'өсейн гәлэ ширьн бу, дьго: „Хвэде, һэй хвэде, йөк р'ьща бькэ, эз нәкөжьм“.

Қиза вәзир жь дйа хвэр'а го:

— Дае, хвэде хер бькэ, иро хуна к'е вө бьр'ьжә?

Қәваза го:— Хуна тәе бьр'ьжә, хуна к'е вө бьр'ьжә? Дәсте вө пыш пыштева гьредан, данэ бәр хвэ, бьрын.

Қиза вәзир иди дһа фә'мкьр, вәки зрара ван жь шәве дьн буйә, хвэ ләзанд, го: „Эз һәр'ьм зу бьгһижьме, бра мьн

бэри Н'өсейн дараг'ашеда дарда бькын". Гава бала хвэ данс.
Н'өсейн жи веда тиньн. Вэзир э'мьр кьр, го:

— К'ынще ви бищи бехьн, дараг'ашехьн.

Гава к'ынще Н'өсейн же эхьстьн, леньнер'и базбэнда п'адше хэрше н'эфт сала гьредаи сэр мьле шийэ. Вэзир го:

— Көр'о, бьсэкьнньн. Дьле п'адше нэдьнат, вэки мьн эв бькөшта, го, бьннер'э базбэнда п'адше дьзийэ, мьле эвэ гьредайэ.

Вэзир базбэнд ньлда, чу диwana п'адше. Вэзир го:

— П'адшай саг'бэ, дьле тэ нэдьнат, мьн эв бищ бькөшта, бьннер'— базбэнда тэ дьзийэ, сэр мьле хвэ гьредайэ.

Го:— Вэзир, тэ көшт?

Го:— На!

Го:— Дэ нэр'э нэрда жи бинэ вэрэ, п'адше го,— вэзир, го, тэ ль бэр ч'э'ве мьн щэгэра мьн дькөшт, го, эв көр'е мьнэ. Го, те бира тэ, вэчта эм чун шөһэре Блурбэге, го, тэ эз зэвьщандьм: мьн базбэнда хвэ дабу жьна хвэ: вэки көр'бэ, мьле ви гьредьн.

Вэзир го:— П'адша, мьн бьбахшинэ, бра қиза мьн п'ешк'еши көр'е тэвэ.

Го:— Вэзир, го, тө бь п'эре хвэ, эскэр жь к'иси тэ бькэ бөхэ, тө ньлтини дьчи жьна мьн тини, паше эз тэ аза дькьм, йане на, эзе сэре тэ лехьм.

Вэзир эскэр ньлда, чу жьна ви ани нат, чу Голае гошт ани, чу Адрбешане брьнщ ани, н'эфт р'ож, н'эфт шэва дэф у дэ'ват кьрын: эв чун гьништьн мразе хвэ, хун жи нэр'ьн бьгьнижьн мразе хвэ.

— Мразе тэ жи көр'е тэ бьбэ, эз зэ'ф р'азимэ.

7. МИРЗЭ МЭ'МУД У П'ЭРИ ХАНЬМ

Wэxтэке п'адшак һэбу, се кӧр'е wi һэбун. Кӧр'е хwэ мэзын зэwыщанд, һатэ wэxте дэф у дэ'wата wийа, п'адша эп'ещэ эскэр да сар wэзире хwэ го:

— Һэр'э бука мьн бинэ wэрэ.

Бука wi жи qиза п'адшаки дне бу. Wэзир бь эскэре хwэ-ва гэлэк чу, һьндьк чу. Wэxтэке чун гьһиштынэ шәһәре хнамие хwэ. Кьрын, харьн, вэхарьн, бук сйар кьрын, вэгәр'йан һатын мале. Wedәре щики инсыз, гӧнд незик т'ӧнӧбун. Тә'ри к'этэ сәр ван. Wэзир э'мьр кьр сәр сәрәскәр, го:

— Чадьра вьр лехьн, әме бьһешьрьн һ'эта сбе. Кӧр'е п'адша букева к'этынэ хwэр'а чадьрәке. Эскэре дьн жи к'этынэ чадьре дьне хwэр'а р'азан.

Сбә хер сәр wәда бе, сәр wанда жи һат (сәр тәда жи бе). Гава ньһер'ин зйаки ль дора эскәр гьртийә, кӧлокани дайә, сәре хwэ жорда дайә сәр почка хwэ. Эскәр т'әмами к'әтийә орт'а кӧлоканийа wийа. Щаб данэ wэзир, го:

— Wэзире п'адша, һ'ал-һ'әwале мә зйаки бу әв.

Wэзир мәрики аqьл бу, го:

— Дәст мәдьне, бьсә әм һәр'ьнэ щәм, чька әw чь гьлийә?
Wэзир чәнд мәрие һа сәрр'а һьлдан, чу шәм зие, го:

— Ай бьмбарэк, го, эм мэринэ р'ешинэ, тө чь жь мэ дь-хвэзи?

Зие һьлда го:

— Вэзире п'адша, мразе мьн һэйэ: мьн хэвна хвэда дитийэ, вэки көр'е п'адша Мирзэ Мэ'муде мьн быһинэ мразе мьн. Исал чэнд салэ, мьн нькарбу бата Мирзэ Мэһ'муд банйа. Ле иро р'яа вэ к'этийэ синоре мьн, эз Щанполатъм, нэ гөллэ ль мьн дьхэбьтэ, нэ шур мьн дьхэбьтэ: вэки һун Мирзэ Мэ'муд мьнр'а нэйньн, һ'эта днйа саг'бэ, эз наһельм һун орт'а кёлоканийа мьн дэрен.

Вэзире п'адша гэлэки дөшөрмиш бу. Көр'е п'адшаи зэвьщи, го:

— Вэзире баве мьн, го, йэки бышин щэм баве мьн, чька баве мьн чь дьбежэ.

Вэзир сйарэк сйар кьр, чу щэм зие, жер'а гот:

— Ай, бьмбарэк, го, вэки өсанэ, р'еке бьдэ, бра мэрики мэ һэр'э щэм п'адша.

Зие р'е вэкьр, сйар дэрбаз бу, чу. Чу гьһиштэ бэр дэре п'адша. Щаб данэ п'адша, вэки сйарэк һатийэ, бук анинэ. Щабун к'этэ нав ванайа. Сйар пэйа бу, чу диwana п'адша. П'адша же пьрси:

— Көр'о, го, һун һатьн?

Го:— Бэле, п'адшаи саг'бэ, эм һатьнэ ль флан ере, шэв ле һешьринэ, зйаки дора мэ гьртийэ: Щанполатэ — нэ гөллэ ле дьхэбьтън, нэ шур. Зйа дьбе: „Мьн хэвна хвэда дитийэ, Мирзэ Мэ'муде мьн быһинэ мразе мьн. Һэргэ вэ ани, ани, нани— эзе вэ т'эва цьр' бькьм.

П'адша гэлэк дөшөрмиш бу, да ацьле хвэ, го: „Эз көр'е хвэ бышиньм, көр'е мьне һэр'э өндабэ. Эз көр'е хвэ нэшиньм— көр'е хэлценэ эскэр: эскэрэки гран мьн шандийэ — эв, көр'е мьн, бука мьнва ве өндабьн“. Көр'е ви, Мирзэ Мэ'муд, ведэре сэкьни бу, го:

— Баво, тө чьр'а дөшөрмиш дьби? Го, вэкик аца мэрьве өнда бьбьн, вэлэһи, эзе һэр'ьм.

Баве изьна ви да, Мирзэ Мэ'муд чу к'ьнше хвэ ль хвэ һешьрандьн, шуре хвэ авитэ стөе хвэ, гази хвэде кьр, к'этэ р'е, чу. Чу, вэхтэкэ кьн гьһиштэ ведэре — мэрие лэзэ.

Гава Щанполат ч'э'в бь Мирзэ Мэ'муд к'эт, го:

— Вэй, ә'лекьм сәлам, тө сәрч'ә'ве мьнр'а һати. Мирзә Мә'муд, мьн хәвна хвәда дитийә, вәки төе мьн бығһини мразе мьн!

Мирзә Мә'муд го:— Брабә, Щанполат, эз жи сәба тә һать-мә.

Мирзә Мәһ'муд Щанполатва р'әхнәв кәтһн чун, бра әскәр жи, бра хвәр'а һәр'ә.

Гәләки чун, һндьки чун, чунә бәр қәйакә бльнд. Щанполат го:

— Мирзә Мә'муд, го, тө зани, щие мьн сәре ве қәйейә. Го, тө кә чуйи, сламәти, гә кә дьлк'әтийа мьн ани, қиза п'адше п'әрийа, тө бей бәр ве қәйе, гази мьнки, эзе пәйа бьм, бем бь-гьһижьмә мразе хвә.

Мирзә Мә'муд гази хвәде кьр, к'әтә р'е чу. Дә мәрики нәбәләд, р'е к'әтә бәр чу.

Гәләк чу, һндьк чу, р'ева тәйрок бари, тәйрок өса бари, һәр хвәде заиббә. Мирзә Мә'муд қап'уте хвә к'ьшанд сәр сәре хвә, сәр кәвьрәки р'уньшт, һ'әта тәйрок вәкә. Гава дина хвә дае, пеш вива тәйрәки спи данийә: тәйрок тәйр дьхә, һәма әвә. ве тәйр һ'ьшк бьбә. Гәләки һ'әйфа Мирзә Мә'муд ле һат, р'абу чу тәйр һьлда, ани да бәр һ'әмеза хвә.

Го:— Ай, бьмбарәк, чь тәйрәки һ'әйфә, го,— тәйроке вәхта кә вәкьр, тә'ве да, һәва хвәш бу, Мирзә Мә'муд р'абу тәйр бәрда, го: „Дә һәр'ә, бьмбарәк, тө хлаз буйи“. Зман к'әтә дәве тәйр, тәйр пер'а хәбәрда, тәйр го:

— Мирзә Мә'муд, һа жь тәр'а ви п'әр'е мьн, бькә шеба хвә, тө к'едәре к'әти тәнгае, дәрхә бьдә сәр әгьр — эзи һазьрьм. Эз кәр'е п'адше тәйрамә: тә чава эз хлаз кьрьм, тәнгайа тә һәбә, ишала эзе тә жи хлаз бькьм.

Мирзә Мә'муд к'әт р'е, шарәкә дьне р'йа хвә гьрт, чу. Ле-һьһер'н, щәвәкә мәзьн ве ав дьк'ьшә, мури өса теи дьк'ьшьн, һ'әд у һ'әсабе мурийа т'өнәнә. Теи сәр ве щәвер'а дәрбаз бьн, һькарьн, һәма дьк'әвьн ве щәве дьхәнһьн. Мирзә Мә'муд го: „Вэй, кәле тө мьн бей, го, го, эз гәрәке к'омәке бьдьмә вана, вәки хвәде жи р'йа мьн р'аст бькә“. Шуре хвә к'ьшанд жорда да сәр щәве: мури сәр шуре мьр'а дәрбаз бун, дьһа нәк'әтһнә аве. һәрке сәһ'әтәке бу, һәрке дәда бу, һәрге чара бу — мури т'әмам сәрр'а дәрбаз бун. Мури пашьһи ахьрие, льнге ви ль дәве шур к'әт, һатә бьр'ине. Мирзә Мә'муд гәләки

йазъхийа хвэ пе ани, го: „Нэ we қәнщйа мьн кър, нэ жи лънге ви мури һатэ бър'ине“. Мури зман к'этэ дев, Мирзэ Мэ'мудр'а хэбэрда. Мури го:

— Мирзэ Мэ'муд, бэр хвэ мэк'эвэ, эз көр'е п'адше мурйа-мэ, эм дьчънэ сэфэре, тэ эскэре мьн хлаз кърйэ, мьн лънге хвэ дэве шур хьст, бър'и. Эви лънге мьн һьлдэ вэшерэ, тэ к'е-дэре к'эти тэнгие, бьдэ сэр эгър, эз щэм тэ һазьрм.

Эw к'ъшйан, чун. Мирзэ Мэ'муд жи к'этэ р'йа хвэ, чу. Мирзэ Мэ'муд п'ър' чу, һьндьк чу, хвэде заньбэ. Пьш хвэва ньһер'и мэрик сэкънийэ. мэр'экэ дестданэ: мэр'е бьн ви ч'йан-р'а дькэ, дьвэ вали, бьн ви ч'йанр'а дькэ, дькэ шиали. Мирзэ Мэ'муд чу щэм.

-- Сэлам э'лек'ъм, бра, го.

Го:— Э'лек'ъмэ сэлам, Мирзэ Мэ'муд, тэ сэр ч'э'ве мьн, сэр сэре мьнр'а һати!

Мирзэ Мэ'муд го:— Тэ чава зани, эз Мирзэ Мэ'мудьм?

Эви го:— Ле эз Аһ'мэде ч'йагөһезьм. Эз заньм тэ Мирзэ Мэ'муди, көр'е п'адшаи, тэе һэр'и қиза п'адше п'эрийа, П'эри ханьме бини. Wэлэ эзе тэр'а бем.

Го:— Wэрэ бра!

Һьнэки пешда чун, р'е чу һөндөр'е гэлики, леньһер'и һөндөр'е гелида ашэк һэйэ. Аш дьхэбытэ, мэрики дэве хвэ дайэ бэр ар дьхвэ, дьбе: „Wэе, эз бьрчимэ, эз бьрчина мьрм“.

Мирзэ Мэ'муд го:

— Сэлам э'лек'ъм, бра.

— Wэй, го, э'ле у э'лек'ъм сэлам, сэр ч'э'ве мьнр'а һати. Мирзэ Мэ'муд!

Мирзэ Мэ'муд го:— Тэ чава зани, эз Мирзэ Мэ'мудьм?

Го:— Ле тэе һэр'и қиза п'адше п'эрийа, П'эри ханьме бини. Го, Мирзэ Мэ'муд, наве мьн Аһ'мэде т'ернэхарийэ, го, бра, wэлэ һун дөдөнэ, эзе жи сэр wэ бьбьм сьсйа, эзе жи wэр'а бем.

Һэрсэ бра к'этынэ р'е, гази хвэде кьрн, чун. Чун р'асти мэрики һатын: we wэкэ нәһ-дәһ карьке ви һәнэ, хвэ дайэ бэр карька у хwэр'а блуре дьхэ.

Мирзэ Мэ'муд го:— Сэлам э'лек'ъм, бра!

Эвийа го:— Э'ле, э'лек'ъм сэлам, сэр ч'э'ве мьнр'а һати. Мирзэ Мэ'муд. Го, қөрба, эз Аһ'мэде блурваньм, эз заньм тэ Мирзэ Мэ'муди, те һэр'и қиза п'адше п'эрийа, П'эри ханьме бини. Wэлэ һун сьсенэ, эз жи сэр wэ чар, эме һэр'ән.

Әж жи бу һәвалә вана, к'әтьнә р'е, чун. Чун р'еда р'асти мәрики һатън. Мирзә Мә'муд го:

— Сәлам ә'лек'ым, бра.

Го: — Ә'лек'ымә сәлам, Мирзә Мә'муд!

Го: — Тө чава зани әз Мирзә Мә'мудым?

Го: — Әре, қөрба, го, әз Аһ'мәде нәбәзамә. Әз заным те һәр'и қиза п'адше п'әрийа, П'әри ханьме бини. Го, шәлә әз жи we бьбьм һәвалә вә, го, һун чарьн, әз жи сәр вә пенш, го, әме һәр'ын.

Хеләкә хөрт р'еда чун, һәв ньһер'ин мәрьвәки пар'а кьрә гази, го:

— Лолио...

Мирзә Мә'муд бала хвә дае—мәрьвәк. Әви мәрьви го:

— Қөрба, қә слав — к'лава вә т'өнәнә?

Мирзә Мә'муд го:— Һ'әйран, го, шәлә мә тө нәдити.

Го:— Әз Аһ'мәде гор'е дәрк'әтимә. Го, Мирзә Мә'муд, қөрба, шәлә һун пеншън, әзе сәр вәда бьбьм шәша.

Һәр шәш бра к'әтьнә р'е, чун. Гәләк чун, һындьк чун — хвәде заньбә Аһ'мәде гьргөһез го:

— Гәли бра, шәрьн әм р'унин мьсьлһ'әте бькьн.

Һәр шәш бра р'уньштън. Аһ'мәде гьргөһез го:

— Гәли бра, Мирзә Мә'муд дәлалие мәйә, дә шәрьн әм п'еше хвә бежън, чька һәр йәк мә хвәйе чь п'ешәйә. Го, бра, вәки бьбә тәнгаи, әз карьм мәр'а хвә дь бьне шәһәрр'а кьм, шәһәре ви шәлгәр'иньм бьне бә'ре.

Аһ'мәде т'ернәхари го:— Бра, го, вәки һ'әфт аш бьхә-бьтън, биньн бьдън мьн, әз т'ер нахөм, т'ер харьна мьн т'өнә.

Аһ'мәде блурван го:— Бра, го, шәхта кә әз блура хвә лехьм, дьнйа дьбә т'оз, думан, ч'ә'ве вана кор дьбә, кәс—кәсәки навинә.

Аһ'мәде гор'едәрк'әти го:— Бра, әз Аһ'мәде р'әмьлда-рьм, әз р'әмла хвә бьнһер'ым, әз заным we дьне чавабә.

Аһ'мәде нәбәза го:— Гәли бра, әз Аһ'мәде нәбәзамә, һ'әта тө ч'ә'ве хвә бьгьри, вәки — әз дьчьмә шәлата вәдь-гәр'ым.

Аһ'мәде гьргөһез го:— Аһ'мәде нәбәза, шә һәр'ә бьнһер'ә, чька шәһәре п'әрийа дурә йан незикә?

Һ'әта ч'ә'ве хвә бьгьри, вәки чу зьвьр'и, го:

— Гәли бра, шәлләһ незикә.

Һәр шәш һәвдө к'әтын чун даг'ли нава шәһәр бун. Нава шәһәрда гәр'йан, мала йәкә пир хвәр'а дитын, һәркә к'ьре дан, һәркә бе к'ьре бу, мала пиреда ман. Мирзә Мә'муд, Аһ'мәде гьргөһез, Аһ'мәде т'ернәхари әв һәрсе бра т'ьме дьчун нава шәһәр дьгәр'йан. Ч'әвнаси шәһәр бун. Аһ'мәде гьргөһез го:

— Бра, го, әм һатһнә ве дәре, әм тыштәки бькьн, әм чь-р'а һатһнә р'уньштынә? Го, р'абьн әм һәр'ьн сәр кәвре хазгиние қиза п'адша р'уенен.

Ә'дәте бәре пешбәри к'очка п'адше кәврәки мәзьн дани-бун, сәба хазгинйа қиза н'адша.

Һәрсе бра чун сәр кәвьре хазгиние р'уньштын. Вәзире п'адша леньһер'и се мәрьве бәни адәм сәр кәвьре хазгинйа қиза п'адша р'уньштынә, ле кьрә газн:

— Қөрба, го, һун шаш бунә. Го, әм п'әринә, һун бәнинә. Әш кәвьре хазгинйа қиза п'әрийә.

Әвана го:— Вәзире п'адша, бь һ'ьзкьрьна хвәде әм һатһнә қиза п'адша бьхвәзьн әви бре хвәр'а.

Вәзир щаб да п'адша. П'адша го:

— Көр'о, газикьне, бра бен һөндөр'.

Чунә диwana п'адша, чава ә'дәте wan бу, өса слав данә п'адша. П'адша щн нишан дае, го:

— Р'унин, қөрба!

Мирзә Мә'муд, Аһ'мәде блурванва р'уньштын, Аһ'мәде гьргөһез жи р'уньшт. П'адше п'әрийа пьрс да, го:

— Қөрба го, һун чьр'а сәр кәвьре хазгинйа қиза мьн р'уньштынә?

Аһ'мәде гьргөһез го:

— П'адшай саг'бә, әм бь һ'әлалйа хвәде һатһнә қиза тә бьхвәзьн а жь ви брае хвә һанар'а,-Мирзә Мә'муд нишан дане.

П'адша го:— Қөрба, һун бәниадәмьн, әм п'әринә, қиза мьн п'ара вә нак'әвә.— П'адша гәләки дөшөрмиш бу, го:

— Қөрба, һәр'ьн сбе вәрьн, әзе щабә вә бьдьм.

Әш чунә щие хвә, п'адша жь вәзире хвә у щмаә'та хвәр'а го:

— Һун чь дьбежьн жь ви глир'а, әм чава бькьн?

Вәзир һьлда го:

— П'адшан саг'бэ, қәләнәки өса же бьхвэзэ, вәки әwana һәма бьһельн бьр'эвн.

Сәкьни сбе. Сбә хер сәр вә да бе, сәр ванда жи һат. Диса һәрсек р'абун чун диwana п'адша. П'адше го:

— Гәли бәнийа, го, әзе тоннә щәһ, тоннә гәнъм ль бәр к'очка хвә бәри сәр һәвдъм, нав һәвхъм. Го, һун чәнд мәринә?

Гьргөһез го:— Әм шәш мәрвьн.

Го:— һун һәр шәш мәрвь эварда һ'әта сбә сафи бьбә— ви щәһ у гәнъми жь һәв бьбжерьн. Һәркә вә жь һәв нәбь-жарт, әзе сәре вә һәр шәша сбе лехъм. Һәркә вә бьжарт, әва һәрекьрьнә, әз вәр'а һәре дькъм.

Әwana го:— Брабә,— р'абун дәрк'әтн, һатн.

Мирзә Мә'муд гәләки дөшөрмиш дьбу. Аһ'мәде Гьргөһез го:

— Бьсәкьнн әз мәр'е дь бьн к'очка п'адшеда кьм, бьбьм бавем һөндөр'е бәр'е, қиза ви һьлдьн һәр'н.

Аһ'мәде Блурван го:— На, бра, го, әзе блурехъм, бра т'оз р'абә, ч'ә'ве гьшка бьгьрә, әм қизьке бьбьн, бәсә, го, бра, мә'на мә нәгьрә.

К'еләкәк шәһәр бә'р бу. Мирзә Мә'муд да ақыле хвә го:

— Көр'о, го, хвәде мала мьн храб нәкьро, нә п'адше мурйа мьнр'а глик гот.

Мирзә Мә'муд һәвалә хвәва чунә п'әр'е бә'ре. Мирзә Мә'муд дәст кьрә шеба хвә, нава к'аг'әзда льнге мури дәрхьст, пич'кә вехьст, да сәр эгьр. Мури ль бәр сәкьнин, го:

— На, Мирзә Мә'муд, го, чь тә лазьмә?

Мирзә Мә'муд го:— Көр'е п'адше мурйа, го, һ'ал у һ'ә-валә мьн, һ'адше п'әрийа буйә әв: тоннә щәһ, тоннә гәнъм ль һәвдө хьстийә бәр к'очка хвә. Мьнр'а дьбе — тө һ'әта сбе щәһ башқәки, гәнъм башқә, йане на, әзе сәре тә лехъм.

Көр'е п'адше мурйа го:

— Мирзә Мә'муд, һәр'ә архайин р'әзе сбе вәрә т'әви һазьр, чава әви готийә.

Мирзә Мә'муд һәрдө һәвалә хвәва чунә қонаха хвә. Сәкьнин һ'әта сбе. Сбә хер сәр вәда бе, сәр ванда жи һат. Гава һәрсе һәвал р'абун чун: щәһ алики т'оп кьрьнә, львә

гэньм т'эв т'өнэнэ. Гэньм ль алики т'оп кьрьнэ, львэ щәһ т'эв т'өнэнэ. Һәрсе бра гава дит, шаб данэ п'адша го:

— Wэрэ мэ қрара тэ қадандийэ.

П'адша го:— Эре, қорба, го, эв һәрекьрьн бу, мьн жь wэр'а гот. Го, ижа эзе қәлән жь wэр'а бежым.

Гьргөһез го:— Бежэ, п'адшаи саг'бә. Мә'на ль мә нәгьрә, мә'не чь ль мә дьгьри?

П'адше го:— Сбе, мсине ньмежкьрьна баве мьн һөндөр'е ве бә'реданэ. Wәхта баве мьн мьрийә, мә авитийә бә'ре: дәрхьн биньн, эзе қиза хwә бьдьмә wә. Нани—эзе сәре wә лехьм.

Диса әвана дөшбөрмиш бун. К'этэ бира Мирзә Мә'муд, го:

— Нә көр'е п'адше тәйра мьнр'а глик гот.

Чунә п'эр'е бә'ре, Мирзә Мә'муд п'эр'е тәйр п'ашла хwә дәрхьст, гава да эгьр, тәйр бәр сәкьнин, Тәйр го:

— Һа, Мирзә Мә'муд, бежэ, чька тәнгайа тә чийә?

Мирзә Мә'муд көр'е п'адше тәйрр'а го:

— П'адше п'әрийа мсинс баве хwә авитийә бә'ре, һаһака жь мьн дьхwәзә, эз нькарьм дәстхьм.

Тәйр го:— Мирзә Мә'муд, һун ль вьр бьсәкьньн һ'эта лә'зәки: к'ө һәбә, әме жь тәр'а биньн.

Мирзә Мә'муд һәвалә хwәва сәкьнин. Тәйр өса сәр р'уе бә'ре к'әтьн, дһа ида һ'эд у һ'әсаб т'өнәнэ. Лә'зәке сәкьнин, леньһер'ин қот'анәки we стөкөра хwә ч'әмле мсинр'а кьрийә, ани һат, ль бәр Мирзә Мә'муд дани. Көр'е п'адше тәйра го:

— Мирзә Мә'муд, эз бьн қәнщяа тә дәрк'әтьм, бьбә һәр'ә, го, бьдә п'адша.

Мирзә Мә'муд һәвалә хwәва мсин һьлдан, чун диwана п'адша, бәр п'адша данин. П'адша го:

— Р'астә, го, го,ман дө қәwле мьн, ван қәwле мьн жи бьқәдиньн, го, эзе қиза хwә бьдьм.

Го:— Бежэ, чька қәwле тә чийә?

П'адше го:— Т'асәкә мьн һәйә, эзе т'ьжи авкьм, бьдьм сәр сәре Мирзә Мә'муд. Дарәкә бьлнд һ'әйата мьнда нькандийә. Бра Мирзә Мә'муд дарер'а һьлк'ьшә сәре дарә: жорда бе харә: ч'ьлкәк аве т'асә нәр'ьжә. Ч'ьлкәк бьр'ьжә, эзе сәре wә лехьм.

Гьргөһез го:— Мирзә Мә'муд, әва мә'на мә дьгьрә, го, бьсәкьнә эз мәр'әке бьн к'очк сәра шир'акьм, бавемә бә'ре, һерса Гьргөһез гәләки дьһат.

Мирзэ Мэ'муд го:— На, бра, бьсэкьн, чька эм чава дькьн.

Мирзэ Мэ'муд арьл бу, го:

— П'адшай саг'бэ, го, дө р'ожа молэте бьдэ мэ.

Һәрсе бра зьвьр'ин натьнэ қонаха хвэ. Мирзэ Мэ'муд эв пира ль мала we бун, пирер'а гот:

— Дае, го, тэ сөрар'а чавани?

Пире го:— Дае бь қорбана тэбэ, сола хвэр'а бежэ, чава бежи, эз өсамэ.

Мирзэ Мэ'муд го:— Дае, һэр'э щэм қиза п'адше п'эрийа, жер'а бежэ, бе:— Мирзэ Мэ'муд натийэ тэ бьбэ, бе, дьбе, жь мьнр'а чь дьбежэ?

Пире р'абу леда чу щэм П'эри ханьме, қиза п'адше,го:

—П'эри ханьм, Мирзэ Мэ'муд натийэ мала мьн.

П'эри ханьме го:— Наһака ль мала тэнэ?

Го:— Бэле!

Го:— Мирзэ Мэ'мудр'а бежэ, бе, П'эри ханьме дьгот, эзе сбе һэр'ымэ Хас баг'чэ, бра эв жи бе Хас баг'чэ, чь глие мьн һэбьн, эзе жер'а бежьм.

Пире зьвьр'и натэ мале. Чава кэч'ьке жер'а готьбу, өса жи Мирзэ Мэ'мудр'а гот.

Мирзэ Мэ'муд сбе р'абу, сбэкэ хер сэр вэда бе, сэр вида жи нат.

Мирзэ Мэ'муд, Гьргөһез, Аһ'мэде Блурван—һәрсе р'абун чунэ баг'чэ. Һэрдө бра бэр дери сэкьнин, Мирзэ Мэ'муд чу һөндөр'. Гава ч'э'в П'эри ханьме к'эт, арьле ви жь сәре ви чу. Өса жи П'эри ханьм, гава ч'э'в Мирзэ Мэ'муд к'эт, арьле we жь сәри чу. Мирзэ Мэ'муд слав ль қизьке кьр, қизьке слава ви вэгьрт. Эви у П'эри ханьмева хелэке хэбэрдан, Мирзэ Мэ'муд го:

— П'эри ханьм, го, һ'ал у һ'эвалэ мэ у бэве тэ эв, го, баве тэ мэ'на ль мэ дьгьрэ.

П'эри ханьме го:— Мирзэ Мэ'муд, һа жь тэр'а гстилка мьн, вэхта тэ чуйи бэр даре, т'аса аве данэ тэ, тэ гстилка мьн баве нава аве, аве бьқэр'ымэ, бьбэ буз. Гстилка мьне сэр р'уе бузе бьсэкьнэ, фреқэт бьдэ сэр сәре хвэ : Һьлк'ышэ сәре даре, жорда вэрэ пәйабэ, го, гстилке жь нав дэрхэ, вөшерэ, аве бьдэ ванаһа. Эва йэк т'эмамэ, йа дөда—we қорч'эк даре

п'алут'е бэр дери дайнын, we балт'эки кóлав бьднэ дэсте тэ we бе: „Зэ'ва, гэрэ тó бь ви балт'е кóлав орт'а ви қочихи, бь-ки чьл п'арчэи дэрбэкер'а“. Го, һа жь тэр'а ве базбэнда мьн. техэ п'ашла хвэ, вэхте кь тэ базбэнд гьртэ хвэ, те ль қочхи. Ви чахи дэсте хвэ ль базбэндехэ, бе дэстури п'ире тэ, базбэнд лехэ, қоче бьбэ чьл п'эрчэи.

П'эри (Бэни) ханьме го:— Тó ван глие мьн бир нэки. Қрара баве мьн дьһа к'óта дьбэ, we мьн бьдэ тэ,— дэ диса шөхөл жьнада чедьбэ.

Мирзэ Мэ'муд изьна хвэ же хвэст у дэрк'эт гьһиштэ һэ-вале хвэ, һатьнэ щэм һэвале хвэ дьне.

Р'ожа дóда w'де ван к'óта бу, һарсе бра р'абун чунэ щэм п'адша.

П'адше го:— Һун һатьн?

Мирзэ Мэ'муд го:— Бэле, эм һатьн!

Т'асэк т'ьжи ав кьрын, данэ дэсте Мирзэ Мэ'муд, го:

— Һэр'э р'абэ сэре даре, жь weдэре w'эрэ харе, гава кó ав бьр'ьжэ, эз қизе надьмэ w'.

Мирзэ Мэ'муд т'ас гьртэ хвэ, чу бэр даре, кэр'-кэр' гстилк авитэ нава аве — ав қэр'ьми. Т'ас да сэр сэре хвэ у һьлк'ьши-йа. Щмаэ'та п'адша т'эв ледьнһэр'э: щарэкэ дьне п'айа бу, һатэ жер, кэр'э-кэр' гстилка хвэ кьрэ т'ьляа хвэ, т'аса аве да ва-найа, ч'ьлкэк же нэр'ьжйа бу. П'адше го:

— Мирзэ Мэ'муд!

Мирзэ Мэ'муд го:— Бэле!

Го:— Һа жь тэр'а ви балт'е кóлав, го, го, орт'а ви қоче һани п'алутехэ, бьхэ чьл п'эрчэйи, го: қоч щарэкер'а гэрэ бь-бэ чьл п'эрчэйи.

Мирзэ Мэ'муд балт'э һьлда, дэсте хвэ ль п'есира хвэ, ль базбэнде хьст, го: „Дэстури п'ире тэ“, жорда да қоч: дэр-бэкер'а бу чьл п'арчэи.

П'адша ма шаш, дһа нькарьбу чь бьгота, го:

— Мирзэ Мэ'муд!

Мирзэ Мэ'муд го:— Лэбе!

Го:— Һэр'ьн, го, эзе сбе к'аре қиза хвэ бькьм, мьн сбе қиза хвэ һ'элалйа хвэде да тэ.

W'хта диwana п'адша дэрк'этын һатьн, Гьргөһез гот:

— Бьсэкьн, эз мэр'эке к'очка шир'акьм, бавем аве, қизь-ке жи бьбьн: эw мэ'на мэ дьгьрэ.

Һәрсе һәвал чунә щәм һәвале хвә. We р'өже ман, сбәтыре һатһнә щәм п'адша, го:

— Изна тә һәбә, го, әме һәр'һн.

П'адша го:— Мирзә Мә'муд, го, сбе әз нане сйара һазыр дькым: ә'дәта мәйә — алики т'әхтә датиһнһ жь вәр'а, алики жи датиһнһ жь п'әрийар'а. Нане хвә бьхөн, хвәде бь ог'бра вәр'абә, ледһн һәр'һн.

Һәрсе бра звьр'ин һатһн щәм һәвале хвә. Аһ'мәде р'әмьл-дар р'әмла хвә дани, леньһер'и у гот:

— Бра, сбе әве свра п'ара мә, харьна мә жә'ре п'әрвә-дә бькһн, we бьдһнә бәр мә, вәки әм бьхөн, пе бьмьрһн, ле йа п'әрийа we т'әмьзбә.

Аһ'мәде блурван һьлда го, го:

— Гәли бра, һун бежһн ә'дәте мәйә, һ'әта әм дөа хвә нә-кһн, әм нан нахһн. Әзе ль блурехьм, бәре блуре бьдһмә алие п'әрийа, we бьбә т'оз у думан. П'әрие т'оз у думане ч'ә'ве хвә бьгьрһн: дә һун қочах бьн, фәре мә бьдһнә бәр ван, е ван бьд-нә бәр мә.

Аһ'мәде гьргөһез го:— Бра, әз өса зу-зука бьгөһер'ьм, қә йәк ван һьзанбә чава бу.

Созе хвә кьрһнә йәк, сбә хер сәр вәда бе, сәр ванда жи һат.

П'адша нане хвә р'аст кьрьбу: алики п'әри р'уһньшьтһун, алһк жи п'ара меване вһ. Гази мевана кьрһн, го:

— Мирзә Мә'муд, әва т'әхте һан педа-педа жь вәр'анә, әв жь п'әрийар'анә.

Гава Мирзә Мә'муд дина хвә даеда — нан, т'әхтә даниһә, һьм тьрсйа, һьм жи ма шаш- го: „Гөндәк ви нани бьхвә, хь-лаз накә, әм шәш һ'әве чава бьхөн“. Аһ'мәде т'ернәхари го:

— Бра, һун чьр'а дөшөрмиш дьбһн, го, әв нан т'ера мьн накә, го, һун гөнәнә, һуне бьрчи бьмиһн.

Вәхта кө п'адша го:

— Дә нане хвә бьхөн, өсабә, һун р'евинә, һуне һәр'һн.

Мирзә Мә'муд го:— П'адшаи саг'бә, һ'әта әм дөа нәкһн, нан нахөн.

Аһ'мәде блурван блура хвә гьртә хвә: ви сәрида блуре хьст, һ'әта чу сәре дне. Аһ'мәде гьргөһез фәрә т'әв һәвдө гө-

Һер'ин: фәре т'эхте п'эрийа да сәр т'эхте хwә, фәре хwә да сәр т'эхте п'эрийа. Мирзә Мә'муд гот, го:

— Дә к'эрәмкын, нан бьхөн!

Гава Аһ'мәде т'ернәхари сәре т'эхтәи жерьн сәкьни, т'ә-мамйа харьне хар, дәрк'әт сәре жорьн, го:

— Wәе, эз бьрчина мьрьм, п'адша, го, һэйә, бинә эз бьхөм.

Гава п'адша әва ә'шеба дит, алики қар'ә-қар'ә, дьбе: „Мьн т'ер нәхарийә“, алие майин жи к'ок'а п'эрийа һат, п'әри қьр' бун.

П'адша зу- зука қиза хwә дае, го:

— Бука хwә һьлдьн, һәр'ьн, нав шәһәре мьн дәрк'әвьн.

Шәш бра бун, қиза п'адша жи бу йа һ'әфта, к'әтьнә р'е йа әла, йа хwәде, чун.

Чун гьһиштьнә щие Аһ'мәде гор'едәрк'әти. Аһ'мәде гор'е-дәрк'әти го:

— Бра, һәр'ьн, хwәде ог'ра wәр'абә, әва мала мьнә, ида эз наем.

Һатьнә щие Аһ'мәде нәбәза, изьна хwә же хwәстьн, әви жи го:

— Һәр'ьн, хwәде ог'ра wәр'абә.

Һатьнә щие Аһ'мәде блурван, изьна хwә жь ви хwәстьн, әви жи го:

— Һәр'ьн, хwәде бь ог'ра wәр'абә.

Һатьнә щие Аһ'мәде т'ернәхари. Аһ'мәде т'ернәхарн диса чу бәр аше хwә, го:

— Һәр'ьн, хwәде бь ог'ра wәр'абә.

Һатьнә щие Аһ'мәде гьргөһез. Аһ'мәде гьргөһез го:

— Мирзә Мә'муд, һәр'ә, хwәде ог'ьре бьдә тә, го, хwәде мразе wә һасьл бькә.

Ма Мирзә Мә'муд, П'әри ханьм.

П'ьр' һатьн, һьндьк һатьн — хwәде заньбә, незики щие Шанполат кьрьн.

П'әри ханьме го: — Мирзә Мә'муд, тә эз анимә жь Шанполатр'а, го, ле мьн хәwnа хwәда дитйә, йазийа мьн сәре тә к'ә-йә. Го, пешие һәр'ә, пешда һәр'ә, бәр қәйе бьсәкьнә, бькә қи-р'ини, бе: „Шанполат, ч'ә'ве тә р'они, мьн П'әри ханьм жь тә-р'а ани“. Әве шабуна хwә дь қәйеда бавежә — пышта ви we һ'әфт щийа бьшке, һур-һури бьбә, бьмьрә. Го, Мирзә Мә'-муд, әве бь заре хwә мьн бьдә тә, мьн ль тә һ'әлалкә. — П'әри

ханьме го:— Мьн чь жь тэр'а готйэ, бир нэкэ, пешда хэр'э беже.

Мирзэ Мэ'муд сьвк-сьвк пешда чу, бэр қәйе сәкьни, кьрэ гази, го:— Щанполат, ч'э'ве тэ р'они, мьн П'эри ханьм жь тэр'а ани!

Щанполат гава дэнге Мирзэ Мэ'муд бьхист, жь шабуна хвэ дь қәйеда авит. Пьшта ви һ'эфт шийа шкәст, нә'лин же һат. П'эри ханьме жи дһа хвэ пер'а гиһанд. Щанполат го:

— Мирзэ Мэ'муд, го, хэр'э һ'әлалйа хвәде ль тә һ'әлал-бә. Тә П'эри ханьм ани, нәбу қсмәте мьн, бу қсмәте тә.

Мирзэ Мэ'муд, П'эри ханьм һәвдö к'әтһн, чун бәр бь шә-һәре баве хвә.

Чунә синоре шәһәре баве хвә, шьван-гаван дитһн, йәки-р'а го:

— Қөрба, а жь тэр'а ван чәнд зер'а, хәр'ә мзгиние бьдә п'адша, бе — п'адша, мзгинйа мьн жь тэр'а, көр'е тә Мирзэ Мэ'муд һат, қизьк жи хвәр'а ани.

Хöлам шабун к'әтә т'әрқа р'е, нот'ьла мәрие дин, бәр к'очка п'адша сәкьни, го:

— П'адша, ч'э'ве тә р'они, Мирзэ Мэ'муд һат, қизьк хвәр'а ани.

П'адша р'абу к'әтә к'арета хвә, к'аретәк жи жь көр'е хвә, бука хвәр'а һьлда, эп'ещә әскәр һьлда, чу пешийа көр'е хвә.

Әв көр'е хвәва һатһнә дәст у р'уе һәвдö. Көр'е ви, жьна хвәва к'әтһнә к'арете, әскәр дора ван гьрт. Чун бәр диwana п'адша пәйа бун. Ч'әвр'онайи, дьлшайи к'әтә нава wана. П'адша шандә Голае — р'ун ани, Чьлдьре — гошт ани, Адьрбешане — брьнц ани, һ'эфт р'о, һ'эфт шәва дәф у зөр'нә лехьстһн, харһн, вәхарһн, дә'wата көр'е хвә кьр, әв чун гьһиштһн мразе хвә, һун жи хәр'һн бьгһижһн мразе хвә.

— Мразе тә жи Сәһ'ид у Сутое көр'е тә бьбә.

8. Г О Л Е

Вэхтэке п'адшак һэбу. Нэ әвләде ви һэбу, нэ т'әвләде ви. Р'абу палконе гәләки мталә кьрын, го: „Әз п'адшамә, әв-
ра хэзне мьн һәнә, әвләде мьн нә нери һәйә, нә мей“. Лень-
ер'и дәврешәк ле бит'әр бу. Го:

— Сәлам 'әлекьм!

П'адше го:— Ә'лекьмә сәлам, дәвреше дәвра дьне!

Р'абу, зер'әк дәрхьст, авитә к'әшкула ви. Гот:

— П'адша хвәшбә, әз дьхвәзъм саг'йа тә!

Го: „Хаде занә һьндькә, пе қанл навә“, у зер'әки дьн жи
авитә к'әшкула ви. Дәврш го:

— П'адша, әз мал нахвазъм, әз дьхвәзъм әв шевьра
дьле тә чь һәйә, мьнр'а бежи.

Го:— Дәвреше дәвра дьне, чи тә шевра дьле мьн к'әтйә,
го, әз ведәре шевра мьн һэбу, вәки зөр'әте мьн т'өнә.

Дәвреш севәк дәрхьст, го:

— Нәр'и һәрәма Сөлт'ана ч'ук, әве севе кәр бькә, бьдеда,
кәрики тә бьхвә, кәрики әв бьхвә, го, тә севе дьдейи ,жня тә
һәмлә дьк'әвә, вәхта аза дьвә т'әрке нәдейи, һ'әта же хлаз
дьбә.

У сев да п'адше у леньер'и дәвреш хайбу.

Әваре мшлица ви бәла бу. Қәста Сөлт'ана бьч'ук кьр, чу.

Сөлт'ане леньһер'и п'адша һат, чу к'этә бәр мьле шйа, һьл-к'ышандә жоре у р'унышт һәвр'а хәвәрдан, п'адше сев жь шев-ва хвә дәрхьст, го:

— Мьн иро севәк жь тәр'а анийә.

Го:— Т'ө мә т'әзә дә'вата хвә нәкьрийә, тә сев анийә?

Го:— Эва сева севәкә башқәйә. Сев кәр кьр, кәрик Сөлт'ане хар, йәк жи п'адше хар.

Вәхтәке Сөлт'ан һ'әмлә дәрк'әт. Вәхта р'азана шев шавданә п'адше, го:

— Сөлт'ан р'адьзе.

П'адша һат, леньһер'и, Сөлт'ана мэзын шев шәмә. Го:

— П'адша, жь тәр'а нәшәрмә, тә п'адшаи к'өлфәт р'адьзе, тә бәр р'унышти? Э, го, чаванә, тә мьн амьн нави, чаванә? Го, тә һәр'ә сламәти к'әнге р'аза әме мзгиние жь тәр'а биньн, чь ани.

У п'адша хапанд. Әв р'абу леда чу.

Сөлт'ана ч'ук р'аза, кәр' у қизәк ани гөланщке шев зер'. Сөлт'ан хәр'ьқи. Сөлт'ана мэзын го:

— Щари, мьнр'а банздә дө щәврьке т'ула жь мьнр'а бинә шәрә.

Һ'аша, щари чу дө щәврьке т'ула ани. Һәрдө зар'ө һьлдан, һ'аша гәмар, хуи-мун т'ула да. Сөлт'ан һатә сәр һ'ыше хвә, го:

— Тә чь кьр, дө щәврьке т'ула анин.

Сөлт'ане го:

— Әз чь бежьм, бәхте мьнә.

Щарие сник ани, һәрдө щәврьке т'улә кьрьне, спич'аләк авитьнә сәр. Щарие бьр чу, мщлиса п'адше р'унышти бу — дани бәр п'адше. Гава спич'ал сәр һьлдан, леньһер'и дө щәврьке т'ула. П'адше го:

— Мщлис, жь вер'а чь лазьмә? Хәньқандьн жь шер'а лазьмә, дардакьрын, көштын жь вер'а лазьмә, чь лазьмә?

— П'адша хвәшбә, го, шәки тә готйә, әше дьхвәст бса-бә, баве хаме дәве, нан, ава шев бьде, һ'әта дьк'әвә дьмьрә.

Щари леда чу. Сөлт'ана мэзын го:

— Щари, һәр'ә мьнр'а қөт'ике т'ьжи пәмбукә, шритәке, дө канфета бинә шәрә.

Щарие чу ани һат. Әв р'абу, һәрдө зар' кьрьнә қөт'ие, дө канфет кьрьнә дәве һәр зар'әки у қөт'и гредә авитә бәрә. Қө-

т'и сэр бэ'ре к'эт чу. Чу к'этэ шэwa ашэки. Кале леньher'и аш we сэкьни. Банзда, леньher'и qöt'икэ ч'ук к'этиэ шипа аш. Кале qöt'и дэрхьст, ди qöt'икэ печ'айэ, го, „Эва эшйаки башэ, жь базьргана к'этийэ“, у дэре аше хwэ дада, р'эви чу мала хwэ, го:

— Жьне, хаде иро р'ьсге мэ гиһандийэ!

Гава дэре qöt'ие вэкьрын, леньher'ин көр' қизэк теда, гө-ланщке һэрда жи зер'. Го:

— Эва жь мал четьрэ, эме жь хwэр'а хайкьн.

Наве гэдэ дани Аһ'мэд, наве кэч'ьке дани Гөле.

Гэдэ у кэч'ьк мэзын бун. Кале р'ожэке Аһ'мэд һьлда бьр шэм мэллэ, го:

— Тө гэрэке көр'е мын бьди хwэндьне,— у леда чу аше хwэ.

Мэллэ ани, к'аг'эзе сала э'wльн дьхуньн, эви дэфт'эр ани һат. Аһ'мэд го:

— Эва чьйэ, һэр'э к'аг'эза бинэ эз бьхуньм, эва чь тэвайэ?

Чь к'аг'эз ани, эви хwэнд авит, го:

— Хwэндьн чи мынр'анэ, эзе һэр'ьм к'апа бьлизьм.

Леда һатэ мал. Кале жь аш һат, жьна ви го:

— Мерьк, мэллэ гэдэ нэдайэ хwэндьне, р'эвийэ һатийэ.

Кале леда чу шэм мэллэ го:

— Мэллэ, qэ һ'өрмэта мын шэм тэ т'өнэбу, тэ көр'е мын нэ-да хwэндьне?

Мэллэ го:— Кале, тө мын дьщер'бини чаванэ. Қөр'е тэи хwэндийэ.

Аһ'мэд чу нав гэда к'ап лист. Пирэк һэбу, к'апе көр'е пире бьр. У көр'е пире гьрйа чу шэм пире, го:

— Аһ'мэд к'апе мын жь мын бьрын.

Пире һат, гот:

— Эви бэр'эдаи дьнһер'и, һатйэ буйэ мэхэсэре көр'е мын.

Аһ'мэд го:— Пире, тэ чь гот?

Го:— Қөрба, тө мэрьвэки бэр'эдаи, тө хwэ нэ көр'е калейи, кале хwэр'а дитийэ анийэ хwэйкьрийэ тэ у хушка тэ.

У Аһ'мэд к'ап гьртьн бэлакьрын, р'эви бэрбь мал. Леда чу, го:

— Дае!

Го:— Чийэ, Аһ'мэде мын?

Го:— Дае, wэрэ мынр'а р'аст бежэ, эз нэ көр'е тэмэ?

Пире го:— Аһ'мәд, лаво, тө көр'е мәи, к'е жь тәр'а Һса готйә?

Го:— На, р'аст мыр'а бежә, әз көр'е вәмә, йан на?

Зә'ф зор да пире, пире го:

— Һ'ал-Һ'к'йат әвә, қөт'и пат к'әт шипа аш, мә һун навда дитың, ани хвәйкьрың, мәзынкьрың. Көр'е мәи, ле көр'е к'ейи.

Аһ'мәд изна хвә жь ван хвәст, хушка хвә һылда, һәйде чу. Чу шәһәр дәрк'әтың. Гөле го:

— Аһ'мәд, бра, әм һа бәдәвың, к'и р'аст бе, we тө быкө-жә, мың жи бьвә, вәрә чолк'әсмә хвәр'а һәр'ың.

Р'о чу ава, мешәки һасе бун. Аһ'мәд го:

— Гөле, әм дө зар', тәрәвьле нав мешәда мә бьхөн, вәрә әм бәр даре бьсәкьның һ'әта све.

Гөле, Аһ'мәд тәлийан бәр даре. Свә ль һ'әзара р'он бу паше ван. У к'әтыңә шьвәр'еке, ледан чун. Ледан чун, леньһер'и каләки р'идана ви спи сәкьнийә.

— Сәлам ә'лекьм, го, баве кал!

Қале го:— Ә'лекьмә сәлам Аһ'мәде мың, Гөла мың!

Аһ'мәд го:— Баве кал, Гөле т'ийә, аве дьхвәзә!

Го:— Аһ'мәд, лаво, кр'ан дьһер'и, ав те, го, һәр'ә бьхвә, т'асе жи т'ьжи авкә хушка хвәр'а бинә, вәрә.

Паше го:— Аһ'мәд, лаво, тө көр'е мың, әв жи қиза мың, вәрьың т'әрка мың нәдың, нәчың.

Аһ'мәд го:— На, баве кал, әме һәр'ың, щәм тә насәкьның.

Қале кьр, нәкьр нәсәкьның щәм. Го:

— Дә лаво, те һәр'и, го, әзе тә бышыньмә флан шәһәри, бьнат'ара шәһәрда хравәк һәйә, дивар сламәтың. Хрбәда хушка хвә бьдә сәкьнандьне, хошәк вьр һәйә, һәр'ә спич'аләке бинә, баве сәр сәре Гөле, паше бьвә һәр'ә нав шәһәр. Аһ'мәд, лаво, го, вәрә дәсте хвә бьдә сәр дәсте мың, льнге хвә сәр льнге мың, го, ч'ә'ве хвә быгрың.— у кале авит.

Гава ч'ә'ве хвә вәкьрың, we хрбәда сәкьнинә. Го:

— Гөле, тө вьра бьсәкьнә, ва дк'ана хошә, кале дьгот, әзе һәр'ым тәр'а тьштәки биньм.

Гава Аһ'мәд чу бәр дәре дк'ана хошә, леньһер'и хошәк һөндөр'данә, йәк жи к'еләка дәг'ле дәрва р'уныштийә. Го: „Хаде занә е һөндөр'да хайе дьк'анейә“. Һ'әвәки сәкьни, леньһер'и әве дәрва р'уныштыбу леда чу. Хошә го:

— Хорте дәлал, тө чь дьхвәзи?

Го:— Баве хоцэ, хушкэкэ мьн һэйэ, эз һатъмэ щэм тэ спич'алэке бьди мьн, бавем сэр сэре хушка хвэ биньм.

Хоцэ хэватчие хвэр'а го:

— Көр'о, шэ'лке бьднэ ви хорти!

Шэ'л гьртын дане. Аһ'мэд шэ'л һылда, бьр чу. Авитэ сэр сэре хушка хвэ ани һатэ бэр дэре дк'ана хоцэ. Хоцэ р'абу пешие к'эт, бьр чу шушэбэнда хвэ жорьн, го:

— Қөрба, наве тэ чийэ?

Го:— Наве мьн Аһ'мэд!

Го:— Те к'ода һэр'и?

Го:— Баве хоцэ, кэсэки мьн т'өнэ, эзьм хушкэк, эм ва бэр'эдаи бунэ дьгэр'ьн.

Го:— Аһ'мэд, лаво, һэргэ кэси тэ т'өнэ, е мьн жи т'өнэ, щэм мьн нэчэ, бьвэ көр'е мьн, эв мала мьн тэр'а. Һэрге нах-вэзи жи чэнд сала сэкьни ледэ һэр'э.

Аһ'мэд го:— Бьравэ!

Хоцэ лехьст чу сэр хэвата хвэ. Р'ожэк, дөдө к'этэ орт'е. Аһ'мэд го Гөле, го:

— Хоцэ т'энейэ, эм һэр'ьн аршьверше бькьн.

Аһ'мэд һатэ дк'ане. Т'эмам мштэрие ви шэһэри, бэдэви-йа Аһ'мэд, вэлгэр'йан сэр хоцэ.

Гава дө гэда шэр' дькьр, дьчун һэр'ьн щэм п'адша сэва дө к'апа шькйат бькьн, Аһ'мэд дэрдьхьст дьгот:

— К'ап чь бһанэ, һун шэрм накьн сэва дө к'апа һэр'ьн шэм п'адше шькйат.

Дэрдьхьст дө манат дьдаеда һэркэсэке, дьчу мала хвэ.

Эв хоце хайе дк'ана һэв шешьрин, го:

— Эв гэде бэр'эдаи һатйэ мштэрие мэ вэлгэр'андийэ, хвэхвэ жи п'адшатие дькэ — һаһелэ йэк һэр'э щэм п'адша шкйат.

Р'абун ледан чунэ щэм п'адша. П'адше го:

— Гэли хоца, вэ херэ?

Го:— П'адшай саг'бэ, гэдэки бэр'эдаи һатйэ щэм флан хоцэ, һьм мьштэрие мэ вэлгэр'андийэ, һьм жи п'адшатие дькэ.

П'адша р'абу гази қөваз кьр, шанд го: „Һэр'э гази Аһ'-мэдкэ“.

Қөваз чу, го:— Хоцэ!

Го:— Һа!

Го:— П'адша гази көр'е тә дькә!

Хошә го:— Шаньм, көр'е мьн нә жь дк'ане дәрдьк'әвә, нә жи хравие дькә.

Аһ'мәд го:— Баве хошә, чь һәйә, әзе һәр'ым, гази кьрийә әзе һәр'ым.

Гава Аһ'мәд дәрда чу, һ'өба ви фьр'и чу дьле п'адше, әви г'ре жь нав дьле ви дәрк'әтийә. П'адше го:

— Көр'о, тө хайе чәнд сәрийани һьм мштәрийа вәлдьгәр'ини һьм жи п'адшатие дьки?

Аһ'мәд го:— П'адшан саг'бә р'сқәте бьдә мьн дө гьлийа бежьм диса сәре мьнхә?

Го:— Жь тәр'а изьнә хәвәрдә!

Го:— П'адшан хвәшбә, го, дьле тә дьхвәзә тө теи дк'ана мьн, әз дькарьм бежьм — нәе. Йа дьн жи дьве п'адшатие дькә: дә дө гәдәнә сәва к'ап'а шәр' дькьн, дьхвәзьн бен шәм тә шькйат. Әз дьвем — шәрм нинә сәва к'апа һәр'ын шәм п'адше, дө маната дьдьм дәвса к'апәке: әвә п'адшатийа мьн, сәре мьн жи жедьки, жекә.

П'адше го:— Һәр'ә хаме хвә дәвса хас бьфрошә. Ле эвара тө дк'ане дади — дө сәһ'әта бейи шәм мьн, бина мьн дәрк'әвә тө леди һәр'и.

Аһ'мәд леда чу. Эваре дәре дк'ане дадьда, чәнд шәва дьһатә шәм п'адше. Сөлт'ана мәзын р'ожәке чу го:

— Щари, п'ор'е мьн тә көр'кьрибә хушкәкә ви жи дьве һәйә, дьвә мә авитә бә'ре әвбьн. Эваре, чахе те шәм п'адше, тө һәр'и хушка ви бьвини бежи чахе Аһ'мәд бе тө бьгри, бьки қар'ә-қар'. Аһ'мәде бе: „Гөле чь буйә?“ Бра бе: „Дьле мьн дешә, әз дьмьрьм!“ Аһ'мәде бе, „Һәр'ә сәр дохтьр!“ Бе: „Һәр'ә мьнр'а сева қөдрәте бинә әзе қәнш бьвьм“.

Аһ'мәд эваре жь шәм п'адше һат, леньһер'и Гөле хвә әр-де дьхә.

Го:— Чь һатйә сәре тә!

Го:— Әзе бьмьрьм!

Аһ'мәд го:— Мьрьна тә мьн к'әвә, тө бәр ч'ә'ве мьн нәмь-рә, бьра әз бьмьрьм. Го, әзе тә бьвьмә сәр дохтьрхане.

Го:— На!

Го:— Ле чь дазьмә?

Го:— Төе һәр'и мьнр'а сева қөдрәте бини эз бьхөм, йан на эзе бьмьрьм.

Аһ'мәд эварда р'абу р'е к'әт. Р'ожәк, дөдө, Гөле п'ошман бу го: „Һәй вах, мьн чь кьр эв т'фал чу, к'и занә тәрәшьла хар, чь һатә сери?“

Аһ'мәд чу, леньһер'и эв кал we сәкьнийә.

— Сәлам ә'лекьм, баве кал!

Го:— Ә'лекьмә сәлам, Аһ'мәде мьн. Аһ'мәде мьн, го, төе к'өда һәр'и?

— Баве кал, го, Гөле нәхвәшә, го, сева қөдрәте дьхвәзә.

Қале го:— Тә дәрге һана дийә, һәр'ә ви дәргәи вәкә,го, щәме хөрще ви дәргәи т'ьжәкә, щәме дьн жи сева бәр'әдаи т'ьжикә һәр'ә.

У Аһ'мәд леда һат, һат эваре гьниште, Гөле қәнщкьр.

Све р'абу чу дк'ана хошә. Хошә шар'ин же һат, го:

— Аһ'мәде мьн, тө к'өда чуйи иро чәндәкә?

Го:— Баве хошә, шөхөле мьн һәбу, эз чум.

Го:— Көр'е мьн, эз тәр'а дьвем тө к'өда дьчи ә'лами мьн-кә, тө чьр'а бе мьн чуйи?

Сәкьни эваре, дәре дк'ане дада у бәрбь п'адше чу. П'адше леньһер'и Аһ'мәд дәрда һат. П'адше го:

— Аһ'мәд, иро чәндә ч'әве мьн р'е қәр'ьми, тө к'өда чуйи?

— П'адшаи хвәшбә, го, шөхөле мьн һәбу, эз чум.

П'адше го:— Аһ'мәд, тө чьр'а ә'лами мьн наки, бе мьн дьчи?

Сөлт'ане леньһер'и Аһ'мәд һат, чу гот:

— Щари, п'ор'е тә көр'бә, Аһ'мәд һат. Го, һәр'ә диса щәм Гөле, гава Аһ'мәд те диса бра хвә бькә сосрәт, бежә һәр'ә дара Сәлима Хөр'емане мьнр'а бинә, эзе қәнщ бьм.

У щари леда чу жер'а го. Аһ'мәд леньһер'и диса Гөле һ'але we т'өнә.

— Гөле, го, хаде мьн қөрбана тәкә, чь қәшьмийә?

Го:— Аһ'мәд, һ'але мьн т'өнә, эзе бьмьрьм!

Го:— Ле аг'ри?

Го:— Аг'ри тө гәрәке һәр'и мьнр'а дара Сәлима Хөр'емане бини — эзе қәнщбьм.

Аһ'мәд го:— Әз зә'ф заньм дара Сәлима Хөр'емане к'идәрейә?

Го:— Р'ек һәма дәвә бә'рер'а дьчә, тә we р'е һәр'ә тәе бь-
гьһижи дара Сәлима Хөр'емане.

У р'абу һәспәки сйар бу, эварда р'ек'әт. Аһ'мәд р'абу, чу.
Чу леньһер'и к'оч'кәкә вайә, каләки бәр дерийә, го:

— Сәлам ә'лекьм баве кал! Го, гәло тә һызани р'йа Сәли-
ма Хөр'емане к'идәрәйә?

Го:— Лаво, иди тә'рийә, ишәв щәм мьнбә, бре мьн
мәзынтър жь мьн ведайә, све һәр'ә пьрскә, дьвә әв бьзанбә.

У све р'абу Аһ'мәд леда чу. Эвар бу. Леньһер'и we қыр'ьл-
т'ә бәр к'оч'кәки сәкьнийә, го:

— Сәлам ә'лекьм!

Әви го:— Ә'лекьмә сәлам!

— Баве кал, го, тә р'йа Сәлима Хөр'емане һызани?

We шәве жи щәм ви ма. Свәтыре р'абу сйар бу чу. Лень-
һер'и мәрвьәк we бәр к'очке сәкьнийә, го:

— Сәлам ә'лекьм. Го, баве кал, тә һызани р'йа Сәлима
Хөр'емане?

Го:— Наве тә чийә?

Го:— Наве мьн Аһ'мәдә!

Го:— Аһ'мәде мьн, чи тә дара Сәлима Хөр'емане к'әтйә,
тә шаһьли, тә гөнәйи.

Го:— На, баве кал, гәрә әз һәр'ьм.

Го:— Қөрба, нә дурә, ва дө верса жь мьн веданә. К'и
чуйә буйә кәвьр, нәһатийә. Тә гөнәйи, вәрә нәчә.

Го:— На, баве кал, әзе һәр'ьм!

Го:— Дә зине хвә жь һәспе бькә, гәме жь дев дәрхә, го,
тә р'әвие һәсна дитйә: к'и чуйә буйә кәвьр әв һәспе ваньн.
Қамчи һәсна хвәхә, бра бьр'әвә һәр'ә нава һәсна.

Һәсп бәрда, чу.

— Аһ'мәд, лаво, го, тә чуйи, го, дарәк ведәрәйә, щәм
даре знарәки мәзын һәйә, һәр'ә бәр р'уни һ'әта све. Дәсте хвә
дрежи дарекә, бе: „Йа знер, т'асә ав“. Дәстәк we дәрк'әвә,
т'аса аве сәр. Тә кә зәнда we гьрт, бәрнәдә. Чь сонде дьхвә,
бәрмәдә, к'әнге го: „Нане баве мьн ч'ә'ве мьн бьгьрә“—бәрдә.
Һәрге тә гьрт, те бини, тә нәгьрт, тә жи нони вана тәе бьви
кәвьр.

Аһ'мәд сәкьни һ'әта све.

Све дәсте хвә дрежи знер кьр, го: „Йа знер, т'асә ав“.
Гава зәнда we дәрк'әт, һу кьр, Аһ'мәд бу кәвьр, к'әт.

Гөле леньһер'и һ'әфте к'әт орт'е Аһ'мәд нәһат. Һәспәки сйар бу, го: „Эз жи җе р'йа Аһ'мәд һәр'ым, чь һатйә сәре җи, бра сәре мьн жи бе“. Гөле леда чу. Све леньһер'и к'оч'кәкә вайә, каләки бәр җе сәкьни.

Го:— Сәлам ә'лекьм, баве кал!

Го:— Ә'лекьмә сәлам, қиза дәлал!

Го:— Эз пьрса мәрвәки жь тәр'а бежьм, гәло дьвә тә эв мәрвь дитьбә? Го, хортәки наве җи Аһ'мәд гәло тә нәдит?

Го:— Мьн дит!

— Ле к'ода чу?

Го:— Чу бәр дара Сәлима Хөр'емане!

Го:— Вәлә, әзе жи һәр'ым!

Го:— Эварә, иро вьра бьминә. Бре мьн җеданә, све һәр'ә! Җе шәве җедәре ма у све р'абу сйар бу, чу. Леньһер'и йәки қыр'ьнт'ә бәр к'оч'кәке сәкьнийә.

Го:— Сәлам ә'лекьм, баве кал!

Әҗи го:— Ә'лекьмә сәлам!

Го:— Хортәки наве җи Аһ'мәд бу, гәло тә нәди?

Го:— Әре вәлә мьн дит. Го, шәв меване мьн бу у чу бәр дара Сәлима Хөр'емане. Го, тәр'ийә, ида ишәв вьр бьминә. Бре мьн мьн мәзынтър жь мьн җедайә, әҗе жь тәр'а салх бьдә.

У све р'абу сйар бу. Гөле леньһер'и мәрвәк бәр дәре к'оч'ке. Сәлам даеда, го:

— Гәло хортәк наве җи Аһ'мәд бу, тә нәдит?

Го:— Лаҗо, го, тө шаһьли, чи тәр'анә дара Сәлима Хөр'емане. Аһ'мәд чу бу кәвьр, тө мәчә.

Го:— Баве кал, чьр'а эз Аһ'мәд четърьм, бра эз жи бьвьм кәвьр.

— Дә, го, һәспа хвә бәрдә, зин же бькә, а, го, р'әве һана тә дитьнә, хайе җана бунә кәвьр, го, лаҗо, төе бьҗи кәвьр.

У һәспа хвә бәрда.

Го:— Қиза мьн, ледә һәр'ә, дарәкә җедәре, бре тә т'әзә мьрийә, го, к'ьвшә, төе сәр бре хвә бьгьрии, эз заньм. Све тә'ве да, знарәки бәр җе дарейә, дәсте хвә дрежкә бежә: „Йа зьнер, т'асә ав“. Зәндәке дәрк'әвә, дәсте хвә бавежә, зәнда җе бьгьрә. Һәргә тә зәнда җе гьрт чь сонде дьхвә бәрнәдә, һәрге го: „Нане баве мьн ч'ә'ве мьн бьгьрә“, паше бәрдә.

У Гөле леда чу. Гәләки сәр бре хвә грия, һ'әта све. Дәсте

хвэ дрежи знар кър, го: Иа знер, т'асэ ав“. Зэндэк дэрк'эт
Гөле р'аһышт гьрт: чь сонд хар бэрнэда, го: „Нане баве мьн
ч'э'ве мьн бьгьрэ“, паше бэрда у го:

— Дэ हुкэ, бра һэрча тэ кьрийэ кэвьр бра р'авьн.

Сэлима Хөр'емане һу кър, гь р'абун, һэр кэсэке жь хвэ-
р'а р'эви. Аһ'мэд, Гөле, Сэлима Хөреман һэр йэке һэспэке сйар
бун, һатьнэ шөһэре хвэ, һатьн пэйа бун мала хвэ. Гази хоцэ
кьрын: севэкэ қөдрэте данэ хоцэ — хоцэ шаһьл бу. Сэлима
Хөр'емане һ'эмдэ хвэнд, хан мане шийа к'эрпич'эк зер', йэк
зив чебу, бэр дэре ши бу баг'е щнэте — шарур у былбыл теда
дьхвэндьн.

Сэлима Хөр'емане го Аһ'мэд, го:

— Те эваре һэр'и диwana п'адше, п'адшае гэлэки тэр'а шэр'-
кэ. Бе: „П'адша, эз шаш бум, эз чум э'лами тэ нэкр, бе, п'ад-
шаи саг'бэ, эз һиви жь тэ, мшлнса тэ, синота тэ дыкьм, ишэв
бен меване мьн“.

Аһ'мэд эваре чу диwana п'адше. П'адше гэлэк пер'а кьрэ
шэр', го:

— Тө дьчи шийа, чьр'а э'лами мьн наки?

Го:— П'адшан саг'бэ, итмазэкэ мьн жь тэ у синоте һэйэ:
һун т'эмам мшлнса хвэва ишэв бенэ меване мьн.

П'адша го:— Мшлнс, һун чь дьвежьн?

Мшлнсе го:— П'адшан хвэшбэ, эм ага Аһ'мэд һ'эз дыкьн
чь һэйэ эме һ'эвэки һэр'ьнэ мала шийа, бра бина мэ дэрк'эвэ—
эме ледьн бен.

Кар'ет ани, синот, мшлнса ши к'этьне, ледан чун. Чун
бэр дэре Аһ'мэд пэйа бун. Гава Аһ'мэд дэргэ вэкр, ч'э'ве
п'адше пе к'эт, п'адше го:

— Эз п'адшамэ, тыште мьн һа т'өнэ.

Гөле, Сэлима Хөр'емане бэзин, һэрйэке к'этэ мьле п'адше,
һьлк'ьшандьн жоре. Истоле ши, е харьне — т'эмам зер'. Сэли-
ма Хөр'емане нан к'ьшанд бэр wана: кэвч'ие ван зер', т'эбах
зер'. Нане хвэ харьн. Нан һатэ һьлдан.

— П'адшаи хвэшбэ, һэрче т'эбах һатьнэ бэр wана,
т'эбах, вилкэ, кэвч'и п'ешк'еши wэ.

Сэлима Хөремане бэр сэкьни, го:

— Р'өсқөта тэ һэбэ, эз глики бежьм. Гэрэке иро йэк wэ
собэтэке мэр'а бежэ — һ'эта р'абуна wэ.

П'адше к'ер'а го, хвэ нэданэ бэр. Сэлима Хөр'емане го:
— Собэтэкэ мьн кьн һэйэ, эзе жь баве хвэр'а бежым у
ви чахи һун сэр ч'э'ве мьн һатьнэ.

П'адше го:— Қиза мьн, һэма жь тэ четър кэсэк т'өнэ, мэр'
р'а собэтэке бежэ.

— П'адшаи хвэшбэ, го, һэбу п'адшак. Го, све р'абу бал-
кона хвэ гэлэ мталэ кьрын. П'адше леньһер'и дэврешэк пер-
р'а дэрк'эт. „Сэлам э'лекым, го, п'адша“. П'адше го: „Э'лекымэ
сэлам, дэвреше дэвра дьне“. П'адша зер'эк дэрхьст авитэ
к'эшкула ви. Пе қайил һэбу, го: „П'адшаи саг'бэ, чи мьнр'а-
нэ зер'“. П'адше һьлда зер'эки дьн авит к'эшкула ви.

П'адше го:— Мщлис, гөһе вэ лейэ, һ'кйата қиза мьн,
һ'к'йатэкэ хвэшэ.

— Дэвреш го, п'адшаи саг'бэ, эз һатьмэ шевра дьле
хвэ мьнр'а бежэ. П'адша го: „Ведэре шевра мьн һэбу, вэки
зөр'эте мьн т'өнэ“. Дэвреш севэк жь щева хвэ дэрхьст, го:
„Тө һэр'и һэрэма Сөлт'ана ч'ук севе кэрики, кэрики бьхвэ,
кэрик эв. Гава Сөлт'ан һ'эмлэ дэрк'эвэ, вэхта азабуне тө
т'эрке һэки, к'энге вэльди паше“. Сэкьни Сөлт'ан һ'эмлэ дэр-
к'эт шав данэ п'адше:— Сөлт'ан дьвэльдэ. Сөлт'ана мэзын
щэм бу, го: „П'адша, тө шэрм наки, тө п'адша, жьнэк дьвэль-
дэ нэт'эмьзэ, тө аминья хвэ мьн наини? Го һэр'э р'азе, эзе
мзгине жь тэр'а биньм“. П'адша хапанд, п'адша р'абу чу. Сөлт-
т'ан вэльди, дө зар' ани — көр', қиз — гөланщке ван зер'.
Сөлт'ана мэзын го: „Щари, һэр'э мьнр'а дө т'ула бинэ“. Ща-
ри банзда чу дө т'улэ ани у Сөлт'ана ч'ук хэр'ьқи бу. Р'абун
гэнд гэмар т'ула хьстын, т'улэ кьрынэ снике, спич'алэк авитьнэ
сэр, бьрынэ данинэ бэр п'адше. Гава сэр ньһер'ин: э'щевэкэ
р'эш: дө щэврьке т'ула. Го, „мщлис, жь вер'а чь лазьмэ, хэнь-
қандьн, гөллэ, жь вер'а лазьмэ?“ Мщлисе гот“: Чьр'а эве
э'вде һ'ыз дькьр өсабэ, баве Хаме дэва, нан, аве быде һ'эта
дьмьрэ“. Щари леда чу. Сөлт'ане го: „Щари“. Го: „Чийэ?“
Го: „Щари, банздэ һэр'э қөт'ике пэмбө теке, дө канфета бинэ
вэрэ“. Щари қөт'и ани, эв һэрдө зар' кьрынэ нава пэмбө, һэ-
р'эке канфетэк кьрэ дев у мшамбэ ле гьреда, гьрт авитэ бэр'е.

Әве гот — авитэ бэр'е, думане гьрт сэре п'адше.

— Қөт'и чу к'этэ щэва ашэки. Қале леньһер'и аш сэкьни.
Қөт'и һьлда бьр чу мала хвэ. Гава дәри вэкр, леньһер'и көр'
у қизэ, гөланщке вана зер'. Қале хвэйкьрын, һэрдө мэзынкь-

рын, наве йэки дани Аһ'мэд, наве йэке Гөле. Го, п'адшаи хвәшбә, эва Аһ'мэд — көр'е тә, эва Гөла қиза тә.

Чун Сөлт'ана хайе зар'а дәрхьстын, бьрнә һ'маме һ'ма-мишкьрын, дәстә к'ынше баш лекьрын. Го: „Щәлат“. Щәлат һат сәре Сөлт'ана мэзын лехьст. Анин Сәлима Хөр'еман данә Аһ'мэд.

Һ'әфт р'ож, һ'әф шәва дәф у дә'ват кьрын. Әw чун гь-һиштын мразе хвә, һун жи бьғһижьн мразе хвә.

9. СЭЙРАНА МЭЛЛЭ МУСА

Жын у мерэк һэбун, көр'эки ван. Наве көр'е ван Аһ'мэд бу. Аһ'мэд гэлэки дэлали хвэй дькьрын. Һ'эта эваре сэр пышта һэспа бу.

Р'ожэке Аһ'мэд чу базаре, дина хвэ дае һэспэки ванейэ, һэспэки гэлэ бэлэнгазэ. Аһ'мэд чу бал хвэйе һэспе, го:

— Қөрба, тө ви һэспи дьфроши?

Го:— Хер, эз һэспе нафрошым. Эз һэспе хвэ һэспти дьгөһер'ым.

Аһ'мэд ль һэспе ньһер'и, гэлэк бөгэм кьр. Һэспе хвэ гөһер'и, эш һэсп һылда ани. Һатэ мала хвэ, баве ви ле пьрси:

— Көр'о, лаво, эва һэспа һана, эхте һане чийэ, тэ хвэр'а анийэ?

Го:— Баво щан, эз гэрэке сэр пышта ви мераникэ гэлэ баш бькьм.

Аһ'мэде тэ һэсп хвэй кьр нава чьл р'ожиде, гава чьле һэспе г'эмам бу, Аһ'мэд һэсп дэрхьстэ дэре мале. Т'имарэке р'ьнд даеда, зине ви к'ота намьле, льнге хвэ кьрэ р'ьк'ефе у сйар бу: мөйданэк-дөдө дане һатэ бэр дери, банзда э'рде пэһа бу, гази дйа хвэ кьр, гот:

— Дае, дэ хатьре тэ, эзе һэр'ым!

Дйа ви гьрйа, дйа ви бэр зарйа, го:

— Көр'о, Аһ'мәд, лаowo, әм жор хөде дьһһер'һн, жер тә дьһһер'һн, тае т'әнейи, чьр'а мала мә мират' дьһели, дьчи?

— Дае шан, го, чахе мьн әва һәспа ани, баве мьн готә мьн: „Әв әхте һана тә к'идәре анийә“? Ле әв нә әхтәйә, һаве ви Әләшәйә. Тө өса жи баве мьһр'а бежи, әзе дәwра дне бьгәр'ьм һьһәки,— Аһ'мәде тә сйар бу, дәма хатьре дйа хwә хwәст, го:— Әз чум һәр'ьм.

Дйа ви ле кьрә гази:

— Аһ'мәд, көр'е мьн, Аһ'мәд, дәлалә дьле мьн, тө дьчи, хөде ог'ьр һамуса тәр'абә. Бре мьн һәйә, һаве бре мьн Мә'мудә, дьбә кө тө жь гөнде ви пәйа би, хwә ви бьди ч'ә'вһаскьр'ьн, бра әw тә һас бькә, дьбә әw жи кери тә бе. Дә һәр'ә, хөде ог'ра тәр'абә, көр'е мьн.

Аһ'мәд ажот, гәлә гәр'йа, ажотә гөнде хале хwә, пьрси һаве хале хwә, бәр дәре хале хwә пәйа бу. К'өллфәтәкә букин мал дәрк'әт, сәре һәспе ви гьрт, к'ьшандә т'әwләхәне, к'әтә бьһ мьле Аһ'мәд, бьрә йале диwанхане. Ши дани, Аһ'мәде тә р'уһьшт. Дина хwә дае к'өллфәтәкә һавсәрә дәрда һат. Славәк Аһ'мәд кьр. Аһ'мәд слава we вәгьрт. Ле пьрси:

— Хорте дәлал, тө жь к'идәрейи?

Го:— Әз харзе ве малемә!

Го:— Наве тә чийә?

— Наве мьн Аһ'мәдә!

Го:— Аһ'мәд, дәлалә дьле мьн, тө сәр ч'ә'ве мьһр'а һати, әз жи жьһхала тәмә!

Аһ'мәд жьһхала хwә пьрси:

— Хале мьн к'өйә?

Го:— Иро гөнде мә дә'wатә, хале тә сәрдә'wатийә, we һаһака бе.

Хәбәрә дәве wанда, хале ви дәри вәкьр. Дина хwә даеда хортәк р'уһьштийә. Слав дае. Жьһе жер'а гот:

— Әва харзиә тәйә, Аһ'мәдә!

Чунә дәст у р'уе һәвдө.

Го:— Аһ'мәд, дәлалә дьле мьн, тө сәр ч'ә'ве хале хwәр'а һати. Тө гәрәке мәр'а бейи әм һәр'ьн гөнде Мәллә Муса, буке сйаркьһ, биньһ.

Аһ'мәд го:— Хало, әз қөрбана хале хwәбьм, әзи хәриб'ьм, әзе чава бем һава дә'wата хәлде хәриб'ь?

Го:— Көр'е мьн, сәрдә'вати эз хwә-хwә, гөнд дәсте хале тәда, қә тө фькьра нәкә, хале хwәр'а сйарбә, әме һәр'ьн.

Хәбәрдан дәве ванда, дәф у зур'нә һатә пәй ван. Т'вдәрәке хwә кьрын, сйар буи у мал дәрк'әтн. Чунә мала хwәйе дә'wате.

Сйар һәвдө швйан, к'әтнә шриде, шрид кьрын. Хале ши бәбәхт бу: иди Аһ'мәд нәбу хайи. Аһ'мәд хwәр'а т'әк дажот к'еләка сйара. Сйара ль Аһ'мәд кьрә гази: .

— Хорте дәлал, бажо, wәрә бал мә, чьма өса т'әк дажойи?

Ажотнә гөнде Мәллә Муса. Хwәнди нава гөнд бәла кьрын. Хале Аһ'мәд Аһ'мәд нәбу хwән. Аһ'мәд ма we ор'е т'әне, дәре маләке банзда әрде пәйа бу. Аһ'мәд ньзанбу мала к'еийә. Дина хwә дае — қизәк һөндөр' дәрк'әт. Ч'ә'в қизе к'әт, һ'ьш, ақьл сәре Аһ'мәдда нәма. Дьзгина һәспе ши гьрт, Аһ'мәд ле пәйа бу, го:

— Қиза қәнш, дури мьн һәр'ә, һәспе мьне тәхә.

Го:— Р'өже бист һ'әве нола тә тенә мала баве мьн, һәспе йәке мьн нахә, һәспе тәе чьма мьнхә.

Го:— Қиза қәнш, тө р'йа т'әwләхане нишани мьндә, эз хwә-хwә дькарьм һәспе хwә гьредьм.

Кәч'ьке дина хwә дае бошә, р'е нишан кьр, Аһ'мәд һәспе хwә бьрә тәwле, гьреда. Кәч'ьке гөр'зә щәһ ани кьрә афьр'е һәспе. Н'ьщ ақьл сәре Аһ'мәд чубу. Дәст авитә сәре кәч'ьке, р'амусанәк кәч'ьке станд.

Го:— Көр'о, қөрба, тө чь дьки, тәр'а чьқа шәрмә.

Го:— Қиза қәнш, бьбахшинә, эзи к'ефлумә, мьн нәзани кьр.

Қизьке ида дәнге хwә нәкьр, пешйа Аһ'мәд к'әт, бьр ди-вана баве хwә. We сәһ'әте Мәллә Муса р'унышти бу. Слав ль мәллә кьр. Мәллә ле ма һ'әйр, мәт'әл, шаш: хорте ва бәдәw жи һатнә мала мьн? Ши нишан кьре, Аһ'мәд р'унышт.

Дә, к'ефә, әшқә дәрбаз дьбә. Мәллә готә Аһ'мәд:

— Аһ'мәде мьн, к'әрамкә к'ламәке мьнр'а бежә.

Дьле Аһ'мәди бьрин бу, хале ши ле нәубу хwән. Аһ'мәд п'ап'ах қот кьр, дәст стране-к'лама кьр. Гава Аһ'мәд к'лам гот, Сәйрана қиза мәллә дәнге Аһ'мәд бьнист: гәло дәсте we р'ьщьфи, чоке we ләрьзи, гәло дәнгбеже һа жи днеда һәнә? Сәйране дәре диwane вәкьр, пешда чу. Ёежа Аһ'мәд дәстпе

кър к'лам готын. Щаб гъништэ дэ'вате,-дэнгбежэк мала Мэллэ Мусаданэ, к'ламе өса дьбежэ ,кэвър-көч'ык һ'але вида дьгърын. Қиз у бука дэ'ват бэтал кър, бэр п'энщэре диwana Мэллэ Муса т'ъжи бун. Хале Аһ'мэд һежа гава бһист,го:

— К'а харзе мьн к'едэрейэ?

Һежа хвэйе дэ'вате щаб дае, го:

— Мала Мэллэ Мусаданэ.

Го:— Дэф у зөр'пе һазър бькьн, бышиньн нэй Аһ'мэд, биньн вэрын.

Дэф һатэ пэй Аһ'мэд.

— Тө, Мэллэ Муса к'эрэмкьн эм һэр'ьнэ дэ'вате.

Аһ'мэд хвэ — хвэр'а гот: „Һе хале мьн дьбинэ, һежа бир тинэ“. Р'абун чунэ дэ'вате. Һежа агър дьле Сэйрана қиза Мэллэ Муса к'эт „Әш хорте дэлал к'этэ дэсте мьн, чу нава дэ'вате. Дьбэ дьле һьнэкэ майин бьк'эвьне“. Сэйране р'абу донздэ т'эрза хвэ хэмыланд, ч'э'ве хвэ р'эш кьлдан, чу гъништэ Аһ'мэд нава дэ'вате. Хале Аһ'мэд готэ Аһ'мэд:

— Аһ'мэд, лаво, тө дькари к'лама мала мэллэда бежи, нькари нава дэ'ватеда бежи бона хатъре хале хвэ?

Аһ'мэд хвэ—хвэр'а го: „Бибэхте форма тэр'а нэбашэ, мэрвь тэр'а к'лама бежэ“. Аһ'мэд п'ап'ах қот кър, дэстпекър к'лам гот. Аһ'мэд дэф у зөр'нэ бэтал кър, қиз у бук, хорт сэр хвэ т'опкър, готын:

— Эм нахвэзын дэф у зөр'нэ — бра Аһ'мэд мэр'а бьстре.

Сэйране хвэ гиһандэ баве хвэ, го:

— Баво, бона ч'э'ва нэп'акэ, зу бькэ меване мэ эм һьлдын һэр'ьн.

Го:— Қизе, лаво, шэрмэ, эм һежа һатьн, эме чь зу һэр'ьн?

Лэ'зэки сэкьни — Сэйрана Мэллэ Муса һесъра виаливиали дьбаринэ, го: „Вэрэ һьнэкэ башқэ эви хорти мьн бьстинэ“. Сэйране к'эрба хвэ нэхвэш авит, го:

— Баво, һ'але мьн т'өнэ, зу бькэ мьн малр'а бьгһинэ.

Мэллэ ле бауар кър, готэ щмаэ'те:

— Изьна Аһ'мэд бьдьн, эме һэр'ьн.

Ледан һатьн гъништьнэ мале. Һ'эсаве дэзмалэкэ сэр дэста, Сэйрана мьнэ дэлал, бэр дэсте Аһ'мэд дьчу, дьһат. Аһ'мэд готеда, го:

— Сэйран, нэ тө нэхвэш буйи дэ'ватеда?

Сэйране го:— Аһ'мэд, тө дэлалe дьлe мьн би, эз нэ нэх-
wэш бум. Эз нэхwэша бэжн-бала тэ, дэнге тэ бум.

Аһ'мэд готeда:— Ле Сэйран щан, тө нһа мьнр'а чь дьбе-
жи?

Сэйране го:— Wэрэ мьн бьхwэзэ!

Го:— Сэйран, р'йа мьн дурэ, чахе мэ бук бьр, пэйа кьр,
эзе бем тэ бьр'эвиньм.

— Аһ'мэд, дэлалe дьлe мьн, го, эз қиза Мэллэ Мусамэ, на-
ве баве мьн гэлэк һэйэ, we мэ бьһ'эсын: һ'эйфа мьн, мьн нае.
тө wэрэ тэ бькөжьн. Эз бэлэнгаза хөде бьминьм бeбэхт.
Эw һэспе тэ жи, ақыле мьн набьр'э, wэки мэ хлаз бькэ.

Го:— Сэйран щан,сбе, чахе эз сйар бум, тө һэспе мьн
мезэр бькэ, ақыле тэ нэбьр'и, эз тэ набьм.

Го:— Дэлалe дьлe мьн, чьр'а хуна мьн жь хуна тэ ширьн-
тьрэ, wэхте эван қэзийа ани пещийа тэ, эз гэрэки паши тэ
хwэ саг' нәһельм дьне.

Иди бу нивэка шэве. Сэйране щи р'аст кьр. Аһ'мэде тэ
сэр щие хwэ р'аза, Сэйране щие хwэ к'елэкеда дани, созе т'э-
мам һэвдө стэндьн.

Сбэ сафи бу, Сэйран р'абу. Ава дэст у ч'э'ве Аһ'мэд һа-
зыр кьр, тэ'ште ани. Аһ'мэд тэ'штиа хwэ хар. Сэйран дэрк'э-
тэ дэре мале, дина хwэ дае — бук сйар кьрын, го:

— Аһ'мэд, дэлалe дьлe мьн, бук сйар кьрын.

Го:— Эw хале мьнн бeбэхтэ — э'лами мьн накэ. Сэйран,
тө мьнэте мэк'шинэ, бра эw һэр'ьн. Н'эта эw хөйа бькьн, эз
мал сйар набьм.

Сэйране го:— Аһ'мэд, эw һэспе тэ чьма чава һэспэ, тө һа-
қа теда дьлгэрми?

Аһ'мэд, го:— Сэйран, эw р'йа се р'ожа һэр'ьн, эзе сәһ'э-
тэке ван бьгьрьм. Сбэ эваре к'аре хwэ бьки, эз гэрэ бем тэ бь-
р'эвиньм.

Сэйран дэрк'этэ дэре мале, һ'эта ч'э'ве Сэйране қэт'эр дь-
кьр— р'астэкэ дуз бу, сйара хөйа нэдькьр. Сэйран зьвьр'и
мал, го:

— Аһ'мэд щан, ида сйар хөйа накьн.

Аһ'мэд го:— Дэ, Сэйран, һэспе бьк'ьшинэ.

Сэйране г'имарэкэ р'омани да һэспе, зине wi к'өта намь-
ле, тэнге wi дө тэнга щданд, дэм у хатьр мэллэ хwэст. Аһ'-
мэд готэ мэллэ:

— Бһһер', хал чьра бeбэхтһн, эһи эз анимэ һатьмэ вьра, бе мьн сйар бун чун. Аһ'мэд дьле хвэ сах го у сйарбу. Нежа дэм у хатьр Сэйране хвэст: дьле Аһ'мэд бьрин бу. Сэйране дина хвэ да Аһ'мэд бэр вейэ, һэу дина хвэ дае — форма баки бэр ч'э'ва ондабу. Сэйране хвэ-хвэр'а гот: „Сэре мьн қорбабэ, мразе мьне сэр пышта ви һэспи бьбэ“.

Аһ'мэд чу, дина хвэ дае жьнхала ви we ль пешийа һ'э-мушка, бэ'лги ль дәсте we. Сйар т'эмам һьштһн, незикайи жьнхала хвэ кьр, дәсте хвэ сэре жьнхала хвэ хьст, к'өфи-к'тане we к'этыэ сэр зин. Аһ'мэд ажот ле дэрбаз бу. Аһ'мэд п'ошман бу, дэрбэкэ дьне пашда звьр'и, бэрбь жьнхала хвэ һат, банзда э'рде,пэяа бу, го:

— Жьнхал, бьбахшинэ, мьн шаһьли кьр, эва һэспа мьн п'ешк'еши жьнахала мьн.

Аһ'мэд гава эу пьрс гот, жьнхал иди нэк'этэ дэрде к'өфи-к'тане хвэ. Дьзгина һэспе Аһ'мэд дест гьрт, һэспа бьн хвэда жи п'ешк'еши Аһ'мэд кьр. Жьнхала ви нежа сйар бу. Аһ'мэде тэ жи дьләки көл сйар бу, сйар бу ажот пэй жьнхале к'эт. Нежа дина хвэ дае, һэспе ви начэ. „Һэйле, го мьн малхьраби, мьн чь йэк бу сэр хвэ кьр... Мьн гьрт һэспе хвэ да жьыхале, эв һэспа дьне мьн же стэнд, ле эзе Сэйране чава бьбьм?“

Дьләки көл, бьрин ажотэ нава гөнд. Хале ви бемэ'рифэт бу, қэ ньзан бу харзе ви пер'анэ, йане на?

Аһ'мэде тэ бь дьләки көл у бьрин звьвр'и бэрбь гөнде Мэллэ Муса. Эвар бу, тари к'этэ э'рде. Гьһиштэ гөнде Мэллэ Муса, дина хвэ даеда, Сэйран һивйа ви сэкьнийэ т'вдарэк. Слав да Сэйране, Сэйране слава ви вэгьрт.

—А, го, мала тэ авабэ, к'а һэспе тэ?

Аһ'мэд дьләки көл го:

— Мьн һэспе хвэ п'ешк'еши жьнхала хвэ кьр.

Сэйране го:— Аһ'мэд, вэрэ мэ сэр пышта ве нэбэ: дэнг эле к'эвэ — we мэ бькөжьн.

Аһ'мэд готэ Сэйране:

— Эва жи нэ һэспэкэ храбэ.

Сэйран иди қэдрэ Аһ'мэд нэк'эт, т'эркуйа Аһ'мэд сйар бу,

ажотын. Натън гонде хале дэрбаз бун ,дэнг гонде Мэллэ Му-
са к'эт, wэки Сэйран р'эви Аһ'мэдр'а.

Ажотын дэре мала хале Аһ'мэд, готын:

— К'ане харзе тэ, wэки Сэйран р'эванд?— Мэллэ готэ
хале Аһ'мэд,— қиза мын тини бинэ, найни — эзе к'ока тэ дэр-
хьм.

Го:— Мэллэ, тө мәтырсэ, ве сэл'эте эзе биньм қиза тэ.

Хале Аһ'мэд сйар бv у да пэй Аһ'мэд. Аһ'мэд һаж бае дьне
т'өнэ бу, Сэйране го:

— Аһ'мэд, мала тэ авабэ, сйарэк вайэ, пэй мә те.

Аһ'мэд дина хwэ дае, һэспе шийэ, хале шийэ, го:

— Сэйран, эви бебэхтэ, эве мә бык'ожэ, иди эм бэр дэсте
wi хлаз набын.

Хэбэрдан дэве ванда, хале wi гһиштеда, шур бэр хwэ
к'ышанд, авитэ нава һэрдада: шур қэфэса жьньке гьрт, р'увие
we дэрк'этын. Шур нагыһижэ Аһ'мэд. Налин дык'эвэ Сэйране,
қужии дык'эвэ Аһ'мэдда:

— Бебэхт, тэ чь сэре мә кьр?

Хале т'эре wэки һэрдö жи һатънэ кöштъне. Хал тьрсйа,
звьр'и. Аһ'мэд һьнэки ажот, Сэйране го:

— Аһ'мэд, малхьраб, нэ тө öса дажои эз мьрьм.

Аһ'мэд пэйаи эрде бу, бала хwэ дае — э'щербэкэ р'эш: дьл
һ'наве Сэйране т'эмам жорда һатийэ. Аһ'мэд дьләки кöли,
бьрин, дэрд, шэ'ра we сэри wэкьр, нава we гьреда, го: „Wэйле,
мын малхьраби, хале мын чьқа бебэхт бу, нэһышт эз быгыһижь-
мэ мразе хwэ“. Аһ'мэд бала хwэ дае, һэwаре сэрда гьрт. Аһ'-
мэд Сэйран щида һышт. Сэйране го:

— Аһ'мэд, тө һэр'э, эз һатъмэ кöштъне, бра тө нэеи кöш-
тън.

Аһ'мэд сйар бу, ажот. Мэллэ гһиштэ қиза хwэ, Сэйран
һьлбьр'и да сэр дэсте хwэ.

— Сэйран, лаwо, го, эw чь йэк бу, тэ ани сэре мын?

— Баво, го, бошэ, эw йэк бу, қөwьми.

Сэйран һьлда бьрэ мала хwэ. Гази һ'экима кьрын, зьке
Сэйране данэ друне, Сэйран кьрын нав щи-нвьина.

Аһ'мэд сэкьни, дöшöрмиш бу ,го: „Мала мын храббэ, чь-
р'а хуна мын хуна Сэйране четьр бу, мын һышт, эз һатъм“.
Аһ'мэд диса бь дьләки кöл у брин р'абу пашда wэгэр'йа, го:
„Темэ кöштъне, бра бемэ кöштъне“, звьр'и чу бэр дэре Мэллэ

Муса сэкьни. Р'абу сэр к'өлөкө, бала хвэ дае, Сэйран нава
щида. Аһ'мэд маг'экэ диwane вэкър, хвэ жорда авит, һатэ бал
Сэйране, го:

— Сэйран, қә һ'але тэ чийэ?

— Малх'раб, го, тө һати чь?

Ч'э'ве Сэйране р'амуса, го:

— Сэйран, гэрәкә эз тэ бьбьм.

Сэйране го:— Мала тэ аваба, эзе wa дьмьрьм, те мьн ча-
wa бьби?

— Сэйран, го, йәкә, эз темә көштьн, бра бемә көштьн,
эзе тэ бьбьм.

Сэйран дәрбәкә дне һьлда,авитэ т'әркуйа хвэ, ажот һат
гөнде хале хвэ дәрбаз бу.

Дәнг диса гөнде Мәллә Муса к'әт. Мәллә Муса р'абу пәй
к'әт. Һатэ мала хале Аһ'мэд го:

— Хөде мала тэ авакә, әw к'ейә тә ани һат, диса қиза мьн
брицдар бьр?

Хале Аһ'мэд сйар бу, диса пәй к'әт. Аһ'мэд сэр мьле хвэ
фьтльи, дина хвэ дае хале wi әwә диса бьгрә. Аһ'мэд банз-
да әрде, т'вьнг стөе хвәда ани, нәтка аниһа һәспе хвэ гьрт,
го: „Әва т'әмам тө һаһели эз бьгһижьм мразе хвә“,— гөлләк
бәрдае, һәсп көшт. Хале дина хвә дае— Аһ'мәди ч'ә'вхунә.
пашда р'әви. Аһ'мэд го:

— Әз өса тә һакөжьм, эз гәрәкә ә'шәлә тә бькөжьм.

Аһ'мэд фьтльи сэр Сэйране, го:

— Қә һ'але тэ чийә?

Сэйране го:— Аһ'мэд, эз т'имә, дькари һьнә ав бьди мьн?

Аһ'мэд к'өлма хвәда ав ани да Сэйране. Сэйране ав хар,
өса жи т'әг'дир да, мьр.

Аһ'мэд һежа р'уньшт, гот, бльнд гьрйа: „Һәйле, мьн мал-
х'раби, чава эз нәгһиштьмә мразе хвә, сәр пышта һәспе жи
мьн мерани нәкър“. Аһ'мэд Сэйран ведәре ч'ә'лкьр, пашда вә-
гәр'йа мала хале хвә, го: “Дә тө бьсә, эз һ'әйфа Сэйране жь
wan вәкьм“. Аһ'мэд чу сэр к'өләка хале. К'өләка хале қә-
лашт, хвә жорда авит, хале хвә бь ә'шәлә көшт. Жьнхала
хвә жь мал дәрхьст, п'ор'е жьнхале жи дела һәспева гьре-
да, го:

— Әва һ'әму р'уе тәда бу, һа һатә сәре мьн,— ажот.

Сәре халожьна ви дела һәспева ма, щәндәк ма чольстана, звър'и һатә мала хвә.

Дйа ви го:— Лаво, қә тә чь ди, чь кър?

Го:— Дае щан, хвәхвәтиеда жи гәләк бәбәхт һәнә, хал у харзитиеда жи гәләк бәбәхт һәнә. Дае щан, мын бре тә жи кәшт, жьна ви жи кәшт.

Дйа ви го:— Лаво, чьр'а?

Го:— Дае, әван нәһьшт әз бьгьнижьмә мразе хвә. Әса дае. Әзе әса жи бьминьм бә мраз.

К'өта бу чу.

10. ҚӘРӘМРЩАН

Әфәндьм, шарәке щара, хәбәр һатә зара, р'әмә де у баве һадр у гөһдара.

Wәхтәке п'адша һәбу, се көр'е п'адше. П'адша һәрдө ч'ә'-ва кор дьбә. И'әким, дохтър гәләк тенә сәр, дькьн-накьн ч'ә'-ве п'адше наенә қәнщкьрьне. Гәләки дьминә, ле дьве һ'але п'адше we чаһабә? И'әким дьве: „И'әтани Блбьле һ'әзарә нәе вьра, ч'ә'ве п'адше т'өщара вәнабә“.

Готьн:— К'е һәр'ә, к'е нәчә?

Wәзир готәда:— П'адшан саг'бә, һәрги көр'е тә нәчә бинә, иди к'е һәр'ә бинә?

П'адше гази көр'е хвәй мәзын кьр, го:

— Көр'о, лаһо, гәрә тө һәр'и мьнр'а Блбьли һ'әзарә бини, wәки ч'ә'ве мьн қәнщбә.

Көр'е ши го:— Баво, сәр ч'ә'ве мьн!

Көр'е ши р'абу, сйар бу, хөрщә зер'а да т'әркуйа хвә, дәм у хатър бав хвә хвәст, ажот у чу. Чу гәләк дәwра дьн-йәе гәр'йа, зер'е хвә т'әмам к'өта кьрьн, дәрбәкә дьне чу на-ва мешәки, дина хвә да дарәкә ванейә, көле ощахе хвәие да-ре к'әвә, бәлге we аһаз-аһаз дьхунә, го: „Хәһеде заньбә, әһа-йә“,— хөрщә хвә т'ьжи кьр, сйар бу, пашда һат. Щаб гьһиш-тә п'адше, го:

— Ч'ә'ве тә р'он, к'өр'е тә һат.

Көр'е ши һат, слав да баве хвә. Баве го:

— Сэр ч'э'ве мьнр'а нати, лавол!

Хөрщ дани. Баве гава дэсте хвэ кьрэ хөрще, леньнер'и - һэйле мьн малхьраби, чуйэ бэлге дара мьнр'а анийэ, го:

— Щмаэ'т, көр'е мьн аҫа вэхт чуйэ гэр'йайэ, бэлге даре мьнр'а анийэ.

Щмаэ'те го:— П'адша, бина хвэ тэнг нэкэ, бра көр'е тэйн орт'е һэр'э.

Гази көр'е орт'е кьрын. Көр' леда һат щэм баве хвэ, го:

— Баво щан, бре мьн нэ тыштэкэ, эзе һэр'ьм.

Көр'е ви р'абу, хөрщ т'ьжи зер'кьр, сйар бу чу. Гэлэ дэвра дьнйае гэр'йа, эви жи зер'е хвэ к'өта кьр, звьр'и, вэки бе. һатэ сэр канике, бала хвэ да ль бьрк'а кание кэвьр теда һанэ, аһаз-аһаз дьхуиньн. Го: „Хвэде занэ, блбьл эвайэ“, хөрща хвэ т'ьжи кьр, пажда звьр'и, бэр бь баве һат..Ани һатэ да баве хвэ.

— Баво щан, мьн тэр'а блбьл ани.

Дэ щмаэ'та н'адше р'уньшти бу, вэзир у вэк'иле ви бун. П'адша гава дэсте хвэ бьрэ хөрще, го:

— Эһ, щмаэ'т, эзи көр'дундамэ, һала ле бьнһер'э, чуйэ кэвьр анийэ, дьве эва блбьлэ. Гава дьбу гэрма нивро, эз Ҷэ-мэрт'ай сйар дьбум, мьн дажотэ сэр ве кание, ава ве гэлэ сар бу, мьн дьхвэр-дьле мьн р'ьһ'эт дьбу: Чуйэ мьнр'а кэвьре ве кание анийэ, дьве блбьлэ, ле вэгэр'ьн, щмаэ'т, эзи көр'дундамэ.

Вэзир р'абу ль диwane дэрк'эт, чу бал көр'е н'адшаи бьч'ук, наве ви Эздин бу. Дина хвэ дае, ве нава зар'ада к'ап дьлизэ, т'ө щара к'апе ви нэдьбрьн. Вэзир гази кьре, го:

— Эздин, вэрэ вьра.

Эздин һатэ ба вэзир, го:

— Чь дьхвэзи, вэзире баве мьн.

— Хвэде мала тэ авакаэ, - вэзир готеда, - һэрдө ч'э'ве баве тэ кор бунэ, тө һати к'эти нав зар'а к'апа дьлизи?

— Э, го, чь дьвежи мьнр'а?

Го:— Аҫыле мьн һэрдө бре тэ набрьн, - вэзир го, -һэр'э, го аҫыле мьн тэ дьбрь'э, вэки һэр'и Блбьле һ'эзарэ бини.

— Э, го, вэзир нэ эз бал баве хвэ р'ур'эшьм, эз нэше-рьм бем: лома һ'эта эваре эз к'апа дьлизьм.

— Тõ нәтырсә, го, тõ ледә вәрә, эзе диванеда р'унышти бьм, эз ведәре наһельм тәр'а техә шәр'.

Эздине тә т'орпе к'апа гьрт бәла кьр, бәре хвә да дивана баве хвә. Вәзир пешйа ви чубу, диванеда р'унышти бу. Гава Эздин дәре диване вәкьр, әви слав щмаә'та баве хвә кьр. Баве го:

— Әв дәнге к'ейә һатә мьн?

Го:— Әв дәнге Эздине кәр'е тәйә.

— Һәй, го, мьн хер тә нәдити,— дәсте хвә виали-виали п'альканд, вәки тыштәки бьбинә, бавеже.

Щмаә'те, өса жи вәзир, гот:

— П'адшай саг'бә, мер эвайә — нава кәр'е тәда, тõ чьр'а һерс дьк'әви?

Го:— Щмаә'т, һәрдõ кәр'е мьн ак'соркьн, дәрхьн, әва жи пер'а, го, әва чьр'анә?

Щмаә'те һәрдõ кәр'е мәзын ак'соркьр, жь шәһәр дәрхьс-тын.

Эздин готә баве хвә, го:

— Баво щан, кәр'е тә һ'әму иә йкьн: анщах эз кәр'е тәмә. Мьн һ'әвще зер' у живе тә нинә, т'әне эз һивие баве хвә дькьм — тõ бьдә мьн һәспе хвәйи Қәмәрт'ай, өса жи шуре хвә.

Баве гот:— Һәйле мьн хер нәдити — бре ви чун анин, ижа әве һәр'ә бинә: һәспе мьн, шуре мьп дьхвәзә...

— Баво, го, кõштына мьн һәбә, вәгәр'андьна мьне т'өнәвә — һ'эта эз бьлбьл нәйньм: чьма һәспе тә, шуре тә зә'ф мьн четьрьн?

Вәзир, вәк'ила готьнә п'адше:

— П'адшай саг'бә, ақьле мә зә'ф ви кәр'е тә дьбьр'ә — бьде бра бьбә һәр'ә.

Гава щмаә'те гот, иди п'адшае чь бежә: п'адша һәрдõ ч'ә'ва бәләнгаз бу, п'адшае чь бежә?

Ведәре Эздин дәм хатьр баве хвә хвәст, өса жи щмаә'та баве хвә: „сәрикә, го, әв ог'ьрә, гәрә эз һәр'ьм биньм“. Шур авитә стуге хвә, һәспе хвә сйар бу, ажот у чу.

Ажот у чу, дина хвә даеда һәрдõ бре ви дьчьн, гьһиштә бре хвә, го:

— Кәр'о, бра, һуне к'õда һәр'ьн? Әме т'әв һәр'ьн.

Һәрсе бра дьгьһижьнә һәвдõ, дьчьн. Һәргә п'ьр' чун, һәргә һьндьк чун, дәрк'әтьн сәре р'еке: р'е ль ван бу се р'йа. Кәвьрәк

сәре р'е бу, сәр нвисибу: әw р'йа һане — р'йа Адърбешанә: к'е дьхwәзә дьчә у те, сәр мьле ч'әпе к'е дьчә — һ'әзара йәк нае: һьнәк дьчьн, һьнәк наен. Р'ек жи, wәки дьчьн — qә наен. Һәрсе бра һәвдө шевьрин, го:

— Ле әм чава бькьн, к'и р'еда һәр'ьн: се бранә, се р'енә? Бре мәзын го:— Әw р'йа дьчә у те, әw р'е п'ара мьн.

Бре орт'е го:— Әва р'йа һьнәк дьчьн, һьнәк наен, әw жи, го, п'ара мьн.

— Э, готьна wә, әw р'йа дьчьн— наен, әw жи п'ара мьн? Һәрсе бра гөстиле хwә дәрхьстьн жь т'лие хwә, го:

— Бра, әме һәрсе гөстиле хwә бьн ви кәвьрида ч'әл бькьн: к'ижан те wәки дьчә мал,бра гөстилке хwә һьлдә бьвә, әм бьзанбьн чуйә мала хwә.

Wedәре ч'әл кьрын у һәрсе бра һәвдө qәтйан.

Бре мәзын кьрә гази, го:

— Wәрә нәчә, го, һьнәк дьчьн, һьнәк наен, әз чь заньм төе чаваки.

Бре ви звьр'и һатә бал бре хwә мәзын. Бре орт'е го:

— Бра, бре мәйи бьч'ук, го, нәзанә, го, wәрә әм ви жи вәгәр'иньн: we һәр'ә, нае.— Гази кьрьнеда, го:— Бра, нәчә, нәчә we р'еда, тө гөнәйи.

— Э,— Эздин го,— хөде малка wә авакә, wә хwәхwә әw р'е да пешийа мьн, эди әз бемә бал wә чь? Һәр'ьн, һун р'йа хwәда р'аст һәр'ьн, хөде ог'ьра wәдабә, го, әзе һәр'ьм.

Эздине тә сәре хwә кьрә бәр хwә, ажот.

Бра бажо. Һәргә п'ьр' чу, һәргә һьндык, хөде бра бьзаньбә. Wәхтәк, wәхте хөде, дәрк'әтә т'опрахәки. Дина хwә дае: кәвьрә спи, хwәли спи, ә'рд, ә'зман т'әмам спи. Ажот, һьнәки weда чу, дина хwә дае баг'әк wайә, каник we тедаңә. Сәр кание банзда, ә'рде, пәйа бу. Wәйстйан, к'әсьри бу: дәст у ч'ә'ве хwә шушт, һәспе хwә бәри ч'ерә да, qал'уте хwә к'ьшанд сәр сәре хwә, го:— „Әз qасәке хwәр'а р'азем“. Wedәре хwәр'а к'ә-тә хәwеда, р'аза. Әw ши, щие дewe спи бу. Mашоqа дewe спи дина хwә дае, әw хорт сәр кание р'аза. Mашоqe го: „Хөде занә, әw хундарә, йан дәйндарә“. Р'абу һьнәк зер', һьнәк нан, һьнәк т'ьгун, го: „Дьвә щг'арәк'ешбә“,— һьлда ани һат бал хорт. Бьнйа хортда сәкьни, льнге хwә ль бьне пә'нийа хорт хьст, го:

— Хорто, хорто, р'авә жь хәwе.

Хорт һ'шйар бу, жьньке сэлэ нан да бэр, го:

— Хорте дэлал, ти хундари йан дэйндари: нан тэр'а зер'а, бьвэ бьдэ дэйне хвэ, һэр'э пе хлазбэ. Ти қэльнк'еши? Мштьке бьк'шинэ, тó бьрчии, нане хвэ бьхвэ. Эва ши-мск'эне дewe спийэ. Wэхта we бе: п'ртие тэйи мэзын we бьһелэ гóһе тэ.

— Хóде малка тэ авақэ,— Эздин готе,— тэ бьһышта мьн пари нан бьхара, паше тэ мьнр'а бьгота. Эздин готе:— Қиза қэнш, све к'е р'е дьчэ, к'е р'е те?

Го:— Р'йа сэр мьле ч'эпе све дьчэ, р'йа сэр мьле р'асте, эваре те.

Эздин р'абу ль һерса, льнге хвэ кьрэ р'ьк'ефе, һ'эсаве тэйрэки ат'мэшэ ль сэр пышта һэспе сйар бу. Бэре хвэ да р'йа эваре, чу. Дина хвэ даеда, дew weда те: һөрминийа ши, э'рд бэр льнге ши дьлэрьзэ.

— Аһа, һа пе һато,— дew гот,— э'вде сэрр'эш, эз э'зма-на тэ дьгэр'ьм, тó э'рда р'асти мьн һати.

Эздин го:— Гэври мраро, бьхвэ, паше бьшекьринэ. Чава we пьрсе мьнр'а дьвежи?

Эви жорда чахе дар һьлани ани ч'э'ве Эздин, Эздин зэн-гук да Қэмэрт'ай, пышт фтьли.

Дew го:— Пэй, мьн храви, мьн т'ьре п'ьртике бьминэ эзе бавем бэр кóрийа драпе хвэ: бу э'рд, хвэли, чу.

Эздин го:— Гэври мраро, бьхвэ, паше бьшекьринэ — нэ эз вамэ. Эздин шур авитэ сэре ши, сэре ши шэ'ньме шакьр.

Машоқа дew жь балгоне дит, wэки эви хорти эw дew кóшт. Иди солар'а нэгьһишт, т'э'на гора пешда чу, го:

— Хорте дэлал, эз қóрба, тэ чава йаха мьн дэсте ши хьлазкьр,— к'этэ бьн мьле хорт, ани мала хвэ мевандари: нан, эмэк жер'а һазьр кьр.

Эвар бу, иди тэ'ри к'эт, го:

— Қиза қэнш, шице мьн дайнэ, эз хвэр'а р'азем.

Қизе шице ши дани, Эзднн хвэр'а к'этэ нава шице хвэда. Кэч'ьке жи к'ьнще хвэ эхьст, һат к'этэ п'ашла Эздинда. Эздин го:

— Қиза қэнш, тó хушка мьни, чьр'а һати к'эти нава шице мьнда?

Кэч'ьке го:— Хорте дэлал, эз бь қóрба, эз хвэхвэ жи қиза п'адшемэ. Эви к'афьри эз зоре анибум.

Эздин го:— Эз жи көр'е п'адшемэ. Тö хушкьнга мьни. Мразэки мьн һэйэ, һ'эта эз нэйным сери, эз т'ощар наве жьие найным сэр хвэ.

Кэч'ьке го:— Мразе тэ чийэ, һэла мьнр'а жи бежэ.

— Баве мьн һэрдö ч'э'ва кор буйэ, эз гэрэ һэр'ым Блбьле һ'эзарэ биньм бем: бьхунэ, ч'э'ве баве мьн қэнщбэ.

Кэч'ьке го:— Қөрба, тыште öса һ'эта һна мьн нэбьһисти-йэ, һызаньм блбьл чийэ.

Ведэре Эздин жер'а сонд хар, го:

— Вэхте эз вэгэр'ым бем, мразе мьн бьвэ, эзе бем тэ хвэр'а бьвьм һэр'ым.

Свэтыре дэм хатър же хвэст, ажот у чу.

Кэч'ьке го:— Эздин щан, һ'эта наве дөв һэбэ, кэсэ сэр мьнда нае, тö архайин һэр'э.

Ажот у чу. Һэкэ п'эр' чу, һындьк чу, вэхтэк вэхте хөде, дэрк'этэ т'опрахэки. Дина хвэ даеда — э'рд, кэвьр, көч'ьк — т'эмам сорэ. Ажот, һыңки чу, дина хвэ дае — баг'эки вайэ, каникэ нава баг'данэ. Сэр кание пэйаи э'рде бу, ава хвэ хар, сэрч'э'ве хвэ шушт, һэспе хвэ бэри ч'ере дае, қап'уте хвэ к'ьшанд сэр сэре хвэ, һыңэки хвэр'а п'ал да.

Т'опрах т'опраха дөве сор бу. Машоқа дөв дурва дит: сйарэк һатийэ сэр кание, сэкьни го: „Щаньм, эвай хамэ, һатийэ дэрк'этийэ т'опраха дөва: хөде занэ эви дэйндарэ, йане хундарэ, йане брчийэ“. Р'абу чэнд зер' кьрэ сйа хвэда у һыне харьн һылда һатэ бал ши, сэр кание. Дэй ль хорт кьр, го:

— Қөрба, го, р'авэ, го, эва т'опраха дөве сорэ. Хөде малка тэ авақэ: тö хундари, һан тэр'а зер'а, дэйндари жи — диса тэр'а, бьвэ һэр'э, бьдэ дэйне хвэ. Йан брчийи, һан бьхвэ. Р'абэ зу һэр'э, дөве бе тэ бькөжэ.

— Қиза қэнш, тэ бьһышта мьн пари һан бьхара, паше тэ эв пьрс мьнр'а бьгота. Э, го, эз чавақьм, эз хлазбьм?

— А, го, эв р'йа һана р'аст дьчэ, эв све зу мал дэрдьк'эвэ дьчэ, эвара жи т'опе һанава дэрдьк'эвэ у те.

Эздине тэ һэсп ани, ле сйар бу, бэре хвэ да р'йа эваре у чу. Машоқа дөв ле кьрэ гази, го:

— Ве р'е нэчэ, эв р'йа тэ, дөв шөр'а те.

— Қиза қэнш, һна тö дина хвэ бьдэ мьн у дөв, чька һна чь һэйэ?

Һынәки дак'әтә бһһйа к'ошка ви, һ'әсаве ч'йаки, дина хвә дае, we weда те.

— Һәй, го, ә'вде сәрр'әш, әз ә'змана тә дьгәр'әм, тә ә'р-да р'асти мьн һати. Исал һ'әфт салә драһе мьн дешә: әз тә бавем бәр, бәлки һ'әвәки сава ви дайнә.

Әздин дина хвә дае һ'әфт бәрәше аша т'әбие винә. Әздин го:

— Гәври мраро, бьхвә, паше бьшекьринә, тә чьр'а бәа мьн дьди тьрсандьне?

Дев готе, го:— Срийа мьнә, йан срийа тәйә?

Әздин го:— Срийа тәйә.

Дев һ'әфт бәрәше аша дәсте хвәда һьлт'әқьландьн, жорда аһи нава ч'ә'ве Әздин. Бәрәше ви т'әмам онда бун хвәлһеда, ә'рдеда. Дев го:

— Һәйле мьн малхрави. чава п'ьртик нәма бона дәрмаһе драһе мьн?

Әздин пьш фьтльи, го:

— Гәври мраро, бьхвә, наше бьшекьринә, тә к'ер'а дьвежи?

Әздин ведәре шур авитә стәе ви: сәри сәршәндәке ви пәканд, машоға ви деви дурва т'әмашә дькьр, бәзи го: „Әви чава әз дәсте ви к'әфьри хлазкьрьм?“ Һатә һьлда бьрә мале, һежа р'уньштын хвәр'а к'әтынә хәбәрдаһе.

Кәч'ьке го:— Тә чава әз дәсте ви к'әфьри хлазкьрьм, тә зора шуре хвә әз жь ви стәндьм, гәрәки тә мьн бьстини, Әздин шан!

— На, го, тә хушка мьни. Қиза қәнш, мразәки мьн һәйә. һ'әта мразе хвә нәйньмә сери әз назәвьшцьм.

— Қөрба, го, мразе тә чийә?

Го:— Баве мьн һәрдә ч'ә'ва бәләнгаз буйә, әз гәрәке һәр'әм Блбьле һ'әзарә биньм, бәлк'и бьхунә, ч'ә'ве баве мьн қәншбә.

— Қөрба, те дьвежи, әз дьбһем.

Һ'әсаве хушк брае, эваре бал дьминә, бал кәч'ьке, жер'а дьвежә:

— Қиза қәнш, бәр дәсте тә қрарбә, вәхте әз бем, әзе тә бьвьм.

Све р'адьвә, дәм хатьр жь кәч'ьке дьхвәзә, сйар дьвә у

дажо. Дьчэ, гэлэ дьчэ, һэргэ п'эр, һындьк, дэрдьк'эвэ т'опра-хэки, йа р'эби, йа хөдэ — э'рд р'эш, э'зман р'эш, кэвьр р'эш. Ажот у чу: баг'эк к'этэ пешйе, нава хн баг'и жи кани бу, сэкьни хвэр'а дөшөрмиш бу: „Гэло эз һэр'ым к'идэре блбьл биньм?“ Машоқа дөвае р'эш жорда дит, һатэ бал хорт;

— Эздин, қөрба, го, ти хами, незани, го, вэхтэ дөвө бөтэ бькөжэ.

— Қиза қәнш, го, дөв вра жи һэйи? Го, р'йа све к'ижанэ, р'йа эваре к'ижанэ?

— Қөрба, го, эва р'йа һане р'аст дьчэ — йа сөвйэ, эва һан жи те — йа эварейэ.

Эздин сйар бу, бэре хвэ да р'йа эваре у ажот. Дина хвэ даеда, хортэки we сйарэ сэр пышта һэспе weда те. Эви хорти жи Эздин кьрэ қужин. Эздин мьнэт ле нэгьрт, пешда чу. Се дэнга ле кьрэ гази, Эздин мнэт ле нэгьрт. Дэ вэхта эви дькьрэ гази, гэрэке Эздин ши бь ши бьбуйа кэвьр тьрса. Эви дна хвэ даеда: „Щаньм, го, шэгэре ви поланэ, эв нэтьрсэ жь мьн“.

Р'анезики һэвдө кьрын, го:

— Көр'о, тө зани эв т'опраха к'ейэ тө ле дьгэр'и?

Го:— Эз мэрики р'ешимэ, р'е бьдэ мьн, эз һэр'ым.

— Э, го, қөрба, тө нзани, меш сэр сурэте мьнр'а дэр-баз навьн, те к'өда һэр'и?

Эздин го:— Ле тө чь мьн дьхвэзи?

Го:— Эз шэр' тэ дьхвэзьм.

Го:— Шэр', шэр' — дэ эм текьнэ шэр'.

Һэрдө weдэре сэр пышта һэспа бь шур мэрт'ала кьрынэ шэр'. Тари ван к'этэ э'рде, дэсте ванда ма т'этьке мэрт'але, қэвза шур. Дөв гөтеда:

— Қөрба, го, бьсэкьнэ, бэр'ованке шэр'а шэвьн, бьсэкьнэ, эм ишэв һэр'нэ мала мэ: бэхте хвэ дьдьмэ тэ, вэки қэлпи дора мэ т'өнэвэ: эм шэв һэвдө нэкөжьн — дьзива, һ'эта свэ сафи дьвэ.

Дөв Эздин бьрэ мала хвэ, хвэр'а һане хвэ чекьр ситьлэкэ мэзьнда, хар. Дөв харьна хвэ хар,гази Эздин нэкьр, гьрт ситьл да Эздин, го:

— Эздин, қөрба, го, тө жи һэр'э хвэр'а харьне чекэ.

Эздин харьн чекьр, ле һ'очэк we харьне нэхар

Дев тьрса Эздин шэв р'анэза. Свэ сафи бу, р'абу, диса тэ'штйа хвэ чекьрн, дев тэ'ште хар:

— А, го, қөрба, тө жи тэ'ште бьхвэ.

Го:— Қөрба, го, эм иро чава тенэ шэр'?

Го:— Эме иро гөрс у к'эмэнда тенэ шэр'.

Кьрьнэ шэр', һ'эта тари к'этэ э'рде, дев го:

— Қөрба, дэ бьсэкьнэ, бэр'ованке шэр' шэвэ. — Йэке йэк диса алт' нэкьр, қөрба, го, к'эрэмкэ эм һэр'н мала мьн.

Шива хвэ ани, шива хвэ харьн. Нежа дев Эздин бэгэм кьр, wэки хортэки жехатийэ, хвэхвэ нэ мер бу, к'өлфэт бу наве we Қэрэмрщан бу, ле к'ынше мера ле бу. Све диса р'абун, го:

— Қөрба, эм иро чава тенэ шэр'?

Го:— Тө зани, дев.

Го:— Эм иро гөлэше бьгьрн.

Го:— Бравэ.

Ле дьле Қэрэмрщане Эздин бэгэмкьрьбу, wэки бэгэм нэкьра, we р'ожа р'ожда бькөшта. Һэрда wedэре гөлэш гьрт, гэлэк һэвдө чэрчьрандын, һ'эта р'о незикйа авабуне, Қэрэмрщане дина хвэ дае — бошэ, го: „wэки эз хвэ дэст вида бэрнэдьм, эме гэлэки һэв бьчэрчьрины“: хвэ дэсте wида бэрда. Эздин гэлэк эw бьр ани, дэсте Эздин к'этэ бьстане we. Эздин дина хвэ дае, һ'эсаве гьрэки дэсте wида, гьвашт, гэлэк зор пе кьр: дев авитэ э'рде. Соранйа хвэ к'ышанд, хвэст, wэки шэржекэ, эwе бони бьшкөшке хвэ wэкьрн. Гава Эздин бала хвэ дае — шоте зэр мэмьке we хөйа дькьрн, ле кьрэ гази, го:

— Эздин, қөрба, го, дэсте хвэ нэдэ мьн. Мьн дьл бькьра, мьне р'ожа р'ожда тө бькөштайи.

Эздин сэр р'абу: „Һэйле мьн малхьрави, мьн иро се р'оже мьнэ эз к'өлфэтэкер'а дькьм шэр“ Қэрэмрщане дина хвэ дае, гэлэк инщилмиш дьвэ, го:

— Эздин, қөрба, го, тө чьма wa бэрхвэ дьк'эви, мьн чехе тэ кьрэ гази, тө нэдьтьрсйаи, пешда дьһати — мьн һьнгева тө бэгэм кьри, тө һ'эбанди нэфса щане хвэр'а, йан мьне шурэк бавита стөе тэ, тө к'өта кьрайи. Го, гэрэке эз у тө бьвьнэ жьн у мер — һ'элалйа хөде.

— Хер, го, Қэрэмршан, быбахшина: мразеки мьн һэйә: Һ'эта мразе хвә нәйнәмә сери — т'ощар эз наве жьна найнь-мә сәр хвә. Ле, вәхте мразе мьн бе сери, э'сә эзе тә бьвм һәфса щане хвәр'а.

— Қөрба, го, мразе тә чийә?

Го:— Мразе мьн Блбьле һ'эзарәйә, вәки эз һәр'ым биньм: баве мьн һәрдө ч'ә'ва кор буйә — бьхунә, ч'ә'ве баве мьн вәбә. Һәргә тө щи занн — мьнр'а бежә, эз һәр'ым биньм.

Қэрэмршане го:— Қөрба, мьн нә бьһистийә, Эздин, ле мьн веда дек мьн һэйә: әв һәргә заньбә...Эз нәвөр'ым бемә бал дйа хвә: эзе тәр'а сальха бьдм — һәр'ә, һәргә тө мерәки қочахи, һәр'ә бинә. Эзе сальхе дйа хвә тәр'а бьдм, дйа мьн чава дейә? Дйа мьн, вәки тә бьвинә, п'ьртне тәи мәзын ве бьһелә гөһе тә — әв нә эзым. Тө дьчи, гәрә тәлә-тәл һәр'и: вәхта әв тәндурә хвә дадьдә, әв һәрдө ч'ә'ва бәләнгазә, дә ма сәр қочахбуна тә: һәр'ә малда хвә вәшерә. Тәндурә ве вәхте дьвә ду — әв ньфьр'а мьн дькә, дьве: „Қэрәмршан, лаво, хөде ар — заре мьн тәр'а әрде нәһыштийә, тө һақа р'ешйа дышелини, тө нькари арк'олкәки тәндурә мьнр'а бьшини' эз пе тәндуре хвәшкьм, вәки тәндур нәбә ду, эз гөнәмә“ Тө һедика арк'өлк бьдә к'еләке — әве пе тәндуре хвәш бькә, тәндурә ве ве бьшхөлә, ве бе: „Қэрәмршан, лаво, хөде ар заре мьн тәр'а нәһиште, драпе мьн һақа дьхөр'и, тө нькари тыштәки бьшини, вәки эз бавем бәр драпе хвә — шамиш-бә драпе мьн щар-щарна“. Тө әве п'ута қөрқөшун бьдә к'еләке. Әве баве дәве хвә бьщу, драпе ве ве һьнәки р'һ'әт бә, ве бе: „Сәре мьн қөрбан бә, һәй мьн дьвә хай, һа“. Әве иди тәндурә хвә сар бькә. Вәхта датинә нан бьпьжә — ч'ь'ке хвә ч'әпе даве сәр мьле хвә р'асте, е р'асте даве сәр мьле ч'әпе. Пе нан дьпьжә, ве бе: „Қэрәмршан, лаво, хөде тәр'а нәһиште, тө нькари мьнр'а р'әфькәке бьшини, вәки эз нан тәндуре хьм“. Тө әве жи бьгьрә баве к'еләке. Ле тө т'әг'мин бьки, Эздин, ч'ь'ьке ч'әпе теһи дәве хвә, бьгәзи, әве кә го: „Бәрдә“, тө бәрнәдә, әве азарйа бәр тә бькә, тө бәрнәдә, к'е гава го: „Тө йкә форма Қэрәмршанейи“,— паше бәрдә, бәр бьсәкьнә: әве мразе тә бинә сери. Эва иди ширәте мьнн, Эздин эз тә дькьм: һәргә мерәки қочахи, һәр'ә, өса бькә — мьн чава тәр'а готийә.

Эздин р'абу, дәм хатьр ле хвәст, сйар бу чу. Һәспе хвә

нәпәникида вәшарт: чу ч'ә'в пире к'әт, зраве дьле ви қәтйа:
„Һәй ,го, көр'о, әщева ва жи днеда һәнә, әв чава бәндә-
йә...“ Һәр нәисә, хвә вьрда, веда тәланд, чу к'әтә пыш сте-
р'е пире: тәндурә пире ду дькьр, пире ньфьр' Қәрәмрщане дь-
кьр. Го:

— Қәрәмрщан, лаво, хере нәвин, ай нәвини, чьр'а вәки
арк'олкәке бышини, әз пе тәндуре хвәш кьм, we чавабә?

Әздин һеди арк'олк дани к'еләке. Пире ч'ә'ва бәләнгаз
бу, дәсте хвә виали, виали п'альканд, арк'олк дит пе тәндур
һәв хьст, тәндурә we шөхөли. Пире го:

— Қәрәмрщан, лаво, хере вайе нәвини, тә р'ешйа р'е
ладьгәр'ини, хәлқе дьшелини, һ'әта эваре хуне дьр'ежи әр-
де, драпе мьн һақа дьхөрьн, тә нькари тьштәки бышини —
әз бавем бьн драпе хвә, вәки сава ви дайнә.

Әздин п'ута қөрқөшун дани к'еләкае: пе дәсте хвә дьп'а-
лькинә, қөрқөшум дьвинә, давежә дәве хвә, дьцу — һьнәки
дрәне we р'һ'әт дьвьн, дьве:

— Хөде һәвара we бе, һәй, кери мьн те,һа.

Т'әхтә датинә — нан бьпежә. Пире дьвежә, дьве:

— Қәрәмрщан, тә хер нәдите, тә нькари р'әфькәке быши-
ни мьнр'а, вәки нан лехьм: әз пе ч'ьч'ьке хвә дьпежьм —
ч'ьч'ьке мьн дьшәвьтьн.

Әздин р'әфьке датинә к'еләке. Пире дәсте хвә дьп'аль-
кинә— р'әфьке һьлдьдә пе нан дьпежә.

Әздин т'әг'мин кьр ч'ьч'ьке ч'әпе, дәве хвә кьрә ч'ьч'ьке
пире у гәст. Пире гәлә азари кьр, Әздин дһа гьвашт. Пире
гәләк лавай кьр, Әздин гьвашт. Пире го:

— Дә бәрдә, тә қөрбана веби, тә ширәт кьри, тә йәкә
форма Қәрәмрщанейн, бәрдә, бьсәкьнә.

Әздин дәве хвә бьстане we дәрхьст у бәр сәкьни .Пире
го:

— Дә бежә, мразе тә чийә, мьнр'а бежә?

Го:— Мразе мьн Блбьле һ'әзарә.

— А, го, хера хвәзьл қә тә нәгота мьн. Гәләк зорә, төе
бькарби бини?

Го:— Пире, тә мьнр'а һәр ши бежә, әз дькарьм биньм.

Пире го:— Әздин, төе һәр'и, һ'әзәкәкә өса we бьк'әвә пе-
шийа тә, вәки меш мештйа хвә сәр данә, we теда ондабә. Тә

Һәспе хвә сйарбә, тә дө дәрба бәр һ'әзәкер'а бажо, бе: „Чимано, тә хвәш чимани, мәйданәке бьдә һәспе мьн, эз дәрбазбьм. Пыш хвәва бьнһер'ә, тә бьвини чь һәйә... Те һәр'и ч'әмәк we бьк'әвә пешниа тә: ч'әм т'әмам хунә, тә бәр ч'ем пәйавә, һәспе хвә ле авдә, дәстч'ә'ве хвә бышо, к'өлмәк, дөда аве бьхвә. „Пәй, бе чь авәкә хвәшә“.— у һәспе хвә сйарбә, бе — „Бөһөр'әки бьдә мьн, эз дәрбазбьм, бьмбарәк“. Тә пыш хвәва бьнһер'и, те бьзанби чь һәйә. Ч'ем дәрбазбуи — ми сәр гоштә, гөр сәр гиһейә: тә мие бьвә сәр гиһе, гөр бинә сәр гошт. Тә чуйи, һ'әфт дәрийә гьртинә, һ'әфтә вәкьринә: тә һ'әфте гьрти вәкә, һ'әфте вәкьри бьгьрә. Һ'әфт балт'әчи сәкьнинә: тә балт'е сәр мьле ван дайнә — те дәрбазби, һори р'азайә, блбьли қәфәседанә Блбьле хвә һьлдә, техә п'ашла хвә, р'амусанәкә жь һорие бьстинә у дәрбазбә вәрә — һиди мәртьсә. We пәй тә к'әвә, нькарә тә бьвинә. Эздин щан, әвә пьрса мьн, һәрге дькари — һәр'ә бинә.

Эздин дәм хатьр пире хвәст, зине Қәмәрт'ай к'әга намьле гази хөде, мера кьр, ажот у чу. Эздин гава һат бәр һ'әзәкә, бала хвә да, һ'әзәкә р'аст, вәки меш данә сәр, we теда ондабә. Мәйданәк дөдө һ'әзәкә чәрьханд.

— Пәй, го, чимано, хвәш чимани, ә'сә мәйдана Қәмәрт'айә, мәйданәке бьдә мьн, эз дәрбазбьм.

Эздин да нав, дәрбаз бу, пыш хвәва зьвьр'и, динна хвә дае — т'оз-думан чимен қлоздьвә. Чу бәр ч'ем сәкьни, дина хвә дае, ч'әм т'әмам хунә: п'ел те сәр п'еле вәлдьгәр'инә. Бәр ч'ем банзда ә'рде, пәйа бу. Эздин һәспе хвә ле авда, дәст ч'ә'ве хвә шушт, к'өлмәк дөдө ле авхар:

— Һәй, го чь авәкә хвәшә бьмбарәк,— Қәмәрт'ай сйар бу,— бьмбарәк, го, бөһөр'әки бьдә мьн, эз дәрбазбьм.

Да нав дәрбаз бу, пыш хвәва гава ньһер'и, дина хвә дае — һ'әсавәкә щәвәк канийә һиди дьк'ьшә. Чу. бала хвә дае— ми сәр гоштә, гөр сәр гиһейә: гөр бьрә сәр гошт, ми бьрә сәр гиһе. Ажот у чу. Чу, дина хвә дае — һ'әфт дәри вәкьринә, һ'әфтә гьртинә: һ'әфте вәкьри гьртын, һ'әфте гьрти вәкьрын... Чу бала хвә дае — һ'әфт балт'әчи сәкьнинә, балт'е ван сәр мьла дани. Һори р'азайи бу, блбьли һөндөр'е қәфәседа қәбә-қәба ви бу — дьхвәнд.

Блбьли һ'эзарэ гьрт, кьрэ п'ашла хвэ, сурэте һорие хэведэ р'амуса, пашда зьвьр'и, дэрк'эт у һат. Һори һ'шйар бу, пэй кьрэ гази: „Балт'эчи быгьрэ, һа быгьрэ“. Балт'эчийа го:

— Мала тэ авабэ, исал һ'эфт салэ, балт'е мэ сэр мьле мэ қэр'ьми бун, го, бра һэр'э, хөде ог'ьра wir'абэ.

Го:— Дэри, быгьрэ, һа быгьрэ.

Го:— Мала тэ авабэ, исал һ'эфт салэ эм вэкьри бун, эви эм гьртын, бра һэр'э, хөде ог'ьра wir'абэ.

Дэрие гьрти го:— Исал һ'эфт салэ эм гьрти бун, қэ тэ эм вэндэкьрын, эви эм вэкьрынэ: бра һэр'э, хөде ог'ьра wir'абэ.

Го:— Гөр, һа гөр, быгьрын.

Го:— Мала тэ авабэ, хөре мьн гошт бу, тэ эз бьрм сэр гиһе дамэ сэкьнандьне, эви мерьки эз анимэ сэр гошт, ми бьрэ сэр гиһе: эм һәрдө жи гьһишт'ьнэ мразе хвэ, бра һэр'э, хөде ог'ьра wir'абэ.

Эздин дажо, мнэте нагьрэ. Һорие кьрэ гази:

— Ч'эм, һа ч'эм, быгьрэ.

Ч'эм го:— Мала тэ авабэ, тэ эз т'эмам кьрьбумэ хун, кэси нькарьбу быда нав мьн, нэ ав жь мьн бьхара. Эви мерьки да пава мьн, өса жи ав мьн хар, бра һэр'э хөде мразе ви бькэ.

Го:— Һ'эзэк, һа һ'эзэк, быгьрэ.

Го:— Мала тэ авабэ, тэ эз өса кьрьбум, меш нькарьбу сэр мьнр'а дэрбаз буйа, we теда онда бийа: эви мерьки һатэ бэр мьнр'а чэрьханд, мнэт мьн нэгьрт, да наве дэрбаз бу, эз гиһандьм мразе мьн, бра һэр'э, хөде ог'ьра wir'абэ.

Бра һори бьсэкьнэ дөшөрмишбэ, ьди нькарэ быгьрэ: бра һэр'э эскэре хвэ т'опкэ, бажо һэр'э былбьл бьгэр'э иди.

Эздине тэ ажот һат, дэм хатр пире хвэст, гьһиштэ бал Қэрэмрщане.

Қэрэмрщане го:— Эздин, эз бь қөрба, тэ ани?

Го:— Эре, Қэрэмрщана мьнэ дэлал, һежа мразе мьн тэ we һэвдө бьвэ.

Эвар бу. Қэрэмрщане ши дани. Эздин у Қэрэмрщан һежа һэвдө бани. Қэрэмрщане сэр синге хвэ вэни. Зэр мәмыке we дэрк'этын хойа бун, зэр мәмыке we лэпин бун, сэри сорэ, к'ок спи бун, һ'эсаве трие сынщьри бун, һ'эсаве қэйсе Ордубаде

h'эв-h'эви бун, h'эсаве брынце Улихане бун: wэки техи дэме дэма хwэ бьстинэ, h'ьш у аqыл у к'эмал сэре хортада qэ нэминэ, нежа гьништэ мразе хwэ.

Свэ сафи бу, го:

— Qэрэмршан, дэ р'авэ, го, баве мьн бэлэнгазэ, эм бьгь-нижьнеда.

Мал у муле хwэ т'эмам һылда, данэ сэр р'е, ажотьн. Ледан һатьнэ мьск'эне деве сор. Чун мевандарийа машоqа дев, чмки Эздин qрар кьрбу, гэрэке хwэр'а бьбра бона жь бре хwэ. һэбуна we чь һэбу, эw жи жь хwэр'а һылда, данэ сэр р'е һатьн. Wэхтэке гьништьнэ щие деве спи. Машоqа деве спи жи һылда жь бре хwэр'а — мал муле weва, ажотьн, һатьн.

Һатьнэ wi щи, к'ижан р'е дьбу се р'йа, эw кэвьре, wэки wedэре сэр ньвиси, гөстила һэрсе бра бьнда ч'э'лкьри бу. Эздин пэйайи э'рде бу, го:

— Qэрэмршан, бьсэкьньн: эм се бра бун һатьн, мэ гөстиле хwэ бьн ви кэвьрида ч'э'лкьрийэ, мьн го: „Бра, к'ижан те сламэт дьчэ, бра гөстила хwэ т'эне һылдэ һэр'э“.

Оса Эздин бьн кэвьр ньһер'и: гөстиле һэрсе бра жи бьнданьн: һэрсе гөстил бьн дэрхьстьн: гөстила бре мэзьн кьрэ т'лйа машоqа деве сорда.

— Буке, го, тō жьна бре мьни мэзьн.

Гөстила бре орт'е кьрэ т'лйа машоqа деве спида, го:

— Тō жи буке, жьна бре мьн орт'е.

Гөстила хwэ жи, һэмик, кьрэ т'лйа Qэрэмршане.

— Qэрэмршан, дэ һун вра бьсэкьньн, эзе дагэр'эмэ нава шәһәр — дэләк'хане, сәрр'уе хwэ көр'кьм — мәтърсьн, эзе зу бем, хwэ wэр'а бьгьниньм.

Qэрэмршане гот:— Мала тэ авабэ, эз Qэрэмршаньм, эзе к'е бьтърсьм.

Эздин ажот у чу нава шәһәр, чу жь дэләк'хане, бала хwэ дае — бре wi сәрр'уйа көр' дькә: бал бре хwэ р'уньшт, бре wi сәрр'уе wi көр'кьр. Бре эw нас нәдькьр, һаqа wэхт дәрбаз бубу. Бре wi сәрр'уе wi к'өта дькьр, чьqа дәлак' теда һэбун, Эздин дәрхьст, һәр йәк зер'әк да дәлак'е дьне. Тыштәк нәда бре хwэ, го:

— Qөрба, тō wэрэ, эзе бьдьмэ тэ жи. Тō дькари р'йа һ'ь-маме нишани мьнки.

Бре wi го:— Бәле, аг'а,— дэ нас нәдькьр.

Дэлак'е һэвале бре ви, го:

— Эв чь мэрики һ'эйф бу, иро һатэ бал мэ, һэр йэке мэ зер'эк дайе, гэлэ we чьқаси бьдэ ви, wэки эви бьрэ һ'маме?

Эздин чу һ'маме, дина хwэ дае, бре ви мэзын жи буйэ к'исэчпе һ'маме. Бре хwэ нас кьр, ле бре ви мэзын Эздин нас нэкр. Эздин ав хwэ кьр, бре ви мэзын к'исэ кьр. Эздин жь һ'маме дэрк'эт, к'ынше хwэ хwэ кьр, чьқа хэватчие һондөр'е һ'эмаме һэбун, һэр йэке ван зер'эк дае. Эздин гази һэрдö бре хwэ кьр, дури һ'эмаме к'этын: бра эw нас нэдькьрын. Эздин готэ wана, го:

— Гэли бра, һун мын нас накьн, мала wэ авабэ.

Бра го:— На.

— Мала wэ авабэ, го, нэ эз Эздиньм.

Һежа бу қөр'инийа һэрдö бра, хwэ авитьнэ п'есира Эздин. сэр һэвдö гэлэ гьрийан, го:

— Шкьр жь ве гавер'а, бра, ижар жи ч'э'ве мэ һэв к'эт.

Эздин го:— Эре,бра, шкьр ч'э'ве мэ һэв к'эт у мын Блбьле һ'эзарэ жи ани, wэки ч'э'ве баве мын қэнщбэ.

Эздин пешийа һэрдö бре хwэ к'эт бьрэ дк'ана, һэрийэке дэстэ к'ынше мақули ле кьр, һатэ нав шэһэр дэрк'эт. Қэрэмрщане һэр жьнт'икэ хwэ кьрьбу конэки. Эздин Қэрэмрщане бре хwэ да нас кьрын, öса жи гази буке хwэ майин кьр. Машоқа дewe сор да бре мэзын, машоқа дewe спи да бре орт'е, го:

— Гэли бра, дэ һэр'ьн, мразе хwэ шабын.

Р'ожэке, дöда ль wedэре ман, һэрдö бра ль һэв шевьрши, го:

— Эви һат эм ви һ'алида дитьн, we һэр'э бькэ гли, наве мэр'а мьрынэ.

Бре орт'е го:— Бра, ле чь дьвежи?

Бре мэзын го:— Бра к'өлфэте мэ вра бьминьн, эм һэрсе бра эме һэр'ьн бьгэр'ьн, эме э'шевэке сэре Эздин бькьн, блбьл бьвьн һэр'ьн, бьдынэ баве хwэ, эме бежын — мэ анийэ.

Бре орт'е готэ бре мэзын, го:

— Эре, глики зэ'фи ақьланийэ.

Һэрдö бра шевьра хwэ кьрын, гази Эздин кьрын, го:

— Бра, го, р'авэ, эм пэяа һьнэки һэр'ьн бьгэр'ьн.

Эздин дьле саг' р'абу р'эх wана к'эт, чу.

Һэрсе бра гэлэ гэр'йан, т'и бун, һатын сэр бирэке, го:
„Эм т'инэ“.

Го: „Эм чава кын, мэр'а һнэ ав дэрхын, бьхөн?“ Бре мэ-
зын го:

— Бра, мьн даһельнэ бире, эз аве вэр'а дэрхьм.

Дэсте бре мэзын гьртын, даһыштынэ бире. Кьрэ қужэ-қуж,
вэй, вэй, го, „эз дьтърсьм“. Дэрбэкэ дьне пашда һьлк'шан-
дьн. Бре орт'е го:

— Мала тэ ава буйо, го, мьн даһельн.

Эв даһыштынэ һөндөр'е бире. Эви жн кьрэ қужэ-қуж, го:

— Эв чьнэ теда, го, ве мьн бьхөн.

Эв жи пашда һьлк'шандьн. Һэрдө бра һэв ширэт кьрь-
бун, қасасйа сэре Эздин дьхвэстын. Эздин го:

— Мала вэ авабэ, дэ к'а мьн даһельне.

Бир гэлэ к'ур бу, Эздин даһыштынэ һөндөр'е бире. Эздин
кьрэ гази, го:

— Мьн бэрдьн, нэтьрсьн.

Эздин к'этэ бьне бире, ав дэрхьст, ав бре ви харьн, го:

— Дэ, бра, мьн дэрхьн.

— Һа, го, р'йа тэ эвэ, тө тедани, эме к'ода дэрхьн.

Эздин чьқа лавай кьр, дэрнэхьстын, пышта хвэ дане, Эз-
дин теда һыштын, чун. Һатьнэ щэм Қэрэмрщане. Қэрэмршане
го:

— К'а Эздин?

— Һ'э, го, қачах мэва дэрк'этын, гьртын бьрын чун, көш-
тын, чава кьрын: эм р'эвэ-р'эв хлаз бун, һатьн.

Қэрэмрщане го:— Эздин нэ мере гьртьнейэ, вэ чька чь
сэре Эздин кьр?

— Э, буке, го, чьма ч'э'ве мэ р'жйа бу, бре мэ бу, эме чь
сери бькьн?

— Қөрба, го, һун һэр'ьн, һун сэр ч'э'ве мьнр'а һатьнэ, эзе
диса бьвьм Қэрэмрщане бэре.

Һэрдө бра р'абун жьне хвэ һьлдан у Блбьле һ'эзарэ һьл-
дан бэрбь баве хвэ чун. Қэрэмрщан вездэре ма т'эне. Чун
гьһиштынэ р'анезикайа шэһэре баве хвэ кьрын, голькванэк
вездэре бу.

— А, го, қөрба, тэр'а ви зер'и, щаве бьвэ бьдэ баве мэ,
бе — п'адша, көр'е тэ һатьн, Блбьле һ'эзарэ анин.

Гаван р'эви гьһиштэ диwana п'адше, го:

— П'адша, мзгинйа мьн жь тэр'а: көр'е тэ һатьн, Блбьле
һ'эзарэ анин.

Щмаэ'та п'адше р'абу, пешийа көр'е вида чун. Көр'е ви анино мале, көр' блбьл дәрхьстьн данин бәр баве хвэ. Блбьл кьр'нэ һөндөр'е п'элтькеда. Блбьл п'әр'е хвэ дахьстьнэ хар, вэки ч'э'ве п'адше қәншбэ. П'адше хвэ-хвэр'а гот:— „Э, эва нэ анина ванайэ, эва Эздин анийэ, лэма жи блбьл п'әр'е хвэ дахьстийэ, нахунэ“.

Эм һәр'ьнэ бал һорие, хайа блбьл. Эве эскәре әнщ'нийа т'опкьрьбу, сәр шәһәре п'адшеда гьртьбу, го:

— Е блбьл анийэ бра бе бал мьн.

Көр'е мэзын го:— Мьн анийэ.

— Көр'о, лаво, го, тэ анийэ, һәр'э шаве бьдэ.

Чу бал һорие, го:

— Қөрба, тэ чава анийэ?

Го:— Эз неч'ирван бум, го, мьн дина хвэ дае, һат сәре даре дани, го, мьн гьрт, ани һат.

Вәхте, чахе Эздин һорие р'амусабу — һ'эсаве ләк'әки сурәте ве мабубу.

Го:— Қөрба, һәр'э, тэ нэанийэ, дәрәва нәкә. Го, е блбьл анийэ бра бе.

П'адше гази көр'е хвэ кьр, го:

— Көр'о, лаво, вэ анийэ, һәр'ьн беж'ьне.

Көр'е орт'е го:— Баво, мьн анийэ, бре мьни мэзын нанийэ.

— Көр'о, лаво, го, дэ һәр'э бал һорие.

Һорие ле пьрси, го:— Қөрба, тэ блбьл анийэ?

Го:— Бәле, ханьм, мьн анийэ.

Го:— Қөрба, дэ бежэ чька тэ чава анийэ?

Го:— Эз көр'е п'адше бум, го, эз һ'эта эваре сәрәскәри бум, әм гәлийа дьгәр'йан. Го, мьн дина хвэ дае Блбьле һ'э-зарэ қәфа знерданэ, ве қәвэ-қәва вийэ, дьхунэ: мьн гьрт у ани һат.

— Э, го, қөрба, дәрәва нәкә, го, һәр'э, тә лазьми мьн ни-ни, тэ нэанийэ...

Звьр'и леда һат. П'адше жь көр'е хвэ пьрси:

— Көр'о, лаво, тэ чь шава хвэ да?

Го:— Готийэ мьн тэ блбьл нэанийэ.

— Э, го, лаво, эз жи заньм вэ нанийэ, го, Эздин анийэ, вэ кьрә наве хвэ, вэ чька чь э'шев сәре Эздин кьр.

— Баво, го, чьма ч'э'ве мә р'ьжйайэ, әме чь сәре бре хвэ бькьн?

Эм хэр'ынэ щэм Эздин. Эздине тэ һөндөр'е биреданэ. Ви вәхти т'ула ви пер'а бу, т'эрка Эздин нәдабу. Н'эйван бу, сәре р'йа дьгэр'йа: к'е нан давчтэ бэр, әвчә нәдхар данн давчтэ һөндөр'е бире . Эздин дьхар, өсә әбура хвә дькыр. Т'улэ өсә Эздин хвәйдькыр биреда. Дэ чол у чольстан бу: базьрганәк һат бөһөри, базьрган сәре ч'йе һевьри. Т'улэ чу бал базьрганбаши. Базьрганбаши ктор нан кәр кыр авитэ бэр т'уле: т'уле кьрә дөвө хвә, һатэ сәр бире, авитэ бал Эздин. Дәрбәкә дьне т'улэ звьр'и чу щэм базьрганбаши. Базьрганбаши го:

— Щаньм, әвә т'ула һана дьвө щийә тәркибә: әм нан давежьнә бэр, нахвә, дькә дөвө хвә дьвө. Хөлам, нанәки ба- вежә бэр, бьдә пәй һәр'ә, бьһер' чька давежә к'едәре: бьһер' т'уле венә, йан чька чнйә? Бәлк'и әм әвә т'уле хвәр'а бьгьрын бьвьн.

Хөлам нан авитэ бэр т'уле. Т'уле нан һьлда кьрә дөвө хвә: дө хөламе базьрганбаши данэ пәй т'уле. Т'улэ һатэ сәр бире, гьрт авитэ һөндөр'е бире. Хөлам сәр бире сәкьрин бәр- жер ньһер'ин: дина хвә дане бирәкә гәлә к'урә:хөламәки го- тә хөламәки, го:

— Щаньм, әв т'улэ чава дьк'әвә бире, чава дәрдьк'әвә? Эздин дәнге бәндә сәр бире биһист, го:

— Эз бәхте вәмә, һун дькарьн мьн дәрхьн.

Хөлама дина хвә дае, дәнге мәрьва те жь бире. Һәр дө хөлама го, го:

— Әмә һәр'ынә бежьнә аг'е хвә, бен тә дәрхьн.

Һәрдө хөлам чун, гази базьрганбаши кьрын. Базьрганба- ши го:

— Дэ вәрьсәки хвәр'а биньн.

Вәрьс анин, ледан һатьн сәр бире. Базьрганбаши ле кьрә гази:

— Қөрба, го, тө чь бәндәи теда?

Го:— Эз йәки форма вәмә, бой хөдебә, һуне мьн дәрхьн?

Вәрьс дахьстьнеда, Эзин дәрхьстьн. Әви готә базьрганба- ши:

— Дэ һун һәр'ын, қә хравйе нәвиньн.

Эздин дәм хатьре хвә жь базьрганбаши хвәст, леда һат бәр бь Қәрәмрщане. Қәрәмрщан, гава ч'әв Эздин к'әт, хәр'ь-

қи к'эрба, к'эт вәкә сәһ'әтәке ә'рде ма: анщахи сәр һ'ыше хвә-
да һат, го:

—Әздин, чь сәре тә қәвьми?

Го:— Чь бу, бре мьн сәре мьн кьрын.

Қәрәмрщане го:— Бе бәхти һ'әму вәхти һәйә брар'а у
пзьмамар'а.

Қәрәмрщан у Әздин р'абун, бәр бь мал һатьн. Ви вәхти
Блбьле һ'әзарә хвәнд, ч'ә'ве п'адше вәбун.

П'адше го:— Әвә, Әздине мьн һат,—пева ә'ян бу.

Әздин гьһиштә бал шьван.

— Шьван, го, һан жь тәр'а ч'әнга зер'а, бьвә һәр'ә бьдә
баве мьн, бе Әздин һат.

Шайи к'әтә нава щмаә'те сәр мала п'адшеда. П'адша
хвәхвә сйар бу, пешйа Әздинда һат. Әв, Әздин р'асти һәв һа-
тьн: п'адша гәлә сәр Әздинда гьрийа, го:

— Лаво, тө сәр ч'ә'ве мьнр'а һати, тә гәлә һесири у бәлан-
гази дит. Әмәке мьн тә һ'әлалбә, Әздине мьн.

Гьһиштьнә шәһәре п'адше. Һорие диса шав да п'адше:

— П'адша, зу е бльбьле мьн ани, бра бе.

Әздин го:— Баво, әв чийә?

Го:— Лаво, һорийә, һатийә, дьве, к'е блбьл аниһийә, бра
бе бал мьн. Мьн бре тә шандьнә, бәри бре тә данә, го, бре тә
дәрәв кьрынә.

Го:— Баво, мьн аниһийә

Го:— Қөр'е мьн, әз жи заньм тә аниһийә.

Әздин р'абу, леда чу бал һорие. Сәламәк да һорие, һорие
сәлама ви вәгьрт, го:

— Қөрба, тә аниһийә блбьле мьн?

Го:— Бәле,ханьм, мьн аниһийә.

Го:— Қөрба, вәки тө дәрәва бьки, әскәре мьн т'ьмам
дора шәһәр сәкьнийә, әскәре әнщьнийа, го, ве шәһәр өса сәро-
бьн бькьн һ'әта мурьстанәк нава шәһәрда саг' нәгәр'ә.

— Ханьм, хөде херкә, го. мьн аниһийә, чьр'а өса дьки?

— Дә қөрба, го, бежә, чька тә чава аниһийә.

Го:— Ханьм, әз һатьм р'асти һ'әзәка һатьм.

Һорие го:— Р'астә.

Һәма чава мьн жь тәр'а готйә, өса жи һориер'а гот, һорие

го: „Р’астә“, өса жи дьвежә, вәки хвәйа блбъл жи мьн р’амуса.

Го:— Qörba, р’аст гли глие тәйә,— п’әрдә бәр сурәте хвә һьлда, го, әв ләк’а сурәте мьн майә, әв жи дәвса р’амусана тәйә. Эздин щан, иди әз нькаръм һәр’әм нава әнщънйа, гәрәке тō мьн бьстини иди.

— Э, го, ахьрәке жьна мьн һәйә, Qәрәмрщанә.

Го:— Бра мьнр’а бьвә ханъм, әз жи жер’а бьвъм щари.

Һори ведәре дәстура әнщънйа да, әскәр бра ведәре бәлабә, һәр’ән щи, ере хвә. Эздине тә мьле һорие гьрт, ани һат ма-ла хвә. Һәрдō бре хвә ак’сор кьрын, шәһәр дәрхьстьн: һ’әфт шәва, һ’әвт р’ожа хвәр’а кьрә дәф у дә’ват.

Әв чун мразе хвә шабун, әз жи вьрда һатъм.

11. НЕЧ'ИРВАН У ЖЬН

Дө дэстэбрак һабунә: йәк жь гөндәки, йәк жь гөндәки. Дэстэбрак р'адьвә те мала дэстэбраке хвә, славе дьднә һәвдө. К'өлфәтәк мала дэстэбраке ви буйә. Дьве:

— Бра, дьве әв к'ийә?

Дьве қизапа мьнә.

Дьве:— Вәки қизапа тәйә, нәзәвьщима, бьдә мьн, әз һәр'ьм.

Дьве:— Бравә, бра, чьр'а надьм

Жьньк ведәре дәнге хвә накә: жьна ви хвәхвә буйә. Дьле жьньке дэстэбраке ви гьрт. Го:

— Бра, әз дьдьмә тә, тә дьви әве қизапа мьн гөне мьн хербә, пешийа тәбә, чь жер'а дьвә — тә навка ве бе мьн нәбрьи.

— Брабә, сәр ч'ә'ве мьн, бра!

Жьньке дәнге хвә нәкьр, р'әх хорт кәт, чу. Мере ве хвәхвә дөшөрмиш бу, бәр хвә к'әт: „Һәла бьнһер', жьна мьн чь ани сәре мьн. Зә'ф жи дэстэбраке мьн бу, һатә мала мьн, бра бьгота— әва мере мьнә, әз к'ода дьчьм. Чьқа бөбәхтия жьне һәйә...“

Дэстэбраке ви чу гьништә щи. Вәхтәке р'ож у һ'амаде жьне т'әмам бу: мерьки щавкьр дэстэбраке хвәр'а: „Гәрәке тә бейи мевандарйа брае хвә“. Ве р'өже, вәхте жьне т'әмам бу, жьньк вәльди: қизәк жьнер'а бу. Хорт р'әбу, навка ве бь-

р'и, қизьк кърэ нава п'ина — п'еч'а, да бәрдылс хвэ, хатьре хвэ хвэст, да сэр р'е, чу мала хвэ.

Сонд хар, го: „Эз гэрэке эве қизе нава бэндэда хвэй нэ-кьм, эз дәрхьмэ нава ч'йа, эз шир бьдьм бь к'увийа“. Оса эв хорт дәрк'этэ сэре ч'йа, хвэр'а к'очк у сэрэк чекьр. Хэзалэк гьрт ани һат: пе шире хэзале қизьк да хвэй кьрьне.

Р'ожэ р'оже хвэде, р'оже we бунэ мән, мәнe we бунэ сал. Кэч'ьк зу гьһишт, кэч'ьк мэзын бу, ви хорт стэнд.

Хорт шэв у р'о р'ав у неч'ире бу.

Р'ожэке көр'е п'адше һат бэр дэре к'очкер'а дәрбаз бу: қизьк we һөндөр'да р'уньштийэ, мэрьв шэрм дькэ we қизе бь-ньһер'э. Ле ма һ'эйр, мэт'эл, дьл кован — гэло бэдэwe wa жи һанэ?

Көр'е п'адше хвэ-хвэр'а гот: „Бэдэwe wa сэре ви ч'йаи бехвэйи ниһьн“, — у ажот у чу. Чу хвэ гиһандэ пирэке, го:

— Пире, эз бэхте тэмэ, сэре флан ч'йаи, қизэк һақа бэдэw мьн дитийэ, эз сэкьнимэ, ле мам һ'эйр у мэт'ал, мьн нькарь-бу бьда хэбәрдане, мьн ажот, эз һатьм. Тө гэрэ һэр'и, хвэ бь-гьһини we қизе, орт'а мьн у we хвэшки, эз көр'е п'адшемэ, тө чь бьхвэзи, эзе бьдьмэ тэ .

Гава көр'е п'адше эw пьрс гот, лынге пире э'рде нэгьрт.

— Мала тэ ава буйо, сола хвэр'а бежэ, чьр'а we пьрсе мьнр'а дьвежи? Дө р'ожа шунда эз тэ бьгьһиньмэ we қизе.

Пире р'абу чу, т'вдарэке хвэ кьр, бэре хвэ да к'очк у сэра кэч'ке. Сэре ч'йа, бэр дэре к'очьке сэкьни. Кэч'ьк дәрк'эт, ди-на хвэ дае пирэк сэкьнийэ бэр дери. Кэч'ьке го:

— Хен жи мере мьн жи бэндэ һанэ днеда? Һа, го, бэндэ тө чь дьхвэзи?

Бу қужина пире хвэ авитэ дэст, п'е кэч'ьке, го:

— Эз р'ешимэ, р'е мамэ, бэхте тэмэ, тө ишэв мьн ст'ар бькэ, һ'эта свэ те.

Го:— Эз мэрийа хвэй накьм, пире щан!

Пире гьрйа, дак'этэ бьһня к'очьке, сэр р'йа мере we сэкь-ни. Мерьк эваре неч'ире һат, пире хвэ авитэ дэст п'е мере we:

— Эз бэхт тэмэ, эз һежа һатьмэ, эwe к'өлфэте эз хвэй нэ-кьрьм, һэрге тө дькари ишэв мьн бьвэ ст'ар бькэ.

Хорт ле ма мэт'эл, гөнэ пе ани, һьлда бьр чу мала хвэ.

— Қизе, го, гөнэйэ эw пира һане, тэ чьр'а хвэй нэкьрийэ, р'ешийэ р'йа майэ?

Го:— Мерьк, вәхта тә һ'ыз кьрийә, ида эз чь бежъм.

Пире, һ'эсаве дэзмаләки сәр дэста, пире т'эзә щаһьл бу: бәр дэсте ван чу-һат, ав ани, льнге мерьк шушт.

— А, го, қизе, тә дина хвә дае, чь пирәкә дәләлә, һ'әйфә.

We эваре ма меване вана. Сбе һ'әфте дө мләта сафи бу, ван жи. Ав ани, диса бәр хорт сәкьни. Дэст, ч'ә'ве хвә щан кьр, тә'штйа хвә хар, һәспа ви к'ьшандә дәрва, к'аре хвә кьр, чу неч'ире хорте дәләл.

Пире һьлда готә к'өлфәта хорт:

— Зәрие, тө һақа баш, һақа бәдәв, һақа р'ьнд, сәре ви ч'йаи пнсьзи динсьз, нава меша — т'ө қул, бәнда навини... Эз тәр'а пьрсәке бежъм, һәрге дьле тә хвәш бе, қиза дәләл: ләзьматә йәкә форма тә ханьме, вәки диwana п'адшеда бьгәр'ә. Көр'әки п'адше һәйә йәки зә'фи мән'буби дәләлә: һәргә дьле тә һәйә, эз тә бьвьм бьдъм ви дәләли.

— Пире, тө чава ван пьрса дьвежи, чьма мере мьн бәдәвтьрә, йане мьн р'ьндтьрә?

— Эз нькарьм қсуре мере тәр'а чекьм. Һ'әйфа мьн тә ханьме те. Мере тә мерә, һ'әта эваре р'ав-неч'ирейә, тө т'әне малда дьмини, бинтәнг дьви. Ле вәки көр'е п'адше бьстини, төе сәр дошәке р'унни, щарие бәр дэсте тә һәр'ьн у бен, ханьма дәләл!

Пире, пирәкә к'упсар бу, беақубәт бу, ақьле қизе т'ьжи кьр, қиз р'е дагәр'анд.

— Пире, һәла ви хорти бинә эз бьвиньм, чька чаванә.

Пире го:— Сәр ч'ә'ве мьн, баве мьн, ханьма мьнә дәләл.

Пире хвә гиһандә көр'е п'адше, го:

— Дә вәрә әм һәр'ьн бьвинә, мьн иди глие вә р'аст кьрийә.

Көр'е п'адше сйар бу, бәре хвә да к'очк у сәра кәч'ьке, пире пер'а. Кәч'ьк сәре ч'йа мәзын бубу, т'ө ә'вд у бәндә нәдибу: гава ч'ә'в көр'е п'адше к'әт, дьләки на, һ'әфте дө дьли һ'әбанд.

— Пира мьнә дәләл, тә әв хорте һане к'идәре мьнр'а бит'әркьр?

— Қиза мьнә дәләл, мьн тәр'а дьгот, тә бавар нәдькьр.

Эвар бу, незикайа һатьна мере қизьке, готә хорт, го:

— Мере жьньке вэхта бе мэ бьвинэ — нэ п'акэ наве мэр'а, хэр'э све шэбэде — тō меване мьни.

Хорт р'амусанэк қизьке стэнд, дэм-хатър ле хаст, ажот чу. Мере ве бэр дери нэйа бу. Пире диса мина дэзмалэкэ сэр дэста бэр дэсте хорт хат, чу, ава сэр ч'э'ве ви хазър кър, льнге ви шушт. Жьньке готэ мере хвэ:

— Эз қорбана тэ у ог'бра тэбьм, эв пира дэлал тэ жь к'едэре мьнр'а бит'эр кър? Иро нэһьшт дэсте хвэ бьдьмэ т'ō тышти, иро э'мре мьн дэһ сала зедэ бу, эз иди изьна пире надьм.

— Жьньк, к'ефа тэйэ, чава дьхвэзи бра өса бэ—ижа мерьк готеда. Хорти неч'ирван бу, све р'абу, чу неч'ира хвэ. Көр'е п'адше меване ве хазър бу ви сэл'эте. Һәрдө дьлэки на, һ'эфте дө дьла һэвдө һ'эбандьнэ, к'этьнэ к'еф у лақърдийа, һ'эта эваре хвэр'а шабун.

Жела к'ьх кър, авитэ бане от'ахе хьст — көр'е п'адше. Иди эвар бу. Жьньке бьрэ к'охда вэшарт көр'е п'адше. Эваре мере жьньке хат, слав жь жьна хвэ у пире кър. Жьньк йэкэ шэ'лэзу бу:

— Тō сэр ч'э'ве мьн, баве мьнр'а һати, мере дэлал,— к'это к'елэка мере хвэ, һ'энэк у лақърди мере хвэ кър, мере ве, вэки т'ō шк'е нэбьра, вэки храви дора жьньке һэйэ.

Нан анин, нане хвэ хар, р'абу сэр шйа п'алда. Жела т'аване от'ахе хвэ мезэ кър, дина хвэ дае т'ук' т'аване от'ахева һэйэ, мерьк сэкьни дөшөрмиш бу, го: „Гэло эв к'е т'укьрэт'аване от'ахе, тыште өса эз накьм. Дьвэ храви дора жьна мьн һэвэ“, хвэ-хвэр'а гот, дөшөрмиш бу, готэ жьна хвэ:

— Жьньк, дэ вэрэ к'елэка мьнда қасэки п'алдэ.

Жьньк йэк фелбаз бу, го:

— Дэлале дьле мьн, тō һақа бира мьн дьки, тō гази мьн дьки?

Чу к'елэке.

— Эз пьрсэке тэр'а бежьм, жьньк, вэрэ эз у тō иро эм һэвдө бьщер'ьбиньн: эм т'укьн, чька т'ука мэ к'ижани дьгьһи-жэ бане от'ахе.

Жьньке жела т'укьр, т'ука ве чу ниве р'е, нэгьһиштэ бане от'ахе, пашда хат. Мерьк сэкьни дөшөрмиш бу, го: „Дьвэ пире т'укьрьбэ“. Гази пире кър, го:

— Пире, һәлә тө вәрә хвә быщер'бинә.

Дран дәве пиреда т'өнәбу, т'ук дәве пиреда т'оп бу: чахе т'укыр, һ'эсаве баране, ль дәве пире пәкйа, сәр ч'э'ве хорт к'эт.

—Э, пире щан, го, қәwата тә жи т'өнә.

Хорт һ'эта све хәwа wi нәһат: „Һәлә мьн һесири, мьн бә-ләнгази. Мьн әва жьна хвә пе шире хәзала хвәйкыр, мьн ани сәре ви ч'йаи, нава ви мешәйи, мьн го: бра т'ө р'уе ә'вда, бән-да нәвинә. Ле жьнә п'арсу харә, п'арсуйа жьна т'өщара мера-р'а р'аст навә“,— хвәр'а гот у бланд, һ'эта све хәw ч'э'ве wi нәк'эт: „Щаньм, әва жьна мьн жи пыш мьнва храв дәрк'эт. Әз заньм, әw жи форма дйа хвә we храв дәре, дйа we чь бу, әw жи әwә“. Дьләки қол у брин све р'абу, чу неч'ире.

Неч'ир бәр ч'э'ве wi те? Сәр һәспе банзда әрде, пышта хвә да даре, сәкьни, дөшөрмиш бу: „Гәло даре дьнеда жи жьн һақа храбьн“. Бала хвә даеда — қиз у хортәк жела тен. Каникә бьнйа wiда бу, сәр кание сәкьнин. Хорт хвәр'а мезә дькыр. Әw қиз у хорт хвәр'а сәр кание р'уньштн, кьрнә к'еф, һ'әнәк, лақьрдие дьнйальке, хорт жи хвәр'а мезә дькыр, wан дьнһер'и. Хорт готә қизе:

— Қиза қәнщ, әз сәре хвә дайньм сәр чока тә һьнәки р'азем.

— Дәләле дьле мьн, к'эрәмкә, әзе р'унем, тө сәре хвә бь-дә сәр чока мьн.

Хорте шаһьл бра хвәр'а бьк'әвә хәwа ширьн, қизе бала хвә дае — әре, хорт иди р'азайә, чока хвә бьн сәре wi дәр-хьст, сәре wi дани сәр әрде, һьнәки дури wi к'эт, дәсте хвә бьрә нава синг у бәре хвә, севәк жь п'ашла хвә дәрхьст— хорте неч'ирван т'әмаша wан дькыр. Қизьк севе ша бу, сев бу хортәки. Һәрдө wedәре к'этьнә к'еф, һ'әнәк у лақьрдйа. Е неч'ирван го: „Мьн малхьрави, тьште wa жи һәнә“. Һ'эта незикайа р'абуна мере we — хорт дйса бу сев, қизе кьрә п'аш-ла хвә, һат гьнйштә канне, бал мере хвә. Сәре мере хвә да сәр чока хвә, дәнг лекьр:

— Мала тә авабә, дә р'авә, бәсә, wәхте тә у хәwейә?

Хорт ч'э'ве хвә вәкыр.

— Һа, го, чока тә бьн сәре мьнда қәр'ьми, қиза қәнщ?

— Мала тә авабийо, чока мьн бьн сәре тәда нәқәр'ьми, әз майле тә у хәбәрданемә.

Хорте неч'ирван го: „Һәйле мьн малхьрави, жьн жи һақа

фелбаз?“ Хорт һәспе сйар бу, к'әлушә'д ажетә сәр кание, бал ван, славәк да вана, го:

— К'әрәмкьи, һун һәрдо меване мьньн,— һәрдо һьлдан, бьрьнә мала хвә.

Жьна неч'ирван дәрк'әтә дәре мале, дина хвә дае — мере we һат, қиз у хортәк жи пер'а. Пәйа бун, чунә һөндөр', щи нишанкьре, да р'уныштандьне. Мә'де неч'ирван қә хвәш нәдьбу.

Жьна неч'ирван готә неч'ирван:

— Дәлале дьле мьн, чьма иро өса бе мә'дәйи?

— Қә, мьн вәгәр'ә, тә чь чекьрийә?

— Чь бежи, дәвләт хвәде сәре тә — эзе биньм.

— Тыштәк мә'де мьн начеда. Тө мәр'а бинә харьнәкә ави.

— Мерьк щан, харьна ави чьр'анә, эзе тыштәки дьне биньм.

— На, қизе, эз чь дьхвәзьм, тө әве мәр'а бинә.

We сәһ'әте жьньке харьна ави һазьр кьр. Неч'ирван, жьна хвә, пире, әв қиз, хорт жи анин мале — бунә пенща. Жьна неч'ирван пенщ т'әбах дагьртьн, ани сәр т'әхтә. Неч'ирван готә жьна хвә:

— Әм нә пенщьн, һ'әфт т'әбаха бинә.

Жьньке готе:— Щаньм, әм пенщьн, һ'әфт т'әбах чь мәр'аньн?

— Әз тәр'а дьвем — һ'әфт т'әбаха бинә.

Һ'әфт т'әбах жьньке ани дани сәр т'әхтә, готә жьна хортә сәр кание, неч'ирван готе:

— Хайе ве т'әбахе дәрхә, бра к'еләка мә р'уни, нан бьхвә

Кәч'ьке зур бу, ч'ә'ва ньһер'и:

— Щаньм, эзе хайе т'әбахе к'идәре дәрхьм?

— Тәр'а дьвем дәрхә. Дәрнәхи, әви шури давем стөе тә.

Кәч'ьк тьрсйа, дәст бьрә п'ашла хвә, сев дәрхьст, пе ша бу, бу хортәки, к'еләка ван р'унышт. Мере we ма шаш һ'әйри, зур' бу ч'ә'ве ван ньһер'и, го:

— Әва чь ә'щөб?

Неч'ирван готә жьна хвә:

— Қизе, дә тө жи хайе ве т'әбаха һане дәрхә бинә к'еләка хвә.

Жьне ч'ә'ве ви ньһер'и, го:

— Хенжь мьн, тэ, пире, к'и сәре ви ч'йайи һэйә, хвәде малка тә авакә.

— На,го, эз тәр'а дьвежым — бинә.

Жьньк тырсйа чу к'ох, көр'е п'адше дәрхьст, ани.

— Ле мьн дьго — әм һ'эфтын.

Неч'ирван сәкьни бәр дери, сәре һ'әмушка лехьст, әв хорте сәр кание т'әне һьшт, готә хорт:

— Тә әщев бәр ч'ә'ве хвә дит, гөне мьн хер бә, пешйа тәбә; п'арсуйа жьне харә, баварйа хвә жьне нәйнә,— һәспе хвә к'ьшандә дәрва, һәспе хвә сйар бу, го:— Әв мале мьни чь вра һэйә, хорте дәлал, т'әмам тәр'а һ'әлалбә.. Бра бәр дәсте тә қрар бә, эз ида наве жьна нәйньмә сәр хвә. **Вәхта** әв жьна хвә пе шире хәзала хвәйкьр, әве жи р'әбу сәр мьнр'а храви кьр,— дәм у хатьр хорте сәр кание хвәст, ажот.

Чу гәлә гәр'йа жь днйалькә. Даг'ли нава шәһәрәки бу — к'учә бу теда бәржер чу. Чу бәр хан-манәки сәкьни— хан-мане р'әш мьшоткьри. „Щаньм, го, ви шәһәрида әв хан-мане р'әш мьшоткьри е к'ейә?“ Бала хвә даеда, к'әлфәтәк һатә пешие, го:

— К'әрәмкә, хорте дәлал, ти мевани, к'әрәмкә мә һәр'ь-нә мале.

Һәспе ви к'ьшандә тәвләхане, к'әтә бьн мьле хорт, бьрә диwanхане. Р'уньштьн,слав данә һәвдө. Хөрте неч'ирван бала хвә даеда, мер малда т'өнәнә, го:

— Қиза қәнш, мере ве мале т'өнәнә?

— Хорте дәлал, пари нан дькари к'әрәмки бьхви?

— Қиза қәнш, эз нан нахьм. Нава ви шәһәрида хан-мане тә т'әне р'әш мьшоткьрийә.

— Һәй, хорте дәлал, әв мере мьнә мьрийә, ләма мьн өса кьрийә. Пәй wir'а мьн қрар кьрийә, эз ида сәр мере хвәр'а т'өщар мера нәвиньм.

—Қиза қәнш, тә һақа һ'әз мере хвә дьки, қә йәки форма мере тә т'өнә?

— На хер, нә һэйә, нә жи we һәбә!

— Қиза қәнш, мьн жи қрар кьрийә, эз ида наве жьна нәйньмә сәр хвә.

Қизьке готеда:— **Вәки** тә хортәки өсайи дәлали, мә һәр-да жи сонд харийә, вәрә һәрдө жи һәвдө бьстиньн.

Неч'ирван бу, гәлә гәр'йа бу,глие жьна ви бире чубу, го:

— Qиза qәнш, wәки тә готнйә, әзе ида чь бежъм?

We шәве һ'әлалйа хwәде һәвдө стәндьн, we шәве бал we ма. Све р'әбу, неч'ирван п'ошман бу: „Мьн чьр'а һа сәре хwә кьр, нә мьн сонд харьбу?“ Готә жьньке, го:

— На, әз насәкьньм, әзе һәр'ьм.

Qизьк грйа, го: „— Тө ишәв һ'әлалйа хwәде бал мьн ма-йи, те к'ода һәр'и?

— На, әз насәкьньм, әзе һәр'ьм.

— Хорте неч'ирван те һәр'и — һәр'ә, хwәде ог'ьра тәр'абә, wәрә мале мьн, мьн һ'әлалкә.

— Мьн чь анийә, әз чь тә һ'әлалкьм?

— Ә'дәте мә өсанә, — мал у муле we т'әмам ле һ'әлал кьр.

Се һ'нар п'әлтькеда бу, кәч'ьке биркьр, нәготеда: „Әw һәр-се һ'ьнара мьн һ'әлалкә“. Хорте неч'ирван дәм хатьр ле хwәст, р'әбу сйар бу, ажот чу. Гәлә гәр'йа дәwра дьнйәе.

Qизьк we р'өже пе ма, готә щарийа хwә:

— Щари, дьле мьн дьчә, ша тыштәки тьрш һәр'ә дк'ане мьнр'а бинә.

Щарийа we чу гәр'йа, т'өнәбу тыштәки тьрш, зьвьр'и һат, готә ханьме.

— Әз һақа гәр'йам тыштәки тьрш т'өнәбу. Ханьм, нә се һ'наре тә п'әлтькеданьн?

Ханьме го:— Мере мьн мьн һ'әлал нәкьрийә, әзе чава бь-хөм?

— Әме пе тыштәки һ'наре қөлкьн, әме быг'өвешьн: ава we тьршә, ханьм.

Өса жи анин һ'нар қөлкьрьн, һ'нар гөваштын, ав ханьме хар, дьле ханьме р'ьһ'әт бу.

Wәхт һ'әйаме ханьме ида т'әмам бу, зар' бу — көр'әк же-р'а бу. Р'өже көр' бун — мәһ, мәһе көр' бунә сал.

Неч'ирван гәләк дәwра дьнйәе гәр'йа, һесири, бәләнгази гәләк дит, зьвьр'и пашда һат. Жьна wi п'алконе дит, пешиеда һат. Һәспе wi к'ьшандә тәwләхане, к'әтә бьн мьле мере хwә, мере хwә бьрә диwанахане. Мер дина хwә дае — зар'әкә кө-р'инә нава диwанхане.

— Ханьм, әва зар'а һане: қиз, гәдә — е мьньн?

— Qөрба, әв көр'е тәйә.

Гәләк жьн, мер к'әтьнә хәбәрдане. Тари wан к'әтә әрде. Жьне ши дани. Хорте неч'ирван готеда:

— Қиза қәнш, щие мьн башқә дайнә. Эзе све әви көр'е хвә бьвьм бьгәр'иньм, қаз-қәдәме ши е мьнн, чька хәйсәте ши жи е мьнн, йане на?

— Бәле, мерьк щан, бьвә бьгәр'инә.

Свә жи вана сафи бу. Хорте неч'ирван көр'е хвә һьлда, к'этә нава шәһәр гәлә гәр'йа. Бәр к'и дьк'анер'а дәрбаз дьбу, көр'е ши бьн ч'ә'вар'а тыштәки нәдьнһер'и. Хөде занә, әва көр'е мьнә, гәнди көр'е мьнә“. Хорт һат, нава базарер'а дәрбаз дьбу, көр'е ши тыштәки нәдьнһер'и. Жь базаре дәрк'әтн, бала хвә даеда, йәки гөнди һ'изәки сәр мьланә, веда те. Гәдәйи бьч'ук ч'ә'ве хвә ви али, шиали гәр'анд, дарькәк дит, һ'изьр'а кьр, һ'из қөлкьр, шәрафа әве бәләнгаз р'ьжйа әрде. Неч'ирван бала хвә дае, көр'е ши һ'из қөлкьр. Һәре шәрафе да, Бьбахшинә, көр'е мьни зар' бу,— у леда зьвьр'и һатә мале.

Жьне ле пьрси:— Мерьк, қә хәйсәте көр'е тә чава бу?

— Гәләк баш бу, ле һәр тыштәкида храв бу.

— Мерьк, чь бу хравийа ши?

— Вәлә һ'изе йәки бәләнгаз қөлкьр, шәрафа мерьк р'ет.

— Р'астә, мерьк, глие тә т'алан накьм. Р'ожа, чахе бал мьн майн, мьн готә тә, вәки мале мьн мьн һ'әлалкә. Тә го: „Мьн чь анийә, чь һ'әлалкьм“? Тә ши вәхти се һ'наре мьн һәбун — һ'әлал нәкьр. Го, щари, ща банздә ван һәрсе һ'нара бинә.

Щарийа ве һәрсе һ'нар анн.

— Әз вәхте вида һ'әмлә бум, дьле мьн чу тыште тьрш. Щарийа мьн чу гәләк гәр'йа, тыштәки тьрш нькарьбу банийа. Готә мьн: „Ханьм, нә се һ'наре тә п'әлтькеда һәнә? Бинә әме пе дарькәки қөлькьн, бөгөвешьн, бра дьле тә пе р'ьһ'әтбә“. Оса жи мә кьр. Мьн ава һ'наре хар — шиалида жи гәдә нә һ'әлалә. Ньхта мә ньхтәкә һ'әлалә.

Хорте неч'ирван сәкьни дөшөрмиш бу: „Һазьр әва к'өлфәтәкә ә'сьлзадәйә, әве жи әзе бьстиньн“.

Оса жи вана кьрн дәф у дә'ватә хвә, һәвр'а шабун, әз жи р'ешимә һатьмә вра.

12. ДЕ У КОР'

Дйа гэдэки қазэке һылтинэ, дьвэ нава шәһәр дьфрошә.
К'учеда купес р'асти we те, дьве:

— Пире, бһае қаза тә чийә?

Дьве:— Зер'әкә!

Дьве:— Пире, қаз у зер'әки...

— Ә, өса дьфрошым.

— Дә wәки өсанә, щәм мьн п'әрә т'өнә, ве углеве бьсәкьнә, мала мьн незикә, әзе зер'әки тәр'а бьшиньм.

Пире сәкьни, купес чу мала хwә. Н'этани эваре пире сәкьни нәһат. Пира бәлэнгаз п'ор' у п'ошман вәгәр'йа мала хwә.

Көр'е we же пьрси:

— Дае, тө һати? Чьма әгьлә буйи, тә жь мьнр'а чь ани?

Пире го:— Лаво, мьн қаз фьрот, да йәки зер'әки. Әви жь мьнр'а гот, wәки щәм мьн п'әрә т'өнә, ль ве углеве бьсәкьнә, мала мьн незикә, әзе п'әре тә бьшиньм. Әз сәкьним н'этани эваре, п'әрә нәшанд, әз п'ор' у п'ошман ледам һатъм.

— Ле, дае, әм брчи чава бькьн ве эваре?

Әw бәлэнгаз өса жи брчи ман. Шатршуман жь дйа хwә пьрси:

— Купес йәки чь р'әнги бу, к'ьнще wi чава бу?

Дйа wi жер'а гот: р'әнге wi, өса жи к'ьнще wi у әw чь углеве сәкьнийә. Шатршуман гот:

— Дэ wәки օсанә, qаза дьне бьдә эзе све һәр'ым бьдме, чька дькарьм һ'әйфа хwә ле вәкьм .

Свәтыре Шатршуман qаз һьлда чу wedәре, к'идәре дйа ви сәкьни бу. К'е ле дьпърси, бһае qаза хwә зер'әк дьгот, кәсәки нә дьк'ър'и. Гәләки сәкьни, дина хwә дае, әwe кօ дйа ви готийә, щур'е ви, незики Шатршуман бу, гот:

— Кօр'ьке дәлал, тօ we qазе дьфроши?

Шатршуман го:— Бәле.

— Бһае qаза тә чийә?

Шатршуман го:— Зер'әк!

— Кօр'о, qаз бь зер'әки?

— Әз qаза хwә օса дьфрошьм.

— Дэ wәки օсанә, к'а бьдә мьн, тօ we углаве бьсәкьнә, эзе зер'е тә бышиньм.

Шатршуман qаз да купес, дьле хwәда гот: „Wәки օсанә, е дօһ qаза дйа мьн бьрийә, ә'йни әвә, бра qазе бьһәр'ә, бәлк'и әз һ'әйфа хwә ле вәкьм“. Купес qаз һьлда чу. Шатршуман дьзикава, һеди-һеди да пәй. Дина хwә дае кийаз чу хан у манәки баш. Әви ханумане ви т'әг'мин кьр у хwәр'а бәр акушка ван сәкьни. Кийаз готә жьна хwә:

— Әw qаза мьн ани т'әмьз чекә, соркә. К'әнге мьн мәри шандьн, бышинә бра бе

Шатршуман мала ви дурк'әт, wәки кийаз к'әнге һәр'ә, чька we к'օда һәр'ә? Лә'зәки сәкьни кийаз жь мал дәрк'әт к'әтә к'уче у чу. Чу мг'азәкә гәлә мәзьн: һ'әфт шагьрт бәр дәсте ви дьхәвьтьн. Кийаз хwәр'а р'уньшт, шагьрта арьш-верш кьрьн. Һаqa сәкьни, һ'әтани ханьме харьн һазьр кьр, Шатршуман чу мала хwә, жь хwәр'а мешокәк һлда, леда чу бәр дәре кийаз, го:

— Ханьм, аг'а дьвежә, бра харьна һазьркьри бышинә.

Ханьме qаз, օса жи брьнщ да Шатршуман. Шатршуман да сәр сәре хwә бәрбь мг'аза кьнийаз чу. Чу хан мане кийаз дурк'әт, qаз у брьнщ,— синида кьрә мешоке хwә, чу мала хwә, го:

— Дае, qаза мьн фроти ани, брьнщ жи сәрда ани, ле qаза тә ма — эзе օса һ'әйфа we вәкьм.

Лә'зәки ма кийаз шагьртәки хwә шанд, го:

— Һәр'ә бежә ханьме, бра харьна һазьркьри бышинә.

Шагьрт чу мала кийаз, готә ханьме:

— Харьна һазьркьри аг'а дьхвэзэ.

Ханьме го:— Нэ эва лэ'эки пешда мьн шандийэ?

Шагьрт зьвьр'и, готэ кнйаз, вэки һ'ал, һ'эвал эва, йэки харьн бьрийэ. Кнйаз дьле хвэда гот:— „Һэбэ т'өнэбэ хвэийе қазейэ бьрийэ“.

Шатршуман готэ дйа хвэ:

— Тө р'абэ һэр'э мала щинара, дәстэ к'ынще қиза жь мьнр'а бинэ вэрэ, эз һэр'ым бэлк'и һ'эйфа хвэ купес вэкьм.

Дйа ви чу мала щинара, дәстэ к'ынще қизайэ баш жер'а ани. Шатршуман шаһьл бу, нот'лани қиза бу. Эви к'ынщ хвэ кьрын: мэрвь нъзаньбу, вэки мерэ. Хвэ р'ынд хэмьланд, бэре хвэ да мг'аза купес: чь лазьм бу, эви жь хвэр'а бьрьбу.

Дэр мг'азеда чу, купес дина хвэ даеда қизэкэ хэриб, өса жи зэ'ф баш. Купес незик бу, гот:

— Қиза дәлал, тө жь к'идарейи?

Го:— Купес хвэшбэ, эз жь вэлатаки дьне һатьмэ.

Эван гэлэки хэбэр да, гли, готьне хвэ кьрынэ йэк. Купес го:

— Вэки өсанэ, эзе лэ'эки дьне дәре мг'азе дадьм, эз у тө эме һэр'ын нава Хас баг'че мьн, хвэр'а к'ефкьн.

Купес дәре мг'азе да дадане, һэр шагьртэки чүнэ мале хвэ. Купес файтонэк гьрт, эв, қизька дәлал бэре хвэ данэ Хас баг'чэ. Чүнэ баг'е купес хвэр'а р'уньштын, дәст к'ефе кьрын. Купес дәст авитэ қизьке. Қизьке гот, го:

— Купес, тө ве сьведа аршьверше дьки, тэ худайэ, бина худане жь тэ те: р'авэ к'ынще хвэ бехэ, бьк'эвэ нава ви һ'эвьзе аве, эз т'эмьз т'афилкьм, паше вэрэ эм хвэр'а дэр-базкьн.

Купес к'ынще хвэ эхьст, к'этэ нава һ'эвьзе. Шатршуман дәсте хвэ авите, вэки т'афилкэ, зонда ви қайим гьрт, бэр пышта хвэ т'елгьграф дэрхьст, вэки форма стрина чекьри бу, нава аведа купес хьст. Эв қэндэр купес хьст, купес нәһ'ыш к'эт, хуна ви ав соркьр. Купес нәһ'ыш к'эт, к'ышанд да сэр кэвьре һ'эвзе у зьвьр'и: чьк п'эре арьшверша ве р'оже бу, к'ынще ви — т'эмам бьрын. Шатршуман өса чу мала хвэ. Ве шэве купес сэр кэвьре һ'эвзе ма.

Мала купес т'ьре, купес чуйэ мала һэвалэ хвэ. Свэтьре шагьрт һатьн бэр дәре мг'азе, һивйа купесьн, бе дәри вэкэ.

Гэлэки сэкьни, купес нэһат, йэк чу мала купес,— готэ жына
ви:

— К'а купес?

Жына ви го:— Купес эварда қә нэһатийә.

Го:— Wэки өсанә, дөһ купес қизәке хэбэр дьдан.

Һэвалә дьне го:— Мьн файтонәк ванр'а гьрт, теда р'у-
ныштьн, чун Хас баг'чә.

Әван т'әмама бәре хвә данә Хас баг'чә, чун. Дина хвә
данә купес сәр кәвьре һ'әвзә: нә мьрийә-мьрийә, нә саг'ә,
саг'ә, анцах нәфәса ви һьлте, дате. Купес һлдан анинә мала
ви.

П'адше ви шәһәри бьһист, wэки ә'шев сәре купес кьрьнә.
П'адше гот:

— К'е һәр'ә купес қәнщ бькә, чь дьхwэзә эзе бьдьме.

Т'әлал к'әтһнә нава шәһәр: „К'е һәр'ә купесе п'адше
қәнщ бькә, чь дьхwэзә, п'адше бьде“.

Кәсәки тьрса п'адше хвә нәда бәр. Шатршуман wәхта әв
гьли бьһист, чу дәстә к'ьнше һ'әкима хвә кьр, чь ле лазьм
бу — һьлда, бәре хвә да мала купес, чу. Чу мала купес гот,
wәки: „Әз һ'әкимьм, әз дькарьм купес қәнщкьм. Брине ви
граньн: һәқе қәнщкьрьна ви сәд зер'ә: wәки мьн қәнщ нәкьр,
сәре мьн лех“.

Жына купес сәд зер' данә Шатршуман, wәки купес қәнщ-
кә. Купес кьрьнә от'ахәкә башқә, һ'әким го: „Йәк нәйе һөн-
дөр', брине ви гьраньн“. Т'әне һөндөр'е от'ахеда ма, дәри сәр
хвә дада. Брине купес гран бун, нькарьбу хәбәрда. Дьле хвә-
да гот: „Купес, тә чьр'а қаза мьн хар?“ К'ер жь щева хвә дәр-
хьст гоште щане ви кәр кьр, хве дькьре, өса дьдьрут. Ор-
г'ан к'ьшандә сәр купес, дәрк'әтә дәрва, жь ванр'а гот:

— Н'әтани све кәс дәри ви вәнәкә, мьн дәрман кьрийә,
бра р'әһ'әт р'әзе.

Шатршуман леда чу. Ма һ'әтани свәтьре: жына ви дәри
вәкьр, дина хвә дае: купес ә'щев сери кьрьнә, купес мьрийә.
Өса жи Шатршуман печата хвә ль дәре купес хьстьбу. Щав
данә п'адше:

— Әwe к'әти дьлде қиза, купес бриндар кьрьбу, өса к'әтә
дьлде һ'әкима, һат, wәки купес қәнщкә, купес көшт.

П'адше го:— К'е әви мәри жь мьнр'а бьгьрә бинә, дьп-
йаеда чь бьхwэзә, эзе бьдьме.

Кэсэки нькарьбу ви мэри быгьрэ. Ақылбөнде п'адше жер'а готын:

— Эш мэрэки зорэ, тө нькари быгьри бини. Шэрэ эме дора хзына тэ бык'олын, текьнэ эрқэкэ мэзын, ве эрқе т'ьжи қиркын, дәре хзыне вэкьри быһелын. Эш ньзанэ, ве бе һэр'э дзыне: те дэрнак'эвэ, эме һэр'ын быгьрын.

Эш бра өса һазьр быкьн.

Эваре Шатршуман һатэ мале, дина хвэ дае хале ви һат'йэ меване ви. Хале хвэр'а э'зэг қөльх кьр, һ'этани вэхтэке шэве, готэ хале хвэ, го:

— Гэрэ тө бейи эм һэр'ын дзыне.

Хале ви го:— Лаво, мын э'мьре хвэда дзыи нэкьрийэ.

Го:— Хало, тыштэки накэ, тө шэрэ дурва бьсэкьнэ, қэрэ-вьлие бькэ, эзе дзыие бькьм.

Хале ви дина хвэ дае, илаш т'өнэ, р'абу эш Шатршуман шэв сәһ'эта дөда-сьйа, бэре хвэ данэ ханмане п'адше. Чун незики ве эрқа дора хэзыне бун. Шатршуман готэ хале хвэ:

— Хало, ва дьбини дәре хэзне вэкьрийэ, эзе вьра бьсэ-кьным, мешок һлдэ һэр'э т'ьжикэ, шэрэ.

Хале ви пешда чу, к'этэ эрқа қире, т'эне сэре хале ви дэрва ма, шэндэке ви т'эмам к'этэ нава қиреда. Хале ви го:

— Көр'о, лаво, эв чь э'шебэ тэ сэре мын кьр?

Го:— Хало, һьшбэ, дэнге хвэ нэкэ, эзе тэ дэрхьм.

Шатршуман чу хэзына п'адше зер' кьрынэ мешок, чьқас қәшата ви дьһниже. Жь хэзне дэрхьст, го:

— Хало, хвэ қәвин быгьрэ, льнге хвэ бьдьмэ сэр мьле тэ дэрбаз бьм. Чу ида зер' ани.

Өса Шатршуман дэрбаз бу. Хале ви го:

— Шатршуман, ле эз?

Го:— Хало, тө мэтьрс, эзе ве сьһ'эте тэ хлазкьм.

Шатршуман к'ер жь шева хвэ дэрхьст, сэре хале хвэ жекьр у мьләки ви жекьр, кьрэ мешоке зер'а у ани һатэ мал — вэки кэсэк ви нас нэкэ. Дйа ви го:

— Лаво, к'а хале тэ!

Го:— Дае, хале мын ве мешокда.

Де дәре мешок вэкьр, сэре бре хвэ наскьр.

Де го:

— Эв чь э'шеб бу тэ сэре мә ани?

Го:— Дае, дэнге хвэ мэкэ, п'адша пе бьһ'эсэ, we сэре мэ жекэ, глийэ, қәwьмийэ. Илащ т'өнэбу.

Свэтьре қәwазе п'адше чун, дина хвэ дане щийазэк нава қиреданэ: нэ сэре wi һэйэ, нэ млэки wi. Щаб данэ п'адше, wэки зер' жь хзына тэ бьрьнэ, щийазэк қиреданэ — нэ сэре wi һэйэ, нэ мьлэки wi.

П'адше го:— Wэки өсанэ wi щийази дэрхьн, бьһэр'ьн дайньн қәрахе шәһэр.

Қәwаза щийаз дэрхьст, бьрьн данин қәрэхе шәһэр. П'адше се-чар қәwаз к'ввш кьрьн, жь ванр'а гот: „Гэрәке һун мқати wi щийази бьн. К'е кō һат щийаз бьр, мьнр'а бьгьрьн, бинь“.

Қәwаз бэр щийаз ман. Шатршуман да ақыле хвэ: „Эз чава щийазе хале хвэ холе бьһельм? Гэрәке эз һэр'ьм щийазе хале хвэ бинь“. Шатршуман чу жь хвэр'а сазэк ани. Wэхта кō хале wi һатьбу мала wi, к'эрэк жь хвэр'а анибу, щә'шька weва. Эвар к'эт, Шатршуман готэ дйа хвэ. го:

— Тө ишэв р'анэзейи, бра дэри вэкьрибэ, щә'шька к'эре бра малда бэ — тө қәрәwьлие бьки. К'эр кō һат, чь сэр пыште һабэ, тө бьви һэр'и мал: өса нэки we сэре тэ, өса жи сэре мьн һэр'э.

Шатршуман к'эре сйар бу, сазе хвэ да бэрдьле хвэ, бэре хвэ да қәрахе шәһэр, weдэре— к'едэре щийазе хале wi. Шәһэр дэрк'эт, дэстпкьр стра у сазе хвэ хьст, незикай қәрәwьла кьр. Қәрәwьл һатьнэ пешийе, го:

— Тө чь мэрии?

Шатршуман го:— Эз мэрики сазбэндьм.

— Те к'ода һэр'и?— Эван же пьрси.

— Эз мэрики сазбэндьм, хвэр'а дьгэр'ьм.

— Wэки өсанэ тө ишэв мэр'а сазнахи?

Шатршуман го:— Сэр ч'э'ве мьн, тыштэки һәфе хвэ нинэ?

— Һәфе тэ чийэ, эм бьдьнэ тэ?

— Ишэв һ'этани све эз wэр'а сазхьм, се зер'а бьдьнэ мьн.

Эван го:— Баш, эме бьдьнэ тэ.

— Дэ к'а һәфе мьн бьдьнэ мьн, эз wэр'а лехьм.

Һәфе хвэ жь ван стэнд, кьрэ шева хвэ у дэстпекьр ванр'а стра у сазхьст. Һ'этани wэштэки све, қәрәwьл гьшк р'азан. Эви р'абу щийазе хале хвэ да сэр пышта к'эре, пе

wэpьса гьреда у к'эр бэрда. К'эре к'ода хэр'э? Нэ щэ'шька we мала Шатршуманданэ. Чу бэр дери. Дйа Шатршуман бэр дери сэкьни бу: щнйазе бре хwэ пэйа кьр, бьрэ һөндөр', өса жи к'эр кьрэ һөндөр'да.

Шатршуман сазе хwэ да бэр сэре хwэ, хwэр'а к'елэка ван р'аза. Wэхтэки шэве жь qэрэwьла йэк һ'ьшйар бу: дина хwэ дае — qэрэwьл һ'эму р'азанэ, щнйаз т'өнэ. Дэй ль һэвалс хwэ майин кьр, го:

— Р'абьн, мала wэ храббэ, щнйаз бьрьнэ.

Һ'эмушк р'абун, дина хwэ дане щэндэк т'өнэ: бу qалмэ-qалма ван. Шатршуман р'абу го:

— Эв чь qалмэ-qалмэ?

Готьн, wэки щнйаз бьрьнэ.

Шатршуман го:— Ле к'а к'эра мын? К'эра мын жи т'өнэ Аһа өсанэ, wэ эз ханандьм, анимэ вра эз р'азам. Wэ зер' да хwэйе к'эра мын бар кьрын бьрын.

Эван го:— Мала мэ хравбэ, сэре мэ чу, тö жи бэр к'эра хwэ дьк'эви?

Шатршуман го:— Ише мын нинэ, эз дэ'wa к'эра хwэ дькьм. Йане на эзе һэр'ым щэм п'адше шкйат бькьм. Wэ зер' стэндьн, щэндэк да хwэйи бьр.

Эван дина хwэ дае, илащ т'өнэ, бһае к'эре дане, Шатршуман һежа р'абу чу мала хwэ.

Све зу щав данэ п'адше, wэки шэв qэwаз р'азанэ, хwэйе щэндэк щэндэк брийэ.

П'адше газн qэрэwьла кьр, го:

— Көр'о, к'а щэндэк?

Го:— П'адша, һ'ал, һ'эwале мэ эwэ: һэр эваре йэки ашьq һат, мэр'а стра, эм р'азан, р'абун щэндэк т'өнэ.

П'адше го:— Э, көр'о, wэки өсанэ, эви ашьq эви бьрийэ, хwэйе wi эw буйэ.

Qэwаза го:— П'адша, һэла һэqe к'эра хwэ жи мэ стэнд.

П'адше го:— Көр'о, һун wi нас дькьн?

Эван го:— П'адша, шэв һат, чу — эм к'ө нас дькьн?

П'адше дина хwэ дае— илащ т'өнэ, го:

— Көр'о, эв чь э'щебэ, кэсэк т'өнэ эви мэрьви мынр'а бинэ бьгрэ?

Qизэкэ п'адше һэбу, азэп бу. Эwe дина хwэ даеда эw дьз зэ'ф зоре дьдэ баве we. һатэ диwана баве хwэ, го:

— Баво ,тö бона ви дьзи гэлэк тэнгав дьви, изьне бьдэ эз ви дьзи тэр'а бьгьрм.

П'адше изьн да, го:— Лаво, тэр'а изьнэ, чава дьки бькэ — бөлки бьгьри.

Qизьк р'абу чадьрэк һьлда, дэстэ нвин у р'йа сьһ'этэке дури шөһөр к'эт: чадьра хвэ хвэр'а лехьст у теда р'унышт. Шатршуман бьһист, вөки қиза п'адше бона ви чуйэ қарахе шөһөр, чадьра хвэ лехьстийэ. Го: „Һала вэрэ дора ве бөлайе: ижар жи дора қиза п'адшейэ. Баш, эзе сәрики жи ве хьм“. Эвар к'эт, шөв сәһ'эта йәке-дөда — Шатршуман бәре хвэ да чадьра қиза п'адше. Гьһиштэ чадьре, дәре чадьре вөкьр, го:

— Эвара тэ хер, қиза п'адше, тö һивийа к'ейи?

Qизьке го:— Эз һивийа ви мәримэ, к'ижан әщева сәре баве мьн дькэ.

Го:— Қиза қәпш, е әщева сәре баве тэ дькэ — эзьм.

Qизьке го:— Э, тö сәр ч'ә'ве мьнр'а һати, мьн қәста тэ кьрийә, бона тэ эз һатьмэ, һивйа тэмэ.

Қиза п'адше у Шатршуман хвэр'а к'әтнэ һ'әнэк у лақьрдйа, к'ьнще хвэ эхьстьн, хвэр'а к'әтнэ пава щийа. Һ'әтани дәсте бәрбанге, Шатршуман дина хвэ дае, свә незикә, го:

— Қиза қәнш, эзе р'авьм.

Qизьке го:— Хорте дәләл, т'әзә төе дәсте мьн хлэзби, аншах мьп тö гьрти.

Шатршуман дина хвэ дае, илаша ви т'өнэ — Шатршуман мьле хале хвэ дәрхьст, дәсте ве кьр дәсте хале у п'ьздангәк т'ьжи ав кьрьбу — дәре п'ьзданге вөкьри һьшт, го:

— Ханьм, эз һиви дькьм дәсте мьн бьгьрә, эз һнэ ав бьр'ежьм.

Qизьке һ'ышк әв дәст гьрт, дәре п'ьзданге вөкьри — ав же дьр'ежә: қизьк т'ьре әв хортә аве дьр'ежә. Ле Шатршуман дерива дәрк'әт чу. Ав гэлэк же р'ьжйа. Qизьке го:

— Дә бәсә, вэрә.

Гава сәр хвәда әв дәст к'ьшанд, әве т'ьре хортә, әве ньзанбу дәсте мьрийә жекьрийә, леньһер'и әщөбөкә гран. Бу қир'инйа ве, го „Әв чь әщөв бу әви ани сәре мьн“.

Бәрбанге зу қиза п'адша дере хвэ, нвине хвэ һьштьн чу мала баве хвэ, чу диwana баве хвэ, го:

— Баво, ви дзыр'а wəpə p'ae, tō wi dzyi nykari, əw ə'ševa mьn bəp t'ə've xwə dитийə, wi dzyi nykari.

П'адше qрар kьp — əw dьze ван ə'ševa dьkə, xwə mōkōp' be — əz тыштəки wir'а навежьм.

Шатршуман əw qрар бьхист, го:

— Дə щə'ньме, əze həp'ьмə диwана п'адше, бежьме wəки əзьм.

Шатршуман бəре хwə да диwана п'адше, чу диwана п'адше, го:

— П'адшай хwəшбə, изьне бьдə əz dō глийа бежьм.

П'адша дина хwə дае, мəрики бəлэнгазə, го:

— Kōp'e mьn, təp'а изьнə, бежə, чь дьвежи?

Го:— П'адша, əw чь qрарə тə бəрдайə?

П'адше го:— Əw dьze дьзиe dьkə, wəки хwə mōkōp' бe, əz тыштəки жер'а набежьм .

Го:— П'адшай сəг'бə, wəлə əзьм.

— Kōp'o, го, бəлэнгаз, əван ə'šewe гран tō дьки?

Го:— Бəле, п'адша, əz дькьм!

Го:— Kōp'o, тə чьма купес kōшт?

Го:— П'адша, əz нəньhəqьм.

П'адша го:— Ле к'e нəhəq бу?

Го:— Купес.

П'адша го:— Купес чьма нəhəq бу?

Го:— П'адшай саг'бə, əz пирəдекə хwə бун, мəринə бəлэнгаз бун: dō qазе мə бун. мьн йəк да дйа хwə бьp — купес хапанд, п'эрə нəдае. Ма свəтьре — йа дьне мьн бьp: купес əz жи хапандьм, qаза мьн жи бьp. Мьн сонд хар, wəки əz əв бəлэнгаз, купес qаза мьн бьp, гəрəке əz h'əйфа хwə купес вəкьм. Əса жи мьн h'əйфа хwə купес вəкьp. П'адшай хwəшбə, тə qə p'ожəке нəгот, чька чьp'а ə'ševa сəре купес дькьн? Əса жи тə дьхwəст мьн бьгьри, чь p'аст, мьн сонд хар, гəрəке вьp hада гəрəке əz пəй п'адше к'əвьм. Əв чь ə'šewe дьhатьнə кьpьне, h'əму мьн дькьpьн. Иро к'ефа тəйə, сəре мьн ледьхи, tō зани, дьбахшини — tō зани.

П'адше гот:— На, kōp'e мьн, tō нə нəhəqи, əz сəре тə лeнахьм, əze qиза хwə бьдьмə тə, əса жи тə дькьмə wəзире хwə, п'адше əса qиза хwə дае, кьpə wəзире хwə.

13. А Н' М Э Д

Щарәке щара, хәбәр һатә ль зара, р'ә'мә ль де у баве һадр у гõндара.

Һәбу т'õнәбу мер у жьнәк, кõр'әки вани быч'ук, наве ви Аһ'мәд бу. Әван дьчун жь мешә дар данин нава шәһәр хвәр'а дьфротьн: ә'бура хвә өса дькьрын.

Вәхтәке хвәр'а өса дәрбазкьрын, гәлә сал к'әтьнә ор-т'е. Аһ'мәд мәзын бу. Дина хвә даеда һ'але де у баве ви нә т'õ һ'алә. Го: „Өса набә“, да арьле хвә, го: „Әз иди мәзын бу-мә, лазьмә әз бьхәбьтм, де у баве хвә хвәйкьм“.

Р'ожәке готә де у баве хвә го:

— Дае, баво, әз һ'әта нһа быч'ук бум, әз ида мәзын бумә. лазьмә әз ида вә хвәйкьм: ле әз нава ви шәһәрида наминьм, изьна мьн бьдьн әз һәр'ьмә вәлатәки дьне, бьхәбьтм, п'ә-ра, зер'а қазанщ бькьм, вәр'а бышиньм — һун ә'бура хвә бькьм, өса жи әз ә'бура хвә бькьм.

Де у баве Аһ'мәд готьн:

— Лаво, р'астә готьна тә, ле әм һ'ьзнакьн тõ мә хвәйки?

Өса жи де у баве Аһ'мәд изьна Аһ'мәд дан. Аһ'мәд дәм-хатьре хвә жь вана хвәст, т'әркәсәри дьһйәе бу.

Р'ожәк р'ожа хвәде, әва мерька дәрк'әтә шәһәре. Бәг'-дае. Мәрики хәриб, нәнас — кәси наз накә, хвәр'а нава шә-

Һәр гәр'йа, чу р'асти чарсие һат. Чу хwәр'а нава чарсие гәр'-йа: бәләнгаз, шаһъл, кәси назнакә, һат бәр дәрә чарсие р'у-ньшт. З'эф-һындьк, хwәде бьзаньбә, дина хwә дае — мәрики магул сәрр'а сәкьни, готе:

— Qөрба, дәләл, тө жь к'идәрәйи, к'ө һати, чь мәр'ви, тө к'е наз дьки?

Аһ'мәд го:— Аг'а, эз мәрики хәрибьм: нә кәсәки мьн һә-йә, нә кәси наз дькьм, нә жь ви wәлатимә.

Го:— Wәки өсанә, хорте дәләл, тө наейи бәр дәсте мьн нахәбьти?

Аһ'мәд го:— Аг'айи хwәшбә, wәки аг'әе нот'ланн тә бьбь-нә саһабә мьн, әзе бәр дәсте wan бьхәбьтьм.

— Дә wәки өсанә, к'әрәмкә, бьдә пәй мьн, әм һәр'ьнә мала мә.

Наве аг'е Хошә Ә'ли бу. Аһ'мәд чәнд саләка бәр дәсте Хошә Ә'ли хәбьти: өса ч'ә'впәс бу, нот'лани мәрне малә.

Р'ожәки Хошә Ә'ли п'әрә дае, го:

— Көр'о, лаво, һанә жь тәр'а п'әрә, һәр'ә мәйданә жь мәр'а харьне бьк'ьр'ә.

Аһ'мәд п'әрә һьлдан, карзинкә гьртә хwә бәре хwә да ба-зарә, wәки мала аг'е хwәр'а харьне бьк'ьр'ә. Чу бәр дәрә базарә, дина хwә дае чәнд һ'әв р'уньштьнә хөмбар дьләйзын. Хwәр'а сәр wanр'а сәкьни, лә'зәки т'әмашә кьр. Дьлә хwәда го, го: „Хwәде занә, әз жи т'әв вана хөмбар бьләйзым“. Готә хөмбарбаза:

— Изьне бьдьн, әз жи т'әв wә бьләйзым.

Хөмбарбаза гот:— К'әрәмкә,— щи данә Аһ'мәд.

Аһ'мәд жи лист. П'ьр'-һындьк ләйстын, һ'әтани эварә. Дәр-те базарә һатә даданә, базарван гот:

— Әме дәри дадын.

Чьқас һәбун, Аһ'мәд т'әмама бьр. Готьнә Аһ'мәд:

— Гәрәкә тө щие хwә жь мәр'а бежи: әм тәр'а бьләйзын, йан на, әме тә бькөжьн.

Аһ'мәд го:— Чьр'а мьн бькөжьн? Һун хөмбарә дьләйзын, к'әрәмкьн әм һәрр'о жи бьләйзын, ле we қрәре, wәки Хошә Ә'ли изьне бьдә — әз хөламе вимә.

Әwana гот: Тө хөламе Хошә Ә'ли?

Әви гот:— Бәлә!

Готын:— Дэ тө һэр'э, эм Хоцэ Э'ли нас дькын.

Эвана чун, Аһ'мэд бэр бь мала аг'е хвэ һат. Ч'э'ве аг'е р'е бу, вэки Аһ'мэд we к'энге жер'а харьне бинэ. Эваре, чахе ч'ьра вехьстьна паше Аһ'мэд һатэ мал. Хоцэ Э'ли го:

— Көр'о, лаво, чьр'а дэрэнг буйи?

Аһ'мэд гот:— Хоцэ Э'ли, һ'ал у һ'к'йате мьн эва: эз чумэ р'асти хомбарбаза һатьмэ, мьн хомбар лэйстийэ: эва карзинка вэ жи т'ьжи зер'.

Хоцэ Э'ли го:— Тэ эв зер' жь хомбарбаза бьрьнэ?

Го:— Бэле, аг'а.

Го:— Вэки өсанэ, тө хам — тэ һақа зер' жь хомбарбаза бьрьнэ, бьзамбэ, хомбарбазти кэсэк нькарэ жь тэ бьбэ. Көр'е мьн, ван п'эра у зер'а һьлдэ де у баве хвэр'а бышинэ, эз п'эре хомбара накьмэ т'эв мале хвэ — мале мьн зэ'фэ, чи мьнр'анэ?

Оса жи Хоцэ Э'ли от'ахэк т'эслими ви кьр, го:

— Мэтьрсэ, к'и те, пер'а хомбаре бьлэйзэ. Оса жи мьн гөман һэйэ, төе жь һ'эмушка бьви.

Ма свэтьре, эве кö Аһ'мэд пэ'ре ван, зер'е ван бьрбу, све шэбэде һатьнэ бэр дери, го:

— Аһ'мэд, тэ п'эре мэ бьрьнэ, өса жи зер'е мэ, гэрэ тө бейи, эм хомбаре бьлэйзын.

Аһ'мэд го:— К'эрэмкын, вэрьнэ һөндөр', эм дэстпе кьн хомбар бьлэйзын.

Оса жи эван дэстпе кьр хомбар лист. Чьқа п'эрэ у зер' жь хвэр'а анибун, Аһ'мэд дьса жь вана бьр. Наве Аһ'мэд т'эмаийа шөһэр бэла бу, вэки хортэки өса — кэсэк нькарэ п'эра же бьвэ. Аһ'мэд чьқас дэвлэтие ви шөһэри һэбун, ванр'а хомбар лист, жь вана бьр. Аһ'мэд гэлэ п'эрэ, зер' жь хвэр'а т'оп кьр.

Р'ожэке вэзире п'адше жь п'адшер'а гот, го:

— П'адшаи саг'бэ, тө қэ һаж шөһэре хвэ, дэвлэти, т'өщаре хвэ һэйи?

П'адше гот:— На, вэзир, чь қэвьмийэ? Чька жь мьнр'а бежэ, чь буйэ?

Вэзир го:— П'адша, нава һэбуна тэда, т'эг'мина мьн, дьле тэда һэспе тэ шьрьнэ. Вэки тө һһа һэспе хвэ бьшини базаре, бһае ви дайни зер'эк, т'ө кэс нак'ьр'э.

П'адше го:— Wэзир, чьма?

Wэзир го:— П'адша, бона we йэке, чьqас малдар у т'б-шаре тэ һэнэ, т'б тыштэк дора ван нэмайэ.

П'адше го:— Чьма һэбуна ван к'е же стэндийэ?

Wэзир го:— Кэси же нэстэндийэ, эван һэбуна хwэ хөм-баре дайэ дэр.

П'адше го:— Wэзир, хөмбаре к'ер'а данэ дэр?

Wэзир го:— П'адшаи хwэш бэ, йэк һэйэ, наве wi Ah'мэдэ, мала Хоцэ Э'лида дьминэ, хөламе wийэ. Эwi чьqас һэбуна шэһэр малдара һэбу, эwi бьрийэ.

П'адше го:— Чьма зоре жь ван дьстинэ, йан хөмбаре дьбэ?

Го:— Хер, п'адшаи хwэш бэ, хөмбаре дьбэ.

П'адше го:— Wэки өсанэ, бра т'бшар нэлэйзын.

П'адше э'мыр кьр, qэwазе хwэ шандьн пэй Ah'мэд. Qэwаз чунэ бэр дэре Хоцэ Э'ли кьрьнэ гази: „Ah'мэд“. Ah'мэд дэр-к'этэ бэр дери, дина хwэ дае — дө qэwазе п'адшенэ. Qэwаза го:

— Ah'мэд төйи?

Го:— Бэле, эзым!

— Дэ к'эрэмкэ, wэрэ, п'адша тэ дьхwэзэ.

Ah'мэд го:— К'эрэмкьн, бьсэкьньн, эз изьна хwэ жь Хоцэ Э'ли бьхwэзым.

Ah'мэд зьвьр'и мал, го:

— Баве Хоцэ Э'ли, п'адше дө qэwаз шандийэ пэй мын, ньзам бона чь?

Хоцэ Э'ли го:— Ah'мэде мын, тэ зани, тэ чь кьрийэ?

Го:— Баве Хоцэ Э'ли, мын чь кьрийэ?

— Көр'е мын, чьqас һэбуна шэһэр, йа малдара һэйэ, һ'э-му тэ бьрийэ. П'адшае бежэ — тэ хөмбар бьрийэ? Бе:— п'адшаи саг'бэ, эзым. We бежэ тэ:

— Тө наейн эз тө хөмбар бьлизьн? Бе:— П'адшаи саг'-бэ, тө п'адша, эз мэрики хөмбарбаз, эзе чава изьне бьдьмэ хwэ тэр'а хөмбар бьлэйзым. П'адшае бежэ:— Нава хөмбаре-да чь п'адшати? Тө бе:— П'адшаи хwэшбэ, wэки тө изьне дьди, эме бьлэйзын, ле wi qрари: гэрэке тө qол у сэнэма бьди мын, wэки вра т'б гьли-готьн нэе кьрьне. Öса жи пер'а бьлэйзэ. Чьqас һэбуна wi һэйэ, те же бьби. Öса жи qизэкэ wi

э'зэл хэйэ, те же бьби. Эве бежэ:— лаво, һэбуна мьн һэвэ. Те бежи:— П'адшан хвэшбэ, чьқас һэбуна тэ хэйэ, мьн г'эмам п'ешк'еши п'адше хвэ кьр, ле қиза тэ э'зэлэ, өса жи эз э'зэлым. һэрге р'азьльхийа тэ хэйэ, қиза хвэ бьдэ мьн. П'адше зэ'ф р'азьльхие бьдэ тэ, өса жи қиза хвэ бьдэ тэ. Тө р'авэ ледэ вэрэ. Ле, лаво, вэки тө хөмбаре пер'а нэлийзи, we э'сэ сэре тэ бьдэ лехьстьне. Мьн чь кө тэр'а гот, ван гьлийа теки сэре хвэ.

Аһ'мэд да пэй қөваза, бэр бь диwana п'адше чун. Аһ'мэд дэрда чу, сэлам да п'адше у щмаэ'те, п'атэ авит у т'э-мэнэ бу. Щмаэ'те, өса жи п'адше п'ата ви вэгьрт. П'адше ши дае, Аһ'мэд р'уньшт, п'адше гот:

— Көр'о, лаво, Аһ'мэд төйи? Е хөмбар дьлэйзэ төйи?

Аһ'мэд го:— Бэле, п'адшан хвэшбэ, е хөмбар дьлэйзэ — эзым, Аһ'мэд эзым.

П'адше гот:— Мьн бьнистийэ тө хөмбарэк р'энд дьлэйзи, тө наен эз, тө бьлэйзын?

Аһ'мэд го:— П'адшан саг'бэ, тө п'адше мэ, т'аше сэре мэ, эзе чав хөмбаре тэр'а бьлэйзым?

П'адше го:— Аһ'мэд, лаво, хөмбаредэ чь п'адшати?

Аһ'мэд го:— П'адшан хвэшбэ, вэки өсанэ, бь we қраре, гэрэ қол-сәнэм бе нвисандьн, тө мор-мзгэфте хвэ лехи, бьди мьн — т'ө гьли готьн ве орт'е т'өнэбэ — эз, төе бьлэйзын.

Өса жи п'адше қол-сәнэм дае. П'адше у Аһ'мэд хөмбар листьн. Се р'ож, се шэва әван листьн: чьқас һэбуна п'адше һэбу — Аһ'мэд же бьр. П'адше го:

— Аһ'мэд, лаво, һэбуна мьн к'өта бу. Қизэкэ мьнэ э'зэл хэйэ, эзе сэр қиза хвэ жи бьлэйзым.

Аһ'мэд го:— Бэле, п'адша, чь хэйэ? Әм бьлэйзын.

Аһ'мэд қиза п'адше жи же бьр. П'адше го:

— Аһ'мэд, лаво, тыштэки мьн иди т'өнэ. Чьқас һэбуна мьн хэйэ дькари жь хвэр'а бьби.

П'адша т'эслим бу дһа. Аһ'мэд һьндавда р'абу, го:

— П'адшан хвэшбэ, чьқас һэбуна тэ хэйэ — мьн бьрйэ, әв п'ешк'еши п'адше мьн, ле қиза тэ э'зэлэ, эз жи э'зэлым: һэрге р'азьльхийа тэ хэйэ, бьдэ мьн.

П'адше го:— Көр'о, лаво, һ'элалийа хвэде, қиза хвэ һ'элали щане тэ дькьм, ле we қраре, се р'ожа изьне бьдэ эз

к'ар-т'вдарэке қиза хwэ бькьм паше wэрэ эе бьдьмэ тэ, хwэр'а бьвэ хэр'э.

Аһ'мэд дэм хатър жь п'адше хwэст, п'адше изьна ви дае, Аһ'мэд һатэ мала Хощэ Ә'ли. Хощэ Ә'ли гот:

— Аһ'мэд, лаво, тө һати?

— Бәле, баве Хощэ Ә'ли, эз һатъм.

— Тэ чава кър?

— Баве Хощэ Ә'ли, чава кө тэ гот, өса жи мьн қэданд.

— Аһ'мэд, лаво, го, зани чь һэйэ?

— Чь һэйэ, баве Хощэ Ә'ли?— Аһ'мэд дьпърсэ.

— Тө зани, қиза п'адше бьһист, wәки баве we хөмбаре дайэ дэр, we хэр'э бе фротане. Һәла дәстәк шәв һэйэ: тө р'а-би дәстә к'ьнще гөндийа хwәки, хэр'и, нава чарсие we дәре, we қөт'икэ мэзьн базаре данибә. Дәлалә текьнәгази: „Бһае we қөт'ие сәд зер'э, к'е бьк'ьр'э п'ошманэ, к'е кө нәк'ьр'э әв жи п'ошманэ“. Ви wәхти тө сәд зер'и бьдә әве қөт'ие бьстинә. Гази һамбаләкикә, бьдә пышта һамбал. Һамбал бра һ'әтани к'учәке бьвә, дайнә, гази һамбаләки дьнекә, әв жи бра к'учәкә дьне бьвә: өса бь дәсти чәнд һамбала бьдә гәр'андьне, паше бинә wэрэ вра.

Аһ'мэд го:— Бәле, баве Хощэ Ә'ли, сәр ч'ә'ве мьн.

Әм бенә сәр қизьке. Қизьке бьһист, wәки баве we хөмбаре дайэ дэр. Әве гот:— „Чь дьләки эе хэр'ьм мала ви мери, wәхта баве мьн эз хөмбаре дамә дэр“. Қизьке щарийа хwә шанд пәй wәзир. Wәзир леда һат.

— Бежә, го, қиза п'адше, дьбьһем!

Қизьке го:— Wәзир, гәрәке тө хәр'и we қам-қанате қөт'ике чеки бини.

Wәзир го:— Бәле!

Wәзир чу сәр дургәра, чь кө қөт'ийа қиза п'адше готьбу да һазьркьрьне у ани. Қизьке го:

— Wәзир, све бәрбанге леди бейи, әве қөт'ийа һан бьви чарсие бьфроши.

Wәзир го:— Бәле!

Све зу wәзир һамбаләк һьлда, қөт'и һьлда бьрьн чарсуе: ле wәзир һьзанбу, wәки қизьк қөт'иеданә. Дәлал кьрәгази: „Бһае қөт'ие сәд зер': к'е бьк'ьр'э п'ошманэ, к'е нәк'ьр'э п'ошманэ“. Аһ'мэд һат незики қөт'ие бу, сәд зер' дәрхьст да wәзир, қөт'и һьлда да һамбала к'учә-к'учә гәр'андьн, анин

һатън мала Хощә Ә'ли. Ұәзир зьвьр'и Ұәки зер'а бьдә қиза п'адше, дина хҰә дае, қизьк т'әнә. Ұәзир го: „Ле әҰ қот'иеда қиза п'адше бу мьн фрот. П'адше пе бьһ'әсә, сәре мьн лехә“. Ұәзир чу диwana п'адше, го:

— П'адшаи саг'бә, һ'ал-һ'ьк'йат әвә: мьн қиза тә фрот, го, һ'ал-һ'к'йата қиза тә әв бу: мьнр'а гот һәр'ә қот'ие бинә, әзе әшнае хҰә бькьме, бьвә һәр'ә бьфрошә, ле хҰәхҰә к'әте, һатә фротане.

П'адше ә'мьр кьр, қәҰаз нава шәһәр хьстьн, гәр'йан — нәгәр'йан, нә дитьн. П'адше го: „Щаньм, әз чаҰа бәр ви мерьки р'ур'әш бум“. Аһ'мәд р'абу, хҰәр'а чу, чу дәве бә'ре, дина хҰә дае жь Ұәлате Ұан һәҰале әҰ нас дькә Ұе гәмиеданьн. Чу незьки Ұан бу. Сәлам да Ұан. ӘҰана сәлама Аһ'мәд Ұәгьрт.

— Гәли лавька, һун мьн нас накьн?— Аһ'мәд готе.

— На хер, тә к'ии?

— Әз Аһ'мәдьм, кәр'е кале, әҰе дар дани нава шәһәр дьфротьн.

— Кәр'о, Аһ'мәд, тәйи?

— Бәле, әзьм.

ӘҰана гәләки хәбәрдан. Аһ'мәд ырсә де у баве хҰә кьр. Го:

— Де у баве тә сламәтьн.

Го:— Ұәки өсанә, әз зә'ф һиви жь Ұә дькьм қот'икә мьн һәйә, теҰхнә гәмие бьвьм һәр'ьн бьдьн де у баве мьн.

Го:— Бинә. Аһ'мәд щан, әме бьвьн һәр'ьн. Р'әзи бун.

Аһ'мәд чу, қот'и да пышта һамбаләки, ани дани гәмие у чәнд зер' жи да Ұана, һиви кьр, Ұәки бьдьнә де у баве Ұи.

ӘҰана дәм хатьр жь һав хҰәстьн, гәми р'е к'әт. Р'ожәке. р'ожке хҰәде, гәми гьһиштә Ұәлате Аһ'мәд. Қот'и данә пышта һамбаләки, бьрьн данә де у баве Аһ'мәд. Де у баве Аһ'мәд све р'абун чунә мешә, Ұәки дара биньн бьфрошьн. ӘҰаре һатьн, дина хҰә дане, тәндурә Ұан дадаи, харьн чекьри, нан пә'ти. ӘҰана ә'щевмайи ман: „Әв к'е һа кьрийә“? Қале дьле хҰәда дөшөрмиш бу — „һәвә т'өнәвә ишкил дәст қот'иейә“.

Све зу кале у жьна хҰә дәри дадан, Ұәки һәр'ьнә мешә дара. Қале хҰә да бәр дери, дина хҰә дае, дәре қот'ие һатә Ұәкьрьне, қизәк же дәрнәк'әт, һ'өсьл щәмал бу. Қале дәри Ұәкьр, һатә һөндөр'е мале. Го:

— Qиза qэнш, чьма тō хwэ мэ э'йан наки?

Qизе го:— Баве кал, п'еше тэ чийэ?

Го:—Эз мэрики бэлэнгазъм ,дара тинъм дьфрошъм э'бу-
ра хwэ у жьна хwэ дькъм.

Го:— Wэки осанэ иди нэчэ дара нэйнэ. Эзе к'аг'эзэке
бьдъмэ тэ, хэр'и нава шэхэр жь мьнр'а поста бини.

K'аг'эз да кале, чу нава шэхэр жь ханьмер'а постэ ании.

Qизе го:

— Тō дькари хан манэки нолани хан мане Хэлифе Бэг'-
дае чеки?

Посте го:— Бэле!

Һэде ши чьqас нежэ бу, п'эв к'этын. Wэ'дэки кьнда хан
манэки мина хан мане Хэлифе Бэг'дае да һазьркьрьне. Дора
хан—ман да суркьрьне. Дэргэ ль бэр хьст. Һэде п'ала чь не-
жэ бу т'эмам дае. Qэwазэк гьрт да бэр дери, го:

— К'е шарэке һат бэр дери, дэнге хwэ нэки, к'е щара
дōда һат бэр дери—дэнге хwэ нэки, к'е щара сьсйа һат—бь-
гьрэ жь мьнр'а бинэ.

Кале у жьна хwэ һ'але хwэ хwэш кьрын, жь хwэр'а хwэш
дэрбаз кьрын.

Эм бенэ сэр Аһ'мэд. Аһ'мэд го:

— Баве Хоцэ Э'ли, изьна мьн бьдэ, эз хэр'ым сэрики де
у баве хwэхъм, чька һэнэ—т'өнэнэ.

Хоцэ го:— Һэр'э, лаwо, тэр'а изьнэ.

Аһ'мэд т'эркэсэри дьне бу. P'ожэке, р'оже хwэде, даг'ли
нава шэхэре хwэ бу. Һатэ һьнда хан-мане хwэ, дина хwэ дае,
дэwса хан-мане ши хан-манэки оса һатийэ чекьрын, дэ'в-ч'э'ве
мэрийа ле хар дьвэ. Аһ'мэд дьле хwэда гот: „Гэло де у баве
мьн мьрьнэ, чаша бунэ? Wэки эва хан-мана дэwсе чекьрынэ“?
Йан на эз зуда нэһатъмэ, мьн р'е шаш кьрийэ“? Го: „Осанэ,
эзе хэр'ымэ сэре р'е к'ижан р'йа мэ дар т'ер'а дани нава шэ-
һэр: эw р'е бэр дэре мэр'а дьчу“. Һат диса бэр хан-ман сэ-
кьни. Qэwаз мьле ши гьрт, го:

— К'эрэмкэ, wэрэ хан-ман, ханъм тэ дьхwэзэ.

Го:— Щанъм, дэрде мьн нэ бэси мьнэ, wэки тō мьн дь-
шини щэм ханьме.

Qэwаз го:— Эw ише мьн нинэ; те бейи хэр'и, йане на
эзе чомахэки бьдъмэ сткōра тэ.

Мьле Аһ'мәд гьрт, бьр чу җате жорин. Аһ'мәд җизьк нас нәдькьр, җизьк жи Аһ'мәд нас нәкьр. Җизьке го:

— Хорте дәлал, тө ван дәра чь дьгәр'и?

Го:— Ханьм, әз вәлате дур тем. Де у баве мьн һәбун, мала вана дәвса ви хан-манн бу. Нһа әз һатьмә—хан мане ван т'өнә, һьзам чава бунә.

Җизьке һьзан бу, вәки хорт көр'е ванә, мьле ви гьрт, го:

— Хорте дәлал, вәрә әз де у баве тә нишани тәкьм.

Бьр чу де у баве Аһ'мәд нишан кьре. Аһ'мәд де у баве хвә нас кьрн, го:

— Дае, баво, һун мьн нас накьн? Әз Аһ'мәде көр'е вәмә.

Паше де у баве Аһ'мәд, Аһ'мәд нас кьрн. Һәвдө шабун. Аһ'мәд гот:

— Дае, баво, вә һәбун жь к'ө анин, вә әва хан ман данә чекьрьне, әв җиза һан к'ийә?

Де у баве Аһ'мәд готьн:

— Аһ'мәд, әва җиза тә шандийә. Җизе бь хвә чекьрийә.

Аһ'мәд паше заньбу, әв җиза п'адшейә. Җизе жи әв нас кьр, вәки әве хөмбаре жь баве ве бьр, әв хвәйә. Һәвдө шабун, өса жи һәв стандьн.

Җизе го:— Җрара хвәдейә. Вәхта мьн дьхвәст әз бемә фротане, ле әз җсмәте тә бум, диса гьһиштьмә тә.

Хвәр'а вәхтәки өса дәрбазкьрн. Аһ'мәд чу, чьҗас һәбуна ви шәм Хощә һәбу, жь хвәр'а ани. Хвәр'а сәд сйар п'әвхьст, дьһийальке дьгәр'йа. Наве ви данин Аһ'мәд хан.

Р'ожәке п'адше жь вәзире хвәр'а гот:

— Вәзир, җиза мьн бе сәрубәраг'ә чу онда бу, гәрәке әз у тө бьк'әвьнә дьлҗе дәвреша, сәд сйари бьдье пәй хвә, сйарбьн у дьһийальке бьгәр'ьн, бәлк'и әз җиза хвә бьвиньм.

П'адша, вәзир сйар бун, сәд сйар данә пәй хвә т'әркәсәри дьһийәе бун. Р'ожәки р'оже хвәде, даг'ли нава шәһәр бун, ви шәһәри, к'ижан шәһәре җиза ви теда. Һатьн бәр хан-мане Аһ'мәд сәкьнин. П'адше готә вәзир, го:

— Көр'о, әва хан-мане һан һәвә т'өнәвә дәсте җиза мьн һатийә чекьрьне. К'әрәмкә, го, әм һәр'ьнә меване ве мале.

П'адша сәд сйарива ажотьнә һ'әйате, пәйа бун. Җизе п'әнщәрер'а баве хвә нас кьр. Хөлама сәре һәспе ван гьрт.

К'этьнэ бһн мьле п'адша, һылк'шандһн бһрһнэ жоре. Қизе
гази Аһ'мәд кһр, го:

— Қөр'о, Аһ'мәд, чь лазьмә-мә'рифәте әме бькһн, ле тә
т'өщара гази мһн нәки, нәви ведәре.

Қизе дәстпекһр нан у нә'мәт чекһр, т'әхтә р'аст кһрһн.
харһн анин, һатһн. Данин бәр п'адше, щмаә'те. П'адше дәс-
те хвә бһрә харһне, да дәве хвә. Готә вәзир, го:

— Қөр'о, әва харһна ә'сәйи дәсте қиза мһн һатийә чекь-
рһне. П'адше го:

— Хорте дәләл, һаве тә чийә?

Го:— Наве мһн Аһ'мәдә!

— Қөр'о, го, әв харһн к'е чекһрийә?

— П'адшаи саг'бә, к'өлфәта мһн чекһрийә!

Го:— Гази к'өлфәта хвәкә, бра бе, йане һа, әз п'адша-
мә, әзе сәре тә бьдмә лехьстьне.

Аһ'мәд р'ыщьфи, чу гази ханьме кһр. Го:— Ханьм, әв
п'адшайә, р'абуйә гази тә дькә: Вәки тә нәейи, һе сәре мһн
лехә. Қизе да пәй Аһ'мәд, әв, Аһ'мәд дәрда һатһн. Бу қир'и-
һйа қизе хвә авитә п'есира баве хвә. Баве һе жи һаскһр.
вәки әв қиза һийә.

П'адше дьхаст, вәки сәре Аһ'мәд бьдә лехьстьне, қизе

Го:— Баво чьма тәе сәре Аһ'мәд бьди лехьстьне? Го:
Ле мһн соз дайә мәрики дьне, әви чавә тә аһии... Қизе го, ба-
во, е тә соз дае, әви хвә-хвә әз аһимә.

П'адше го:— Чавә Аһ'мәдә?

Го:— Бәле, п'адшаи саг'бә, әзм.

Го:— Вәки өсанә, кәр'е мһн, бра хвәде мразе вә бькә.

П'адше һ'әлалйа хвәде қиза хвә дае. һ'әфт р'о, һ'әфт
шәва жь һанр'а кһрә дәф дә'ват.

Әв чун мразе хвә һабун, өса жи һадьр гәдар мразе
хвә һабһн.

— Тә жи мразе хвә һаби.

14. МИРЗЭ МЭ'МУД У ДЕУ

П'адшак һәбуйә, се көр'е ши. П'адша заньбу — иди ве бьмьрә, гази һәрсе көр'е хвә кьр, ванар'а гот:

— Вәхта кӧ эз мьр'ым, йәк жь вә сәр т'әхт р'уни, вәки апе вә т'әхт дәсте вә нәгрә. Вәки т'әхт дәсте вә һатә гьрт'не, һуне тек'әвнә бәләнгази.

Вәхте п'адше т'әмам дьвә, п'адша вәфат дьвә. Әван һәрсе көр'е ши һәв дьшешр'н: е мазьн жи, е орт'е жи дьвен— гәрә әм һәрсек жи һәр'ьн сәр мазәл, вәки әм нәч'нә сәр мазәл, хәлҗе мә бьк'әнә. Ле көр'е бьч'ук, наве ши Мирзә Мә'муд, қайил навә, дьве: „Гәрә йәк мә бьминә сәр т'әхт“. Дькә — накә, ч'ар һәрдӧ бре хвә накә. Һәрсек т'әвайи р'адьв'ьн, дьч'ьн сәр мазәл. Вәхте звьр'андьна вана, дьвин'ьн, вәки апе ван иди сәр т'әхтә р'уныштиә: т'әхт дәсте ван гьрт'ийә.

Әвана ч'ар апе хвә нак'ьн. Ап т'әхт надә ван иди. Дьвежә:

— Һәки һун вра бьсәк'ьн'ьн — п'ак, насәк'ьн'ьн, эзе сәре вә һәрсека жи лех'ьм.

Әвана дьн'һер'ьн аг'рийа вана бошә, һәрсе бра р'адьв'ьн жь шәһәр дәрдьк'әв'ьн, вәки һәр'ьнә вәлатәки башқә. Вәхта дьч'ьн дәрдьк'әв'ьн қарахе шәһәр, р'асти дк'анәке тен: дьч'нә һӧндӧр'е дьк'ане, ледьн'һер'ьн ве трм'ьх, баноги, к'еләнди ве дк'анеда һәнә. Һәр йәк вана йәке дьстинә: к'еләнди, трм'ьхе у баногие у р'е дьк'әв'ьн, дьч'ьн.

Гэлэки дьһын, р'асти зэвикэ гьһишти тен. Мирзэ Мэ'муд дь-
ве бре хwэ:

— Wэрьн эw зэвийа һана гьһиштиһэ, эм бьдрун.

Һэрдö бре дьне дьвен:

— Хайе we нэвэрэ, эм чь заньн йа к'ейэ, эме чава бь-
друн?

Ле Мирзэ Мэ'муд дьвежэ:— Эв зэви нэ йа бехwэйэ, эме
бьдрун, к'е дьвэ, бра бьвэ.

У öса жи дэстпе дьһын зэвие дьдрун. Незики нивро, бэла
хwэ дьдье, we дешэк weда те. Ледьһер'э, wэки се мэрьв
к'этьнэ нава зэвийа wiда дьдрун. Те саламе дьдэ wана дь-
вежэ:

— Һун заньн эва зэвийа к'ейэ, кө дьдрун?

Мирзэ Мэ'муд дьвежэ:— Чава эм ньзаньн, апе dew, эва
зэвийа тэйэ.

Дьве:— П'ак, wэки һун заньн зэвийа мьнэ, дэ бьхэбьтһн.

Деш бала хwэ дьде, wэки нав wана е аqьл, сэр хwэ
Мирзэ Мэ'мудэ. Гази Мирзэ Мэ'муд дькэ, к'аг'эзэки дйа
хwэр'а дьнвисэ, теда дьнвисэ: „Дае, эз эви мэрие һана дьши-
ньм, чь wэhti гьһиштэ тэ, тэ э'сэ шэржеки“. Мирзэ Мэ'муд
к'аг'эзе һьлдьдэ, wэки бьвэ һэр'э дйа дешр'а. Дьчэ незики
мала dew, к'аг'эзе дэрдьхинэ, wэки бьхунэ, дьһер'э теда
нвисийэ, wэки эви мэрие һана дьшиньм, тэ э'сэ шэржеки,
харьне чеки мэр'а. Мирзэ Мэ'муд пе дьһ'эсэ, wэки дэрһэда
wiда нвисийэ. Эwe к'аг'эза wi дьqэльшинэ, к'аг'эзэкэ дьне
дьнвисэ, зараве дешда: „Дае, эз эви мэри дьшиньм, э'сэ гае
мэ шэржеки, wэки мьн п'алэ гьртһнэ, п'алар'а нан һазьркэ“.
Дьчэ дьдэ дйа wi,эw жи га шэрже дькэ. Гошти дьднэ һазьр-
кьрһн, Мирзэ Мэ'муд ситьла гошт һьлдьдэ, нанва дьдэ сэр
мьле хwэ у бэрбь деш у бре хwэ дьчэ. Деш дурва ледьһе-
р'э, wэки Мирзэ Мэ'муд һат, ситьлэк сэр мьле wi,эw дьми-
нэ шаш, дьве: „Һэбэ т'өнэбэ эви гае мьн шэржекьрийэ“. Иди
чь бькэ? Ледьһер'э бошэ, нан датиһн бэр хwэ, дьхөн.
Р'адьвэ дьвежэ wана:

— Гэли лавька, эзе wa чумэ мале, һун пэй мьнр'а wэ-
рһн.

Мирзэ Мэ'муд дьвежэ, һэрдö бре хwэ ширэт дькэ, дьве:

— Эме һәр'әнә мала дөү, ые мәр'а шәрәфа һ'әфтсалие бинә вәрә, нәби нәби һун вәдөхөн.

У өса жи дьчнә мала дөү, р'удьнен. Дөү нан тинә бәр вана, пер'а жи шәрәфа һ'әфтсалие дьдә бәр вана. Һәрдө бре Мирзә Мә'муд ширәте ыи һьлнадын: шәрәфе дьхөн, чәнд к'аса дьхөн сәрхвәш дьвын, ле Мирзә Мә'муд қәт вәнахвә. Шие һәрсека жи датинын, дөү дьвежә:

— К'әрәмкын, вәрын сәр шие хвә р'һ'әтбын.

Һәрдө бре сәрхвәш сәр щийа р'адьзен, ле Мирзә Мә'муд нак'әвә нава щийа, дьве: „Әзе хвәр'а бәр тәндуре р'азем“.

Вәхтәкә ниве шәве дәрбаз дьвә, дөү нава шие хвә р'адьвә, бәрбь шуре хвә дьчә, вәки бинә сәре һәрсека жи жекә. Мирзә Мә'муди һ'шьярә:

— Һа, дьве, апе дөү, те чь бьки?

Дөү пе дьһ'ьсә, вәки Мирзә Мә'муд һ'шьярә, дьвежә:

— Вәхта неч'ира мьнә, әзе һәр'ьмә неч'ире,— у дәрдьк'әвә дәрва, вәки һәр'ә. Ледьнһер'ә ниве шәвейә, нькарә т'ө щийада һәр'ә,щарәкә дьн пашда вәдьгәр'ә, те мале. Мирзә Мә'муд ле дьпьрсә:

— Тө чьма нәчуйи?

Дьвежә:— Һе зуйә.

Мирзә Мә'муд т'әг'мин дькә, вәки дөү р'әһ'әт насәкьнә, дьхвәзә ә'щевәкә бькә. Дьсәнә, һ'әта дөү р'адьзе, р'адьвә һәрдө бре хвә һьльдә дьдә сәр мьле хвә, дьчә қарахе гөнд. Бәр тә'лдәки датино у пашда дьзвьр'ә, те мала дөү. Дө хушке дөү һәбуна, һәрдө хушке дөү һьльдә датино шие бре хвә у хвәхвә диса бәр тәндуре р'удьни, хвә хәвар давәжә. Ледьнһер'ә дөү диса р'абу, дәнге хвә накә, дьве: „Һәла к'ане дөү чь дькә“. Дөү бәрбь шуре хвә дьчә, шуре хвә дәрдьхә, те бәрбь шие һәрдө бра. Әви т'ьре, вәки һәрдө бра р'азайинә. У пе шур ледьхә, сәре һәрда жи жедькә. Дьнһер'ә, вәки нә һәрдө бранә: һәрдө хушке ыинә. Мирзә Мә'муд р'адьвә дери-ва дьр'әвә. Дөү дьдә пәй, нкарә бьгьрә. Мирзә Мә'муд дьчә, дьгһижә һәрдө бре хвә, к'еләка вана р'удьни, һ'әта әван һ'шьяр дьвын. Дьвежә:

— Вра мәр'а дәст надә, әме һәр'ын щики дьне хвәр'а бьхәбьтын.

Р'е дьк'әвын, дьчын дьгһижьнә шәһәрәки. Дьчнә дишана п'адше ыи шәһәри, дә'ва хәбате дькьн. П'адша ван һәрсе

бра дькэ қазваноке хвэ. Чэндэк дэрбаз дьвэ, п'адша ледьнһе-р'э, wэки Мирзэ Мэ'муд кӧр'эки ақьлэ, дьвежэ:

— Мирзэ Мэ'муд, бра һэрдӧ бре тэ һэр'ьн бэр қаза, ле тӧ щэм мьн бьсэкънэ. Мирзэ Мэ'муд диwana wiда дьминэ, шӧхӧле диwana wi дькэ.

Мирзэ Мэ'муд р'ож бь р'ож баш дьвэ: п'адша чь дьхвэ, эw жи дьхвэ, ле һэрдӧ бре wi бэлэнгаз дьвьн. Wi шӧһэрида пирэка сербаз һэбуйэ, р'адьвэ дьчэ щэм һэрдӧ бра, дьвежэ:

— Мирзэ Мэ'муд wэр'а нэр'астэ, нахwэзэ: һун һэрдӧ бэр қазаньн, эw хwэхwэ жи диwanеданэ.

Дьвежьн:— Эм чава бькън, пире?

Пире дьвежэ:— Wэки һун эваре һэр'ьн бежьнэ п'адше, wэки — диwana тэ хwэш диwanэ, хwэзла жьна дeу жьна тэ буйа у һэспа дeу һэспа тэ буйа.

Эwana гӧр'а пире дькън, эw дьчьн ӧса дьвежьн п'адше. П'адша дьвежэ:

— К'е һэр'э, к'е нэчэ?

Дьвен:— Гэрэ Мирзэ Мэ'муд һэр'э.

Дьве:— Мирзэ Мэ'муд, гэрэ тӧ һэр'и жьна дeу у һэспа дeу мьнр'а бини, wэки тӧ нэчи ,эзе сәре тэ лехьм.

Мирзэ Мэ'муд р'адьвэ р'е дьк'эвэ, бэрбь мала дeу дьчэ, wэки жьна wi у һэспа wi п'адшер'а бинэ. Дьчэ дьвежэ жьна дeу: жьна дeу wir'а р'ази дьвэ у дьвежэ:

— Гэрэке тӧ бежи һэспа wi, һэрге һэсп р'ази бу, эзе бем (чьмкӧ һэсп зараве мәрва хэвэр дьдэ).

У Мирзэ Мэ'муд хwэ вэдышерэ, һ'этани дeу жь неч'ире те, һэспа хwэ дьвэ гьредьдэ у дьчэ мал. Мирзэ Мэ'муд р'адьвэ, дәсте хwэ давежэ стӧе һэспе у жер'а дьвежэ, wэки: „Wэ-рэ, эз тэ жь п'адшар'а бьвьм“. Ле һэсп бәре э'wльн р'ази навэ, дькэ гази, дьве:

— Дeу, Мирзэ Мэ'муд дьхwэзэ мьн бьвэ.

Дeу р'адьвэ дьчэ т'эwлэхане, пе бьһ'эсэ, wэки чь қәwь-мийэ. Гэлэк дьгэр'э, ле Мирзэ Мэ'муд навинэ, дарэки һьлдьдэ у һэспа хwэ дькӧ'тэ, дьве:— Тӧ жи мьн дьхапини? Тӧ зани, wэки Мирзэ Мэ'муд дьжмьне мьнэ, лэма жи мьн дьхапини,— пәй к'ӧтанер'а һьшт у чу мале.

Мирзэ Мэ'муд диса р'абу, готэ һэспе:

— Тэ дина хwэ дае, эwi бехӧдаи чьқас тӧ к'ӧтайи, тӧ чьр'а гӧр'а мьн наки, наеи эз тэ п'адшер'а бьвьм?

Һәсп пер'а р'ази дьвә, дьве:— Эзе тәр'а бем.

Р'адьвә дьвежә жына ви жи у һәрдө һәспе сйар дьвһн, дьчһн дьгһижһн диwana п'адше: п'ешк'еш дьдә п'адше. We шунда п'адша дһа зә'ф һ'ьж Мирзә Мә'муд дькә.

Чәндәк диса дәрбаз дьвә, пире диса дьчә шәм бре Мирзә Мә'муд, дьвежә:

— Мирзә Мә'муд чу, һат — п'адша дһа зә'ф һ'ьж Мирзә Мә'муд дькә. Һун эваре һәр'һнә бежһнә п'адше: „Диwana тә хwәш диwanә, хwәзи кәвч'ие пирейи зер' диwana тәда дардакьри буйа, we дһа баш буйа“.

У әwana эваре чунә диwana п'адше, готһна пире жь п'адшер'а готһн. П'адша дөшбөрмиш бу у готә Мирзә Мә'муд:

— Гәрәке тө һәр'и кәвч'ие пирейи зер' мьһр'а бини.

Мирзә Мә'муд чь бькьра, wәки нәчуйа, we п'адша сәре ви лехьста. Пер'а р'ази бу. У р'абу р'е к'әт, диса бәрбь мала дөw чу. Гьһиштә мала дөw, хwә вәшарт, һ'әтани һиве шәве: бала хwә дае, wәки әwana р'азанә, һеди-һеди бәрбь шие пире чу. Кәвч'ие пире орт'а синге пиреда дарда кьрибу у сөсьд си у шәш бышкошк сәр п'әвхьсти бун. Мирзә Мә'муд дәстпе кьр бышкошке пире йәко-йәко вәкьр. Әви сөсьд сиупенщ бышкошк вәкьр, мабу йәк, wәки к'өтабә, пире һшкева һ'ьшйар бу у дәсте Мирзә Мә'муд қәвин гьрт, кьрә гази:

— Дөw, р'абә, мьһ бәрхке мәйи сава гьрт.

Дөw р'абу, дина хwә дае, wәки Мирзә Мә'мудә, гәләки ша бу, wәки дьжмьне хwә гьрт, го:

— Дае, әм чава бькьһ?

Го:— Лаво, шәржекә, wәки әм бьхөн.

Мирзә Мә'муд готә дөw:

— Апе дөw, һәмке wә әз гьртмә, хwә әз т'әзә дәсте wә дәрнак'әвһм: һун чәнд р'ожа мьһ гьредьһ у р'һнд хwәйкьһ, wәки әз һнәки к'ок' бьм у паше мьһ шәржекьһ, wәки һун ләзәте бьбиньһ.

Дөw готә дйа хwә:— Бәрхке мә р'аст дьвежә, хwә т'әзә дәсте мә дәрнае.

Мирзә Мә'муд гьре дьдә. Wәкә мәһәке дәрбаз дьвә. Мирзә Мә'муд р'ож р'ож к'ок' дьвә у қәват дьгьрә. Эварәке дйа дөw дьве дөw:

— Све нәчә, әме бәрхке мә шәржекьһ.

Мирзә Мә'муд готә дөw:

— Тө гөр'а пире нәкә, тө һәр'ә неч'ира хwә, чър'а пире т'әне нькарә мьн шәржекә?

Дев готә дйа хwә:— Бәрхьке мә р'аст дьвежә, чьма тө пе нькари, wәки т'әне шәржеки?

Пире го:— Әw чийә, wәки т'әне нькарбьм? Н'ыздьки тө һәр'ә.

Све зу дев диса чу неч'ира хwә. Пире р'абу тәндур дада у ситьлә ав да сәр, wәки бьк'әлә, Мирзә Мә'муд саг'ә-саг' бавежә нава аве. Бала хwә дае, wәки ав иди дьк'әлә, чу Мирзә Мә'муд бәрда ани бәр ситьле, wәки текә нава ситьле. Мирзә Мә'муд готә пире:

— К'а ав һе нак'әлә, бра п'ак бьк'әлә, паше мьн бавежә.

Пире го:— Лаво, бьнһер' чава дьк'әлә у сәре хwә куз кьр, wәки нишани Мирзә Мә'мудкә, ле Мирзә Мә'муд дәсте хwә авитә льнге пире у сәр сери авитә нава ава ситьле. Пире хwә нав ситьледа бьр ани: ле чь бькра, нькарьбу дәрк'әта у теда р'әһ'әт бу, мьр. Мирзә Мә'муд р'абу, кәвч'ие пире дәрхьст, кьрә щеба хwә у гоште пире дәрхьст, т'әмам диварда дарда кьр у к'ьнше пире дәрхьст, гьвашт, хwә кьр, малда р'у-ньшт һ'әта эваре. Дев жь неч'ире һат, бала хwә дае, wәки гошт т'әмам диварда дарда кьрийә, го:

— Дае, тә шәржекьрийә?

Мирзә Мә'муд һедика бәр хwәда гот: „Әре“.

— Дә мьр'а һьнәки бинә, эзе бьхөм.

Мирзә Мә'муд р'абу һьнә гоште дйа ви да бәр, wәки бь-хwә. Әви дина хwә дае, wәки эва нә гоште щаһьлайә, бьн ч'ә'вара ль Мирзә Мә'муд ньһер'и у те дәрхьст, wәки әви дйа ви жи дайә кәшт'ьне: щидә р'абу, wәки бьгрә, Мирзә Мә'муд дерива банзда р'әви. Дев да пәй, wәки бьгрә, ле Мирзә Мә'муд свьк бу, дев пер'а нькарьбу бьгьһишта. Гә-ләки бәзи, иди дев wәстийа, ле Мирзә Мә'муд чу хлаз бу, чу гьһиштә диwana п'адше. Ле п'адше иди дәсте хwә ль Мирзә Мә'муд шушьт'бу, дьгот, wәки Мирзә Мә'муд к'әтийә дәсте дев у дев әw кәшт'ийә.

Мирзә Мә'муд кәвч'и щева хwә дәрхьст у п'ешк'еши п'адше кьр. П'адша гәләки ша бу, wәки Мирзә Мә'муд саг'-сь-ламәт вәгәр'йа у кәвч'и жи ани. Дһа қәдьре ви зә'ф гьрт. Р'ожәке п'адше хwә-хwә готә Мирзә Мә'муд:

— Тә чь бежи ани сәре мала дев, ле дев т'әне майә,

гэрэке тө э'щевэке сэре дөү жи бьки у йаха мэ жь ши хьлаз-ки, вэки нэки, эзе сэре тэ лехьм.

Мирзэ Мэ'муд чь бькьра? Р'абу хвэр'а бьр'экэк, чакуч, мьх һьлда у дэстэ к'ьнице гнщьр' хвэ кьр, бэр бь мала дөү чу. Бала хвэ дае дөү сэр хан-мане хвэ сэкьнийэ. Мирзэ Мэ'муд андэста дэстбь грикьр у грийа. Дөү дэнге ши бьхист у сэр хени пэйа бу, чу пешийа Мирзэ Мэ'муд, готе:

— Лаво, тө чьр'а дьгьри?

Мирзэ Мэ'муд готе:— Апе дөү, п'адша ишэв мьрийэ, готьнэ мьн — гэрэке тө һэр'и т'абутэке чеки п'адшер'а. Эз, мэруме хвэде жи, ньзаньм чебькьм: вэки эз ченэкьм, ве э'сэ сэре мьн лсхьн.

Дөү готе:— Қэ нэгьри, эзе хвэ жи тэр'а бем у эме чекьн.

Һэрдө т'эвайи чунэ нава мешэ, дар бьр'ин у дэстпе кьрын чекьрын. Т'эхтэ чапа дөү дьбьр'и у қэвин мьх дькьр. Т'эмам к'өта кьрын, Мирзэ Мэ'муд готэ дөү:

— Вэрэ бьк'эвэ т'абуте, вэки эз бьшер'биньм у эз бьвьм

У дөү дьк'эвэ һөндөр'е т'абутеда, вэки бьшер'бинэ. Мирзэ Мэ'муд қалп'ахе т'абуте дьдэ сэр у пева мьх дькэ. Дөү готе:

— Тө чь дьки?

— Қэт, эз дьшер'биньм, эзе һна вэкьм,— у дуса мьхе мэзын лехьст, шрит шева хвэ дэрхьст, авитэ орт'а т'абуте, қэвин греда у һьлда авитэ сэр мьле хвэ, р'е к'эт. Дөү хвэ һөндөр'да бьр-ани, ле нькарьбу дэрк'эта. Мирзэ Мэ'муд бьр-гиһандэ диwana п'адше у т'абут сэр мьле хвэ дани орт'а диwane, готэ п'адше:

— Мьн дөү тэр'а саг'-саг' гьртийэ анийэ, — у чу бэр дери, готэ п'адше, вэки вэкьн.

Эwana шрита т'абуте вэкьр у дөү чахе т'абутеда хвэ бьр-ани т'эхте т'абуте бэр һэв чун у дөү р'абу орт'а диwane-да п'йа сэкьии бэр п'адше, чу силэк да п'адше, дина хвэ дае Мирзэ Мэ'муд бэр дери банзда у р'эви. Дөү да пэй, ши кьрэ гази, го:

— Мирзэ Мэ'муд, һ'этани к'идэре һэр'и, эзе бем.

У Мирзэ Мэ'муд чу, эви жи да пэй. Гэлэки гэр'анд, иди һэрдө жи вэстийан. Мирзэ Мэ'муд бала хвэ дае—гэлик к'э-тэ пешйа ши. Эви хвэ гелида бэрда. Бала хвэ дае, ашэк ге-

лиданэ у ава аш сэр бър'инэ. Эви хвэ авитэ ч'ьртунга аш, дех жи хвэ пэй ви авитеда: ле Мирзэ Мэ'муд щэндэкса быч'ук бу, бьне ашр'а дэрк'эт, ле дех мэзын бу орт'а шипе-да ма. Мирзэ Мэ'муд зьвьр'и hat сэр дэре шипа ашр'а сэкь-ни, леньер'и, wэки дех орт'еда сэкьнийэ. Дех готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Мьн дэрхэ, эз тэ накөжым.

Ле Мирзэ Мэ'муд лехьст, дех көшт у щэндэке ви дэр-хьст, да сэр мьле хвэ у бэр бь диwана п'адше чу. Бьр авитэ орт'а диwане, готэ п'адше:

— Тэр'а п'ешк'еш.

П'адше леньер'и, wэки Мирзэ Мэ'муд дех көштийэ. Qиза хвэ п'ешк'еш да Мирзэ Мэ'муд у кьрэ wэзире хвэ, же-р'а кьрэ дэф у дэ'ват.

Эwана гьништьнэ мразе хвэ.

15. МЭЙТЭ ЗЕР'ИН

Wэxтэки п'адшак хэбу, т'эне эвлэдэки ши к'өр'ин хэбу. П'адша гэлэки дэвлэти бу. К'өр'е ши незики һ'вдэ-һ'иждэһ сали һа э'мьре ши хэбу.

Хэлайи к'этэ т'опраха п'адшада. Зер'е ван гэлэк бун, ле нане ван т'өнэбу. П'адша шэв у р'ож дэрһэда хэлайеда дьфь-кьри, wэки хэлае нава т'опраха хwэда бьдэ һлдане, ле гьштэк дэсте ши нэдьһат.

Р'ожэке к'өр'е ши дэре диwана баве хwэ wэкьр, чу бал баве хwэ, һиви баве хwэ кьр, го:

— Баво, wэки т'о изьне бьди, эзе чьл сйари хwэр'а һьлдьм т'опрахе дэрэке бьгэр'ьм, чька к'идэре нан һэйэ, дэстхьм, биньм, ве тэнгасие дэрк'эвьн.

Баве ши гэлэки ша бу, өса жи р'азьльхи да ши бона д'ош'ормишбуна ши.

Го:— Лаво, т'о шаһьли, wэки ада жи т'о д'ош'ормиш дь-би, эз гэлэки шамэ,— өса жи р'азьльхи да к'өр'е хwэ.

Сбэт'ра дне к'өр'е ши т'вдарэке хwэ дит, чьл сйаре баш һлда, сэре хwэ һлда т'эркэсэри дне бу, чу. П'ьр' чу, һьндьк чу — эw бьзанбэ, чу wэxтэке гьһиштэ р'астэке: нп'ер'и г'ол у

сосын вэбунэ, т'о льнге э'вда ведэре нэк'этийэ, т'эне дурва к'очкэкэ спи х'йа дькэ, дуки зрав ле дьк'шэ, го:

— Гэли бра, иди эм һэвалэ һэвын, эз нэ аг'амэ, хун жи нэ х'оламын: эм иди бре һэвын.

Х'олама готын:— Wэки осанэ, т'о бре мэй мэзын, эм бре тэй быч'ук, чь дьбежи — эме г'ор'а тэ быкын.

Го:— Wэки хуне г'ор'а мын быкын, эва чэндэкэ эм сэр пышта һэспа қэр'ьминэ, эме ишэв ве к'очке бьвынэ мевач, р'эһэт бын, пьрса щие нан хвэые к'очке быкын, свэтыре изьна хвэ бьхвэзын — р'ек'эвын.

Һэвала готе, го:— Wэки т'о оса дьвежи, эме жи оса быкын.

Эви чьлйэк сйари ажотэ бэр дэре к'очке, кырэ гази хвэ-йе мале. Хвэые мале—кэсэк же дэрнэк'эт. К'ор'е п'адше готэ һэвалэки хвэ, го:

— К'ор'о, һэспе пэйавэ, һэр'э бьнһэр'э мэрыв һэнэ, йане т'өнэнэ?

Х'олам чу һөндөр', дэрк'эт, щав ва да, го:

— Эз чумэ һөндөр', т'эне мэйт'эк һэйэ һөндөр'да: нызам саг'э, йан мьрийэ? Қизэк бэр сэре ви р'уньштийэ, қиз нэве-жэ—форма шэмдан дышьх'олэ. Мын чь ле пьрси—щава мын нэда, оса жи эз пашда вэгэр'йам, һатъм.

К'ор'е п'адше гот:— Wэки осанэ, һ'эму пэйабьн.

Һ'эму пэйа бун. Гава к'ор'е п'адше дэрда чу, гава қиз дит—һ'ыше ви сери чу, һэwқас қизьк бэдэw бу. Ле қизе жи эw дит: эw һ'эбанд.

Сэлам да қизе, қизе сэлама ви пер'а-пер'а вэгьрт. Қизе щи нишани ван да. К'ор'е п'адше, һ'эму сйаре хвэва р'уньш-тын, оса жи пьрс да вана, го:

— Гэли бра, хун к'инэ, к'о тен, хуне к'ода һэр'ын?

Эван сэрһатийа хвэ у хэлайе жер'а гот. К'ор'е п'адше жи сэрһэтия қизе пьрси, го:

— Эва чь мэйт'э, т'о к'ор'а һати к'эти вра?

Го:— Эз қиза п'адше р'оаваемэ. Эви мэйт'и зора шуре хвэ эз стэндьмэ, анимэ вра. Хэйсэте ви һэйэ, шэш р'ожа р'адьзе, р'ожа һ'эфта т'эне р'адьвэ: тэйр-тэйртийа хвэ нь-карэ дэрбазбэ сэр синоре wir'а: п'эр' у баска ледькэ, паше бэрдьдэ. Кэс жи нькарэ бэр хлазбэ: һэрке т'о р'йа дөһ р'ожи

Һәр'и әв дькарә дәнәки тә быгрә. Әва һ'әфт сале мьнә эз ль бәр ви мәйт'и—ви һ'алидамә.

Шәв эп'ещә дәрбаз бубу, мьжулие ван жи хлаз бубун, го:

— Гәли бра, һун вра р'ьһәт бьн, әзе һәр'ьм ода хвәда р'азем.

Вәхте кәч'ьк чу, кәр'е п'адше сәре хвә дани, р'аза, ле һәвалә ви һе һ'ьшйар бун. һәвалә ви дөшөрмиш бун, шешь-ра хвә кьрын, го:

— Әме све һәр'ьн, әв мәйт'е вра бьминә: к'ьнще ви һ'ә-та сәри льнга т'әмам зер'ьн, вәрә әм ле бышқьтиньн, сәр һәв п'арәвәкьн.

Оса жи кьрын: к'ьнще ви ле эхьстын у дәй ль кәр'е п'адше кьрын, го:

— Р'авә, әм к'ьнща һәв п'арәвәкьн.

Кәр'е п'адше гот:— Бра к'ьнщ ль вә һ'әлал бә: бавә мьн гәләк зөлм кьрийә, әз нахвәзьм зөлме бькьм: к'ьнще мьрийә ле бехьм, әз р'ешимә, мьнр'а нә башә.

Әви шарәкә дьне сәре хвә дани, р'аза. Ле һәвалә ви к'ьнщ сәр һәв п'арәвәкьрын. Паши п'арәвәкьрына к'ьнща, иди шиве шәве дәрбаз бубу: әвана жи сәре хвә дани р'азан.

Ле тө нәве р'ожа мәйт'ә һ'әфтанә, мәйт'е р'авә, әв жи һаж пе т'өнәнә.

Мәйт' гава бәрбанге р'абу, ньһер'и — р'ути тәзийә, го: „Һәвә т'өнәвә к'ьнще мьн вана бьрийә, го, к'ьнще мьн бәр сәре к'е дәрк'әт, әзе ви жи бькөжьм, ле бәр сәре к'е дәрнә-к'әт. ви жи һакөжьм.“

Әви дәст пе кьр, бәр сәре вана ньһер'и: к'ьнще ви бәр сәре чьл мәри дәрк'әт — һәр чьл жи көштын хәвәда. Т'әне ма кәр'е п'адше — бәр сәре ви ньһер'и, к'ьнще ви т'өнәбун. Оса жи к'ьнще хвә т'әмам кьр, т'әмам һәбун, к'ьнще хвә ль хвәкьр, дәй ль кәр'е п'адше кьр: кәр'е п'адше р'абу сәр хвә р'унышт. Го:

— Әз тә һакөжьм, һәтырсә: тә к'ьнще мьн нә дьзийә, ле мьн сәре чьл һәвалә тә жекьрийә.

Кәр'е п'адше леньһер'и шәр' бәр ви һавә. Әви мьле кәр'е п'адше гьрт, бьрә тәвләхана һәспе хвә, тәвләханеда бирәкә зәф к'ур һәбу: мьле кәр'е п'адше гьрт, авитә бире, го:

— Теда бә, һ'эта теда бьмьри,— пышта хвә дае зьвьр'и чу ба к'олфәта хвә: глие ван хорта т'эмам к'олфәта хвәр'а кьр, өса жи глие көр'е п'адше.

Кәч'ык дьле хвәда гәлә шабу, вәки көр'е п'адше нәкөш-тийә, авитийә бире. Све, гава мәйт' дәрк'әтә бәр бине, кәч'ык жи чу сәр дәре бире. Дәй ль хорт кьр, ньһер'и—хорт һе сар'ә, готә хорт, го:

— Тө нәтьрсә, эзе тә хлазкьм, тө һәла теда сәбьркә.

Өса жи пышта хвә дае, вәгәр'йа чу бал мере хвә. Вә'дә мәйт' т'эмам бу, мәйт' зьвьр'и сәр щие хвә, щидә нәһ'ыш к'әт. Ви вәхти кәч'ык зьвьр'и сәр дәре бире.

— Көр'о, го, қә тi мери, вәки эз тә дәрхьм, қә тышт дәсте тә те? Тө р'әве нькари хлазби.

Хорт гот:— Ханьм, вәлә эз жи мерәки п'акьм, ле эз дәсте вида гәләки бәләнгаз бум. —

— Дә, вәки өсанә, эзе шрите бавемә стуне—қәви гьредьм, тө дькари пева һьлк'ышә дәре, паше эзе тәр'а бежьм.

Бь ви шур'әи гәдә дәрк'әт. Кәч'ыке го:

— Көр'о, әв пе тыштәки нае көштьн, т'әне пе шуре хвә те көштьн. Го, шуре ви, һәрге мьн у тә калин к'ышанд, бьзанбә те бькөжи. һәрге тә нькарбу бьк'шанда—ве р'авә мьн жи бькөжә, тә жи бькөжә.

Кәч'ыке шур ани, т'әслими гәдә кьр. Гәдә у кәч'ыке т'әв к'ышанд, вәки жь қальб дәрхьн. Р'ожәке һ'эта эваре анщә қальб к'ышандьн. Кәч'ыке гәдәр'а гот:— Гәрәке тө к'еләке бьсәкьни, эзе бьр'әвьм, ле тө нәтьрси—шур өса р'аст лехи, вәки стөе ви дәрбәкер'а быпәкә, йан на тә дө дәрба лехьст әве тә бькөжә. Тә чава лехьст, тө пер'а пер'а бьр'әви, йан на, ве бе сәри р'авә п'ийа.

Гәдә ви шур'әи жи кьр: сәрр'а сәкьни, шарәкер'а леда стөе ви фьр'анд у р'әви. Мәйт' бе сәри р'абу п'ийа, һьнәки веда чу, нькарбу дәрк'әта дәрва, щидә к'әт.

Кәч'ык, гәдә хеләки дәрва ман, пашда зьвьр'инә мал, ньһер'ин—мәйт' ида мьрийә. Кәч'ыке готә гәдә:

— Көр'о, мьн тө бәгәм кьри, тә жи эз бәгәм кьрьмә?

Го:— Бәле, мьн жи тө бәгәм кьри!

Го:— Вәки өсанә, нане ви зә'фьн, хзыне ви зә'фьн. Вәрә әме һәр'ын әламәтиә бьдьнә баве тә, бра баве тә т'эмам т'опкә, бьвә.

Кэч'ьке у гэдэ һэрэке һэспэк тэwле к'ьшандьн. Кэ-
чыке го:

— Һ'эта эм т'опраха wi дэрнэк'эвьн, т'о щара пыш
хwэ нэньһер'и, йан на, баве мьне мьн бьһ'эсэ, wэки т'о р'йа
сэд сали һэр'и, эве р'ожэке мэ бьгьрэ— т'льсма баве мьн жи
эwэ.

Гэдэ qрар кьр, го:— Бра глие тэwэ.

Бь wi щур'эи жи р'ек'этын. Чунэ ниве р'е, гэдэ бэр хwэ
нэда, пар'а, сэр мьле хwэ фьт'ли, ньһер'и бобэлискэк пэй wi
те. Qизе готе:

— Тэ чьр'а пыш хwэ ньһер'и? Эw бобэлиск—баве мьнэ.

Һ'эта хэбэр заре wанда, баве кэч'ьке пар'а гьһишт. Гэдэ
wi ньһер'и, р'уе wi бэжна wi дрежтьрэ. Бэр гэдэ фьт'ли,
силэк гэдэ хьст: гэдэ нэһ'ыш сэр һэспе к'этэ э'рде, мьле qиза
хwэ гьрт, пашда зьвьр'и, чу.

Кэч'ьке ньһер'и, wэки р'еч'а we, we ондакэ: һэй р'еда
к'ьнше хwэ qолашт, авитэ э'рде, wэки пэй р'еч'а we бе.

Гэдэ һэw сэр һ'ыше хwэда һат, wэки стэйрьк ль э'змана
бунэ лэп. Гэдэ гэлэ фькьри, го: „Йэкэ, эзе пэй we һэр'ьм, сэ-
рикэ эw ог'ьрэ.“

Р'абу, дора хwэ гэр'йа, пер'а-пер'а э'рде дит эw п'эрче
дере кэч'ьке. Оса жи бэрэвкьр р'еда хwэ, р'еч'а кэч'ьке гьрт,
чу: Һ'эта гьһиштэ к'очк сэра баве we. Баве we нэ шэһэрда бу,
к'эч'ьк т'эне сэре ч'йаки бу. Гэдэ бала хwэ дае, к'эч'ьк бэр
дери сэкьнийэ, дьгьри, кэс жи дора we т'онэ. Кэч'ьке гот, го:

— Чьр'а һати, йэкэ, we тэ бьк'ожэ. Һэр дьминэ тьштэк,
т'о беи хwэ баве льнге wi. Һэги бийэ, бийэ, нэ бийэ—we тэ бь-
к'ожэ: ч'арэ ида т'онэ.

Хорт оса жи кьр: Чу хwэ авитэ льнге баве we. Баве we
гава дина хwэ дае, дит, wэки хортэки башэ, э'зизэ, мерхас, го:

— Р'авэ, эзе qиза хwэ бьдьмэ тэ. Ле һэр созэки мьн һэ-
йэ: һэрге т'о бини сери, эзе qиза хwэ бьдьмэ тэ, ле тэ нани се-
ри, иди wi алида нэе, эзе тэ бьк'ожьм.

Гэдэ соз дае, wэки глие wi бинэ сери.

Го:— Глие мьн эwэ: бьк'эwэ we р'е, р'аст һэр'э. Те һэр'и
дэве бэ'ре, бэ'рэ мэзьнэ, һьн к'урэ, к'очкэк дэве бэ'рейэ. We
к'очкеда т'эне к'ор'эк һэйэ. Эw хорт све зу р'адьwэ, дьк'энэ,
мал дэрдьк'эwэ, эваре бэр бь мал те, дьгьри. Те мал, мэ'нийа
we ле пьрскэ, wэрэ мьнр'а бежэ: эва жи созе мьн у тэ.

We сәһ'әтеда гәдә изьна хwә баве кәч'ьке хwәст, к'әтә we шwәр'е, бәре хwә да к'очк-сәра хорт. П'ър' чу, һындьк чу — әw бьзанбә, р'ожәке дәрк'әт нав р'астәке. Ньһер'и — һәқ зандә бә'рәкә мәзын хйа дькә, к'очкәкә кәвьре сор дәве бә'рейә. Хорт сйари ажотә бәр дәре к'очке. Кьрә газн, ньһер'и дәнг к'очке нае. Кәвьрәк к'еләка диwаре к'очке бу, хортәк сәр р'унышти бу. Хорт ле кьрә газн:

— К'әрәмкә пәйавә, wә'де мын т'өнә, әз мьжульм. Һәги тә мевани, к'әрәмкә һәр'ә мал, һәги р'еwии—р'йа хwәда һәр'ә, wә'де мын хәбәрдане т'өнә.

Хорт пәйа бу, чу ода wида хwәр'а р'унышт. Һ'әта эваре, тари к'әтә ә'рде, хорт сәр кәвьр р'абу, грийа, т'әпа да нав ч'ә'ве хwә, грийа, һатә мале. Малда ч'ә'ве хwә т'әмьз кьр, нан у харьн ани бәр меване хwә: нане хwә харьн. Меван гәтеда, го:

— Әз һатьмә бал тә, wәки тә сәрһатийа хwә бежи: чька чьр'а тә сбе мала хwә дәрдьк'әви-дьк'әни, эваре дьгьрин-теп?

Гәдә го:— Мын ад кьрийә, әз т'ә кәсир'а навәжьм, ле тә хортәки мерхас тейи хйане, һәги тә глие мын ани серн—әзе 'тәр'а бежьм, һәги нани, эди вьрда нәе. Әв р'йа к'очка мын дәрдьк'әвә, р'аст бьк'әви wеда һәр'и: wәхтәки тәе дак'әви нава шәһәрәки. Ч'әмәки мәзын орт'а wи шәһәрир'а дәрбаз дьвә. П'рак т'әне сәр wи ч'әми һәйә. Корәк сәре п'ре р'уныштийә, п'әра дьхwәзә—һ'әта эваре п'әре хwә т'оп дькә: эваре п'әре хwә давежә ч'әм, дьгьри, дьчә мала хwә. Тә мә'нийа we мын р'а ани, әзе тәр'а глие хwә бежьм, йан тә нани, эди вьрда нәе.

Хорт дәма хатьре хwә хwәст, свәтьре бәре хwә да wи шәһәри, к'әтә р'е, чу. Р'ожәке қәйарга нивро бу, хорт дак'әтә нава шәһәр. Қаләк р'асти wи һат. Хорт же пьрси:

— Ч'әм шәһәре wәр'а дьк'ьшә?

Го:— Бәле. Нәби, хорто, хами? Го, we соқәқе дак'әвә орт'а шәһәр, тәе ч'әм бьвини.

Гәдә we соқәқер'а дак'әт, бала хwә дае — ч'әми вайә, п'рак жи сәрә. Ажотә сәре пре, ньһер'и кор we сәр п'ре р'уныштийә. Гава дина хwә да бәжн, бала кор ньһер'и — форма һорийанә, эди нәхwәст корр'а хәбәрдә, хwәр'а к'еләке р'унышт, һ'әта эваре. Дәзмала кор жи т'ьжә п'әрә бун: к'е дьчу, дьһат йәк зер' давитә дәзмала кор. Эвар һат, кор грийа, дәзмала зер'а

р'ешандэ нава ч'эм, сэре хвэ хьст, бэр бь мале чу. Эw жи хеди-хеди да пэй кор чу. Ньһер'и кор нава шәһәр дәрк'әт, чу к'әтэ нава мэг'бәр. Ньһер'и нәқәбәк ведәрәйә. Кор чу, к'әтэ нәқәбе, әви да пэй кор. Ньһер'и дәрик вәкьр, к'очкәк һөндөр'е нәқәбеда. Кор чу, сэр щие хвэ р'унышт. Әви сәлам да кор, кор сәлама ви вәгьрт:

— К'эрәмкә, го, мевани—р'уни, мьн жи дьзанбу тө пэй мьн тейи: һәги мьн тө бәгәм нәкьрайи, мьне р'еда тө бькөш-тайи: е ә'сәйи мразе мьн бькә—төйи, кө һәйи. Тө һати бона глие мьн. К'әнге тә чу глие мәллә мьнр'а ани, әзе глие хвэ тәр'а бежьм, мразе мьн әwә.

Хорт го:— Әз чь заньм мәллә к'өйә?

Гот:— Тө к'очка мьн дәрк'әви шьвәр'ек һәйә: we шьвәр'еда чәнд р'ожә һәр'и, те бьгьһижи ви гөнди, к'и гөнди мәллә теданә.

Хорт дәм хатьре хвэ хвәст, пер'а-пер'а да сэр р'е, бэр бь гөнде мәллә чу. Wәхтәки, гәдә п'ьр' чу, һьндьк чу, әw бьзанбә, даг'ли нава гөндәки бу. Ньһер'и нава гөндәда бьр'ә гәдә к'ап дьлизьн. Пьрскьр:

— Гәли гәда, һун мала мәллә нас накьн?

Гәдә го:— Әв к'охе һани әм бэр к'ап дьлизьн, әw мала мәлләйә, мәллә жи малә, к'эрәмкә, һәр'ә мал.

Хорт ажотә бэр дәрә мәллә пәйә бу, чу һөндөр', дина хвэ да қсиләк р'ахьстийә, мәлләи сэр р'уныштийә. Сәлам да мәллә, мәллә сәлама ви вәгьрт, го:

— К'эрәмкә р'уни, меване мьни ә'зиз: тыштәки мьн г'ө-нә: әзьм әв қсил—кәрик мьнр'а, йәк жи тәр'а.

Һьнәки хвәр'а хәбәр дан, мәллә нан ани. Хорт готә мәллә, го:

— Әз нане тә нахөм, һ'әта тө мә'нийә хвә мьнр'а нәвежи.

Го:— Әз т'обәдарьм, глие хвә әз кәсир'а навәжьм: ле әзе тәр'а бежьм: һ'әтани тө нәчи мә'нийә қизька дәрва гредайи, дькә гази: „Һә һәwар, көштьн, һә һәwар,көштьн“, -мә'нийә we мьнр'а нәйни, әз глие хвә тәр'а навәжьм. Һәги тө нәйни — эди бэр бь мьн нәе. Тө г'ө к'әре мьн навини, хен жь зрәе.

Гәдә қрар кьр, ә'сәйи ви гли жер'а бинә. Нане хвә харьн. һ'әта све һазьра жи сафи бу,ви жи: свәтьре р'е ниша

гэдэ кър. Гэдэ һэспе хвэ сйар бу, к'этэ р'еда чу. Һэги һ'эфте-ки чу, дōда чу, вэхтэки даг'ли нава мешэки бу. Гэдэ гэлэ бэлэнгаз бу, гэлэ вэстйа бу, го:

„Мьн гōне ве һ'эйwane, һэспе жи кърыйэ стōе хвэ: эв жи брчина дэст хвэ чу. Лазьмэ сэр ве кание пэйабьм, эз жи р'эх'эт бьм, һэспе мьн жи быч'ерэ. Хлазбуна мьн нав ви мешэи т'ōнэйэ, чька эзе р'авьм к'и алида һэр'ьм? Гэдэ ажотэ сэр канне, сэр кание пэйа бу: Һьнэ ава сар хар, һэспе хвэ авда, нане хвэ хар, һьнэки сэре хвэ дани, щида хэвмаш бу. Ньһер'и се һори һатьн, сэр даре данин. Йэке го:

— Хушке, эва к'ийэ, сэр кание р'азайэ?

Хушка мэзын гот:— Эw кōр'е п'адше р'оһьлате р'азайэ, we һэр'э мэ'нийа қизьке бинэ.

Йа дьне го:— Ле хушке, нэ қизьк дин буйэ, we чь глие хвэ жер'а бежэ?

Хушка быч'ук зэ'ф һиви кър, го:

— Бинэ эм илащэке жер'а бьвиньн.

Хушка мэзын го:— Wэки һун зэ'ф т'эwақэ дькьн: һэрги мерьк р'азайэ, бра һэр'э хэвне, һэрги һ'шйарэ, бра гōне хвэ бьдэ сэр мэ: эме нһа быфьр'ьн, се п'эре мэе бык'эвьнэ э'рде. Бра һэрсе п'эр'а һьлдэ бавежэ нав ава кание, п'эр'е мэе we аве һьлдьн: бра ван п'эр'а һьлдэ бьвэ һэр'э бьньқьтинэ сэр заре кэч'ьке-кэч'ьке қэнщбэ, өса жи we глие хвэ жер'а бежэ. Шэһэр жи нэдурэ: майэ р'йа қонахэки, р'авэ р'еда бажо, we бьгьһижэ шэһэр.

Эван чава гот, гэдэ да хвэ р'абу п'йа, һори фьр'ин: эwi һэрсе п'эр'е ван бэрэвкър, кърэ аве, ав к'ьшанд, т'эркийа һэспе хвэ гьреда, һэспе хвэ сйар бу, ажот чу.

Гэдэ вэхтэки гьһишт нава шэһэр. Хорт һатьнэ пешие:

— Qөрба, тō к'ō тейи, те к'ōда һэр'и?

Хорт го:— Эз мэрики Һ'экимьм: мэрие динбэ, гөр'ибэ, к'отибэ, эз қэнщ дькьм.

Ван хорта гот:— Һэма эм жи тэ дьгэр'ьн. Қиза п'адше мэ эва дэһ салэ дин буйэ. Һэги тō қэнщки, п'адшае бэранбэри к'аша қиза хвэ зер'а бьдэ тэ, йан тэ қэнщ нэкър—we сэре тэ лехэ.

Өса жи хорта гэдэ бьрын чун диwana п'адше. Гэдэ сэлам да п'адше, п'адше сэлэма wi вэгьрт. П'адше гот:

— Хорто, тө хортэки мэх'буб хойа дыки: эз заньм тө қи-
за мьн қәнщ наки, һ'эйфа мьн те—эзе тэ бьк'ожьм—т'о кәси
қиза мьн қәнщ нәкьрийә. Қиза мьн гәләк бәдәwә, һ'әму дьбь-
нә машоде we, өса жи сәре хwә дьһельн, дьчын.

Хорт го:— На, го, сәрикә әw ог'брә, эз һатьмә гәрәке
қәнщкьм.

Го:— Wәки өсанә, тө зани,-гази дө қәwаза кьр, гәдә да
дәсте қәwаза, бьрын чун Хас баг'че п'адше.

Гәдә бала хwә дае —қизәкә мэх'буб, we дарева гьредайә,
р'ут у тә'зийә,сәре хwә һәвраз кьрийә, дьве: „Һа көштын, һа
көштын“. Гәдә незики кәч'ьке бу, қәwазе п'адша сәкьнин. Гә-
дә п'әр'әк щева хwә дәрхьст, ава п'әр' ньр'танд сәр заре кә-
ч'ьке, кәч'ьк щида нәһ'ьшк'әт. Гәдә қәwазар'а гот:

— Мьле кәч'ьке wәкьн, һәр'ьн гази дө к'өлфәтакьн, дәстә
к'ьнщ жер'а биньн—бра к'ьнща кәч'ькекьн, һьлдьн ,бь-
вьн һәр'ьн.

Қәwаза гази дө жьнька кьр, дәстә к'ьнщ анин ле кьрын,
кәч'ьк бьрынә ода we, кьрынә нава щийада, кәч'ьк к'әтә хәwe.

Wәхтәке кәч'ьк хәwe һ'ьшйар бу, го:

— Хwәзъл к'е мраза мьн кьрийә, әw жи вра һазьр буйа,
мын мразе wi бькьра.

Һәма wi wәхти, гәдә бәр сәре we р'уньшьтбу, го:

— Қиза қәнщ, мразе тә мьн кьрийә.

Кәч'ьк р'абу п'йа, гәлә р'азальхи да хорт, мьле хорт
гьрт, чу дикwана баве хwә.

Баве we готе:— Хорте дәлал, дә бежә, чька мразе тә чи-
йә, эз мразе тә бькьм.

Го:— П'адшан саг'бә, қиза тә хушка мьнә, һәр мразе
мын әwә-қиза тә мә'нийа хwә мьнр'а бежә.

Қизе гәдә һьлда, пашда зьвьр'и ода хwә, дәри сәр хwә
у хорт дада, wәки т'о кәс глие we нәбьһе. Қизьке го:

— Мьн гөман һәйә, эз мә'нийа хwә тәр'а бежьм, те бьгь-
һижжи мразе хwә. Тө жи дөа бькә—эз жи бьгьһижьм
мразе хwә.

Қизе сәрһатийа хwә һа дәстпекьр, го:

— Тө дьвини эз қизәкә зә'ф бәдәwьм. Гәлә хорт дьһатьн
хазгини мьн, мьн т'о хорт бәгәм нәдькьр. Баве мьн мьнр'а
к'әтә һерсе: хан ман мьнр'а чекьр — се қат бьльндайа we. Т'әне

дэрик теда һышт: шэв р'ож қәваз дыда бэр дери, wәки нә кәс бе һәр'э, нә эз щикида һәр'ым.

Wәхтәки эз we от'ахеда дымам, һәрге салыкбә, дөдөбә нызаме, эз р'ожәке р'абум, мьн ньһер'и харьна мьн сәр т'эхтә харьнә, пе дэзмала мьн сәр ч'э'ве хwә пе пақыш кьрьнә. Мьн хwә да бэр э'йне: сурәтәки мьн р'амусанә. Мьн гөне қәваз гьрт мьн э'лам да баве хwә. Баве мьн сәре wi қәвази лехьст. Хорто, го, чьқа шэв бу мьн э'лам дыда баве хwә, баве мьн сәре ван ледьхьст. Чь сәре тә бешиньм: мьн сәре дәһ қәвази да лехьстьне. Чу. Мьн да ақыле хwә, wәки эз к'әтымә бьн гөне қәваза, мә'ни ве орт'е һәйә.

Шэвәке мьн хwә хәwmаш дани: шэв һатә ниве шэве, мьн ньһер'н п'әншара мьнр'а тәйрәк фьр'и, дани сәр т'эхте мьн. Лымсе хwә ль хwә шқытанд, бу хортәки шаһьли нурн бь нәдәр: сәр ч'э'ве хwә шушт, пе дэзмала мьн сәрч'э'ве хwә пақышкьр, р'унышт нане хwә хар, һат ль мьн р'амуса у дәрк'эвә һәр'э, - мьн зәнда wi мәп'кәм гьрт. Wәхте мьн бала хwә да хорт, дыләки на, һ'эзар дыли мьн хорт һ'эбанд. Бь wi тәһәри, wәхтәке мьн у хорт һәвр'а дәрбазкьр. Р'ожәке хорт мьнр'а гот:

— Свә сафи дьвә, дөжмьне мьн һәнә, we бенә пешиа мьн, бькөжьн, изьна мьн бьдә, эз һәр'ым. Мьн һьнәки дәрәнг изьна wi да. Wәхте әви лымсе хwә хwәкьр, п'әншәрер'а фьр'и, бэр ч'э'ве мьн се тәйр һатьнә пешие, нава һәwеда лехьстьн, хуна wi ньқыти э'рде: өса әw бриндар бу, чу. Чу, һьнгева хәйдийә, нае, эз жи динбум. Һәрге саг'ә: дөа бькә, бра бе бьгьһижә мьн: әм мразе һәв шабьн, тә жи һәр'и мразе хәw шаби.

Гәдә дөа кьр, ньһер'и әw тәйр звьр'и һатә бал кәг'ьке: хорт мьле гәдә у кәч'ьке гьрт бьрә диwана п'адше.

— А, го, п'адшаи саг'бә, а, қиза тә бона ви хорти дин буйә.

П'адша гәлә гәдә бәгәм кьр, қиза хwә да гәдә. Хорт дәма хатьре хwә ван хwәст, һәспе хwә сьар бу, р'йа хwәда зьвьр'и.

Wәхтәки гьһиштә мала мәллә. Бэр дәре мәллә пәйа бу, чу һөндөр', сәлам да мәллә, мәллә сәлама wi вәгьрт. Мәллә ле пьрси:

— Хорто, тә глие хвә ани сери?

Го:— Бәле, wәки мьн нанйа сери, эз жи нәдһатьм.

Глие қизьке йәк-йәк мәлләр'а шровәкьр. Мәллә гәлә ле р'азн бу, бона глие ши, го:

— Хорто, дә к'әрәмкә, го, р'әһ'әт р'уни, эзе сәһнатийа хвә тәр'а бежьм. Го, хорте дәләл, эз шаһьлтйа хвәда гәлә мәрики испьһи у дәнге мьн гәләки хвәщ бу: шмаә'т һ'әwас-к'аре дәнге мьн бу-т'ьме бьбһиста. Эз гава р'адьбумә сәре мнаре, wәхте мьн дькьрә гази у пер'а жи дьстра, хенжи шмаә'те, тәйрәдә жи машоде дәнге мьн бун т'опи сәр һәв дь-бун, ле ләгләге дьһат дьндька хвә дьда бәр дәве мьн-шабуна.

Wәхтәки дәрбаз бу-к'әлфәта мьн к'өмр'әши мьн у ләглә-ке кьр: хвә нәхwәш авит, го:

— Тә һәма ләгләг ани мьнр'а шәржекьр, мьн гоште we хар, эзе қәнщ бьвьм: йан на-эзе бьмьрьм.

Мьн мәщала хвә дәсте weда иәдит эди, эз wәхте чумә сәре мнаре, мьн стра, тәйрәдә диса т'оп бун, ләгләг жи һат бәр мьн сәкьни: мьн дәсте хвә авитә льнге ләгләге, wәки эз бьгьрьм, мьн льнге ләгләге қәви гьрт, wәки эз жорда би-ньм: ләгләг фьр'и ль әзмана к'әт: эз жи өса пева ль льнге weва дардакьри мам. һәw мьн ч'ә'ве хвә wәкьр wәки эз да-нимә нава баг'әки дәләл, се қиз к'еләка мьн сәкьнинә. Қи-зәке нав wаанда гот:

— Ләгләг эз хwәмә, мьн тә ани бона хвә: әва баг'е щнәтейә, һ'әтани-һ'әтае тәе вьрдаби, өса жи эзе тә бьстиньм. һәр вьра қәwләки мьн тә һәйә: нава баг'да к'идәре дьгәр'и-бьгәр'ә, һәр к'идәре һ'әwзбә, нәчи сәр һ'әwзе аве.

Мьн жи өса қраркьр, wәки эз т'өщара нәчьмә сәр ши һ'әwзи.

Һори све дьчун эваре wәдьгәр'йан-эз т'әне дьмам, хвә-р'а дьгәр'йам, мьн к'әф дькьр һ'әгани эваре һори дьһатьн.

Һьзам чьқа зәман дәрбаз бу, р'өжәке эз фькьрим: һ'әлбә тьштәки бащ сәр ши һ'әwзи һәйә, әw нахwәзьн эз бьвиньм. Эз чумә сәр һ'әwз: нава аведа һатә бәр ч'ә'ве мьн к'әлфәта мьн у һәрдә гәде мьн. Нһа эз дьхwәзьм дәст бавежьм биньм щәм хвә, ле әwana нав аведа мьн дьр'әвьн. Т'ө ч'арә нәбу, эз р'уньштьм сәр һ'әwз һ'әта эваре гьйам-һ'әта незики һать-на һорийа, р'абум, диса чумә щие хвә. һори чава һатьн, го:

— На, тэ көр'е хвэ, жына хвэ дитьнэ? Эва щара хатьре тэ, дэрбэкэ дыне тō һэр'и, эм заньн, эме чь сәре тэ бькьн.

Эван чэнд р'ожа кьрьн нәкьрьн ч'арэ мьн нәбу, т'ьме эз дчум. Р'ожәке мьн нһер'и һори к'этэ дьлҗе ләгләге, диса мьн нь-занбу чь щур'әи, эз һьлдам, аним һатьм, данимә қарахе гонде мә у әв жи бәр ч'ә'ве мьн онда бун. Дә мьн го: „Тыштә накә, әзе һәр'ьм жына хвэ бьвиньм, һәрдō көр'е хвэ бьвиньм“. Эз чумә нава гонд, мьн ньһер'и шаһьле гонд щики т'оп бунә, хәбәр дьдын. Мьн сәлам да вана, вана сәлама мьн вәгьрт, го:

— Хер һати, калько щан!

Эз ә'щербмайи мам-әзи шаһьл, һәвале вана, чава мьнр'а дь-везьн калько. Гава мьн сәр хвәда ньһер'и р'уе мьн спи бунә, дак'әтьнә бәр қайша пышта мьн. Мьн ле пьрси:

— Һун ньзаньн мала мәллә к'ижанә?

Эван щава мьн да, готьн:

— Мәллә гонде мәда т'өнә, нә жи мала ви һәйә. Һәр калькәки мьн һәйә, сәд бист сали ә'мре вийә, әви готьийә, вәки мәллә гонде мәда һәбуйә: чуйә онда буйә, иди вәнәгәр'ийә.

Мьн го:— Хорте қәнщ, дькари мьн бьви бал ви. Әви эз бьрьм бал кальке хвә, кальке ви мьнр'а гот, вәки кальке мьн мәллә нәдитийә: кальке мьн баве мьнр'а готийә, баве мьн жи мьнр'а готийә: мьн жи нәвие хвәр'а готийә-эз ньзам һәбуйә, ньзам, т'өнәбийә-ньзам. Ле р'ок'нәта ви кәсәк т'өнә.

Ви щур'әи жи эз гондда мам, әв к'охе һан данә мьн эз жы хвәр'а теда дьжим. Све дьк'әньм, дьчьм сәр сәре мнаре, дь-вем ләгләг we бе мьн бьвә: һ'әта эваре дьсәкьньм, дьнһер'ьм ләгләг т'өнә, дьгьрим, дьчьмә мал-әва жи мә'нийә мьн. Дә тō дōа бькә-эз бьгижьмә мразе хвә, тō жи бьгижи мразе хвә.

Свәтьре мәллә р'абу, мерьк дōа кьре, мәллә р'абу сәре мнаре, диса форма һәрҗав стра, леньһер'и тәйрәдә диса т'ә-мам т'оп бун, ләгләг һат бәр мәллә сәкьни, мәллә һьлда чу. Әв жи оса гьништә мразе хвә.

Хорт жи р'абу, һәспе хвә сйар бу, бәре хвә да коре сә-ре п'ре, һәр'ә шәһәре ви.

Р'ожәке даг'ли нава шәһәр бу, чу сәре п'ре, ньһер'и кор ва-саг'буйә: дәстә к'ынше п'адшатие лейә, чәнд гьрә-гьр доренә, сәре п'ре сәкьнийә, һивйа хортә. Хорт ньһер'и кор т'өнәнә. П'адше ле кьрә гази,

Го:— Хорто, вәрә, кор эзьм.,тә мразе мьн кьр, бра хвәде мразе тә жи бькә. Һәма корбуна мьн бона мәллә у кәч'ьке бу: мәллә бре мьни мәзьнә, кәч'ьк қиза бре мьнә, эз хвә-хвә жи п'адшае ви шәһәримә. Әв өса к'әт'ьбунә ви һ'али, кәч'ьк дин бубу, мәллә жи нәг'һишьт'ьбу мразе хвә: мьн д'әа хвәде хвәст, вәки эз жи кор бьвьм, вана нәвиньм: өса жи эз кор бум, ақьл сәре мьн фьр'и, мьн т'әхт у т'әще хвә һишт, чумә' сәре п'ьре р'уньшт'ьм, мьн п'арс кьр: әв п'арс жи нәд'ьбу р'ьс-қе мьн: мьн све бәрәв дькьр, эваре жи давитә аве. Вәхте ч'ә'ве мьн қәнщ бу: мьн заньбу әв жи гьһишьт'ьнә мразе хвә. Щмаә'та мьн жи эз һьлдам даним сәр т'әхте мьн-диса һна п'адшатие ван дькьм. Һәр'ә, го, к'өр'е мьн, бра мразе тә жи бьвә, чь лазьм бу п'адше жер'а һ'өрмәт кьр.

Хорт һәспе хвә сйар бу, чу мала ви хорти һьн дьк'әнә, һьн дьгьри.

Р'ожәке гьһиштә мала хорт, ньһер'и, ньһер'и хорт һәла ви һ'алиданә. Хорт бәр дәре ви пәйа бу, сәлам дае, чу һөн-д'өр', хорт ле пьрс кьр, го:

— Т'ө хвәйе созе хвәйи, тә мә'нийә мьн ани, йане на?

Хорт го:— Бәле,— чава мьн пешие гот, йәк-йәк жер'а гли кьр дәрһәқа п'адшеда, го:— К'әрәмкә р'уне, әзе жи сәрһатийә хвә тәр'а бежьм.

Һа дәстпе кьр:— Әзе нонздә-бист сали бум, баве мьн п'адшае һорийа бу, баве мьн дьхвәст қизапа мьн мьнр'а бь-хвәста, ле эз р'әзи нәбум, эз баве хвә хәйдим, һатьмә дәве ве бә'ре, к'очкәк хвәр'а чекьр-теда мам, т'әне. Вәхтәк дәрбаз бу, эз чумә дәве бә'ре сәйранге, бьгәр'ьм. Мьн ньһер'и нава бә'реда қизе бә'ри һәнә: мьн әв дьләки на, һ'әзар дьли һ'ә-банд, мьн да ақьле хвә - эз чава вана бьгьр'ьм? Мьн ани һолкәк незики бә'ре чекьр, һ'әвә п'уш сәр р'әшанд, к'ьшмиш к'ом-к'ом дәве бә'ре р'езкьр, һ'әтани бәр к'ольке, у эз к'әт'ьмә к'ольке, мьн хвә вәшарт. Вәхтәк дәрбаз бу, қизьк жь бә'ре дәрк'әт'ьн, гава ч'ә'в к'ьшмиша к'әт'ьн, дәстпе кьр'ьн к'ьшмиш бәрәв кьр'ьн: йәк гьһиштә һольке, кьр к'ома к'ьшмише бәр һольке бәрәвкә, мьн қәвин льнге ве гьрт, авитә т'әрқийа хвә,

һатъмә к'очька хwә: мьн қизьк жыһани гьрт стәнд, һини мьн бу, иди т'әрка бә'ре кьр. Wәхтәке, сал дәрбаз бу, мәр'а қизәк бу: мә гәләк қизьке һ'ыз дькьр. Р'ожәке, жына мьн қизьк кьрьбу бешике, нан дьпә'т, мьн жи қизьк дьһ'әжанд, қизьк зә'ф' гьрийа, мьн готә жына хwә:

— Һьнә ч'ьч'ьк бьдә қизьке паше нан бьпежә.

Әwe го:— На, қиза мьн һинә, бра бьгьри, сәр мьнда нәйнә.

Дьле мьн т'әмул нәда, мьн қизьк ани да жына хwә. Жьна мьн қизьк авитә тәндуре, кәч'ьк бу р'әжук бәр ч'ә'ве мьн. Иди мьн т'әмул нәда, готе:

— Тә чьма һа сәре мьн кьр?

Го:— Тә нәр'азии?

Мьн готе:— На.

Әwe нан һьшт, р'абу, к'уте шәwьти һьлда, дәрк'әтә дәре мале: мьн һьһер'и қиза мьн саг' бу, дәсте дьа хwә гьрт, бәр-бь бә'ре р'әви. Мьн да пәй wана ,әз пер'а нәгьһиштьм, әwана хwә авитьн бә'ре, чун. Нһа әз све р'адьwьм бәр п'әнщәре дь-сәкьньм: жына мьн, қиза мьн тенә бәр ч'ә'ве мьн: әз ша дь-вьм, дьк'әньм. Әз дьчьмә дәрва, әw бәр ч'ә'ве мьн Һнда дьвьн: әви щур'ән-әз нагьһижьмә мразе хwә. Дә дөа бькә әз бьгьһи-жьмә мразе хwә, тә жи бьгьһижи мразе хwә.

Го:— Хорто, әw қиза тә бона we һати, әw жи хушка мьнә, һәр'ә, бра тә һ'әлал бә.-Хорт дөа кьр, әw гьһиштә мразе хwә.

Дәм-хатьр ле хwәст, һәспе хwә сйар бу, бәре хwә да мала хазуре хwә. П'ьр' чу, һьндьк, әw бьзанбә: р'ожәке гь-һиштә мала хазуре хwә. Ньһер'и - хазуре wi т'аше п'адшат-тиә сәре wiда, бәр дәре хwә сәкьнийә, һивйа хортә. Хорт ажот, чу бәр дәре п'адше, п'адше го:

— Хорто, хазуре тә әзьм, к'әрәмкә пәйабә.

Хорт пәйа бу, чу дәсте п'адше р'амуса, щидә сәкьни. П'адше хорт һьлда бьрә алиә мале, дәрһәқа хорте һьн дь-к'әнә, һьн, дьгьри же пьрс кьр. Әwi жер'а гот. П'адша гәлә р'әзи ма, го:

— Хорто, әw хорт кәр'е мьнә, wәки гьһиштә мразе хwә, wәрә әз тәр'а дәф-дә'wата бькьм, тә жи бьгьһижә мразе хwә.

П'адше жер'а һ'әфт р'ожа, һ'әфт шәва дәфе хьст, к'аре wi кьр, го:

— Дэ хэр'э бгыһижэ баве хwэ, эз жи п'адшае Норийя-мэ, эз жи хэр'ымэ сэр т'эхте хwэ. Ле нэма баве тэ, бона тэ кор буйэ: дэзмала мын бwэ ч'э'ве вихэ, we қэнцбэ.

Хорт хатьре хwэ жь п'адше хwэст: эw жына хwэ дө һэспа сйар бун, бэре хwэ да т'опраха баве хwэ.

П'эр' чу, һындьк чу-эw бзыанбэ, р'оке гыһиштэ шәһере баве хwэ. Ньһер'и шванэк бэр пезэ. Сэлам да швин, го:

— Шван, һане ван ч'энга зер'а тэр'а, хэр'э мьзгине бьдэ баве мын бе: көр'е тэ сламэт һат, жьнэк жи хwэр'а ани.

Шван чу шав да баве вш, баве ви wэзир, wэк'иле хwэва һатьнэ пешйа көр'е хwэ, бьрэ мале. Көр'е ви ньһер'и һэқ занэ баве ви кор буйэ: эвин дэзмал ч'э'ве баве хwэ хьст, ч'э'ве баве ви қэнц бу, дьһйа р'он дит. Ёежа һ'эфт р'ожа, һ'эфт шэва т'эзэдэ көр'е хwэр'а дэфе хьст, эw чу гыһиштэ мразе хwэ, к'е бьхунэ-эw жи бгыһижэ мразе хwэ, эз жи саг' сламэт чумэ мала хwэ.

16. МИРЗЭ МЭ'МУД

Се көр'е п'адша һәбун. П'адша т'эминe дьдә һәрсе көр'е хwә, дьве: „Нәви, нәви флан дәрeдa дьчи неч'ире“. Бав дь-мьрә. Мирзэ Мэ'муд жи бре ч'ук буйә. Һәрдөe дьн дьчын р'aw у неч'ире, һәрдө жи наен. Мирзэ Мэ'муд р'адьвә жь мале сйар дьвә, р'адьвә пәй qачаха бра дьк'эвә. Щанполат р'аст те дь-гьрә дьчә мг'ара хwә. Эw р'адьвә бәг'ира ода хwә дадьдә. Щанполат р'адьвә дьчә щәндәке мәрийа т'әwле — э'мбара хwә дәрдьхә тинә, р'адьвә бәг'ира хwә дадьдә: эwи щәндәкии шише дьхә, дьхә бәг'ире сор дькә у дьхwә. Мирзэ Мэ'муд дьдә аqьле хwә, дөшөрмиш дьвә, дьве: „Шәвәкә дьне ви ча-хи дора мьнә, we мьн бьхwә. Wәки эwи эw щәндәк хар — све жи дора мьнә“.

Щанполат све р'адьвә дьчә неч'ира хwә. Мирзэ Мэ'муд дьминә мг'арeдa. Щанполат кәвьрәки бәраше аша дьк'өтә бәр-дери, р'адьвә дьчә. Дьчә. Мирзэ Мэ'мум све р'адьвә, дьгәр'ә, дьчә т'әwла һәспе wi. Се һәспе wi һәбунә. Һәрсе һәспе wi жи е бе у бруске бунә. Мәрьве хәриб wәки һәр'ә нава һәспе wi, һәсп наһ'әмлиньн. Дьчә нава һәспа.Һәсп наһ'әмлиньн. Мирзэ Мэ'муд дьнһәр'ә qафәки нава т'әwлейә, qафәки мәри-йа. Дьве:

— Сәлам ә'лекьм йа qаф!

Дьве:— Э'лекъм сэлам, Мирзэ Мэ'муд. Дьве, Мирзэ Мэ'муд, Щанполат тэр'а готйэ — харьна мьн гэрм бэ жи эзе тэ бькөжъм, сар бэ жи эзе тэ бькөжъм. Эваре жи тō нане ви чеки we гэрм бэ, тō све жи чеки we сар бэ, we тэ бькөжэ. Эw hat, эваре чава бэрмал дьвэ, тō жи харьна ви бьрэдинэ. Эwe мэ'не тэ бьгрэ, we щэндэке дьне жи дэрхэ, хwэр'а шишехэ, жь хwэр'а бькэ к'баб, бьхwэ.— эва цаф жер'а дьвежэ.— Мирзэ Мэ'муд, эваре Щанполат бе, харьна ви бьвэ бьдэ бэр ви. Эви кō харьн хар, we се шиша бькэ нава агьр сор бькэ, эви кō шиш сор кьрн, we кэвьре мг'аре һьлдэ тэ жорда баве нава щнйаза. Эви кō тō авити нава ч'э'ле, щнйаза вэдэ, тō бьк'эвэ нава щнйаза, т'эва бьдэ сэр хwэ, тō к'эти бьн щнйаза, эwe шишеке соркэ — баве тэ, тō бькэ қир'ин. Тэ кьрэ қир'ин, we шиша дьн бавежэ тэ — тō бькэ нэ'лин, шиша пашин авитэ тэ — тō кэр'бэ. Эwe ижа све р'авэ, we бежэ: „Мьн кōштийэ“. We хэр'э неч'ира хwэ. Све р'авэ, wэрэ щэм мьн, эзе пьрсэке жь тэр'а бежъм, эзе щнйазе тэ дэрхъм. Тō кō хати щэм мьн, хэр'э һәрсе һэспа мьздэ: һэспэқи қэр, һэспэқи боз, һэспэқи к'өмэйт, дела вана бьк'шинэ бькэ щева хwэ, тэ кō дела вана к'ышанд кьрэ щева хwэ, һэр'э шэе ви, дузана ви, к'упьке ава ви, һәрсийа һьлдэ у һэспе қэр сйарбэ, мэйданэқи байе хwэ бьдэ хэр'э г'эwле. Тэ кō мэйдан даие, we бьвэ фр'ина кэвьре бэраше аша, we бэр дэре мг'аре хэр'э. Wэки тō се р'ожа хэр'и, эwe дэ'нэқи хwэ бьг'һинэ тэ, we дэнгэқи тэ бькэ гази, we бежэ: „Мирзэ Мэ'муд, бьсэкьнэ“. Эви гази тэкр, we хwэ пар'а бьг'һинэ тэ, хwэ чава гиһандэ тэ, we тэ бькэ қир'ини. Тō шэе ви сэр хwэр'а бавежэ пыш хwэ. Тэ кō авитэ пыш хwэ, we бьвэ мешэ, дьр'и, дэ'л, дэви. Төе се р'ожа хэр'и. Эwe щарэке дьне диса пэй тэ к'эвэ. Ищар эви хwэ гиһандэ тэ диса we тэ бькэ гази, ижар дузин бавежэ, гоште ви өса бь дузана тэвшьбьр'эка хэр'э. Эwана к'өта бун, we диса пэй тэ к'эвэ. К'этэ нава дузана, we бриндарбэ, we диса пэй тэ к'эвэ. Ижар к'упьке аве бавежэ. К'упьке аве we бьвэ бэр: бу бэр эви бриндарэ, we хwэ бавежэ.бэ'ре, эви кō хwэ авитэ аве, we аведа бьхэньқа.

Қаф wa Мирзэ Мэ'мудр'а гот. Мирзэ Мэ'муд жи хатьре хwэ же хwэст у вэгэр'ийа һатэ щие хwэ.

Эваре Щанполат hat, мэ'ни ль Мирзэ Мэ'муд гьрт, па-

ше се шиш кър нава агър, сор кър, р'абу кэвье мг'аре һьлда Мирзэ Мэ'муд жорда авитэ нава ч'э'ле, нава щһйаза. Мирзэ Мэ'муд щһйаз данэ алики к'этэ бье вана. Щанполат шиша сор авитэ ви: Мирзэ Мэ'муд кэрэ кир'ин. Гава эви кэрэ кир'ин Щанполат шиша дье жи авите: Мирзэ Мэ'муд кэрэ нэ'лин. Шиша пашин авите — Мирзэ Мэ'муд кэр'бу. Эв све р'абу гот: „Мьн кöштийэ“, чу неч'ира хвэ. Эв кö чу, Мирзэ Мэ'муд ч'э'ле дэрк'эт чу шэм цаф, слав лекър у ча-ва эви гот, öса жи кър. Чу | эрсе һэсп мьздан: һэспе қэр, һэспе боз, һэспе к'öмөйт. Дела вана к'ьшанд, кэрэ щева хвэ, р'абу чу шэе ви, дузана ви, к'упьке ава ви һэрсе жи һьлда у һэспе қэр сйар бу. Мөйданөке бае хвэ дае һэр'э т'өвле. Эви кö мөйдан дае, бу фр'ина кэвье бэраше аша бэр дэре мг'аре веда к'эт. Мирзэ Мэ'муд сг р'ожа ажот. Р'ожа сьсйа Щанполат гьһиште, гази кър. Эви кö гази кър, Мирзэ Мэ'муд шэ сэр сэре хвэр'а авитэ пыш хвэ: бу мешэ, дьр'и, д'эл, дэви. Щанполат нава мешэда ма, Мирзэ Мэ'муд се р'ожа жи чу. Се р'ожа шунда Щанполат диса хвэ гиһанде, ле кэрэ кир'ин. Эве тэ ищар дузан авит: дузан бу тэвшбьр'эк. Эв педа педа бриндар бу. Мирзэ Мэ'муд се р'ожа жи ажот. Щанполат диса хвэ пер'а гиһанд, ле кэрэ кир'ин: „Бьсэкьнэ“. Мирзэ Мэ'муд к'упьке ава ви авит — бу бэр. Эве бриндар хвэ авитэ бэ'ре у хэньқи.

Мирзэ Мэ'муд дэсте ви хлаз бу. Леньһер'и ва кэри пэз пешиейэ, дьчэ. Р'асти пез те, дьве:

— Швано, бэрэк'этбэ!

Дьве:— Сэр ч'э'ва у сэр сэра!

— Тö т'асэ ширр'а чавани?

Дьве:— К'эрэмкэ, вэрэ р'уни, эз тэр'а т'асэ шир бьдо-шым.

Мирзэ Мэ'муд швинр'а дьвежэ:

— Швано, вэки эз ван к'ьнще хвэһи хас бьдьмэ тэ, тöе пэзэке бьди мьн? Ве пэзе жи һ'уре ве т'эне бьдэ мьн,

Мирзэ Мэ'муд р'адьвэ пэзе же дьстинэ, шэржедькэ, һ'уре пэзе, нав дьле ве дэрдьхэ, р'адьвэ ви һ'ури дьвэ бэр ч'э-мэки, бэр авэке хвэр'а дьсэкьнэ т'эмьз дькэ, дьк'шинэ сэ-ре хвэ, дьвэ к'эчэлокэки. Дьчэ нава шөһэрэки мина шөһэре Р'эване. Дьчэ нава ви шөһэри, дьһһер'э бостанванэк р'асти ви те. Бостанван дьве:

— К'эчэлок, тō нави бостанван?

Дьве:— Эзе бьвьм!

К'эчэлок р'адьвэ дьвэ бостанване бэр дэсте бостанване мэзын: қōльхи бостин дькэ, аве бэри сэр бостин дьдэ. Бостанван дэ ижа бостане ви дьгижэ: зэвэше ви, эмише ви т'эмьз дьк'этэ бостин. Бостанване мэзын дьве.

— К'эчэлок, эз эмишэки т'эмьз тэр'а бьчьньм бьвэ қиза п'адша мэзынр'а.

К'эчэлок дьве:— Вэлэ эз начьм, сэре мьн сирькьн, қиза п'адше we сэре мьнхэ, сэре мьне хун бьвэ.

Дьве:— Хэрге тō начи, дэ тō мқати бостинвэ, эзе қиза п'адшер'а эмишэки бьвьм.

Эw эмиш дьвэ қиза п'адшер'а. Эwe тэ р'адьвэ кэвьр-һэста дьдэ дэсте хwэ, дела һэспе қэр дьдэ сэр, ледьхэ, һэспе қэр ль бэр дьсэкьнэ. Мирзэ Мэ'муд сйар дьвэ, дьдэ нава бостин өса дькэ бостин шарэкэ дьне храв дькэ датинэ. Қиза п'адше ч'ук сэр от'ахе ледьнһер'э, сйаре һэспе қэр к'этэ нава бостане баве, храв дькэ.

Бостанван weда те .К'эчэлок дьгыри дьчэ пешие. дьве:

— К'эчэлок, чьр'а дьгрии?

Дьве:— Хаде мала тэ хравкэ, ле тэ нэдьго джмьне мьн һэйө.

Дьве:— Чава?

Дьве:— Ле сйаре һэспэки қэр к'этэ нава бостан, тарм тах кьр, чу.

Эw р'адьвэ, бостанван дьдэ мэр'а хwэ, аве бэри сэр дьдэ: шарэкэ дьне бостин шин дькэ-мина бэре шиндьвэ. Бостанван шаркэ дьн р'адьвэ зэвэшэки һьлтинэ дьве:

— Бьвэ қиза п'адше орт'ер'а.

Дьве:— Вэлэ эз навьм, қиза п'адше сэре мьнхэ, сэре мьн сирькьн, сэре мьне т'эве хун бьвэ.

Дьве:— Дэ wэки нави ,мқати бостин бэ, мина щара дьн кэс нэк'эве. Эзе бьвьм һэр'ьм, бэлки тыштэки дьдэ мьн эм пе идара хwэ бькьн.

Эw р'адьвэ дьчэ. Мирзэ Мэ'муд шарэкэ дьне кэвьр-һэсте хwэ һьлтинэ, дела һэспе боз датинэ сэр, ледьхэ, һэспе боз бэр дьсэкьнэ. Щаркэ дьн дьк'эвэ нава бостин, бостин-храв дькэ. Қиза п'адше диса ледьнһер'э-сйар хwэ эw сйарэ, ле

һәсп нә әв һәспә. Әвә тә р'адьвә, диса бостанван те, к'әчәлок дьчә пешие дьгри, дьвә:

— Вәлә һежа сйаре һәспәки боз к'әтә нава бостин храв кыр.

Р'адьвә диса дьдә мәр'ка хвә, дьчә аве бәри сәр бостане хвә дьдә. Бостан диса шенломиш дьвә, қәдәра бәре дьсәкьнә, мина нубара бәре дьсәкьнә. Дьвә:

— Көр'о, мьн дө щара бьрийә, ижар жи вәрә тә бьвә қиза п'адше ч'укр'а.

Дьвә:— Вәлә әз навьм. Сирьке сәре мьн қиза п'адше ч'әв пе к'әвьн, we сәре мьн бьһәрьшиньн.

— Ижа, го, көр'о, мина щара дьн мқатбә, әзе ве нубаре бьвьм қиза п'адше ч'укр'а.

Әви р'абу диса нубара хвә һьлда бьр чу. Әви диса р'абу дела һәспе к'өмәйт да сәр кәвьр-һәстә: һәспе к'өмәйт бәр сәкьни. Әвә тә щаркә дьн сйар бу, к'әтә нава бостин. Һәма қиза п'адше гөһдарә-йа ч'ук. Бостанван вәгәр'йа һат. К'әчәлок диса дьчә пешие. К'әчәлок дьвә:

— Хаде мала тә хравкә, диса мәри әв мәри бу, һәсп әв һәсп нинбу.

Қизе п'адше һәрсе хушк һатьн щәм һәв, ль һәв шешьрин, го: „Нькарьн баве хвәр'а бежьн мә бьдә мер, әме чава бькьн. Әме се зәвәша биньн, зәвәшәки гьһишти, йәки орт'ә, йәки ханг, әме бьшиньн бәра бьвә һәр'ә баве мәр'а“. Әва һәрсе зәвәша тинә дьхә нәгәрикә т'әмьз, спич'аләке давежә сәр, дьдә щарикә хвә, дьшинә баве хвәр'а. Щьмаә'та баве we т'әвә ль доре буйә. Һәрсе қизе ви к'ере хвә теда ньк кьрьнә. П'адша тинә те спич'але вәдькә, гази щьмаә'та хвә дькә зәвәша бьхөн. Әва р'адьвьн тенә дора зәвәша дьхөн, дьвөжьн: „Һәр дилмәкә зәвәш зер'әки һежайә“. Ижа дьчьн зәвәше орт'е кәр дькьн, дьхөн: ниве зәвәше орт'е те харьне, ниви нае харьне. П'адша дьвөжә:

— Гәли ә'йан вәзире мьн, дьвө чьр'а зәвәше пешьн өса хвәш бу, ширьн бу, е орт'е нә ширьн бу?

Зәвәше пашьн е қиза ч'ук қә нәһатә харьне. Дьвө:

— Чьма е пешие гьһиштьбу, чьма е орт'е алик храв бу, е пашьн қә нәгьһиштибу?

Ә'йан, вәзир дьвөжьн:

— П'адшаи саг'бэ, дьве қизе тэ е мераньн.

П'адша дьве:— Wэки wэ э'мьр кьрийэ-қизе мьн е мера-
ньн, дьве, т'элал, бькэ гази.

Т'элал дькьнэ гази. Чьда щьмаэ'тэ шэһэре вийа дэрдь-
к'эвьн, дьк'эвьнэ щрида. П'адша дьвежэ, дьве: „Дьле wана
к'ижан хwэст, бра һэр йэке сева хwэ ль йэкехэ, к'ижан дьл-
кьр, эзе қиза хwэ бьдьмэ wан“. Қиза мэзьн сева хwэ к'ор'е
wэзир дьхэ. Қиза орт'е к'ор'е лэлэ дьхэ, қиза ч'ук жи сева хwэ
к'эчэлок дьхэ. К'эчэлок дьхэ, һэрд'о хушке we т'эпа тенэ нав
ч'э'ва ледьхьн, дьве:

— Эз п'ор'е тэ к'ор'кьм, чьма қэ э'йан wэзире баве тэ
т'онэбу, тэ ани ль ви к'эчэлоки хьст?

Эва р'адьвьн дэф у дэ'wате хwэ дькьн. К'эчэлок дьве:

— Қизе, дькари һэр'и р'енщбэрике баве хwэ бьхwэзи,
эз хwэр'а бькьм р'енщбэрие.

Кэч'ьк ледьхэ дьчэ щэм д'яа хwэ, дьве:

— Дае, зэ'ве тэ готийэ бра хэзуре мьнр'а бежэ, р'енщбэ-
рике бьдэ мьн, пе идара хwэ бькьм.

Де т'эпэке ледьхэ, дьве:

— Эз сэре тэ к'ор'кьм, қэ кэс т'онэбу шэһэре баве тэда
тэ бьстэнда, тэ чу к'эчэлок станд, наве баве тэр'а хравэ.

Де р'адьвэ дьчэ щэм баве, жер'а дьвежэ:

— Н'ал-һ'эwале қиза тэ эвэ.

Дьве:— Дэ һэр'э һолка қаза бьде, қазе мьн бьде, бра
бьвэ қазван, һэр'э бэр қазе мьн.

Эве тэ р'адьвэ дьчэ бэр қаза, к'эч'ьк жи р'адьвэ дьк'эвэ
һолка қаза.

Wэхтэк ле дьчэ, ба ль п'адше бьлимьш дьвэ: дьшинэ
щэм һ'экима-дохт'ра. Т'о һ'эким сэрэдэрие ленакьн. Ба ле
бьлмиш буйэ, к'отибуйэ д'на. Дьшинэ пэй һ'эқиме Лоқмэ ти-
нэ. Н'эқиме Лоқмэ дьве:

— К'е чу шире шер, э'йаре шерда ани т'оё қэнщ бьви,
нани — т'о қэнщ нави.

Эва т'элал дьхэ гази, дьве: „К'е һэр'э шире шер э'йаре
шерда бинэ, п'адше гэлэк дайин пер'а бькэ“.

К'ор'е э'йан wэзир дьвэ сэрэке ордийа,ордие т'оп дькэ,
ледьхэ дьчэ. Бэре хwэ дьдэ ч'йаки мина ч'ийае Игридахе,
бэре хwэ дьдэ һэр'э шире шер э'йаре шедра хэзуре хwэр'а
бинэ. К'эчэлок дьве:

— Қизе, қизе, тө жи һәр'ә щәм хэзуре мьн, бе әв һәспе пе аве дьк'ышиньн бра бьдә мьн әз жи һәр'ьм.

Р'адьвә дьчә щәм. Дьве:

— Дә р'авә һәр'ә, сәва хатьре қиза мьн, әв һәспе аве пе дьк'ышиньн бьде.

Әва р'адьвә к'өлавәки дьхә т'вьнга хвә чашәки давеже, орт'а шәһәрр'а дажо, зар'е шәһәр дькьн гази:

— Һа вәрьи зә'ве п'адше чу шире шер, ә'йаре шер би-нә п'адшер'а.

К'әчәлок лехст чу шәһәрда тәлдә бу, әхте хвә бәрда, дела һәсне қәр дани сәр кәвьр-һәста, һәспе қәр һат бәр сәкьни. К'ьнше хвә, сильһ'е хвә һеврандә хвә, һәспе сйар бу, чу. Чу леньһер'и ордийа кәр'е вәзир,чу ордие дәрбаз бу, нә слав, нә к'лав нәда ордие. Ордн жь хвәр'а һевьрийә к'еф дькә. Чу р'асти каләки һат, го:

— Сәлам ә'лекьм, баве кал!

Го:— Ә'лекьм сәлам, Мирзә Мә'муд, төе һәр'н шире шер ә'йаре шер бини хэзуре хвәр'а. Мирзә Мә'муд, кәс нькарә һәр'ә шире шер ә'йаре шер бинә бе. Исал һ'әфт салә бьне льнге шер кәлә, шер өса ад кьрийә, „Вәки к'п бьне льнге ви дәркә — дьһиәеда чь бьхвәзә әзе бьдьме“.

Кәле т'әмин да Мирзә Мә'муд, го:

— Мирзә Мә'муд, тө нькари ишкәлә һәр'н, тө сәре қамишәки к'олгәки хвәр'а чеки, бьк'әви бьн к'олге хвә вәшери, сәре қамишәки өса туж бьки, вәки гарьс һьлдә.

Мирзә Мә'муд р'абу чу хвәр'а к'олгә чекьр, к'әте. Хвәр'а гиһа авптә сәр, к'әтә бьн гиһе. Шер зә'ф бриндар бу, Әви сәре қамиш ньч'андә брина we: брина we дәр бу. Шер го:

— Хвәзыл к'нжане мразе мьн кьр, мьн жи мразе ви бькьра.

Мирзә Мә'муд ле диһари бу.

— Һа, го, қөрба, чь дьхвәзи?

Го:— Е льнге тә дәркьр эзьм. Әз ви тышти жь тә дьхвәзьм, вәки шире шер ә'йаре шерда тө бьди мьн.

Шер жер'а гот:— Хвәзыл әз һ'әфт сале дьн жи бриндар бума, тә әвдәр нөгота. Әзи адкьримә, мьн готийә, әзе бьдьм. Әзе ч'ежкәкә хвә бьдьмә тә, тө бьви щики өса бьфәтсини,

дөнгө ши нэк'эвэ гөһе мьн, wэки бьк'эвэ гөһе мьн эзе тэ п'эр'-
чэ-п'эр'чэйи бькьм.

Мирзэ Мэ'муд кóдьк бьр чу, щики фэт'ьсанд, ани п'ост-
кьр, кьрэ э'йар, һ'уре ши дэрхьст, т'эмьз кьр, ани щэм шер.
Шер шире хwэ дот. Мирзэ Мэ'муд бэри э'йаре ши да, ани
һат һьнэк кьрэ һ'ур, щотэ шер жи п'ешк'еш кьр. Һатэ нава
ордие. Орднер'а го:

— Сэлам э'лекьм!

Го:— Һа, хорто, к'эрэмкэ пэйабэ, тó к'óда һати, те
к'óда һэр'и?

Го:— Эз р'ешимэ, эз һатьмэ р'еда һэр'ьм, ч'э'ве мьн ор-
дие к'эты дагэр'йамэ. Э, го, қóрба, һун һатьнэ һуне к'óда
һэр'ьн?

— П'адше мэ ба ле бит'миш буйэ, эм һатьнэ һэр'ьн ши-
ре шер э'йаре шерда биньн бен бьвьн п'адшар'а. Эм һһа нь-
заньн эме к'óда һэр'ьн.

Мирзэ Мэ'муд жер'а гот:

— Wэки эз шире шер бьдьмэ wэ, һуне чь бьдьнэ мьн?

— Тó чь бьхwэзи, эме бьдьнэ тэ.

— Қóр'е э'йан, wэзир бра бен тэ'лде һан, дó пьрсе мьн
һэнэ-эзе ванр'а бежьм.

Эwана лехьстын чун. Эwана һатьн.

Го:— Wэки эз шире шер бьдьмэ wэ, һуне чь бьдьнэ мьн?

Го:— Тó чь бьхwэзи эме бьдьнэ тэ.

Го:— Дэ хwэ тэ'зикьн, эзе һьнэки эви мора хwэ сор-
кьм қуна wэва дайньм-шир бьдьмэ wэ.

Эwана һэв шешрин, го: „К'е бьнер'э қуна мэ даг'мэйэ-
бьн к'ьнщадайэ, эме шир бьвьн һэр'ьн“. Эви р'абу гстила хwэ
сор кьр, қуна wанва дани. Эван р'абун, һьнэ шир Мирзэ Мэ'-
муд кьрэ һ'уре шере да wана. Изна хwэ хwэст һат эw ши
эхте хwэ бэрдабу. Шаркэ дьн эхте хwэ сйар бу, т'эвьнга хwэ
авитэ мьле хwэ, чаше хwэ авите, чу. Гэде шэһэр кьрьнэ га-
зи, го:

— Һа wэрын, һа wэрын, ээ'ве н'адше чу шире шер э'йаре
шерда ани. Эва чу пэйа бу, го:

— Қизе, қизе, эви шире мийа қэр бьвэ һэр'э баве хwэр'а.

Қизе го:— Һэй агьр лек'это, қэ шире мийа қэр т'онэбу,
тэ чу ани һат?

Кэч'ьке бър чу да дйа хвэ. Ордие кър'е вэзир, э'йан, вэзире ви жи hat.

— О, го, вэллэ кър'е вэзир у лэлэва шире шер э'йаре шерда анин.

Анин, дан дэсте h'эқими Лоқман. Вэхте данэ дэсте h'эқими Лоқман, h'эқими Лоқман го:

— Р'астэ шире шерэ, h'уре шерданэ.

Анин п'адше хьстьн, нэбу тыштэки.

Кэч'ьке шир да дйа хвэ, дйа we т'эпэк лехьст, го:

— Шэхэре баве тэ хравбубу?

Вэхте жьна п'адше шир да дэсте h'эқиме Лоқман, h'эқиме Лоқман ви чахи гот:

— Эва шире шер э'йаре шерданэ.

Ани п'адша тэ'зи кър, h'эқиме Лоқман лехьст, п'адша анадог'мэ бу. П'адше гот:

— Эва шира к'е анийэ?

Го:— К'эчэлок чуйэ анийэ.

Ордийа кър'е вэзир, кър'е лэлэва жь хвэр'а данэ щрида, к'эфкьрын. Эви жи шанд, эв эхте хвэ диса ани мала хэзуре хвэ, ле сйар бу, диса шаг'экеда чу. Пэйа бу, бэрда. Дела һэспе боз дани сэр кэвьр-һэста, һэспе боз ль бэр сэкьни. Ордие хвэр'а щрид кър, эва чу орт'еда сэкьни, Ордиегази кър, го:

— Қөрба, тө алие мэйи, йан алие вани?

Го:— Қөрба, к'ижан али йахбэ, эзе виали бьсэкьным.

Дэ өса нава ордие к'эт, е сламэт эв бу — мала хвэ нэһатьбу. Щав данэ п'адше, го:

— П'адшаи саг'бэ, го, иро се р'ожэ сйарэк к'этийэ нава мэ, сйар эв сйарэ, һэма һэсп, нэ эв һэспэ.

П'адше ванр'а го:— Көр'о, һун карьн ле бьнэ һэв бьгьрын.

К'эчэлок бьһист, хвэ да дэсте ван. Гьртын бьрын дан дэсте п'адше. Го, го:

— Қөрба, тө чь тэвайи?

Го:— Эз жи э'вдэки хвэдемэ!

Го:— Иро се р'ожэ тэ чьма сэре сйаре мьн ва кьрын?

Го, го:— Дө к'өле мьн нава сйаре тэда һэнэ.

Го, го:— Көр'о, чава к'өлә?

Го, го:— Бәле, һәр'ә көр'е вәзир, ә'йане хwә бинә тә'зи-
кә, лә бьнер'ә.

Леньһер'и дит даг'ма гстиләке вьрданә. Чаwа мьн сери-
да тәр'а гликьр, әwи жи п'адшер'а гликьр, го:

— Мьн чу шире шер ә'йаре шерда ани. Көр'е ә'йан, wә-
зире тә жи хwәр'а чубун к'еф дькьрьн. Ижа мьн ани шире
шер һ'уре шерда мьн да wана, әw даг'мә кьр, паше дайе.

П'адше р'абу, хәлат кьр, һ'әфт р'ожа т'әзә дәф дә'wате
wи кьрьн.

Әw чун мразе хwә ша бун, һун жи һәр'ьн мразе көр'е
хwә шабьн, к'әта бу.

17. ДЭҮРА ДЬНЕ

Һәбун-т'өнәбун дө хорт, һәрд хорт р'адьбьн, җәки һәр'ьн дәүра дьне. Р'адьбьн дьчьн, п'ьр', һәрге һндьк, хәәде занбә, гәлә әрд у ер дьгәр'ьн, тен р'асти гөндәки тен. Тен бәр дәре хошәки дьсәкьньн. Хошә дина хәә дьдә дө хорте шаһьл бәр дәре җи сәкьнинә:

— Гәли хорта, к'әрәмкьн җәрьнә мал.

Һәрд хорт дьчьнә мал, р'удьнин, хәәр'а хәбәрдьдьн. Һәрд хорт дьбежьнә хошә:

— Әм гәрәке һәр'ьн дәүра дьне.

Хошә дьбежә:— Гәли хорта һун к'әрәмкьн әзе җәр'а бәжьм.

Нан ани һат, һәрд хорта нане хәә харьн у хошә дәстпекьр җанар'а шровәкьр:

— Гәлә хорта йа қәнщ әвә диса һәр'нә мале хәә.

— На хер, әм һатьнә гәрәке әм һәр'ьн дәүра дьне.

Хошә дәстпекьр чь сәре җи қәшьми бу шьровәкьр, го:— Җәхтәки әз у дө һәвалә хәәва мә р'абу гәмик хәәр'а чекьр, чь әшйәе хас һәбун мә кьрә җе гәмне, җәки һәр'ьн арш җерьши пе бькьн. Әм р'е к'әтьн, гәләк чун, хәәде занбә, һндьк чун, хәәде занә, җәхтәке ба ль мә р'абу, гәмиа мә шкенанд, һәр т'әхтәки җе алики чу, әм манә сәр чәнд т'әхта. Иди гә-

миа мѧ ба дьдѧ бѧр хвѧ дьбѧ. Эвар к'ѧтѧ сѧр мѧ, бу тѧ'ри. Эѡ гѧмийа мѧ чу тьштѧки дьк'ѧвѧ у вѧдьгѧр'ѧ, ле ѧм ньзаньн чийѧ, тѧ'рийѧ, шѧвѧр'ѧшѧ. Вѧхтѧки сбѧ ль мѧ сафи бу, ѧм дѧ нѧвал нѧнѧ, йѧк жь мѧ т'ѧнѧ. Мѧ дайѧ кьр, баво кьр, гѧло хвѧде ѧѡ нѧвалѧ мѧ чавѧ бу, гѧло к'ѧтѧ авѧ, гѧло тѧрѧѡла хар? Ле ѧѡ гѧмиа мѧ дора ѡѧ қѧйѧ дьчѧ у те. Диса эвар к'ѧтѧ сѧр мѧ, диса нѧвалѧки мѧ ѧндабу, ѧз т'ѧнѧ мам. Хошѧ готѧ нѧрд хорта, го:

— Йа қѧнщ ѧѡѧ, лѧдьн нѧр'ьнѧ малѧ хвѧ.

Хорта гот:— На, ѧм нѧтьнѧ, ѧмѧ нѧр'ьнѧ дѧѡра дьнѧ.

Го:— Мьн ани нѧт шуре хвѧ к'шанд к'ѧфа дѧстѧ хвѧ ньнѧки бьр'и, ньнѧ хвѧ кьрѧ, ѡѧки ѧз р'ѧнѧзем, ѧз бьзанбьм гѧло нѧвалѧ мьн чавѧ буи. Вѧхтѧки шѧвѧ к'ѧтѧ сѧр, ѧз р'ѧнѧзем, дина хвѧ даѧ, қѧйѧдѧ зйак нѧтѧ харѧ, мьн шуре хвѧ к'шанд, ѧз пѧ к'ѧтьм, мьн зйа қѧт-қѧти кьр. Ле ѧѡ гѧмиа мѧ дора қѧйѧ дьчѧ у те. Сбѧ мьн сафи бу. Мьн дина хвѧ даѧ, ѧѡ зйа чьдѧ мьн қѧт кьрийѧ, ѧ дьн жи қѧйѧдѧ ѧса нѧтйѧ хар, ѧз пѧ к'ѧтьм, мьн ани хвѧр'ѧ зйа форма нѧрдѧѡнѧ чѧкьр, пѧвѧ ньк'ьш-йѧм. Мьн дина хвѧ даѧ шѧнѧрьк ѡѧ фѧза мьнда, ѧз чум даг'ли наѡ шѧнѧр бум. дина хвѧ даѧ к'ѧсѧ т'ѧнѧ, дѧрѧ мѧла вѧкьрийѧ, ле бѧниадѧ к'ѧсѧ т'ѧнѧ. Эз гѧлѧки гѧр'йѧм наѡ ѡи шѧнѧри. Эз чумѧ бѧр дѧрѧ авѧики, мьн дѧри вѧкьр, ѧз чумѧ нѧндѧр', дина хвѧ даѧ дѧрики дьн жи пѧшийа мьнѧ, кьр нѧкьр дѧри вѧнѧбу. Вѧхтѧки мьн дина хвѧ даѧ бу қѧр'ина мѧрйѧ, мьн чавѧ кьр дѧри вѧнѧкьр. Бь шур'ѧки мьн ѧѡ сѧр-ѡѧхт кьр, дѧри вѧкьр. Мьн дина хвѧ даѧ қизѧкѧ шѧньл ѡѧ т'ѧнѧ ѡи авѧидѧнѧ, мьн ѡѧ қизѧ пьрси:

— Қиза қѧнщ, к'ѧнѧ шмаѧ'тѧ ѡи шѧнѧри?

Қизѧ шѧба мьн да, го:— Эѡ шѧнѧрѧ мѧ зйак ле бит'ѧр бубу, к'ѧкѧ шмаѧ'тѧ ани, т'ѧнѧ ѧз жѧ мам, ѧз жи р'ѧѡим к'ѧтьм ѧѡи авѧи, мьн хвѧ вѧшарт.

Хошѧ готѧ нѧрд хорта, го:— Гѧлѧ хорта, дѧѡра дьнѧ ѧѡѧ мьн дитийѧ, йа қѧнщ ѧѡѧ нун нѧр'ьнѧ малѧ хвѧ, наѡ нѧфѧрѧ хвѧ.

Хортѧк сѧкьни го:— Эзѧ нѧр'ьм мѧла хвѧ. Ле хортѧ дьнѧ го:— На хѧр, ѧз гѧрѧкѧ нѧр'ьм дѧѡра дьнѧ.

ѡѧ дѧрѧ хошѧ у кѧч'ькѧ нѧвдѧ стѧнд, хвѧдѧ дѧ кѧр' дѧнѧ ѡѧнѧ. Н'ѧфт сѧлѧ ѡѧдѧрѧ мѧн. Т'ѧнѧнѧ, кѧсѧк т'ѧнѧ шѧм ѡѧнѧ.

Хоцә готә к'олфәта хвә, го:— Йа қәнш әвә эм вра баркын һәр'ын хвәр'а шәһәрәки дьн.

We дәре р'абун чь эшийайе хас һәйә, өса жи зер' у зив хвәр'а һлдан, чун бәр дәве бә'ре, гәмик хвәр'а чекьрын, һур муре хвә кьрынә гәмие. Жьна ви готә мере хвә,го:— Ә'в-де хөде, мьн хьрхале лынге хвә мал бир кьрийә, бьсә эзе һәр'ым биньм.

Мерьк дьве жьна хвә, дьве:— Бсә эзе һәр'ым биньм.

Жьнк дьве:— На, эзе һәр'ым!

Өса жи һәрд көр'е ви, дьве:— Әме жи дйа хвәр'а һәр'ын.

Бра һәрсек һәр'ын, ба ль гәмиа вана р'адьбә, гәмиа вана р'у бә'ре дьхә. Хоцә дькә накә ида гәми насәкьнә, дькә қар'ә-қар', чава дькә гәми ида р'у бә'ре дьк'әвә у дьчә. Жьнк у һәрд көр'е хвәва дьминьн дәве бә'ре.

Гәми п'ьр' дьчә, һәрге һндьк дьчә,дьчә щики дьсәкьнә, щики хьки хали. Хоцә һур муре хвә пәйа дькә у хвәр'а we дәре дьсәнә. Р'ок, дөдө, һәрге сьсе дәрбаз дьбын, хоцә р'адьбә хвәр'а қамишәки тинә чедькә форма мәйа у хвәр'а ледьхә. Вәхтәке дина хвә дьдә, дьвә п'ьр'ина чьл кәвотки жь бә'ре дәртен. Әв ведәре хвәр'а мәйе дьхә, кәвотк хвәр'а дьлизьн. Хоцә р'оже хвә өса дәрбаз дькә. Хоцә р'оке дөшөрмиш дьбә, дьве эзе биньм бем ч'ә'ләке бьк'ольм, сәр т'ьжи қамишкьм, вәки кәвотк жь бә'ре дәрк'әвын, эзе бәри йәке дьм, вәки бьк'әвә we к'оре, әз хвәр'а бьгьрм.

Диса хоцә хвәр'а р'удьни мәйа хвә тинә ледьхә, дина хвә дьдә, диса бу п'ьр'ина кәвотке, жь аве дәрк'әтын, һатын листьн, бу бәри эвар, вәки ида һәр'ын бьк'әвынә аве. Хоцә бәри ван дьдә, йәк жь вана дьк'әвә к'оре. Хоцә дьр'әвә дьгьрә. Әв һори чь щур'әи дькә бәрнадә, ведәре һәрдө һәвдө дьстиньн.

Әв һори дьбежә:— Хоцә, әз чь дькьм тө жь мьн хәбәр нәдә. Хоцә дәст һориеда ад дькә, вәки тө чь бьки, әз тә хәбәр надьм. Вәхтәке хөде көр'әки дьдә вана. Әв һори р'адьбә бәр ч'ә'ве хоцә әви көр'е хвә даве нава агьр дьшәвьтина. Хоцә дәнге хвә накә.

Һори дьве:— Хоцә, хө тө нахәйди?

Хоцә дьве:— На хер!

Диса вэхтэк дэрбаз дьбэ, эв хори көр'эки дьне жи тинэ, өсө жи өви көр'е хвэ даве нава агьр дьшөвьтинэ.

Хори хошэ дьпърсэ:— Хө тө нахэйиди?

Дьве:— Эз чь бьхэйдьм, хвэде мала тө храб бькэ, эва бу шотэ көр' тө авитэ агьр шөвьтанд, агьр да дьле мьн, тө шэгэра мьн авитэ агьр шөвьтанд.

Хошэ дина хвэ дае бу п'рина се кэвотка фр'ин жь мал дэрк'этын чун, диса хошэ т'эне ма.

Хошэ готэ һэрд хорта, го:— Дэвра дьне эвэ мьн дитийэ, йа қэнц эвэ һун һэр'ынэ мале хвэ.

Һэрд хорт сэкьнин, го:— Эме һэр'ынэ мале хвэ, нава нэфэре хвэ.

Хошэ р'адьбэ ведэре сэре хвэ һлдьдэ т'эркэсалати дьне дьбэ, дьчэ. П'ър' дьчэ, һэрге һндьк дьчэ, незикаи мешэки дькэ. Вэхтэки дина хвэ дьдэ дө сө пер'а дэртен, хошэ давенэ э'рде, һэрэке ньгэки ви дьгьрэ, э'рдер'а к'аш дькьн, дьбьн щэм п'адше хвэ. Дьбэ чэwkэ-ч'эwка вана, һэвр'а хэбэр дьдьн. Ле хошэ змане вана фэ'м накэ, ньзанэ чь һэвр'а дьбен. Һэрд к'элб р'адьбьн хошэ дьбьн щэм жьна аг'с вана. Жьна аг'е вана мэри буйэ, ле аг'а хвэ-хвэ жи куч'ьк буйэ.

Ведэре жьна аг'е дьбежэ:— Хошэ, we диса бен тө бьвьн щэм аг'е, we һэвр'а хэбэр дьн, тө змане вана фэ'м наки, эв чь тэр'а хэбэр дьдьн т'эне тө дэсте хвэ бьдэ змане хвэ у алие мьнда дрежкэ, ви чахи we заньбьн, wэки эв змане мэ фэ'м накэ we гази мьнкэ.

Аг'е готэ дө к'элба, го:— Һэр'ын ханьме биньн.

Дө к'элб чун к'этын бьн мьле ханьме, ханьм анин һатын щэм хошэ. Эвана бь змане хвэ ханьмер'а хэбэрдан. Хошэ ханьме пьрси гот:

— Хө нэкөжьн?

Го:— Һэвр'а готьнэ, гэрэке эм эвийа биньн хвэйкьн бона жь вийа мэри бит'эрбьн.

Р'абун к'этын бьн мьле хошэ у ханьме бьрьн чун мала аг'е. Wэ'дэки хошэ ведэре ма, готэ жьна аг'е, го:

— Р'абэ эм шэв бьр'эвьн.

Жьна аг'е р'абу дө һэсп зин кьр. Шэв бьн шэведа р'эвин. П'ър' чун, һэрге һндьк, мешэки һур к'этэ пешйа ван. Ле нава мешэда т'эмам стрö бун.

Жьна аг'е готэ хоцэ, го:— Вэрэ эм вра пэйа бьн, we пэй мэ к'эвьн, вэхта бенэ врайа эw нькарын мэ бьгьрын, бона we йэке вра стрёнэ, нэверьн хwэ бьдьнэ нава стрйа

Wэхтэке дина хwэ дане, аг'а у эскэре хwэва пэй вана к'эт, хатын дора wi мешэй гьртын, ле нэдит. Бу ч'эwкэ-ч'эwка вана, шарэкэ дьн пашда чун.

Хоцэ ханьме пьрси, го:— Эwана чь хэвр'а го?

Ханьме готэ хоцэ, го:— Вана ньфьр' мьн кьрийэ, готийэ һэрге тó сэрхwэшие чуи-һэр'и сэр р'эшие, һэрге сэр р'эшие чуи, һэр'и сэр хwэшие.

Һэрд р'абун сйар бун, р'е к'этын чун. Чун нава гөндэки, дина хwэ дане we бьр'э мэри пешйа мэрики не гезие паqыш дькьн у мэри жи сэр мьле чэнд мэриайэ ду ван дьчэ.

Хоцэ мэрики пьрси, гот:— Хорто, дэба wэлате wэ чаванэ?

Хорт готэ хоцэ:— Тó жь нэ ви wэлатии чаванэ, го, эва шехе п'ебмурийэ, щмаэ'т пешйа вийа газн дькэ, wэки п'ебмурийа нэкэ, бона хwэр'а гөнэ qазанщ нэкэ.

Хоцэ готэ жьна хwэ, го:— Эwда хóде йа qэнщ эwэ, эм һэр'ьн мала wi бьвьн меван.

Р'абун чун бэр дэре вийа, пэйа, бун.

Шехе п'ебмури готэ хóламе хwэ, го— Көр'о, һэла бьнһер'э эw чь мэрие хамьн бэр дери сэкьнинэ.

Хóлам чун газн вана кьрын анин диwана wi. Р'абун же-р'а нан у харьн анин . Нане хwэ харьн. Щи нишани вана да, чун р'азан. Wэхтэкэ шэве дэрбаз бу, шехе п'ебмуриа готэ хóламе хwэ, го:

— Көр'о, һэр'ьн бьнһер'ьн һэрдó к'ижани хóртэ биньн шэржекьн.

Хóлам чун дина хwэ дане мерьк жарэ, ле жьна wi хóртэ. Жьньк бьрын шэржекьрын.

Сбе хоцэ р'абу кьрэ qар'э-qар':— Һэw гьди ишэв жьна мьн шэржекьрынэ.

Щмаэ'т дэрк'эт, го:— Эwi дина һ'эше wi т'өнэ.

Р'абун бэзине к'óтан, п'адше qэрэwьл шанд го „һэр'э бьнһер'э эw чь йэкэ сэре wi qэwьмийэ.“

We дэре qэрэwьл бь изна п'адше те мала шехе п'ебмури дьгэр'э, ле тыштэки навинэ, паше те дэсте хwэ давежэ мьле

шехе п'ебмури ици р'адькэ,бын щие ши дьнһер'э, дэрики дь-
бинэ,эви дэри вэдькэ дьк'эвэ һондөр', падвалэкэ мэзын т'э-
мам щнйазе мэрйа теданэ. Қэрэшьл пашда дьзвьр'э те, дьве-
жэ п'адше, вэки „һ'ал-һ'эвал аһанэ, р'астэ вэки жьна ши
шэржекьрьнэ“. Һежка дьне-алэм пе дьһ'эсэ, вэки шехи
дэрэвинэ.

Ведэре хошэ р'адьвэ дьхвэзэ нава шәһәр дәре, һәр'э.
Пирэк р'асте те, дьбежэ хошэ, дьбе:

— Эз йэкэ пирьм, вэрэ мала мын қизэкэ мэ һэйэ ч'э'вада
корэ, зманада лалэ, гөһада кэр'э, ныгада шьлэ, һэргэ тэ қай-
лэ, эзе бьдьмэ тэ.

Хошэ дьбежэ пире:— Дйа пир, вэхте қиза тэ өсанэ мын
нэлазьмэ. Паши ве йэке вэхта хошэ дьчэ мала пире, дйна
хвэ дьде кэч'ык ве сэр нэхше к'эргэ р'уныштийэ, мэрвь нэ бь-
кэ, нэ бөхэ, ве у бэдэвйа ве бынһер'э.

Хошэ дьбежэ пире:— Дйа пир, тэ дьго қиза мын
кэр' у корэ.

Пире шаба хошэ да, го:— Вэхта қиза мын бэндэ нэдит-
ийэ өса жи р'уе тэ'ве нэдитийэ, вэки өсанэ қиза мын кэр' у
корэ, т'ө кэсир'а хэбэр нэдайэ.

Ле дэба ши шәһәри өса бу, вэки жьн бьмьра мер саг'э-
саг' пер'а дькьрьнэ ч'э'л, вэки мер бьмьра жьн пер'а дькьнэ
ч'э'л.

Вэхтэк дэрбаз бу, э'мре хвэде һатэ сэр қиза пире, қиза
пире мьр, шаб данэ хошэ, го:

— Эме тэ жи пер'а бьвьн ч'э'лкьн.

Р'абун сбэтьре қиза пире у хошэ бьрын, дәре ч'э'ләке-
вэкьрын, һәрдө кьрьнэ ве ч'э'ле. Хошэ дө, се р'ожа ве ч'э'леда.
ма. Шаб данэ хошэ, го:

— Һане ве т'абуте бьгьрэ, зэ'ве вэзир мьрьбу у қиза вэ-
зир саг'э-саг' пер'а кьрьнэ ч'э'л.

Хошэ готэ қиза вэзир, го:— Э'вда хвэде, р'оже щнйаз
щэм мэ кем дьбэ, вэрэ эм дәсте һэв бьгьрын, вэки дэрен
дьнйа р'он, вэки өсанэ тэрэшьл ван щьнйаза бит'эр буйэ.
щьнйаза дэрдьхэ, дьбэ дөхэ.

Р'абун гэлэки гэр'йан, дина хвэ данэ қолькэк р'онкаи
тер'а те дитьне... Хвэ р'онкае гьртьн у чун, леньһер'ин қэйэ-
кэ з'эф бьнд у бьнэт'ареда бэ'р.

Ведэре хошэ готэ қиза вэзир, го:— Э'вда хвэде, вэрэ эм хвэ жорда бавежын, йане эме бьмьрын, йане жи эме бьминьн.

Қиза вэзир го:— На, эзе бьминьн.

Ле хошэ хвэ жорда авит. Хошэ дина хвэ дае бу п'рина дō кэвотка, бэр хошэ сэкьнин, педика дан пэйакьрыне. Вэхте хошэ пэйа бу э'рде, һэрд кэвотк бунэ дō кōр'а.

Го:— Тō мэ нас дьки, эм кōр'е тэнэ, эм жь Гориенэ.

Го:— Ле лаво, к'а дйа вэ?

Һэрд гэдэ готэ хошэ, го:— Баво, тō вра бьсэнэ, эме һэр'ын дйа хвэ биньн.

Хошэ дина хвэ дае, бу п'рина вана, к'этынэ бэ'ре, дйа хвэ дэрхьстьн анин.

Хошэ готэ һэрд кōр'е хвэ, го:— Лаво, дō бре вэ оса жи, демар'иа вэ флан щэхэринэ, дькарьн һун һэр'ын биньн.

Хошэ дина хвэ дае, бу п'рина вана, чун һэрд гэдэ, оса жьнькева анин. Ведэре вэ'дэки дэрбаз кьрын, ле холор вана бит'эр бу. Һэр чар гэдэ у һэрд жьньк жи мьрын, т'эне диса хошэ ма. Хошэ гэлэки ма, зэ'ф. бэлэнгази у бр'чибун дит, дина хвэ дае параходэк р'у бэ'ре к'этийэ дьчэ. Хошэ гэлэки кьрэ қар'э-қар', һэрге дэсте хвэ һ'эжанд, һэрге к'өме хвэ, эве параходе хвэ ви мэри гьрт, һат незики пе кьр, хвэр'а һлдан бьрын. Чь сэре ви қэвьми бу ван мэриар'а шровэкр. Ван мэриа һэрэке һнда хвэда тыштэк данэ хошэ, го:

— Тō гōнэи хвэр'а арши-верши бькэ, чэнд пол у п'эрэ бьвэ пе нэфэре хвэ хайкэ. Ведэре чунэ шэхэрэки дэст арш у верши кьрын, һурмуре хвэ т'эмам фротьн у вэгэр'йан чунэ мале хвэ.

Хошэ готэ һэрд хорта, го:— Дэвра дьне эвэ вэки мын дитийэ, йа қэнщ эвэ, һун гōнэнэ, оса жи щаһьльн, һэр'ынэ мале хвэ, щэм де у баве хвэ.

Һэрдō хорт изна хвэ жь хошэ дьхвэзын вэдьгэр'ын дьчьнэ мале хвэ.

18. Э' Л И

Вэхтэке һэбу т'өнэбу се көр'е п'адше. Һәрсе көр'е ви мээын бун, ида фэмбэр бун. П'адше гази көр'е хвэ кыр, го:

— Лаво, ида хун мээынн, эзе дө т'эмина бьдьмэ вэ, йа йэке- т'эхте мын һивйа хэлсева нәһельн, йа дōда-нэчын ч'йае пежбэри мэ неч'ире. Эз иди мээынм, йа хвэ к'этьмэ, дьдэвьмэ эз иро жи бьмьрм.

Вэхтэк дэрбаз бу п'адше э'мре хвэде (ши ани) мьр.

Наве көр'е ви мээын Һ'эсэн бу, наве йе дьне Һ'өсэйн, наве көр'е бч'ук Э'ли. Һ'эсэне тэ р'оке р'абу һэспе хвэ зин кыр, тир у кэване хвэ һлда, го:

— Эзе һэр'ьм неч'ире к'ижан ч'ийа баве мэ готийэ. Р'абу сйар бу, чу незики ч'йа кыр, бу хōшина т'уме һ'эвшане, карэ-хэзалэк бэр р'абу. Карэхэзале банзда, эви да сэр. Кара-хэзале зедэ кыр, һэспе ви кемкыр. Чу незики қәйаке, карахэ-зал we қәйеда онда бу. Һ'эсэн һатэ ведэре, дина хвэ дае карахэзал т'өнэ. Һ'эсэн пәйабу, гэр'йа, ле ньһер'и пирэх дэрк'эт.

Го:— Һ'эсэн, тө ван дэра?

Һ'эсэн гот:— Неч'ира мын карахэзала һатэ вра, т'өнэ!

Пире готэ һ'эсэн, го:— Һ'эсэн, карахэзал нәһатийэ ван дэра.

Һ'эсэн кыр сйарбэ, пире готэ Һ'эсэн, го:

— К'эрэмкэ эм һэр'ьнэ мал нанэки бōхэ, авэке вэхвэ у сбе тэр'а ог'ьрбэ, ледэ һэр'э к'ө һатии һэр'э ведэре.

Н'эсэн да пэй пире, чу бэр дэре пире сэкьни. Пире нэспа
ви к'шандэ һөндөр': Н'эсэн чу алие мале. Пире р'абу жер'а
харьн чекьр, харьн ани да Н'эсэн. Н'эсэн гэлэки т'и бу, го:

— Дйа пир, чька шэлбькэ ав бьдэ мьн.

Пире р'абу ав да Н'эсэн, Вэхта Н'эсэн ав вэхвэр пире
бэр стер' шишэк к'шанд нав ч'э'ве Н'эсэн хьст, го:

— Тө бьви фонщэки нава фонща.

Н'эсэн бу фонщэк у гьрт авит нава фонща.

Сбэтьре бре ви орт'е Н'эсэйн р'абу, го:

— Бре мьн чу ч'ие неч'ире эз жи нэр'ьм бьннер'ьм чь
бэ'сэ.

Н'эсэйн р'абу сйар бу, чу незики ч'йа кьр, дина хвэ дае
бу хөшина т'уме н'эвшане, карахэзалэке бэр банзда. Н'эсэйн
да пэй. Карахэзале зедэ кьр, нэспе ви кемкьр. Диса незики
ве қэйе кьр, кархэзал ондабу. Н'эсэйн нат бэр қэйае пэйа бу,
дина хвэ дае пирэк пер'а дэрк'эт, го:

— Н'эсэйн, тө ван дэра?

Н'эсэйн го:— Дйа пир, назьр бьвинэ, кархэзал бэр мьн
р'абуйэ, нат к'этэ ве қэйайе, ондабууйэ. Эз дьгэр'ьм навиньм.

Пире готэ Н'эсэйн, го:— К'эрэмкэ эм нэр'ьнэ мал, кара-
хэзал нэнатийэ ван дэра.

Н'эсэйн готэ пире, го:— На, эзе нэр'ьмэ мала хвэ.

Пире гэлэки арузари кьр, го:

— Н'эйвана бьн тэда вэстийайэ, тө жи э'шьз буйи, эм
нэр'ьнэ мал, ишэв мал р'ьн'этбэ, сбе р'абэ нэр'э.

Н'эсэйн р'абу да пэй пире, нат бэр дэре пире пэйа бу.
Пире нэспа ви к'шандэ һөндөр'. Н'эсэйн чу алие мале, пире
жер'а нан ани. Нане хвэ хар у гэлэки т'и бу. Н'эсэйн жь пи-
ре шэлбькэ ав хвэст. Пире р'абу шэлбькэ ав дайе. Н'эсэйн
ава хвэ вэхвэр, пире шиш бэр стер' к'шанд нав ч'э'ве Н'э-
сэйн хьст, го:

— Тө бьви фонщэки.

Н'эсэйн бу фөнщ. Гьрт авитэ нава фонща.

Э'ли сбе р'абу, го:— Нэбэ т'өнэбэ чь һөньра бре мьн нэ-
бэ дэсти ви ч'йайэ. Э'ли р'абу нэспе хвэ сйар бу тир кэван ньл-
да, бэре хвэ да ч'ие чу. Незики ч'ие кьр, бу хөшина т'уме
н'эвшана, карахэзал бэр ви р'абу. Э'ли го:

— Нэбэ т'өнэбэ эва кархэзала э'табэк сэре-нэрд бре мьн
кьр. Кархэзале банзда, Э'ли да сэр. Карахэзале зедэ кьр,

һәспе ви кем кыр, диса чу незики ве қәйайе бу, к'этә ве қәйайе. Ә'ли пәйабу. К'этә қәйе, дина хвә даје қизәкә бәдәв ве сәр нәхше к'әргә р'уныштийә.

— Қиза қәнш, к'әне неч'ира мьн?

Кәч'ьке шаба Ә'ли да, го:— Әзъм неч'ира тә, әз бум карахәзал, әзе дө глйа тәр'а бежъм, зу һәр'ә һе пире тә нә-һ'әсийә, го паше тө вәрә әзе тәр'а һур гли бежъм. Һәрд бре тә пәй мьн һатьнә вра, пире һәрд жи кьрьнә қонш, авитьнә нава қонша.

Го:— Дэ зу бежә қиза қәнш!

Го:— Тө һна дәрк'әти пирәке ве р'асти тә бе, ве бе-Ә'ли, к'әрәмкә әм һәр'ьнә мал. Тө һәр'ә, вәхта тө бьр'чи буй пире нан бьдә тә, вәхте нан у харьн ани бәр тә ве хве бькә нав, харна тәе гәләки ве шор'бә, те зә'ф т'иби, нәби тө аве пире дь-хвәзи. Ле ви чахи тө харьна бәр хвә бөгөһезә бәр пире, харьна пире бөгөһезә бәр хвә, тө пире бьхапинә. Тө хвә-хвә аве бинә вәхвә, нәби-нәби пире р'адьбә аве тинә дьдә тә.

Ә'ли дәрк'әт дәвра, дина хвә дае пире бәр сәкьни.

Го:— Ә'ли, тө ван дәра?

Го:— Дйа пир, һазьр бьвинә, неч'ира мьн һатийә вра, к'әтийә қәйе онда буйә, әз дьгәр'ьм навиньм.

Го:— К'и занә к'ода чуйә, к'әрәмкә әм һәр'ьнә мале.

Ә'ли го:— На хер, әзе һәр'ьмә мала хвә.

Пире готә Ә'ли, го:— Һ'әйwana тә һна вәстийайә, тө жи к'әсьрини, чьр'а храб шийә, әм һәр'ьн ишәв мал бә, һ'әйwana бьн тә жи р'әһәтбә, сбе шәбәде р'авә һәр'ә мала хвә.

Ә'ли да пәй, чу бәр дәре пире пәйа бу, пире һәспа ви к'шандә һөндөр'. Ә'ли чу алие мале. Ә'лир'а нан у харьн ани, харна Ә'ли зә'ф шор' кьрьбу. Ә'ли у пире р'уныштьн, вәки нане хвә бөхөн, Ә'ли бщур'әки пире хапанд, харна бәр хвә да бәр пире, харна бәр пире да бәр хвә у дәстпе кьрьн харьна хвә харьн. Пире зә'ф т'и бу, кьр р'абә аве бинә. Ә'ли мьле пире гьрт, го:

— Дйа пир тө гөнәи, тө р'уни әзе тәр'а аве биньм.

Ә'ли р'абу ав ани да пире, пире ав вәхвар, Ә'ли зузка шиш бәр стер' ани нав ч'ә'ве пире хьст, го:

— Пире тө бьви қонщәки.

Пире бу қонщәк, гьрт авитә дәрва.

Ә'ли жь мал дәрк'әт чу шәм кәч'ьке. Ә'ли готә кәч'ьке, го:

— Мьн пире кьрийэ фонщэки авитийэ.

Кэч'эке да пешйа Ә'ли, хатън бэр дэре пире, кэч'эке шиш ани у шиш нав ч'э'ве фонща хьст ,дина хвэ дае т'эмам бун мэри р'абун, изна ван мэрийа да, го:

— Гэлэ хорта, вэр'а ог'ьрбэ, хэр'ьнэ мале хвэ.

Ә'ли готэ кэч'эке, го:— К'аненэ хэрд бре мьн?

Диса шиш ван фонща хьст, дина хвэ дае хэрд бре ви р'абун.

Хэрд бра готэ Ә'ли, го:— Хвэде мала тэ хрбакэ тэ чь-р'а эм хэве р'акьрын.

Ә'ли готэ бре хвэ, го:— Хвэде мала вэ хрбакэ, пире хун кьрьбунэ фонщ.

Ле кэч'эке готэ Ә'ли, го:— Эм се хушк бун, пире бь сере анино вра, эз кьрьбум карахэзал, хушкэке мьн жи авитийэ пышт ч'иаки, ле хушка дьн жи авитийэ нава мешэ. Го, Ә'ли, эз хушка мэзьным, бре тэи мэзьнр'а, хушка мьн дьне жи бре тэи орт'ер'а, хушка мьн бьч'ук нава мешэ эв жи тэр'а.

Кэч'эке готэ Ә'ли, го:— Вэхта дьчи незики мешэ, мешэ-ки хур we дэрейэ. Тө бинэ агьр бэри мешэдэ у агьрр'а хэр'э, вэхта бу фужини эве нава агьр дэре, вэхта эв нава агьр дэрк'эт тө пешиа we бежэ, эз мере тэ, тө жьна мьн. Хер кэ эве пешие го, we тэр'а бежэ эз у тө хушк бре хэвдэ аг'рэте. Ә'ли изна вана да

Ог'р ванар'а, бра эв хэр'ьн мраз хвэ шабын, Ә'ли сйар-бу, швэр'ек к'этэ пешие, чу незики мешэ кьр. Р'асти осанэ мешэки хур we дэрейэ. Ани хат агьр бэри мешэ да у агьрр'а чу. Вэхтэке дина хвэ дае бу фур'ина к'өлфэтэке, нава агьр дэрк'эт готэ Ә'ли:

— Эз у тө хушк бре аг'рэте!

— Ә'ли го:— На, тө жьна мьн, эз мере тэ.

Ә'ли чава кьр кэч'ьк нэхатэ р'ае.

Кэч'эке готэ Ә'ли, го:— Се р'е хэнэ, р'ек йа чунн хатъ-нейэ, р'йа дэда жи чунн хатъна шйа кемэ, йа сьсйа к'и дь-чэ we р'е, чунн хэйэ, хатън т'бнэ. Кэч'ьк онда бу. Ә'ли го: „Йа фэнщ эвэ эз we р'еда хэр'ьм, чь те сэре мьн бра бе“. Р'абу сйар бу, к'этэ we р'е чу. П'ьр' чу хэрге индык, р'асти шэхэрэ-ки хат, дора шэхэр т'эмам суркьрийэ. Ә'ли гэлэки гэр'йа т'б дэри нэдит, вэки бк'эвэ нава шэхэр. Дина хвэ дае йэки кьн р'уе ви э'рдер'а дьк'ьшэ, дэсте хвэ х'эжанд сур бэр вэбу, к'э-

тэ һөндөр', ле диса Э'ли ма дэрва. Сбэтыре диса ви вэхти Э'ли хвэ вэшарт, диса эве кын дэсте хвэ һ'эжанд, дэргэ бэр вэбун к'этэ һөндөр', Э'ли жи пер'а к'этэ һөндөр'. Э'ли вэхта к'этэ һөндөр' чу чэнд от'аха, нан у харын һэйэ сэр истола, ле т'ө шмаэ'т т'өнэ.

Эв шәһәр, шәһәре қиза п'адше һори у п'әрийа бу. Вэхтә-ки Э'ли чу нава шәһәр дина хвэ дае бәжын бөһөсте р'удь-һел р'асти Э'ли һат.

Го:— Э'вде сәрр'әш, эва бу сесыд сал мын т'ө бәндә вра нәдит, тэ чава һати вра. Го, тэ бьви мьрие сәд сали у гьрт авитэ пышта суре. Ле кэч'ык пева э'йан бу, бу кәвоткәке һат дина хвэ дае Э'ли буйә мьрие сәд сали. Хазиа хвэ Э'ли хьст, Э'ли р'абу.

Кэч'ыке готә Э'ли, го:— Хвәде мала тә храбкә тэ бубун мьрие сәд сали, мын тэ р'акьри, йа қәнщ эвә вәгәр'ә һәр'ә. Ижар жи ве тә быкә мьрие сесыд сали қәватата мын дәрә эз нькарьм тә р'акьм.

Кэч'ык фьр'и чу. Э'ли шарәкә дьн жи к'этә нава шәһәр, диса чу нане хвэ хар, чу нава шәһәр р'асти бәжын бөһөсте р'удьһел һат.

Го:— Э'вде сәрр'әш, мын тэ кьри мьрие сәд сал тэ р'абун, ижар жи тэ бьви мьрие сесыд сали.

Э'ли бу мьрие сесыд сали, гьрт авитэ пышт суре. Диса хушка ви бу кәвоткәке фьр'и һат хазија хвэ Э'ли хьст, Э'ли р'абу.

Э'ли готә хушка хвэ, го:— Хушке, тә чьр'а эз хәва ширьн р'акьрьм.

Кэч'ыке шаба ви да, го:— Хвәде мала тә храбкә, тэ бубун мьрие сесыд сали мын тэ р'акьри, йа қәнщ эвә вәгәр'ә һәр'ә.

Э'ли го:— На, э'сә гәрәке эз һәр'ым.

Кэч'ыке го:— Э'ли, вэхте тэ дьчи нава шәһәр, бәжын бөһөсте р'удьһел ве р'асти тә бе, тэ пешие р'уе ви быгьра, тэ бежә, тэ бьви мьрие һ'эта-һ'этае.

Кэч'ык фьр'и чу. Э'ли диса чу нава шәһәр, дина хвэ дае бәжын бөһөсте р'удьһел һат.

Го:— Диса тэ һати?

Э'ли пешие р'уе ви гьрт, гот:— Тэ бьви мьрие һ'эта-һ'этае.

Ведэре эв бу мьрие һ'эта-һ'этаи. Э'ли гьрт авитэ ишт суре. Э'ли ида аза нава шәһәр гәр'йа, гәләки гәр'йа дина хвә дае сурәк, незики суре кьр, гәр'йа дәргә дит, дәргә вәкьр чу һөндөр', һ'әүзәки мәрмәр, эв һ'әүз йа қиза п'адше һори у п'әриа бу. Һ'әфтәке шарәке дьһатьн ведэре, сәре хвә дьшутьн ледьдан дьчун. Э'ли р'абу хвә вәшарт. Гәрма нава нивро бу, бу п'рина чьл кәвотки, һатьн сәр һ'әүз дани, қиза п'адше у чьл щарие вева.

Қиза п'адше готә щарие хвә, го:— Бина ә'вде сәрр'әш те.

Щарйа we го:— Эва бу сесьд сал һе мә наве бәһнадо вьра нәбьһистийә, к'әсә тьрса бәжьн бөһһөсте р'удьһел нәүерә бе ван дәра.

Қиза п'адше гот:— На.

Щарйа we го, го:— Тө мә'ния мә дьгьри, бьсәнә әме бьк'әвьнә аве, тө нәк'әвә.

Щарйа к'ьнше хвә шьқтанд к'әтьнә аве, ле қиза п'адше нәк'әт, гәрме да сәр қиза п'адше, го: „Щә'нмеда эзе жи бьк'әвьмә аве, сәре хвә бьшом“.

Вәхта эв к'әтә аве, Э'ли ши р'абу чу сәр к'ьнше we р'у-ньшт. Щарие we аве дәрк'әтьн, к'ьнше хвә хвәкьрьн фьр'ин чун, қиза п'адше ма аведа, кьр-нәкьр Э'ли к'ьнше we һөдане, чь щур'ә кьр к'ьнше we һөдае.

Э'ли готә қиза п'адше, го:— Сонд бөхә эзе к'ьнше тә бьдьмә тә.

Кәч'ьке готә Э'ли, го:— Чь сонде дьхвәзи эз сонд бьхөм, тө мере мьн, эз жьна тә.

Э'ли р'абу к'ьнше we дае, қиза п'адше к'ьнше хвә хвәкьр, р'абу чун от'аха қиза п'адше.

Қиза п'адше готә Э'ли, го:— Эз чь тәр'а дьбем тө гөр'а мьн бькә.

Э'ли дәсте кәч'ькеда сонд хар, го:— Чава дьки бькә!

Э'ли у қиза п'адше вә'дәки we дәре хвәр'а дәрбазкьр. Хвәде көр'әк да Э'ли, чәнд р'о дәрбаз бу қиза п'адше ани һат эв гәдә гьрт авитә нава агьр, шәвьтанд. Э'ли гәләки бәр-хвә к'әт, ле гәләки адк'ари бу, дәнге хвә нәкьр. Диса вәх-тәк дәрбаз бу, қиза п'адше көр'әки дьн жи ани. Диса чәнд р'ож дәрбаз бу, қиза п'адше эв көр'е хвә жи авитә нав агьр шәвьтанд.

Қиза п'адше готә Э'ли, го:— Хвә тө һерс нәк'әви у нәхәйиди?

Ә'ли готә қиза п'адше, го:— Чь эз бьхәйдьм хвәде мала тә храбкә, әва бу дө көр' тә бәр ч'ә'ве мын гьрт авитә нава агьр шәўьтанд.

Ә'ли дина хвә дае бу п'рина се кәвотка к'өләкер'а фь-р'ин чун. Ә'ли ма т'әне ви шәһәрида. Ә'ли р'абу сбәтыре нав шәһәр дәрк'әт леда чу, чу р'асти хортәки хат, сәлам да хорт, хорт сәләма ви вәгьрт.

Ә'ли хорт пьрси, го:— Наве тә хер?

Го:— Наве мын Аһ'мәд!

Го:— Аһ'мәд, т'ө к'әсә тә қә нәдитийә.

Го:— Мын дитийә, жьна Ә'ли у һәрд көр'е ви ве све зу һатын чун.

Ә'ли готә хорт, го:— Ә'ли эз хвә-хвәмә!

Һәрда ведәре дәстәбрати данә һәв, һәрд р'абун р'ек'ә-тын чун, чун р'асти хортәки дьне жи һатын.

Ә'ли ле пьрси, го:— Хорто, тә қә к'әсә нәдытийә?

Го:— Wәлләһ һежа жьна Ә'ли у һәрд көр'е ви һатын чун. Ле эз заньм мал баве жьна тә у һәрд көр'е тә башқә кь-рьнә гозәке, һәрд көр'е тә дарда кьрьнә, жьна тә жи башқә кь-рьнә щики.

Ведәре Ә'ли хорт пьрси, го:— Наве тә хер.

Го:— Аһ'мәд!

Һәрсек р'абун ведәре р'е к'әтын чун. Ведәре дәве авә-ке р'уныштын.

Һәрд хорта готә Ә'ли, го:— Ә'ли, те нһа һәр'и кәри пәз у шьванәк сәр р'йа тәйә. Әw шьван у пәз т'әмам е серейә. Шьван йане пәз тә бьбинә we тә бь сере бькьнә р'уви, йане к'әwришк, we куч'ка бәри тәдын, тә бьхәньқиньн.

Ә'ли готә һәрд хорта, го:— Ле эз чава бькьм һәр'ым, wә-ки мын нәвиньн.

Һәрд хорта готә Ә'ли, го:— Нһа wәхте тә чуи шьван пәз дайә мәг'әл, шир дотийә, нане хвә дбхә. Тө дьзива һәр'ә, wә-ки тә нәвиньн. Тө хвә баве дәст п'е шьван, шьван дәнге хвә тәр'а накә. Чь лазьмбә шьванс тәр'а бежә. Ведәре һәрсека хәтыре хвә һәв хвәстын, һәрәке нишане хвә данә щәм һәв, wәки Ә'ли зьвьр'и, диса сәр we аве бьгьнижнә һәв.

Ә'ли р'абу р'е к'әт чу дина хвә дае шьван пәз дайә мәг'әл,

р'уныштийэ нане хwэ дõхэ. Э'ли тэлэ-тэл чу, хwэ авитэ дэст п'е шьван, шьван дэнге хwэ пер'а нэкър, го:

— Э'ли, к'эрэмкэ wэрэ нан бьхwэ.

Э'ли р'унышт нане хwэ харьн. Шьван готэ Э'ли, го:

— Шәһәре мә т'эмами серейэ, гәрәке тө õса һәр'и к'әсә тә нәвинә, wәки тө дитьн we тә бõкõжьн, we тә бькьнә мышк, п'шика бәри тәдьн, тә бькõжьн.

Э'ли шьван пьрси, го:— Ле эз чава һәр'ьм?

Го:— Дьзива һәр'э, пирәк бәр дәре хwэ сәкьнийэ, һнгьле хwәйи р'асте авитийэ сәр мьле ч'әпе, һнгьле ч'әпе авитийэ сәр мьле р'асте. Жьна тә у һәрд кәр'е тә аинә дардакьрнә, р'оже йәк истәкан хун һәрд гәда дьк'ьшинә, wәкә чьл р'ожи ма тө т'әзә бьғижи wана. Херк кõ мьрьн, чу к'иси тә, õса жи жьна тә.

Э'ли р'абу изна хwэ шьвен хwәст, бь шур'әки тэлэ-тэл чу нава шәһәр, дина хwэ дае р'асти жи õсанә пирәк сәкьнийә. Э'ли дьзива чу, пьшта пире педа бу, чава шьван салых дабу гьлие wi р'аст бун. Һнгьле р'асте сәр мьле ч'әпейә, һнгьле ч'әпе сәр мьле р'астейә. Э'ли пар'ава чу дәсте хwэ авитә һәрд һнгьле we гьрт у дәве хwэ да һнгьле weйа у мет. Пире сәр стõе хwэ звьр'и, дина хwэ дае ә'вдәки сәрр'әш.

Пире готә wi хорти, го:— Тõ қõрбана wi би, тõ ширәткьри. Ида тõ кәр'е мьн, эз дйа тә.

Э'ли да пәй пире чу мала пире, хwәр'а р'уныштьн хәбәрдан.

Э'ли готә пире, го:— Дйа пир, жьна мьн һәрд кәр'е мьн һатьнә вра эз чь шур'әи бькьм, wәки wана бьвиньм.

Пире готә Э'ли, го:— Тõ нькари бьбини, нишанәкә тә һәйә, тõ нишапа хwэ бьдә мьн эзе бь шур'әки һәр'ьм щәм кәч'ьке, эзе пер'а хәбәрдьм, һәла глие we чийә у чь дьбежә.

Э'ли р'абу гстила т'лиа хwэ да пире, пире р'абу чу щәм кәч'ьке. Ле кәч'ьк т'әне гозәкеда бу, һәрд кәр'е wi жи сәр сәри дардакьри бун.

Пире готә кәч'ьке, го:— Тõ әве нишане насдьки?

Кәч'ьке кьрә қар'ин; хwэ авитә дэст п'е пире, го:

— Эз бәхте тәмә хайе we гстиле к'õйә?

Го:— Мала мьнә.

Эз чь шур'әйи бькьм, wәки тõ бьвини.

Кэч'ьке готэ пире го:— Бьсэ, бра дйа мьн бе, эзе бежын дйа хwэ, һэла дйа мьн чь дьбежэ. Эзе бежым дйа хwэ, эзе бежым зэ'ве тэ һатийэ, wэки хун дэнге хwэ пер'а нэкьн, бра бе вра эз бьвиньм.

Дйа we гот:— Wэки зэ'ве мэ жь тэ р'ьнтър бэ, эме изна wi бьдьн, бра бе, хер кö тэ п'истърбэ, эме тэ жи бькöжьн у wi жи. Кэч'ьке го: „Брабэ, зэ'фа мьн р'ьндтърэ“.

Кэч'ьке we дэре готэ пире, го:— Сбе Э'ли хwэр'а бинэ.

Пире чу мала хwэ. Эw Э'ли сбе р'абун һатьн. Э'ли һатэ щэм жьна хwэ, öса жи хасна wi һат, дина хwэ дае р'асти öсанэ, гэдэ зэ'ф бэдэwэ.

Жьньке готэ қиза хwэ, го:— Бьсэ эзе сбе һэр'ьм щэм баве тэ, бежымэ баве тэ, һэла баве тэ чь дьбежэ. Жьньк р'абу чу щэм п'адше, го:

— Э'вде хwэде, зэ'ве тэ һатийэ вьра, wэки изна тэ һэбэ бра бе щэм тэ тö бьвинэ.

П'адше готэ жьна хwэ, го:— Wэки зэ'ве мэ жь қиза мэ бэдэwтър бэ, бра бе, хер кö қиза мэ қолаитърбэ эме сэре wi жежьн у сэре қиза хwэ.

Жьньке готэ п'адше, го:— Зэ'ве мэ зэ'ф бэдэwэ.

Сбэтьре жьньк һатэ зэ'ве хwэ бьр чу щэм п'адше. П'адша қайт бу, изна кэч'ьке жи да, öса жи һэрд кöр'е wi.

Қиза п'адше у зэ'ве п'адше чунэ мала пире, ле сбэтьре wi шөһарида дэ'ват һэбу, гэрэке һ'этائي э'вдэки сэрр'эш һанна дэ'wате, дэ'ват нэдьбу. Хwэйе дэ'wате готэ пире, го:

— Гэрэке тö э'вдэки сэрр'эш бини,эме дэ'wате бькьн. Пире щаб да хайе дэ'wате, го:

— К'аре дэ'wата хwэ бькьн, мьн э'вде сэрр'эш анийэ.

Пире готэ Э'ли, го:— Э'ли, эз тэ чь щур'эи дькьм, нэби тö дьтърси. Эзе тэ бь сэре бькьмэ һ'ьрч', йане гөр, йане жи р'уви. Ле тö нэтьрси.

Пире р'абу сбэтьре Э'ли һлда чун бэр дэре дэ'wате. Э'ли кьрэ һ'ьрч' бэри нава дэ'wате кьр. Э'ли бу һ'ьрч' к'этэ нава щмаэ'те, щмаэ'т пе к'энийа, Э'ли к'өтан у ле сйар дьбун, паше Э'ли бу гөр, дьса öса wi щур'эийи дөк'өтан, паше бу р'уви, öса дэ'ват дэрбазбу. Э'ли леда һат мала пире, ле дэба wi шөһари öса бу гэрэке э'вде сэрр'эш бьһата бь сэре дэ'ват дькьрьн, ле гэрэке сера wi шөһари жи дэрнэк'эта.

Сбэтыре хайе дэ'вате гази Э'ли кыр, го:

— Чь дьхвэзи эме бьднэ тэ, мале дьне дьхвэзи, зер' дьхвэзи, чь дьхвэзи эм бьднэ тэ.

Ле пире готэ Э'ли, го:— Эw чь дьднэ тэ тө һлнэдэ, wэhte тө һлди we тэ бь сере бькьн мышк, п'шике бэри тэдын тэ бькөжьн, чь һур-муре данэ тэ we тэ бьстиньн. Wэhte хайе дэ'вате чь дьднэ тэ тө нэхвэзэ, тө т'эне бежэ эз шьва қөдрэте дьхвэзьм. Эwэ адк'аринэ we бьднэ тэ, wэхта нэдын зэ'ва жи у бук жи we бьмьрын.

Э'ли леда чу, вана чь гот Э'ли хвэ нэда бэр, го:

— Мале дьне мале мьнэ, тыштэ лазьм набэ, эз тыштэки нахвэзьм. Эз т'эне шва қөдрэте дьхвэзьм. Адк'ари бун, р'абун шва қөдрэте данэ Э'ли. Э'ли шва хвэ һлда һатэ мала пире.

Пире готэ Э'ли, го:— Тө сэд сали жи вра би, we тэ бькөжьн, һэр'э щэм п'адше, бе п'адшаи саг'бэ, изна мэ бьдэ эм һэр'ьнэ йера хвэ.

Э'ли р'абу чу щэм п'адше готэ п'адше, го:

— П'адшаи саг'бэ, тө изна мэ бьди, эме ледьн һэр'ьн йера хвэ.

П'адше изьн да. Э'ли звьр'и һат щэм пире, го:

— Дйа пир, п'адше изна мэ дайэ.

Пире жи р'абу сврьк у швьрк да Э'ли,öса жи к'өме хэйбне да Э'ли. Э'ли wэхта к'өм да сэре хвэ, нава щмаэ'тер'а дэрбаз бу к'эсэки нэдьдит. Э'ли р'абу изна хвэ пире хвэст, свьрк швьрке хвэ сйар бу жь шэһэр дэрк'эт, бэр we аве сэкьни, к'идэре эви у һэрд хорта дэстбрати дабунэ һэв. Э'ли у һэрд хорт гьһиштьнэ һэвдö, wedэре изна һэв хвэстын. Э'ли жьн у зйар'е хвэ һьлдан һатэ шэһэре хвэ. Т'эзэ wedэре һ'эфт р'ожа, һ'эфт шэва дэф у дэ'вате хвэ кьрын, эw чун мьразе хвэ шабун, эм жи чун мьразе хвэ шабьн.

---

19. МИРЗЭ МЭ'МУД У ХУШКА ВИ

Вэхтэке п'адшак һэбу, дө жыне вийа. Жьна п'адшейэ ч'ук готэ мере хвэ, го:

— Эзе зькэки тэр'а көр' у қизэке биньм.

Һевийа вейэ мэзын ч'э'вр'эши һевийа хвэ ч'ук кыр. Нәһ мәһ т'эмам бун, һевийа вейэ ч'ук we ида р'аза, жьна п'адшейэ мэзын готэ мере хвэ, го:

— Эзе бэр һевийа хвэ бьм, кэсэки нәйна.

— Брабэ,— п'адша гот.

Жьнык р'аза, хвэде көр' у қизэк даје. Һевийа we готэ щариа хвэ, го:

— Һэр'ын дө т'уле са биньн вэрьн.

Щари чун дө т'уле са анин. Қырэ сние у спич'алэк авитэ сэр, го:

— Бьвын дайнын бэр п'адше.

Һевийа we һәрд зйар' кырэ нава пэмбө, кырэ һөндөр'е қөт'ике, го:

— Бьвын бавежына авэке

Щарийа эв қөт'и бьрын авитына аве. П'адша вэхта спи-ч'ал сэр we сние һлда, дина хвэ дае дө т'уле са, П'адше э'мыр кыр, го:

— Жьна мын бьвын бавежына Хаме дэве.

Жьнык бьрын авитына Хаме дэве.

Эв қөт'и к'этэ щэва ашэки чу, к'этэ шипа аш. Аш сә-

кьни, ашванчи дэрк'эт чу дина хвэ дае қот'икэ ч'ук к'этийэ шипа аш. Ашванчи қот'и дэрхьст, һат готэ дорчи, го:

— Эз нэхашьм, аш т'эслими вэ, эзе һэр'ьмэ мала хвэ, һун нане хвэ бьһерьн һ'эта эз сбе тем.

Ашванчи чу мал, готэ жьна хвэ, го:

— Э'вда хвэде, хвэде р'ьсқэк дайэ мэ, эва қот'ийа ч'у-ч'ьк һатьбу к'этьбу шипа аш, мьн һлда ани, ньзам чийэ һөндөр'е веда.

Гава ашванчи дәре қот'ие вэкьр, дина хвэ дае дө зйар'е ч'уч'ьк һэрэке мәмыкэк девда, ве нава пәмбөданьн. Ашванчи готэ жьна хвэ, го:

— Э'вда хвэде, нэ мэ эвлэдэ, нэ т'эвлэдэ. Хвэде эв һэрд зйар' кьрьнэ қьсмэта мэ.

Ч'елэкэкэ ашванчи һэбу. Бь шире ве ч'елэке һэрдө зйар'ө хвэйкьрьн.

Наве гэдэ Мирзэ Мэ'муд, наве кэч'ьке жи Гөлл'эри ханьм. Гэдэ, кэч'ьк мэзын бун, иди фэ'мбэр бун. Гэдэ зэ'ф нэ'с-бу, вэхта дьчу нава зйар'а гэрэ зйар' бькөтана, йане мьле ван ши дэрхьста. Т'ө зйар'е нөһербу пер'а к'ап бьлиста. Р'оке гэдэ чу нава һэвале хвэ, эви көр'е пирэке к'ап листьн, мьле көр'е пире шкенанд. Пире дэрк'эт дэвра гэдэр'а да ч'ер'а, го:

— Ашванчи дө зйар'е беһаи анинэ кьрьнэ э'мэле сэре зйар'е мэ.

Гэдэ чу шэм хушка хвэ, готэ хушка хвэ, го:

— Гөлл'эри ханьм, пире һа мэр'а готийэ, готийэ „Һун беһаинэ“.

Һэрд р'абун чунэ шэм дйа хвэ, готьнэ дйа хвэ, го:

— Р'астэ дае, эм беһаинэ?

Дйа вана т'ө тышт ваир'а нэгот, го:

— Бьсэ һ'эта баве вэ те, һэла чь дьбежэ.

Сэкьни сбэтыре, дина хвэ дае ашванчи һат, чунэ пешиа ашванчи, һэрдө һэвр'а го:

— Баво р'астэ, эм беһаинэ.

Ашванчи го:— На һун эвлэде мэнэ!

Һэрдө го:— На хер р'аст бежэ!

Ашванчи го:— Һун беһаинэ, мьн һун қот'иеда дитьн, һун зйар'е қот'иенэ.

Һәрда р'абун изна хвә кале у пире хвәстын, сбе р'абун һынә нан кърнә т'орпе хвә, сәре хвә һлдан т'әркәсәлати дьне бун. П'ър' чун, һәрге һндык, эвар к'әтә сәр вана. Мирзә Мә'муд готә хушка хвә, го:

— Йәк мә р'азе, йәк һ'ыһйар бә.

Пешие хушка ви р'аза, паше һ'ыһйар бу, наше Мирзә Мә'муд сәре хвә дани р'аза. Иди бәрбанга сбе бу. Дина хвә дае ч'иак пешбәри ван бу, бу қырч'ина ви ч'иан, агьр у алав пе гьрт. Кәч'ык тьрсиа у гьрйа. Ньрәткә һесьра ве к'әтә сәр сурәте Мирзә Мә'муд. Мирзә Мә'муд һ'ыһйар бу, дина хвә дае ида бәрбанга сбейә, нә ә'врә, нә жи баран дьбарә. Мирзә Мә'муд готә хушка хвә, го:

— Әв чь ав бу к'әт сәр сурте мьн, нә ә'врә, нә баранә? Хушка ви готә Мирзә Мә'муд, го:

— Бу қырч'ина ч'иае пешбәри мә, агьр алав пе к'әт, әз тьрсйам, гьрйам, нрәткә һесра мьн к'әтә сәр сурәте тә, ләма тә һ'ыһйарбуи.

— Дә р'авә әм һәр'ын бьһер'ын чийә.

Р'абун чун дина хвә дане т'әмам кәвьре қимәти. Мирзә Мә'муд готә хушка хвә, го:

— Вәрә әм чәнд кәвра текьнә шеба хвә, бьбьн пе ида-ре хвә бькьн.

Ле хушка ви го:— Бинә вәрә т'орпә мәр'анә, әм т'орпә т'ьжәкьн хвәр'а бьвьн, ве кери мә бе.

Р'абун т'орпе хвә т'ьжи кьрн,р'е к'әтьн чун.Сәр қанике дина хвә дане дө қәрәвьл бәр қание сәкьнинә. Һәрәке хвәр'а бақә гөл чьнин данә дәсте хвә чун сәр қание, вәқи аве вәхән. Дина хвә дане бу ахина йәке, го:

— Ах! Бина щәгәре һат,-ле вана т'ө тьшт фә'мнәкьрн. Чун сәр қание ав вәхарьн, қәрәвьл һатә пешиа вана, го:

— К'и те вра сәр ве қание, аве вәдөхә, йәк мек'от жьна п'адше дьхә у дьчә.

Ван һәрда бақе гөла авитьнә сәр жьна п'адше у чун. Пәр'е шәһәр бәр дьре пирәке сәкьнин. Мирзә Мә'муд готә пире, го:

— Дйа пир, тә мевана хвәйдыки?

Го:— Меван һәйә, меване хөдейә, щие мьн т'өнә.

Мирзә Мә'муд дәст кьрә шеба хвә, го:

— Һан тәр'а ви кәвьри, мә щикә һ'әта сбе.

Пире ч'э'в кэвэр к'эт, р'абу диз у клоз авитьнэ сэр хэв, шие хэрда кыр. Эwana р'азан һ'эта сбе. Сбе хушка ви готэ Мирзэ Мэ'муд, го:

— Иан тэр'а ви кэвэри, бьвэ щэм п'адше, бе п'адшай саг'бэ, эва кэвэра мьн тэр'а п'ешкеш анийэ.

Мирзэ Мэ'муд р'абу чу щэм п'адше. Хуна п'адше гэлэки к'эля сэр Мирзэ Мэ'муд, гэлэки Мирзэ Мэ'муд һ'эзкыр. Мирзэ Мэ'муд готэ п'адше,

— П'адшай саг'бэ, мьн эва кэвэра тэр'а п'ешк'еш анийэ?

Падше дина хвэ да кэвэр, кэвэр шэһэре ви дык'ыр'э, ле нафрошэ. П'адша готэ хорт, го:

— Эз п'адшамэ, се код зер'е мьн һэнэ, эз һэла бьн дэйне тэ дэрнаем.

Мирзэ Мэ'муд звр'и һат мала пире, диса хушка ви готэ Мирзэ Мэ'муд, го:

— Сбе р'авэ хэр'э щэм п'адше, дө се кэвра бьвэ хэр'э бе п'адшай саг'бэ, тө изне бьдэ эм п'эр'е шэһэре тэ хвэр'а ханманэки чекьн.

Ле жьна п'адшейэ мэзын пер'а-пер'а тедэрхьст, эв зйа-р'е һевна венэ, ч'э'вр'эши ле кыр.

Мирзэ Мэ'муд һатэ мала пире, готэ хушка хвэ, го:

— П'адше изьн дайэ!

Р'абун дэстпе кьрын, хан-манэки өса чекьрын форма хан мане п'адше, кэсэк ньзанбу ханмане ванэ, йан йе п'адше. Щаб данэ п'адше, го:

— Ханманэки өса чекьрынэ форма ханмане тэ.

Жьна п'адше мэзын р'абу нава шэһэр гэр'йа пирэкэ сер дит, го:

— Пире, п'эр'е шэһэре мэда хортэк у қизэкэ шаһьл һэнэ, тө дыкари хэрда сэр өндаки.

Пире р'абу дэстэ к'ынше қр'ежок хвэкыр. Ле Мирзэ Мэ'муд сба дычу неч'ире эвара дыһатэ мала хвэ. Сэр дө верса хушка ви пешиеда дычу һэвдө шадьбун у дыһатьнэ мала хвэ. Р'оке пире, бэри эвар бу, һатэ бэр дэре Мирзэ Мэ'муд дэсте хвэ дери хьст. Гөлл'эри ханьм дэри вэкыр, дина хвэ дае пирэкэ бэлэнгаз бэр дери сэкьнийэ. Пире готэ Гөлл'эри ханьме, го:

— Эз бэхте тэ у Мирзэ Мэ'мудамэ, һ'эщ һатһиэ чунэ һ'э-
ше, эз жи һ'эща мамэ, ишэв щики бьдэ мьн эз р'азем һ'этани
сбе, эзе һэр'ым бьгһижьмэ һ'эща.

Кэч'ьке дэри вэнэкр. Пире зьвьр'и чу пешиа Мирзэ Мэ'-
муд, готэ Мирзэ Мэ'муд, го:

— Эз бэхте тэмэ, те ишэв щики бьди мьн эз р'азем һ'эта
сбе һэр'ым бьгһижьмэ һ'эща.

Мирзэ Мэ'муд пире да пэй хвэ чунэ мал, ле Гөлл'эрие
нәһьшт, го:

— Мирзэ Мэ'муд, те п'ошманби.

Мирзэ Мэ'муд готэ хушка хвэ, го:

— Пирэкэ бэлэнгазэ бра ишэв вра р'азе, сбе ледэ һэр'э.
Гөлл'эрие готэ Мирзэ Мэ'муд ,го:

— Гөне тэ стөе тэ!

Пире р'аза we шэве, бэрбанга сбе р'абу эw дэре wi т'э-
мьзкр, печ'кэ дада. Wэхта Мирзэ Мэ'муд р'абу дина хвэ дае
пире харьна вана у һ'эму тышт дайэ һэвдө. Мирзэ Мэ'муд
готэ Гөлл'эрие, го:

— Хушке, тө иди хэве р'анэвэ, бра эва пира тэр'а бьбэ
шари.

Пире ида мала Мирзэ Мэ'муд ма.. Р'оке Мирзэ Мэ'муд
неч'ире һат дина хвэ дае хушка wi нәһатэ пешие. Ле пире
готьбу Гөлл'эрие, готьбу:

— Һ'эйфа тэ у бре тэ дара Сэбри Хөрмане нэ бэрдэре тэ-
йэ. Кэч'ьк дьбежэ пире, „дйа пир, дэве тэ гөһе мьн, эw дар
к'өйэ“. Пире дэсте хвэ п'энщэрер'а дреж дькэ, дьве „эw р'йа
һане дьбини, wэки we р'ее һэр'и, те бьвини.“ Дьве, „эз чава
бькьм, wэки һэр'ым биньм“. Дьве, „тө һһа хвэ нэхwэш бавежэ,
wэхта Мирзэ Мэ'муд бе, бе эз нэхwэшьм. We бежэ, „дуки-дэр-
манэки“, тө бежэ „т'ө дэрман т'өнэнэ эз пе п'акьм“. We бе-
жэ „дохтьрэки, һ'экимэки“, тө бежэ „п'ак набьм“.

Мирзэ Мэ'муд фькьри, го:— Гэло хвэде чь қэwьмийэ
Гөлл'эри нәһат пешйа мьн?

Мирзэ Мэ'муд һатэ мал, дина хвэ дае хушка wi нэхwэ-
шэ, нав щиаданэ. Һат готэ хушка хвэ:

— Дуки-дэрманэки?

Хушка wi го:— Тө чь бини эз пе п'ак набьм. Һэрге тө

хэр'и дара Сэбри Хөрмане бини, дар хwэхwэ бэр дэре мэ да-
ч'ькандибэ. Севе хwэ-хwэ жи бьвэ бука мэ, эзе жи п'акбьбьм.

Мирзэ Мэ'муд готэ хушка хwэ, го:

— Хушке дэве тэ, гөне мьн, р'е к'и али дьк'эвэ, wэки эз
хэр'ьм биньм.

Хушка ви п'эншэрер'а пе т'ьляа р'е нишан дае, го:

— Бьк'эвэ we р'е хэр'э, те хэр'и бини.

Мирзэ Мэ'муд сбэтыре р'абу хэспе хwэ сйарбу, готэ хуш-
ка хwэ: .....

— Шуре мьн бра вра дардабэ, wэхта эз к'этъм тэнгасие
шуре мьне we бьк'эвэ, хер кö эз фрэйеда бьм, шуре мьн we
дарда бьминэ.

Р'абу гази хwэде кьр ,к'этэ р'е у чу. Бра ог'ьр бэ wir'а,
бра эw хэр'э, ле пире дьчэ шэм жьна п'адше, дьбежэ жьна
п'адше. wэки „мьн гэдэ шанд р'йа hate-нəhate“.

Гэдэ п'ьр' дьчэ, нндьк дьчэ р'асти калэки те, сэламе дьдэ
кале, кале сэламе ви вэдьгрэ.

— Мирзэ Мэ'муд те ha к'öда хэр'и?

Мирзэ Мэ'муд дьбежэ:— Баве кал, эзе хэр'ьм дара Севе
биньм, хушка мьн нэхwэшэ, биньм wэки п'ак бьвэ.

Кале щаба Мирзэ Мэ'муд да, го:

— Йа қэнш эwэ, вэгэр'э хэр'э мала хwэ!

Мирзэ Мэ'муд го:— На, гэрэке эз хэр'ьм биньм!

Кале готэ Мирзэ Мэ'муд, го:— К'и дьчэ дьбэ кэвьр, к'э-
сэ вэнагэр'э.

Мирзэ Мэ'муд готэ кале, го:— Сэрикэ эw ог'ьрэ!

Кале готэ Мирзэ Мэ'муд, го:— Гөне тэ стөе тэ. Төе гэлэ
эрд хэр'и эваре we бьк'эвэ сэр тэ, те бэр қэйаки пэйаби хэwа
тэе бе, те р'азеи. Wэхтэкэ шэв дэрбазбэ те зэф т'и би. Төе
бежи, ах хwэзьла йэки һнэ ав быда мьн, мьн вэхара. Төе
дина хwэ бьдеи қьр'ч'ине we қэйайе бе,кэч'ькэкэ шаһьл we
дэре т'аса ав дестдабэ, т'асэ зер', авэ зер' у зэндэ зер', wэки
тэ зэнд гьрт те бьг'нижи мразе хwэ, хер кö тэ т'ас гьрт төе
щи-щи бьви кэвьр.

Мирзэ Мэ'муд изна хwэ кале хwэст, ле кале ви чахи го-
тэ Мирзэ Мэ'муд, го:

— Wэхта тö вэгэр'йаи, тö бе мьн нэчи.

Мирзэ Мэ'муд готе, го:— Сэр ч'эвал

Мирзэ Мэ'муд п'эр' чу, һәрҗе һндьк, эвар к'этэ сэр Мирзэ Мэ'муд. Бэр қайаке пайабу, қап'уте хвэ к'шандэ сэр хвэ, к'этэ хөвө. Вэхтэкэ шэв дэрбаз бу, зэ'ф т'и бу, го:

— Ах, хвэзыла йэки ав быда мьн.

Мирзэ Мэ'муд дина хвэ дае бу қрч'ина қэйе, кэч'ькэкэ шаһьл дэрк'эт, т'асэ ав дестданэ. Һатэ незики Мирзэ Мэ'муд, Мирзэ Мэ'муд дина хвэ дае зэндэ зэр, т'асэ зэр, авэ зэр. Мирзэ Мэ'муд хвэ шаш кьр, т'ас гьрт у щиде бу кэвьр.

Гөлл'эрие дина хвэ дае шуре ви дарда к'эт, хушка ви р'абу чу к'ьнще бре хвэ ани хвэкьр, һэсп зин кьр, шуре бре хвэ авитэ мьле хвэ, гази хвэде мера кьр, к'этэ р'е у чу. Чу р'асти кале һат, сэлам да кале, кале сэлама шейа вөгьрт, го:

— Тө сэр ч'э'вар'а һати!

Гөлл'эрие го:— Хвэде мала тэ храбкэ, тэ чава Мирзэ Мэ'муд шанд, чу бу кэвьр нәһат. Һна бежэ эз чь щур'эи бькьм, вэки һэр'ьм Мирзэ Мэ'муд биньм.

Кале готэ Гөлл'эрие, го:— Төе һэр'и гэлэ э'рд эвар ве бьк'эвэ сэр тэ, төе бэр қайаке пайаби, вэхтэкэ шэв дэрбазбэ төе зэ'ф т'и би, төе бежи ах, хвэзыла йэки т'асэ ав быда мьн, мьн вэхара. Төе дина хвэ бьдеи қирч'ине ве бк'эвэ знер, қизэкэ шаһьл ве дэре т'аса ав дестда, т'асэ спи, зэндэ спи, вэки тэ зэнд гьрт, төе жи хлазби у төе Мирзэ Мэ'муд жи хласки.

Кэч'ьке р'абу изна хвэ кале хвэст, һэспе хвэ сйарбу, к'этэ р'е у чу. Чу эвар к'этэ сэр, бэр қайаке пайабу, қап'уте хвэ к'шандэ сэр сэре хвэ, хвэр'а р'аза. Вэхтэкэ шэв дэрбаз бу кэч'ьк зэ'ф т'и бу, го:

— Ах, хвэзыла йэки т'асэ ав быда мьн.

Бу қирч'ина қэйе, Гөлл'эрие дипа хвэ дае қизэкэ шаһьл дэрк'эт, т'аса аве дестда. Гөлл'эрие дина хвэ дае т'асэ спи, авэ спи у зэндэ спи. Гөлл'эрие хвэ шаш нэкьр, зэнда кэч'ьке гьрт, кэч'ьке чь щур'эи кьр, Гөлл'эрие зэнда ве бэрнэда. Гөлл'эрие готэ кэч'ьке, го:

— Тө сонд бөхэ, т'эне тө бежэ нан, хве жь мала баве тэ, эзе тэ бэрдьм. Ви чахи кэч'ьке сонд хар, го:

— Мьн бэрдэ эзе бем.

Гөлл'эрие зэнда кэч'ьке бэрда, кэч'ьк чу к'этэ қэйе. Гөлл'эри гэлэ дөшөрмиш бу, го „гэло хвэде дьқэвьмэ эз хапандьм иди нэе“. Гөлл'эри вэхтэке ле ньһер'и қизэкэ шаһьл қэйе дэрк'эт, һатэ щэм ве, шва қөдрэте дестда бу. Гөлл'эрие го:

— К'анейэ Мирзэ Мэ'муд?

Го:— Буйэ кэвэр, гэлэк у гэлэке мина Мирзэ Мэ'муд хатнэ вра бунэ кэвэр, т'эмамэ шаһьлэ у бэхтмразьн.

Гөлл'эриэ готэ кэч'эке, го:— Дэ шва қөдрете ван шаһьла хэ бра һэр'нэ мале хвэ, бығынижыңнэ мразе хвэ.

Ведере чь шаһьл һэбун г'эмам р'абун, өса жи Мирзэ Мэ'муд р'абу. Мирзэ Мэ'муд готэ хушка хвэ, го:

— Хушке, хвэде мала тэ хравкэ, тэ чьма эз хэва ширьн р'акьрым.

Хушке готе, го:— Мирзэ Мэ'муд, тө бубун кэвэр.

Ле ви чахи пире чу шаб да жына п'адше, вэки,,мын гэдэ у кэч'эк шандьн р'йа хатн-нөһате“.

Бра жына п'адше гэлэ зер' бьдэ пире, бра пире һэр'э пе идаре хвэ бькэ. Ле ви чахи Мирзэ Мэ'муд у хушка хвэ өса жи Севе сйарбун хатн щэм кале. Сэлам данэ кале, кале сэлама ван вэгьрт, готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Шькьр ве гавер'а, хун гыништнэ мразе хвэ!

Ви чахи Мирзэ Мэ'муд готэ Севе, го:

— Шва қөдрете бинэ нав мьле калехэ, бра кале бьбэ хортэки чардэсали.

Шьв анин нава мьле кале хьстн, кале бу хортэки чардэсали. Нэрсекэ р'абун изна хвэ кале хвэстн, хатнэ мала хвэ. Севе чу бэр п'эрде, дарэкэ өса бэр дэре Мирзэ Мэ'муд шин бу, дьнеда чь тэ'ми дьхази ве дарева шинбу. Севе готэ Мирзэ Мэ'муд, го:

— Тө һэр'э бежэ п'адше, өса жи жына ви у синота ви, т'эмама бинэ меван.

Мирзэ Мэ'муд р'абу чу пэй п'адше, готэ п'адше, го:

— П'адшай саг'бэ, тө у хатуна хвэ, өса жи синота тэ, т'эмам ишэв меванэ мьнн.

Мирзэ Мэ'муд чу карет анин, п'адша у жына хвэ карете сйарбун, синота вийа жи карета маин сиарбун бэре хвэ данэ Мирзэ Мэ'муд чун. Гэлэ э'рд чун, гэлэ к'учар'а дэрбазбун. жына п'адше готэ п'адше, го:

— П'адшай хвэшбэ, эвийа эм хапандьн, диса эм анинэ бэр дэре мэ.

Хатн бэр дэре Мирзэ Мэ'муд пэйа бун. П'адше дина хвэ дае чава палата п'адше, өса жи йа Мирзэ Мэ'муд. Мирзэ Мэ'муд готэ п'адше, го:

— П'адша, тō у жьна хвѡва у синота хвѡва к'эрэмкын мале.

П'адша чу алие мале, дина хвѡ дае сэр истоле т'эмам т'ѡбахе зер'у кѡвч'ие зер'.Щмаѡ'те дѡстпе кър харьна хвѡ хар. Мирзѡ Мѡ'муд готѡ щмаѡ'те, го:

— К'ижан дьчѡ хвѡ бра нѡр йѡке т'ѡбахѡк зер' у кѡвч'ие зер' хвѡр'а бьвьн.

П'адше жьна хвѡва т'ѡбах у кѡвч'и нлдан хвѡр'а. Мирзѡ Мѡ'муд готѡ п'адше, го:

— П'адшай саг'бѡ, ѡв нѡ ланқи тѡнѡ.

Щаркѡ дьне жи п'адша кѡвч'и у т'ѡбах пашда данѡ сэр истоле. Мирзѡ Мѡ'муд готѡ п'адше, го:

— П'абшай саг'бѡ, бра щмаѡ'га тѡ бѡлабѡ нѡр'ѡ мале хвѡ, ле тō у жьна хвѡ у вѡзире тѡва нун ишѡв меване мьньи.

Щмаѡ'т р'абу бѡла бу. П'адша у жьна ши ман, ле кѡч'ьк бѡр п'ѡрреданѡ. Кѡч'ьке готѡ Мирзѡ Мѡ'муд, го:

— Бежѡ п'адше бра мѡр'а мжулки бежѡ.

П'адша го:— Ѳз ньзаньм!

Вѡзир жи го:— Ѳз ньзаньм!

Мирзѡ Мѡ'муд готѡ п'адше, го:— нѡрге изна вѡ нѡбѡ бра бука вѡ вѡр'а мьжулике бькѡ.

П'адше изьн да. Кѡч'ьке дѡстпе кър ванр'а мьжулик кър. го:

— Вѡхтѡке п'адшак нѡбу у жьна ши, ле ве жьна ши зйар' нѡданши. П'аша чу жьнѡк дьн жи ани. Ѳве жьна шийа ч'ук готѡ п'адше, го:

— Ѳзе р'азем тѡр'а кѡр' у қизѡке биньм зькѡки.

Ле нѡвийа ве ч'ѡвр'ѡши кър. Вѡхта вѡхт у қраре ве нѡт, ѡв ида р'ѡза, нѡвийа вѡйа готѡ п'адше го: „Вѡхте нѡвийа ч'ук р'ѡзе ѡзе бьмьмѡ пирка нѡвийа хвѡ“. П'адша го: „Бь-р'абѡ“. Жьньк вѡхте ве р'ѡза нѡвийа ве чу бѡр сѡкьни. жьньк р'ѡза, хвѡде дѡ зйар' данѡ кѡр'ѡк, қизѡк. нѡвийа ве готѡ щарийа хвѡ, го: „нѡр'ьн дѡ т'уле са биньн“. Щари чун дѡ т'уле са анин, кърьнѡ снике, спич'алѡк авитьнѡ сѡр, данѡ сѡр сѡре хвѡ бьр'ьн бѡр п'адше данин. П'адша вѡхта спи-ч'ал сѡр нѡлда, дина хвѡ дае, дѡ т'уле са. П'адша ѡмьр кър го: „Жьна мьң бьвьн бавен Хаме дѡве, бѡр канике у дѡ қѡрѡшьл бра сѡр бьн, к'и те кание авѡ дѡхѡ бра йѡк мѡк'ѡт лѡхьн у дѡрбазбьн нѡр'ьн“. Ле нѡвийа вѡйѡ мѡзын ани нѡт

һәрд зар'о кьрэ нава пәмбө, кьрэ қот'ике, һәрәке вана мәмь-кәк кьрэ дев, авитьнә аве у пышта хвә дане,һатын.

Һәрд зйар'о һөндөр'е қот'иета к'этьнә әрқа ашәки у чун. Чун к'этын шипа аш. Аш сәкьни, ашванчи чу дина хвә дае қот'икә ч'уч'ьк к'этийә шипа аш, қот'ийа хвә дәрхьст да бәр мьле хвә һатә щәм дорчийа, го: „Аш т'әслими вә, әз нәхвәшым әзе ишәв һәр'ымә мал, һ'әта сбе тем“.

Қале чу мал, готә жына хвә, го: „Ә'вда хвәде, хвәде иро р'ьсқәк дайә мә, әва қот'ийа мьн шипа ашда дийә“. Анин һатын қот'и вәкьрын, дина хвә дане дө зйар'е ч'ук we һөндөр'е қот'иетаньн. Ле әвләде ашвани т'өнәбун. Ч'еләкәкә ашванчи һәбу, пе шире ч'еләке һәрдө зйар' мәзын кьрын. Зйар' ида ф'әмбәр бун, наве гәдә дани Мирзә Мә'муд, наве кәч'ьке жи Гөлл'әри ханьм. Мирзә Мә'муд зә'ф нә'с бу, вәхта бьчуйа нава зйар'а к'ап былиста, зйар'е хәлқе дьхьст, мьле вана ши дәрдьхьст. Р'оке Мирзә Мә'муд диса чу нав һәвале хвә, әви у көр'е пире к'ап листьн. Мирзә Мә'муд мьле көр'е пире шкеианд. Гәдә гьрийа чу щәм дйа хвә. Пире дәрк'әтә дәрва, гот: „Әве беһаи р'ое шарәке зйар'е мә дөк'отә“. Мирзә Мә'муд һат щәм хушка хвә, го: „Һ'ал һ'әвал аһанә“. Мирзә Мә'муд у хушка хвәва чунә щәм дйа хвә, го: „Дае, р'аст бежә әм зйар'е вәнә, йане бәйанинә“. Жьне т'ө тьшт вана-р'а нәгот, го: „Бьсәнә һ'әтани баве вә те“.

Сәкьни сбәтьре ашванчи һат, һәрд чунә пешийа ашванчи. Мирзә Мә'муд готә баве хвә, го: „Р'аст бежә, әм әвләде вәнә, йане бәйанинә“? Қале го: „Һун әвләде мәнә“. Мирзә Мә'муд гот, го: „Тө р'аст бежә“. Қале го: „Һун әвләде қот'ианә, мьн һун қот'иета дитьнә“. Мирзә Мә'муд готә ашванчи, гот: „Изна мә бьдә әме сәре хвә һьлдын т'әркәсәлати дьне бьн“. Сбәтьре р'абун хвәр'а хөрщә нан һлдан, изна хвә ашванчи у жына вийа хвәстын, сәре хвә һлдан т'әркәсәлати дьне бун. П'ьр' чун, һәрге һндьк, эвар к'әтә сәр вана. Мирзә Мә'муд готә хушка хвә, го: „Йәк мә р'азе, йәк һ'ыш-йәрбә“. Гөлл'әрие готә Мирзә Мә'муд,го: „Әзе сәре хвә бьдьм сәр чока тә, әзе р'азем“. Бу нишәв Гөлл'әри р'абу, Мирзә Мә'муд р'аза. Мирзә Мә'муд сәре хвә да сәр чока Гөлл'әрие, р'аза. Бәрбанга сбе бу, пешбәри вана ч'йак һәбу, Гөлл'әрие дина хвә дае агьр алав ви ч'ийай к'әт шөхөли. Гөлл'

п'эри тьрса гьрйа, ч'ьлкэ несьре шейа к'этэ сэр сурэте Мирзэ Мэ'муд. Мирзэ Мэ'муд һ'шйар бу, иди сбэ сафи буйэ, сайэ баран т'өнэ. Мирзэ Мэ'муд готэ хушка хвэ, го: „Хушке, эв чь ав бу к'этэ сэр сурэте мьн?“

Ле ши чахи жьна п'адше дьбежэ п'адше:

— Эм р'абьн һэр'ьн.

Ле п'адша дьбе кэч'ьке:— Ле ахьрсийа вана чава бу? Кэч'ьк дьбе ван:— Һун гөдарикьн,эзе бежым!

Гөлл'эрие го Мирзэ Мэ'муд, го: „Эв ч'иае пешбэри мэ эва лэ'зэкэ агьр алав пе к'эт, дөшхөли, эз тьрсйам у гьрйам“. Мирзэ Мэ'муд готэ хушка хвэ, го: дэ сбэ сафибуйэ, эм һэр'ьн дина хвэ бьдые, чькани чийэ? Һэрдө р'абун бэре хвэ данэ ч'йа чун, дина хвэ дане т'эмам кэвьре қимэтлинэ Мирзэ Мэ'муд готэ хушка хвэ, го: „Вэрэ эм дө кэвьра бькьнэ шеба хвэ, бьбьн хвэ пе хвэйкьн“. Хушка ши готэ Мирзэ Мэ'муд, го: „Т'орпе мэ һэйэ, эм т'ьжэ кьн хвэр'а бьбьн, we керн мэ бен“. Р'абун ведэре т'орпе хвэ т'ьжи кьрьн у р'е к'этын чун незики кание бун, дина хвэ дае дө қэрэшьл бэр кание сэкьнинэ. Қэрэшьла готьн вана, го: „Вэхта һун дьчьн сэр кание аве вэдөхөн, һун пе мек'өт жьна п'адше хьн у дэр-базбьн“. Һэрда һэрэке бақэ гөлл чьни, данэ дәсте хвэ, чун незики кание кьрьн, дина хвэ дане бу ахина жьньке, го: „Би-на щэгэре һат“. Һэрда ава хвэ хар, бақе гөла авитэ сэр жьна п'адше у пышта хвэ дане ледан чун. Чун п'эр'е шөһэр, чунэ бэр дәре пирэке, готьнэ пире: „Мевана хвэйдьки“? Пире готэ вана: „Меван һөнэ меване хвэденэ, щие мьн т'өнэйэ“. Мирзэ Мэ'муд р'абу кэвьрэк да пире, го: „Дйа пир, мэ ишэв щикэ һ'эта сбе эме һэр'ьн“. Пире вэхта ч'эв кэвьр к'эт зэ'ф шабу у һэрд щикьрьн. Һэрд р'азан һ'эта сбе. Хушка ши готэ Мирзэ Мэ'муд, го: „Мирзэ Мэ'муд, кэвьрэки һлдэ һэр'э щэм п'адше, бежэ п'адша, бе эва кэвьра мьн тэр'а п'ешк'еш ани-йэ“. Сбе леда чу щэм п'адше, готэ п'адше, го: „П'адшай саг'бэ, мьн эва кэвьра тэр'а п'ешк'еш анийэ“. П'адше готэ Мирзэ Мэ'муд, го: „Эз п'адшамэ, т'эне се п'ут зер'е мьн һэнэ, ле дуса эз бьн дэине тэ дэрнаем“. Мирзэ Мэ'муд һатэ мала пире, we шэве жи ведэре ма ,сбэтыре дуса кэвьрэк һьлда чу щэм п'адше, го: „П'адшай саг'бэ, мьн эва кэвьра жи тэр'а п'ешк'еш анийэ, wэки тө изна мьн бьди эз пэр'е шөһөре тэ хвэ-

р'а тамэки чекъм“. Ле хуна п'адше зэ'ф дьк'элиа сэр гэдэ, леле бу гэдэ бькьра нава шэгэра хвэ. Хуна wi зэ'ф дьк'эли-йа сэр гэдэ. Мирзэ Мэ'муд ведэре изна хвэ п'адше хвэст һатэ хвэр'а дэстпе кьр тамэк чекьр, өса чекьр форма палата п'адше. Жьна п'адше ч'э'внэбари һарда кьр, р'абу нава шэ-һэр гэр'ийа пирэкэ сер дит, готэ пире, го: „Тө дькари һарда бьшинэ р'йа һатэ-нэһате, эзе зер'а бьдьмэ тэ“. Пире к'ынше хвэ гөһастьн, леда чу бэр дэре Мирзэ Мэ'муд, ле Мирзэ Мэ'муд чубу неч'ире. Пире һат дэсте хвэ дери хьст. Гөллп'эри дэри вэкьр, дина хвэ дае пирэкэ бэлэнгаз, го: „Дйа пир. тө чь дьхвэзи“. Го: „Эз тыштэки нахвэзъм, һ'эщ һатьнэ чу-нэ һ'эща, эз жи һ'эща мамэ, ишэв мьн щикэ һ'эта сбе эзе һэр'ым бьгьһижьмэ һ'эще“. Гөллп'эри пире хвэйнэкьр. Пире леда чу пешийа Мирзэ Мэ'муд, дина хвэ дае Мирзэ Мэ'муд неч'ире һат, го: „Мирзэ Мэ'муд, һ'эщ һатьнэ чуна һ'эща, эз жи һ'эща мамэ, эз чумэ бэр дэре вэ хушка тэ дэри мьн вэнэ-кьр“. Мирзэ Мэ'муд пире да пэй хвэ, го: „К'эрэмкэ эм һэр'ын мал“. Пире да пэй Мирзэ Мэ'муд. Гөллп'эри гот бре хвэ, го: „Гөне тэ стөе тэ“. Мирзэ Мэ'муд готэ хушка хвэ, го: „Qэ хофа хвэде qэ дьле тэда т'онэ, шэвэкэ бра р'азе сбе ледэ һэр'э бьгьһижэ һ'эща“. Пире we шэве ведэре ма, бэр-банге зу пире р'абу, ван дэра да һэв, печ'кэ дада, харьна ван һазьркьр һ'этани Мирзэ Мэ'муд у хушка хвэ р'абун. Мир-зэ Мэ'муд готэ хушка хвэ, го: „Гөлл'эри, йа қэнщ эвэ бра пире бьбэ тэр'а щари“. Мирзэ Мэ'муд леда чу неч'ире, вэх-та эваре жь неч'ире вэдьгэр'йа сэр дө верса Гөллп'эри дьчу пешийа Мирзэ Мэ'муд. Р'оке пире готэ Гөллп'эри, го: „Һ'эи-фа тэ у Мирзэ Мэ'муд, вэки дара Севе нэ мала тэйэ, дар бэр дэре тэ дач'канди буйа, Севе жи хвэхвэ бука тэ буйа“. Гөллп'эри готэ пире, го: „Дэве тэ, гөһе мьн, бежэ дйа пир. эз чава бькьм, вэки биньм“. Го: „Тө хвэ нэхвэш бавежэ. Мирзэ Мэ'муд вэхта һатэ мал, we бежэ дуки, дэрманэки. тө бежэ т'ө тыштэк мьн лазьм набэ, эзе бьмьрьм. Мирзэ Мэ'-муд we бежэ, аг'риe we чава бэ, тө бежэ һэрге тө дькари һэр'э дара Севе бинэ, вэки дар бэр дэре мэ шинбэ, wi чахи

эзе п'акбьм". Мирзэ Мэ'муд һат дина хвэ дае хушка ви нәһат пешие, го „гәло хвәде хушка мьн нәхвәш к'әт, чь сәре we қәшьми". Мирзэ Мэ'муд һат мале, дина хвэ дае Гөлл'әри нәхвәшә. Мирзэ Мэ'муд готә хушка хвә, готе: „Тө чьр'а өсани?" Го: „Мирзэ Мэ'муд, эз нәхвәшьм". Мирзэ Мэ'муд готе: „Дуки-дәрманәки?" Гот: „Тьштәк мьн дәрман накьн, һәрге тө дыкари һәр'ә дара Севе бинә, вәки дар бәр дәре мә шинбә". Мирзэ Мэ'муд готә хушка хвә, го: „Дәве тә, гөһе мьн, ле р'йа we к'и алийә". Гөлл'әри р'абу бәр п'әншәре пе т'ляа р'е нишан дае. Мирзэ Мэ'муд р'абу шуре хвә дардакьр, го: „Һәрге эз к'әтым тәнгасие шуре мьне жорда бык'әвә, хер кә эз фрәйеда бьм шуре мьне дарда бьминә". Мирзэ Мэ'муд һәспе хвә к'шандә дәрва, изна хвә хушка хвә хвәст р'е к'әт чу. П'ьр' чу һәрге һьндьк чу р'асти каләки һат. Сәлам да кале, кале сәлама ви вәгьрт, гот: „Тө сәр ч'әвар'а һати Мирзэ Мэ'муд, го — йа қәнш әвә һәр'ә мала хвә". Мирзэ Мэ'муд гот: „На хер, гәрәке эз һәр'ьм". Кале го: „К'и чуйә вәнәгәр'йайә, эзе тәр'а бежьм, вәки тө вәгәр'йайи, тө бей шәм мьн паше һәр'и". Мирзэ Мэ'муд гот: „Сәр ч'әва". Мирзэ Мэ'муд изна хвә кале хвәст, сйар бу р'ек'әт чу. Чу р'асти қәйәке һат, эвар к'әтә сәр ви, бәр қәйе пәйа бу, қап'уте хвә к'ьшандә сәр сәре хвә у р'аза. Вәхтәки шәв дәрбазбу зәф т'и бу, го, хвәзля йәки т'асә ав быда мьн. Дина хвә дае бу қирч'ина қәйе, қизәкә шаһьл т'ас дестданә, ани да Мирзэ Мэ'муд, Мирзэ Мэ'муд хвә шашкьр т'ас гьрт. Мирзэ Мэ'муд ши-ши бу кәвьр. Шуре ви жорда к'әт, хушка ви р'абу к'ьнше бре хвә ани, һәсп к'шанд, шуре бре хвә да бәр хвә, гази хвәде кьр, р'е к'әт у чу. Гәлә әрд чу р'асти каләки һат, сәлам да кале, кале сәләма we вәгьрт, го: „Сәр ч'әвар'а һати". Го: „Тә чава Мирзэ Мэ'муд шанд чу бу кәвьр нәһат, нһа бежә баве кал, эз чава бькьм хлазкьм". Го: „Төе һәр'и бәр қәйәке бьсәни, эваре we бык'әвә сәр тә, те р'азеи, вәхтәкә шәв те һ'шйар би, те зәф т'и би, те бежи,ах, хвәзля йәки т'асә ав быда мьн. Те дина хвә бьдей т'асә спи, авә спи, зәндә спи we дәсте кәч'ькеда we бе, вәки тә зәнд гьрт, те жи хьлазби, Мирзэ Мэ'муд жи we хлазбә". Гөлл'әри ведәре р'абу изна хвә кале хвәст, р'ек'әт чу. Чу р'асти қәйе һат, бәр қәйе пәйабу, ида эвар к'әтә сәр we, қап'уте хвә к'шандә сәр сәре

хвэ у р'аза. Вэхтэкэ шэв зэф т'и бу, го: „Хвэзьла йэки т'асэ ав быда мьн“. Дина хвэ дае дирч'ин к'этэ қәйе, кэч'ькэкэ шаһьл т'асэ ав дестданэ бэрбьр'и Гөлл'эрие һат. Гөлл'эрие хвэ шаш нэкьр, зэнда we гьрт. Кэч'ьке кьр нэкьр Гөлл'эрие зэнда кэч'ьке бэрнэда. Го: „Сонд бөхэ паше эзе тэ бэрдьм“. Кэч'ьке сонд хар паше Гөлл'эрие бэрда. Кэч'ьк чу к'этэ қәйе гэлэк эглэ бу, Гөлл'эрие дина хвэ дае кэч'ьк қәйе дэрк'эт, швэк дестда бу, шва қөдрэте. Гөлл'эрие готэ кэч'ьке, го: „К'ане Мирзэ Мэ'муд“. Го: „Һақасе минани Мирзэ Мэ'муд һатьнэ бунэ кэвьр, өса жи Мирзэ Мэ'муд“. Кэч'ьке р'абу шва қөдрэте ван кэвьра хьст, т'эмам бунэ хорте шаһьл, изна вана да, го: „Һэр'ьн быгьһижьн мразе хвэ“. Һэркэс р'абун бэрбь мале хвэ чун. Гөлл'эрие готэ кэч'ьке: „Ле к'ане Мирзэ Мэ'муд?“ Кэч'ьке шьв Мирзэ Мэ'муд хьст. Мирзэ Мэ'муд готэ хушка хвэ, го: „Тэ чьр'а эз хэва ширьн р'акьрм“. Хушке готе: „Хвэде мала тэ храбкэ тө бубун кэвьр“. Р'абу һәрсек сйарбун, һатьнэ щэм кале Сэлам дан кале.

Ле ви чахи пире чу щэм жьна п'адше, готе:

— Мьн һэрд жи шандьнэ р'йа һате-нәһате.

Ле жьна п'адше готэ мере хвэ, го:— Бэсэ эм һэр'ьн мала хвэ, ида нишэвэ.

П'адша готэ жьна хвэ, го:— Бьсэ эм бьһер'ьн аг'ри чава дьбэ.

Диса п'адше т'эвэқә кьр, го:— Һэла бежьн аг'рийа вана чава бу

Кэч'ьке бэр п'эрдеда готэ п'адше, го:— Һун кэр' бьн, эзе бежьм аг'рийа ван чава бу.

Диса кэч'ьке дэстпе кьр ч'ир'ока хвэ гот:

— Вэхта һәрсек һатьн шэм кале, сэлам данэ кале, кале сэлама ван вэгьрт, го: „Шкьр ве гавер'а, тө һати гьһишти мразе хвэ“. Кэч'ьке р'абу шва қөдрэте мьле кале хьст, кале бу хортэки чардэ сали. Кале изна ван да, ледан һатьн мала хвэ. Кэч'ьке бэр п'эрдеда готэ п'адше, го:

— Ч'ир'ока мьн ида хласбу.

Кэч'ьк бэр п'эрде дэрк'эт готэ п'адше, го:

— Эва көр'е тэйэ, эва жи қиза тэйэ, эз жи бука тэмэ, ле эва жьна тэ ч'эвр'эши жьна тэ ч'ук кьр, һна жьна тэ we Хаме дэведанэ.

П'адше сбе р'абу дэвэк т'и кър, йэк жи бърчи кър, жьна хвэ ани һат, ньгэки we дэвэкева греда, ньге дьне жи дэвэкева греда. Жьньк анин һатън шэq-шэди кърън.

П'адше ә'мър кър, чу жьна хвэ Хаме дэве дэрхьст ани һат, бър чу һ'ьмаме һ'ьмамиш кър,к'ьнще т'әмьз лекър. Т'эзә weдә-ре һ'эфт р'ожа, һ'эфт шэва дэф у дэ'wата wана кър. Әw чун мразе хвэ шабун, әм жи мразе хвэ шабун.

20. АН'МЭДЕ ХӨЛАМ

Һэбу т'өнэбу аг'ак һэбу, аг'е чьда сала хөлам дьгьрт, ле хөлам дэст нэдьгьрт, йан храв дьхэбьти, йан жи қэлпи дькьр, лэма жи жь мал дэрдьхьст. Хортэки к'эсиб бэлэнгаз һатэ гөнде ви аг'ай, аг'а р'аст һат. Сэлам данэ һэв. Хорт го:

— Аг'а, тө хөлама нахвэзи?

Аг'а гот:— Эз жи хөлама дьгэр'ьм!

Әв хорт бу хөламе ви аг'айи.

Аг'а ле пьрси:— К'и тө һэйэ, к'и тө т'өнэ?

Гэдэ готе, гот:— Дйа мьн, жьна мьн һэйэ, әви готе, к'энге сала мьн т'эмам бу, әзе һэде хвэ бьстиньм у сэр ванда һэр'ьм.

Хөлам р'ьнд дьхэбьти, қэлпи-қолти нэдькьр, аг'а зэ'ф-зэ'ф хөламе хвэ ша дьбу.

Вэхта сала ви т'эмам бу, аг'е го:

— Аһ'мэд лаво, иро сала тө т'эмам буйэ, әзе һэде тө бьдьм у тө дькари һэр'и.

Аг'а р'абу һэде ви чь лазьмбу дайе, һэла һе сэрда п'ара дйа ви дае, е жьньке дайе, го:

— Вэхта тө мала мьнда ширһ'элал хэбьтии, бьвэ тө һ'э-лалэ, һэрге ақле тө бьр'ийэ төе вэгэр'и, һэрге ақле тө нэбьр'ийэ, нэе.

Хөлам р'абу га э'рэба греда, нане хвэ баркьр да сэре р'е, чу. Ле хөлам аг'а хапанд, нэ дйа ви һэбу, нэ жьна ви. Дөшөрмиш бу: „әзе ви нани бьфрощьм, әзе чь бькьм п'эрэ“.

Холам нане хвә р'окър, вәгәр'йа чу мала аг'е. Аг'а сә-
лам дайеда у пьрси:

— Гьшк съламәтһи, дйа тә, жһна тә?

— Шькър, саг'-съламәтһи!

Холам саләкә дһн жи өса хәбһти, һәфе хвә бър чоледа
р'окър. Ле мәрики жь гөнде аг'е дит, вәки холам һәфе хвә
чоле р'одькә. Әви мәри һат аг'ер'а гот, вәки холаме тә, исал
дө салә щәм тә дьхәбһтә, һәфе хвә дьвә чоле р'одькә те

Аг'а вәгәр'йа сәр холам, го:

— Һәфе хвәде нинә тә эз хапандьм, вәхта кәсәки тә
т'өнәбу, тә мьнр'а бьгота, һна мьн тө жһн у зйар' кьрьбу. Вәх-
та өсанә тө мьнр'а дәст һади, дәрк'әвә жь мале дәре.

Холам р'абу чу, чу вәхтәке р'асти шәһәрәки һат, ле тә'-
ри ида лек'әтһбу э'рде. Пәр'е шәһәрда мәчитәкә хьравә һәбу.
Го, „әзе вра р'азем, һ'әйа све, све әзе һәр'ым нав шәһәр“.

Әви шәһәрида дьле қиза п'адше к'әтһбу сәйсе п'адше.
Наве ви жи Аһ'мәд бу. Ве шәве созе ван һәрда һәвр'а һә-
бу, вәки Аһ'мәде сәйс һәр'ә мәчитеда бьсәкһнә, қиза п'адше
һиве шәве һәспәки зинкә, сйарбә, йәки жи дьзгинкә у һәр'ә
Аһ'мәд һлдә у т'әркәсәри дьне бһн.

Қиза п'адше һәсп һлдьдә, хөршәке т'ьжә зер' дькә, дәстә
к'һнше хорта хвәдькә у р'е дьк'әвә дьчә. Ле Аһ'мәде сәйс нә-
чубу мәчите. Кәч'ьке вәхта ажетә бәр мәчите, го:

— Аһ'мәд, дәре әм һәр'һн!

Әв Аһ'мәде холам һпге һ'шйар дьбә, дьве “Пи ле гази
мьн дькһн“. Вәхта дәрк'әт дәре мале, дина хвә дае хортәки
щәһьл к'һнше баш ле, сәр һәспәки сйарә, һәспәк жи дәстда-
нә. „Көр'о Аһ'мәд, го, сйарбә“. Ле Аһ'мәд һе т'өщара һәспа
сйарнәбубу. Қиза п'адше бь зорәке Аһ'мәд һьлк'шандә сәр
пьшта һәспе.

Қиза п'адше фькьри, „Аһ'мәде сәйс миһа ч'викәке банз-
дьда сәр пьшта һәспе, һ'лбәт фе тьрсийайә“.

Әван сйарбун у ажетһн чун, һ'әта свә ван р'он бу. Қи-
за п'адше дина хвә дае әв Аһ'мәд нинә, Аһ'мәде дьнейә. Хвә-
р'а фькьри — „Әз вәгәр'ым мала баве хвә навә, щарәке
ида ве һаве мьн дәре, хвәде йазийа мьн ви хьстийә, әзе ви-
р'а жи һәр'ым“.

Ле холам һьзанә, вәки әв қизә, к'һнше баш ленә, жер'а
дьбе, „аг'а“.

Әуе тә чун шәһәрәки дьн, чун п'әр'е шәһәр данин, жь ван мале незик пьрсин, готьн: „Қә авайе вала т'өнә, вәки әм теда бьжин“. Мәрики гот ванр'а, гот: „Әу авайе һан, авайе дәрсдарәкейә, һна ишкол т'өнә, чуйә мала хвә, һун бьк'әвһне, вәки һат хвәст һуне дәрк'әвһн, һәрге нәхвәст хвәр'а тедабын“.

Қиза п'адше зер' бал we зә'ф бун, чь лязьму к'р'ин. Эвар вана һат, гәдә жер'а дьбе „аг'а“. Қәч'ьк жи дөшөрмиш бу: „Әзе ида к'ода һәр'ьм, йазйа мьнә, әз у әв әме т'әвайи бьжин“.

Қәч'ьке вәхта к'ьнше хвә эхьст, Аһ'мәдр'а гот:

— Һ'әта һна тә т'ьре әз мерьм ,ле әз қиза флан п'адшанмә, һ'ьзкьрьна хвәда тәр'а һәбуйә, вәки тә һати гьһишти мьн, иро шунда әм жьн у мере һәвһн.

Һәрд шаһьл зә'ф п'ак дәрбазкьрьн р'оже хвә. Чьқа эварә дьчун мале щинаре хвә, шәвбьһерна хвә дькьрьн у гава вәдьгәр'йан дьһатьнә мале, дина хвә дьдан шөхөл һәр тьшт кьрийә. Ле кәсәк һьзанә к'и дькә. Гәдә готе, го:

— Гөлизәр ханьм, әзе хвә бьтәлиньм чька әв к'ийә шөхөле мә дькә.

Жьна ви жер'а дьбежә, дьве:

— Чи тә пе к'әтийә.

Аһ'мәд гот:— Қә нәбийә, әзе хвә вәшерьм, чька к'и шөхөле мә дькә.

Оса жи кьр Аһ'мәд. Эваре жьна ви чу мала щинаре хвә, Аһ'мәд хвә вәшарт. Дина хвә даеда кәвоткәк п'әнщәрер'а к'әт һөндөр', п'осте хвә эхьст, бу қизәкә бәдәw, мина ч'ьраке дөшөхөлә.

Әуе зу-зу р'абу һвине ван дәрхьст давшанд, собә дада, харьн ванр'а чекьр, нав мале р'ьнд гезикьр, шөхөл гьшк кьр. Аһ'мәд һьнге нав хвәда го: „Көле тә мьнда беи, әзе т'әзә вейа бәрдьм“. Щие хвә р'абу, сәр п'осте кәве р'уһьшт. Қизе зә'ф лаваи Аһ'мәд кьр, Аһ'мәдр'а гот:

— Бой хвәде бә, п'осте мьн бьдә әз һәр'ьм.

Аһ'мәд һьнге гот:— Әз п'осте тә надьм.

П'осте we кьрә печ'ке шәwьтанд. Әу қиза п'адше һориабу. Әуе ида хвә Аһ'мәдва ә'йан кьр, го:

— Әу һәфе тә холе р'о дькьр к'әсиба дьхар, ч'вика дьхар,

к'ижан бэлэнгаз р'аст пе бьһата дьхар, бона we йэке баве мын кьрийэ сэр мын, wэки эз бем тэр'а қольхе бькьм. Ле wэхта тэ өса кьр, тэ жи лбаса мын шэwьтанд ида эзе к'ода һэр'ьм, wэки өсанэ эз жьна тэ, тэ мере мын.

Т'эээ ижа гөла э'ниа Аһ'мэд гэшбу. Эwe тэ р'абун, харьна хwэ харьн, дэст стөе һэвр'а бьрн р'азан.

Гөлизэр ханьм гава мала щинар һат, дәри wэкьр дина хwэ дае йэкэ өса нав щие Аһ'мэдданэ, мина һ'өсөлшчэмаләкейэ. хwэр'а р'азайэ. Гөлизэр нэ эwэ пешда бе, нэ эwэ һэр'э, тьма буйэ сэкьнийэ. Наве һорие Гөлл'эри бу, Гөлл'эриева э'йан бу, wэки һеwийа we һат, го:

— Гөлизэр ханьм, тэ чьр'а weдэре сэкьнийи, к'эрэмкэ пешда wэрэ, эз һеwийа тэ ч'ук, тэ йа мынэ мэзын.

Эwe тэ зэ'ф һэвр'а р'ази бун, жьнэк Аһ'мэд к'этэ we к'еләке, йа дьне жи к'этэ we к'еләке. Аһ'мэд бу гөләке орт'а һәрдада. Зэ'ф эшқ у ша һэвр'а дәрбаз дькьрн. Чьқа р'ожэ Аһ'мэд малданэ, һәрд жьне wi дьчьнэ базаре, кьрьк-хөрьк чь лазьмэ тиньн, харьне че дькьн, лақьрдийа дькьн, Аһ'мэд жи wanр'а эшқ дьвэ.

Р'оке Аһ'мэд готэ жьне хwэ, го: „Ижа эзе һэр'ьм базаре“.

Чь лазьмбу к'ьр'и, ле wэхта we базаре дәрк'эта дина хwэ даеда т'ор'экэ мә'сйа дәсте хортәкиданэ, дьфьрощэ. Аһ'мэд ле пьрси гот:

— Эw чийэ?

Го:— Эw т'ор'а мә'сйанэ, пе мә'сйа дьгьрн.

Эwi эw т'ор' к'ьр'и лехьст һатэ мале. Жьне wi пешиеда һатьн, лақьрди кьрн, готьн:

— Һәла Аһ'мэд мәр'а чь кьр'ийэ.

Го:— Эва т'ор'э, эзе пе мә'сйа бьгьрм.

Го:— Т'эрк бьдэ Аһ'мэд, чьр'а базареда мә'си т'өнәнэ. wэки тэ һэр'и бә'ре.

Го:— Эзе э'сэ һэр'ьм мә'сйа бьгьрм у wә'де хwэ дәрбаз-кьм.

Бә'р незики мала wan бу. Аһ'мэд р'абу чу бәр дәре бә'ре т'ор'а хwэ авитэ бә'ре. Лә'зәки сэкьни дина хwэ даеда тьштәки өса к'әтийэ т'ор'е, ав шәwақ дьдэ. Wэхта дәрхьст мьришкәкэ зер'ин к'әтбу т'ор'а wi. Аһ'мэд ләз т'ор' мришк ләв п'еча, һатэ мале. Жьне wi ша бун, пешиеда чун. Аһ'мэд гава

мришк пишани ван кър, ханьме ви зэф шабун. Ида лэмп' ванар'а нэлазъмбун, мришке шəwq дьда.

Эваре вəхта əвана к'этьнэ нав щийа р'азан, вəхтəке Аh'мэд h'ышйар бу, дина хвэ да агър авайи к'этийэ, əви дэй ханьме хвэ кър, го: „Р'авьн агър авайи к'этийэ“.

Ле Гəлл'эриева э'йан бу, əве го:

— Мришке нек кърйя, шəwqa некейэ.

Анин нек нава пəмбуа п'ечан, шəwqa we дани.

Сбэтьре Аh'мэд ханьме хвэр'а гот, го:

— Эзе хэр'ым щэм п'адше, əве мришке п'ешк'еш бьвьм п'адшер'а, бра дэ қəваза бьдэ мьн, вəки мқати мала мьн бьн.

Һəрд жыне ви жи готьнеда:— Вэрэ Аh'мэд, к'аре тэ п'адше нэк'этийэ. Кэсэк нəверэ сэр мала мэда бе. Аh'мэд гөр'а ван нэкър, мришк да мьле хвэ, бэрбь һэрама п'адше чу. Əв вəхта һьлк'ышйа қате жорин, вэзире п'адше жь һэрама п'адше дерк'эт:

— Көр'о, гот, тэе к'ода хэр'и?

Го:— Вэзире саг'бэ, эзе п'ешк'ешəке п'адшер'а бьвьм!

Вэзир гот:— П'ешк'еша тэ чийэ?

— П'ешк'еша мьн эв мришка зер'инэ.

Вэзир готэда, го:— К'а we мришке бьдэ мьн, қэ сэр п'адшеда нэчэ, чь тэ лазьмэ эзе бьдьмэ тэ.

Əви гөр'а вэзир нэкър, го:— Эзе э'сэ бьдьмэ п'адше.

Əви мришк бьр бэр п'адше дани, го:— П'адшай саг'бэ, əва п'ешк'еша тэ, дэ қəваза бьдэ мьн, вəки мқати мала мьн бькьн.

Ле вэзир һнге пэй ви чу һэрама п'адше, го:

— П'адшай саг'бэ, к'е мришк анийэ, дькарэ дик жи бинэ.

П'адша зьвьр'и сэр Аh'мэд:— Көр'о Аh'мэд, тэе панздэ р'ожада дик бини, бинэ, найни эзе сэре тэ лехьм.

Аh'мэд п'ор' п'ошман вэгэр'йа мале. Ханьме ви пешйа Аh'мэдда натьн, дина хвэ данеда h'але Аh'мэд т'онэ.

— Көр'о Аh'мэд, чь тэ қəвьмийэ, вана ле пьрсин.

Го:— H'ал h'əвалe мьн п'адше əв.

— Ле мэ тэр'а гот, вəки к'аре тэ п'адше т'онэ.

Ле Гəлл'эри ханьмева э'йан бу, го:

— Аh'мэд, бина хвэ фьрəкэ, һьла панздэ р'о һэнэ, h'этани панздэ р'ожа жи хвэде р'əмэ.

Паши глие Гөлл'эри ханьме бина хвэ фьрэкьр. Дөңздэ р'о дэрбаз бун Гөлл'эрие Аһ'мэдр'а тыштэк нэгот. Гөлл'эри ханьме к'аг'эзэк ньвиси да Аһ'мэд, го:

— Эви к'аг'эзи бьви дэв бэ'ре, ведэре знарэк һэйэ вэлгэр'инэ, бьн ви знарида гэма бэ'райэ һлдэ авехэ. Э'рэба Зэнге һыңге дэре, ле тө ле нотьрси, һэрге заре тэ гэр'йа, бе эв к'аг'эза һан ханьме шандһийэ, вэки тө тырсйайи, к'аг'эзе т'эне нишанкэ.

Аһ'мэд р'абун чу гэма бэ'ре дэрхьст, дэве бэ'ре хьст, Э'рэба Зэнги дэрк'эт, го:

— Аһ'мэд, эз дьне храбкьм, йан авакам.

Аһ'мэд, заре ви нэгэр'йа, к'аг'эз дрежкьре. Эве го:

— Һэр'э, ханьме чь хвэстһийэ, ве сбе һазьрбэ.

Аһ'мэд вэгэр'йа һат, Гөлл'эри ханьме ле пьрси, го:

— Qэ чь гот?

Го:— Һ'ал һ'эвалэ мьн Э'рэба Зэнги эв бу.

Сбе гава р'абун, жь бэр дэре Аһ'мэд һ'этани бэр дэре бэ'ре гь шарэке буйэ хас бахчэ.

Гөлл'эри ханьме диса к'аг'эзэк ньвиси да Аһ'мэд, Аһ'мэд диса чу бэр дэре бэ'ре, диса гом дэве бэ'ре хьст, Э'рэба Зэнги дэрк'эт, эви эв к'аг'эз дреж кьре.

Го:— Эва ханьме шандһийэ,— Ида заре ви гэр'йа. Э'рэба Зэнги го: Аһ'мэд, эз дьне храбкьм, йане авакам.

Аһ'мэд гот:— Бра дьһийа хвэш бэ, эм теда бьн.

Го:— Һэр'э ханьме чь хвэстһийэ, ве сбе һазьрбэ.

Аһ'мэд вэгэр'йа һатэ мале. Ханьме ле пьрси:

— Аһ'мэд, qэ чава бу һ'але тэ?

Го:— Тэ чь хвэстһийэ ве сбе һазьрбэ.

Сбе вэхта эв р'абун, нава ви хас бахчэида чьqа бежи чадьр у т'эхтэ р'асткьрибун... Ле вэхта һэла эв йэка һазьр нибу вэзир п'адше хвэва хвэ кьрбун дьлqе дэвреша һатьбун мала Аһ'мэд меван. Эван хвэстһийн бьзанбьн, һэла чька эв чи хвэ дьтырсэ, вэки qэрэшьла дьхвэзэ...

Вэзир п'адшева манэ э'щербмайи, вэхте ч'э'в жьне Аһ'мэд к'этын. Эваре вэхта вэзир п'адшер'а ши данин Аһ'мэд жи к'э-тэ орт'а һэрд жьне хвэ. Һэрд жьньк жи нона һөсөллщэмале дөшхөльн.

Вэзир п'ашер'а гот:— П'адшан саг'бэ, эва нэ нэһэҕэ ҕэ-рөһьл дьхвэстын. Панздэ р'ож вэ'дэ мэ даие, эве дике зе-р'ин мэр'а к'ө бинэ, эме сэре ви жекьн, жьнэкэ ви мыр'а, йэк жи тэр'а.

Эвана сбе р'абун чунэ мале хвэ. Ида ма р'ок, вэки сэре Аһ'мэд жекьн. Гөлл'эри ханьме готэ Аһ'мэд, го:

— Һэр'э щэм п'адше, we сбе сэре тэ жекьн, бе — п'адшан саг'бэ, эз т'эвэҕэ тэ дькьм, тө вэзир вэк'иле хвэва, эскэре хвэ, щмаэ'та хвэва һэсп т'опе хвэва к'эрэмкьн һун меване мыньн.

П'адша го:— Эва динэ, сбе ҕрара ви т'эмам дьбэ, гэрэ эз сэре ви лехьм, эв жи һатийэ глие һа дькэ.

Аһ'мэд гот:— П'адшан саг'бэ, сбе һэмин төе сэре мын ле-хи, иро меване мын бэ!

П'адша Аһ'мэдр'а гот:— Вэки салдатэки мын, йан жи щмаэ'тэкэ шэһэре мын бе щи, бе нан бьминэ, төе сэре хвэ бь-ди.

П'адша р'абу щаб да эскэре хвэ, ғышк т'өпбун чунэ бэр дэре Аһ'мэд.

Аһ'мэд дэре хас бахчэ вэкр, го:— К'эрэмкьн нава баг'.

Нава баг'да щие һэспа башҕэ бу, щие т'опа башҕэ бу, щие вэзир вэк'ила башҕэ бу, щие эскэр башҕэ бу. Т'эхтэ р'асткьри бун, чь щур'э бежи харьн сэр т'эхтэ һэбун. Ич'ка ван ғы щарэке шуше зер'да бун, т'эбахе ван, ч'энгэл ғышк зер' бун, дөр' у лал бун. Һынге вэзир дьгот, «хвэзла истэ-кан е мын буйа, мын нэлазмбу нэ дик, нэ жи мришк“.

Т'эхтэ се ҕат р'асткьри бу. Гөлл'эри ханьм орт'а т'эхтэ-кир'а дэрбаз дьбу дьчу, Аһ'мэд орт'а т'эхтэкир'а дэрбаз дь-бу, Гөлизэр ханьм орт'а т'эхтэкир'а дэрбаз дьбу дьчу. Щмаэ'т жи р'унышьтэбу дьхар, вэдьхар. Һэрд жьн мерва ғыһишьтэне һэв, мыле хвэ мыле һэв хьстын. Гөлл'эри ханьме ньфьр'эк кьр, п'адша, вэзир, вэк'иле п'адше хас бахчэ батмиш бун, бэре чава бу, диса өса бу. Т'эне we орт'е эв ман, эв щмаэ'т.

Гөлл'эри ханьме звьр'и сэр Аһ'мэд готе:

— Тэ бэр ч'э'ве хвэ дит, мьн т'эхте п'адше гышк бат-
миш кър, эw бона хатьре тэ, эw бона we йэке бу, тэ нане
хвэ дьбър сэре р'йа р'о дькър, к'эсиба беилаща дьхар. Ле
щарэкэ дьн тō гōр'а мьн дэреи, эз тыште ъса накъм.

Ап'мэд ида гōр'а we дэрнэк'эт. Т'эзэ хвэр'а к'еф у эшq
дэрбазкърн, эw чун мразе хвэ шабьн, эм жи чун мразе хвэ
шабьн.

ՔՐԴԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ

Ա մ փ ո փ ու վ մ

Քուրդ ժողովուրդն ունի հարուստ բանահյուսություն. հայտնի են նրա ավանդական առասպելները, զրույցները, հեքիաթները, «Դըմդըմ» հերոսական էպոսը, հուշակավոր վիպերգները՝ «Մամեն ու Զինեն», «Կառն ու Քուլուկը», «Մամեն ու Այշեն», «Զամբիլֆրոշը» և ուրիշները, հերոսական, սիրային և բնությանը նվիրված բազմաթիվ երգերը, առածները, ասացվածքները, հանելուկները և այլն:

Քրդական ժողովրդական հեքիաթներն իրենց տեսակների ու ժանրերի բազմազանությամբ (կենդանական, հրաշապատում, իրապատում և այլն) այդ հարուստ բանահյուսության առանձին կարևոր մասն են կազմում: Մեծ են այդ հեքիաթների գաղափարական և գեղարվեստական արժանիքները:

Քրդական ժողովրդական հեքիաթները բանհավաքների և բանասերների ուշադրության են արժանացել հիմնականում XIX դարից¹: Դրանց գրառմամբ և հրատարակման գործով քրդերից բացի, զբաղվել են ռուս, հայ, գերմանացի, ֆրանսիացի և ուրիշ այլ ազգի բանահավաքներ՝ այն մատուցելով թե քրդերեն բնագրերով և թե թարգմանություններով²:

Սակայն այդ շնորհակալ աշխատանքները կրել են պատահական բնույթ:

Սովետական շրջանում, ինչպես քուրդ ժողովրդի բանահյուսական մյուս նմուշների, այնպես էլ քրդական հեքիաթների գրառման

¹ В. Диттель, Обзор трехгодного путешествия по Востоку, жур. нал Министерства народного просвещения, СПб, 1847, отд. IV, стр. 8—9.

² Քրդական ժողովրդական հեքիաթներ, (քրդերեն), գիրք 1, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, Երևան, 1961, էջ 237—238:

ու հրատարակման գործն ավելի կազմակերպված հիմքերի վրա դրվեց, գրի են առնվել և լույս տեսել մի շարք նոր հեքիաթներ¹։

ՀՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի արևելագիտության սեկտորը ձեռնարկել է քրդական ժողովրդական հեքիաթների բազմահատոր հրատարակությունը, որն ընդգրկում է առայժմ միայն անտիպ նյութեր, նպատակ ունենալով փրկելու ժամանակի հետ մոռացվող ժողովրդի հոգևոր մշակույթը, տվյալ դեպքում հեքիաթները։ «Քրդական ժողովրդական հեքիաթներ» ժողովածուի առաջին գիրքը լույս է տեսել 1961թ., երկրորդը՝ 1962թ. իսկ այժմ հասարակայնությունն է ներկայացվում երրորդ գիրքը։

«Քրդական ժողովրդական հեքիաթների» սույն ժողովածուն պարունակում է Հայկական ՍՍՀ Ապարանի և Թալինի շրջանների քրդաբնակ գյուղերի, ինչպես և Վրացական ՍՍՀ Թբիլիսիում բնակվող քուրդ բանասացներից գրի առնված մի շարք հեքիաթներ, որոնք տպագրության են հանձնվում առաջին անգամ։

Երրորդ ժողովածուի հեքիաթները նույնպես աչքի են ընկնում ազգային վառ կոլորիտով և սյուժեի կուռ կառուցվածքով։ Դրանցում արտահայտված են քուրդ ժողովրդի բնավորությունը, խոհերն ու մտորումները, սովորությունները, ստեղծագործական վարպետությունը։

Նկատի ունենալով, որ «Քրդական ժողովրդական հեքիաթներ» առաջին ժողովածուի ընդարձակ ներածականում բացահայտված են հեքիաթների տեղը քրդական բանահյուսության մեջ, թեմատիկայի, լեզվի և կառուցվածքային առանձնահատկությունը, դրանց ձանաչողական և դաստիարակչական դերն ու նշանակությունը, հեքիաթների երկրորդ և երրորդ ժողովածուներում տրված են միայն հանձնարարական առաջաբաններ՝ հիմնված փաստական հարուստ նյութերի վրա։

Հեքիաթների երրորդ ժողովածուն ունի ծանոթագրությունների բաժին, ուր տրված են տեղեկություններ բանասացների բնակավայրերի, սոցիալական ծագման, աշխատանքի մասին և այլն։ Գիտական ապարատը լրացվում է նաև հարևան ժողովուրդներից փոխառնված բառերի բառարանով և երեք ժողովածուների հեքիաթների այբբենական ընդհանուր ցանկով։

«Քրդական ժողովրդական հեքիաթներ» ներկա երրորդ ժողովածուն հրատարակված նախորդ երկու ժողովածուների լրացումն ու շարունակությունն է։

¹ М. Мусаэлян, Библиография по курдоведению, М., 1963, стр. 137—138.

Н В И С А Р Н А С И

Һ'к'йатед (ч'ир'окед) ве к'т'ебе жь һ'к'йатбежед нәһ'ийа Апаране (Аг'баране)—гөндие П'ампа к'өрда, Элэгәзе, Мирәк'е у е нәһ'ийа Т'алине (Т'элине)—гөндие Һ'экко һатънә нвисаре.

Гөнде П'амп'а к'өрда (П'амп'а көрманца) гөндәки нә аwqa мәзьнә, феца гедука Спитакеданә, доре ч'йаед Һ'эфте Манате у Qәмәрдаг', пешәбир р'аста гөнде Элэгәзе у ч'йае Элэгәзейә. Синоре ви гөндн у е Чобанмазе (Чобангәрәкмәзе), Щамушване (бәре-Щамушвала ч'ук), Элэгәзе р'эх һөвданын. Дора гөнд һәр дәра мерг у зәвинә, гөл у гиһа, кани у ч'ә'вканинә. Форма кын ви гөндир'а гәләк щара П'амп' дьбежън. Жора гөнд гәләк щара ә'wr бәрәв дьбын, дьбә думан у мъж, гөнди жер'а дьбежън-Qөлч'ьке Тари. Ле нава к'ламада ви гөндир'а дьбежън Гөнде бәдәwa, Гөнде р'ында. Сәбәбйа ве йәке әwә, wәки ви гөндида қиз у буке бәдәw гәләкын. Аһа шайир дәрһәқа гөнде хwәда чь дьвнвсә:

П'амп'а мьнә баш, П'амп'а мьн к'обар,
We п'алвәдайә ван қөнт'аре сар,
П'амп' мина бука, бука хәмьл ле бәнд,
Доре ч'йаед мә гьртънә говәнд...
Ч'йаед мә бьльнд, ч'йаед мә к'обар
Кө же дьк'ьшьн щәw у кание сар.
Шмале мъж те мина к'арвана
Сәр ч'йае мәр'а дьчә арана.
Эваре бь һ'әwас мъж гөжә-гөжә,
У нава мъжеда П'амп' дьһеньжә...
(Ферике Усвь, „Ч'ә'вкани“, Ереван, 1961, р'у 7).

Гөнде П'амп'е гөнде совхозейә. Совхоз пез, дөвер хwәйдькә, щәһ у гәнъм дьр'әшинә, бостана, һ'имли е картола, бещәр дькә, һьлтинә датинә. Совхозе ава гөнд т'әзә анийә, гәләк авайед т'әзә дайә чекьрьне. Жь ван авайа йәк жи йа мәк'т'әба гөндә 8-саләйә. Гөнд хәмьлийә бь электрике, р'адие, т'елефоне.

Гөндие П'амп'е сипкинә, жь бәрәка мхайла, wьтйа, шәмська у стурка, нава wанда өса жи чәнд малед исәдъза у санийа (саһанийа, һәнә. Т'а-

хе ван бэрэка жи хэвдö шдöе дьбын: дьбен т'аха мхайла, йа стурка у е дьн. Т'эмамйа бьнэлийа эздинэ, жь К'ордьстана Т'урк'иае хатьнэ, һьнэк зэ'ф зу хатьнэ (wэкэ сэд сали бэре), һэрче дьн жь йале Qэрсэ хатьнэ, сала 1918-а.

Гöнде П'амп'а к'ордада гэлэк һ'к'йатбеж, дэнгбеж һэнэ, нава ванда мер у жьнед э'мьрмэзын тыште зарготыне дһа зэ'ф заньн.

Гöнде Элэгэзе, бэре ви гөндир'а дьготын Шамушвана мэзын, wэкэ 4-5 километра жь гөнде П'амп'а к'орда дурэ. Синоре ви дьгһижэ е Шамушване, Вардаблуре, К'орблахе, Qондахсазе, Qөр'бог'азе у Царшар'исе. Орт'а гөндаданэ, лэма жи чэнд сал бэре эв гөнд бубу мэрк'эза нэһ'ие бь наве нэһ'ийа Элэгэзе.

Гөнди нэпэниеданэ, дор у бэре ви р'астын, жь Qөндахсазе дэстпекьри һ'эта Кэндале бэш, һ'эта мээзэле гөнд. Эва гөнда, wэки эп'ещэ мээзынэ, незики ч'йае Элэгэзейэ, дор у бэре ви гөнди жи педа -педа мерг у зэвинэ, чайир-чиман.

Гөнде Элэгэзе буйэ совхоз. Совхоз пез у dewer хwэй дькэ, шөһ у гэным дь-р'эшинэ, бостана һьлтинэ-датинэ. Ава гөнд эва чэнд салэ анинэ. Гөндда гэлэк авайе т'эзэ хатьнэ чекьрыне. Ль wedэре пэхwэшханэ һэйэ, завода шир, мала културае, авайе п'оште, е киное, е һайкопе. Элэгэзеда мэк'т'э-ба орт'э һэйэ, гэлэкын шагьртед we-көр' у физ. Жь шагьртед we мэк'т'эбе гэлэк ида хwэйе хwэндьна бльндьн: һьнэк бунэ дэрсдар, һьнэк дохтор, һьнэк öлмдар, һьнэк хэбатчиe партиe у һ'ökömэте.

Нвиск'аре эрмэни Новһаннес Г'укасийан дэрһэца ви гөндида wa дь-нвисэ: „Р'астэ, т'эзэ р'о дэрк'эт, тэ'ве дае, ле гөндие Элэгэзе ль сэр п'йа бун. Йэко-йэко дэред дьк'анед хөрэк у эшийа ведьбун. Бэр дэре дэрман-хане сандоqед дэрмане т'эзэ жь автомашине вала дькьрын, ле се автома-шинед, кö бэр дэре заводе сэкьни бун, һазьр дьбун, wэки һэр'ын Ереване... Элэгэзеда мэрвь дьлэзиньн, бь хэйсэте мэрьве ч'йа бльнд хэбэр дьдьн у дэнге ван нава һэwa сведа дькьнэ зынгин. Хенжь соqаqа сэрэкэ, р'еед бьч'ук у мээзын бь һешнайе серэк хэмьлинэ. Жоре э'змане шин, жере авайед сор у спи у қизед к'өрда, е кö хwэ бь шэ'р у шэмақи хэмьлачдьнэ... Һэрдэра авае йэкqате, дөqате. Элэгэза р'адиофикасиакьрида бь дэнге зизи ширьн р'адио дьстрэ. („Дэстэгöл“, Ереван, 1963, р'уе 148-149).

Ви гөндида жи һ'имли сипкиньн, йа бэрэка мхайла. Эw бэр жи сэр ван малед жерьн п'арэ ведьбын сэр малед Хшойа, Бшейа, Qөрейа, Унойа (Унейа). Нава шмаэ'теда ви гөндир'а öса жи Гөнде сипка дьбежьи.

Элэгэзеда хенжэ эздийа, чэнд мале эрмэни жи һэнэ. Бьнэлие ви гөнд-ди жи мина п'амп'ейа һьнэк зу хатьнэ, һьнэк жи сала 1918-а жь алие Qэрсэ у Тэндурэке. Элэгэзийа, п'амп'ийа, чawa сипки, qөwm у пьзмаме һэвын, зараве wана йэкэ.

Гөнде Мирэк'е незики Апаранейэ, һ'афа гелиданэ, ч'эме К'асахе, wэ-ки жь гөндед жорьн дэстпе дьбэ, те ви гөндир'а бэрбь Апаране (Ар'баране) дьк'ьшэ. Щарна (баһара) ава ви р'адьбэ, дьбэ лейи-лемьшт, ле wэхте дьне дьбэ эрфэкэ тэньк, гэлэ щара жи эw жи дьмьч'ьqө у гэлие тэр'ьки дьминэ бе ав, р'эwша хwэ öнда дькэ.

Мирэк' гонде колхознейә. Чава гондед дьн, бса жи эва гонда пез у дeвeр хwэй дькә, гәнъм у щәһ дьр'әшинә, бостана бещәр дькә. Гондда мэк'т'әба 8-саләйә, колхозвана жь хwәр'а гәләк авәе т'әзә чекьрьнә.

Ви гондида салед 1905-1907 шәр'е хәбатчийа у аг'а дәст пе буйә. Һәрче хәбатчи, гава дьнһер'ын жь дәсте аг'ед гонд (мала Чобан аг'а) нькарын идаре хwә бькын, пәй гәләк әр'за, шкйата аг'а жь гонд дәрдьхын. Аг'а жи һәма феза гондда (қаси дө километра дур) гондәки т'әзә чедькын у wәки жь Мирәк'е башқә бьбын, наве гонд датинын Мирәк'а ч'ук, Мирәк' жи дьбә йа мәзын—Мирәк'а мәзын. Ле һна Мирәк'а ч'укда дө-се мал манә, чава гонд-башқә нинә, сәр Мирәк'а мәзын Һ'әсаб дьбә, ләма жи ида набежын Мирәк'а ч'ук, йане жи йа мәзын, дьбен-Мирәк'. We шунда, чьмки Мирәк'а ч'укда аг'а дьман, һәрче гонде дор у бәр бса жи жер'а гонде аг'а, йане жи бәга у бәгләра дьготын. Ле Мирәк'а мәзында гәләк мале шеха дьман (т'ура ощаха щьнтәйар, йане шехе р'әш), эва гонда жи бь наве гонде шеха ә'йанбу.

Гонди һ'имли жь эла мәнһданә: әвана сәд сали зедәтрьн, жь К'өрдстана Т'урк'ийәе һатьнә ведәре. Нава ванда ханейа жи һәнә.

Гонде Һ'әкко, чава һатийә готьне ль сәр нәһ'ийа Т'алннейә, гәр'әкә әп'ещә мәзынданә, орт'а гондед Гәлт'о, Сорике (Зорбә), Гетапе, Т'ьльк, Артение у Әләгәз стасниеданә.

Бәри қәйде советие эва гонда қьжла к'очәред кәрманше сөрман буйә. Әвана сала 1918-а дәрбази йале Қәрсе бун — Т'урк'ийәе, ле бнәлие вейә һна эздиед гонде Қәрсенә, wәки сала 1918-да мьһашьрбун, һатын ви гонди Әвана жь гондед Энгук'е, Дузгече, Қәрәқәле, Башәлуле һатьнә. Чәнд мал жи жь алие Тәндурәке у жь алие Wане һатьнә. Гонде сипканә, бәра лапә мәзын йа исәдъзанә: нава ванда бса жи давьда у р'әша һәнә.

Һ'әкко гонде совхозейә: ль ве дәре һ'имли пез у дeвeр хwэй дькын, гәнъм дьчиньн. Гәньме Һ'әкко гәләки бьжарәйә. Чава гондед жорбирани, бса жи ви гондида гәләк авайед т'әзә һатьнә чекьрьне, мэк'т'әба 8-салә теда һәйә. Ав, wәки бәре ви гондида т'өнәбу, һна жь ч'йәе Әләгәзе ани-нә, даред эмиш у декоратив ч'кандьнә. Гонд һатйә электрофикасиакьрьне, хwәйе т'елефоне у р'адийейә, һәйә клуба гонд у к'т'ебханә.

„Һ'әкко гондәки мәзынә. Әв гонд дьһа те к'вьше, чьмки дө гонд бәр ч'ә'ве мәнә: гәләк колхозвана к'еләка малед хwәйә кәвн е т'әзә чекьрьнә, ле малед кәвн һьлнәшандьнә, һәр маләк дө таме ве һәнә — Һ'әккоа кәвн у Һ'әккоа т'әзә“,— Геворг Әмне шайир дәрһәқа гонде Һ'әккода wa нвис-йә. („Дәстәгәл“, р'уе 144-145).

Һ'к'йатед ве щьлде, чава һатә готьне, жь һ'к'йатбежед һәр чар гондед бирани һатьнә нвисаре, әв жи ван салед пашьн.

Һна чәнд гли дәрһәқа һ'к'йатбеж у һ'к'йатед ванә готида.

1. Хортэки к'эсиб

(р'уе 9)

Готийэ Шаовэ Кэсоэ Т'эмо (Т'эмойан), 70 сали, нэхwэнди, жь эла сип-ка, бэрэка мхайла, гондие П'амп'а к'орда ль сэр нэх'ийа Апаране (Аг'-баране), совхозеда дьхэбьтэ.

Шаовэ Кэсо, wэки йэки р'унэрми мадули-лацърдчийи хэбaтh'ьээ, зар-готына щмаэ'те, башцэ готи h'к'йат (ч'ир'ок), гэлэк занбуйэ, ле h'эйф ван салед пашыи һынок ида бир кърьнэ, бирсар буйэ.

Һэрчэнд, эвн диса чэнд h'к'йат'е дьне жи анин бира хwэ у гот, эвн: „Qиза сэрwэхт“, „Аh'мэд у Щанполат“, „Qэнци те пешийа мервь“.

Эв h'к'йатана Шаовэ жь де у баве хwэ у жь дэрщинара ч'уктнеда һинбуйэ „дөл'а звьстана одада“ у he-he wэхта валабуне мал у зар'ед хwэ-р'а, щинарар'а дьбежэ. Эw нава гондда h'к'йатбежэки (ч'ир'окбежэки) эрһэдэ те h'эсабкърьне.

Һ'к'йат'а „Хортэки к'эсиб“ нета we йа ширэткърьнейэ, бь щэлэбе хwэ-ва йа буйинготынейэ, һьм жи йа сербази готынейэ. Дьдэ к'ьвше, чька хорте к'эсиб, пэй гэлэк чэтыһайа, чава дьһижэ мэрэм-мразе хwэ.

2. Qиза сэрwэхт

(р'уе 17)

Шаовэ Кэсо готийэ, бьһер'э нвисарнаһа 1-е.

Эва h'к'йат'а йа буйинготынейэ, п'адша qиза хwэ те хэзэбе, ле qизьк хwэ онда накэ у бь аqьле хwэ, пэй гэлэк qэwьмандьна, дьһижэ бэхт у мразе хwэ.

3. Аh'мэд у щанполат

(р'уе 30)

Шаовэ Кэсо готийэ, бьһер'э нвисарнаһа 1-е.

Һ'к'йат' йа сербази готынейэ. Аh'мэде шван р'асти гэлэк чэтыһайа те, дьбэ гөр, ле паше хьлаз дьбэ, хасйа хwэйэ сербаз дькэ гөр, щанпотат дь-кбжэ у һежа дьһижэ мразе хwэ.

4. Qэнци те пешийа мервь.

(р'уе 38)

Шаовэ Кэсо готийэ, бьһер'э нвисарнаһа 1-е.

Һ'к'йат' бь хwэ йа буйинготынейэ, ширэт у сербазиё. П'адше гэлэки р'э'ми qэнц к'эсиб дьбэ, жь т'эхт дьк'эвэ, мал у зар'е хwэ онда дькэ, паше диса дькьн п'адша у дьһижэ мал-зар'е хwэ.

5. Бьнгър'

(р'уе 47)

Готийә Р'остәме Ә'мәр, жь гонде П'амп'а к'орда ль сәр нәһ'ийа Апаране. Жь дйа хвә буйә сала1910-а, нивхвәнди, жь эла сипка, бәрәка мь-хайла, совхозеда дьхәбьтә.

Р'остәм нава дәр у щинаре хвәда мәрвьәки қәдыргьртийә, мәзынар'а мәзынә, ч'укар'а ч'ук, мәрвьәки хирәти хәбат'һ'зә.

Р'остәме Ә'мәр гәләк һ'к'йат' у мжулия занә.

Сйужейә „Бьнгър“ йа сербазиейә: пәй гәләк қәнщийа мерхасе һ'к'йат'е— Бьнгър', бре дәрғистийа хвә жь нава п'осте зне аза дька, дьгһиннә мразе ми у бь хвә жи дьгһижә мразе хвә.

6. Һ'бсәйн

(р'уе 53)

Готийә Ә'гите Ләванде Ә'ло (Ә'лойан), 65 сали, хвәнди, жь эла сипка, жь бәрәка мхайла, жь гонде Әләгәзе ль сәр нәһ'ийа Апаране, пенсионер.

Ә'гите Ләванд дса жи һ'к'йата „Мирзә Мә'муд у П'әриханьм“ готийә. Ле әв һ'к'йат'ед жерьн — „Таһар у Зәһрә“, „Шансмаил“, зуда готьнә, нава к'т'еба „Һ'к'йатед щмаә'та к'ордие“ 1-да чап бунә (Ереван, с. 1961-е, р'уе 98-156). Дәрһәқа сәрһатийа һ'к'йатбежда бьһнер'ә ведәре, р'уе 234-235.

Хенжь ван һ'к'йат'а Ә'гите Ләванд чәнд мжули жи мәр'а готьнә. „Бь глики,— Ә'гит бь лақьрди дьбежә,— мьн чь зашьбу, әв жи гот, тыштәк баре мьнда нәма“. „Тбйи бәхтәварн,— бре ми К'амьле дәрсдар, вәки ве гаве ведәре һазьрбу, готе,— чьмки тә готьна хвә кьр сәр к'аг'әз“.

Һ'к'йат'а „Һ'бсәйн“ йа буйинготьнне-сербазиейә: Һ'бсәйн у Ньсйа Ханьм пәй гәләк щәфа ,сәрәшандьна, дьгһижьнә мразе хвә.

7. Мирзә Мә'муд у П'әриханьм

(р'уе 71)

Ә'гите Ләванд готийә, бьһнер'ә нвисарисийа 6-а.

Һ'к'йат' йа сербазиготьнейә. Щанполат Мирзә Мә'муд дьшинә, вәки П'әри ханьме жер'а бинә. Паше, вәхта Щанполат дьбьһе, вәки пәй ақа р'ешитие, чәтнайа Мирзә Мә'муд П'әри ханьм анийә, шабуна щи бь щи дьт'әқә. Нежа Мирзә Мә'муд у П'әри ханьм дьгһижьнә мразе хвә.

8. Гөле

(р'уе 84)

Гот Сәфое Қасо, 80 сали, нәхвәнди, жь гонде Әләгәзе ль сәр нәһ'ийа Апаране, вәхтада колхоза гондда хәбьтийә, һна гонде ванда совхозә, нәхәбьтә, мәзынә.

Сәфое Қасо әв һ'к'йатед жерьн жи мәр'а готьнә. „Мирзә Мә'муд у Һәспе ми“, „Қәрхдан К'ъчук“: әв һәрдо жи нава к'т'еба „Һ'к'йатед щмаә'та к'ордие“ 1-да чап бунә (Ереван, с. 1961-е, р'уе 75-97). Дәрһәқа сәрһатийа Сәфо бьһнер'ә ве к'т'ебе, р'уе 234-а.

Н'к'йат'а „Гөле“ йа сербазигогьне-ширэтайә: Невийа мэзын ч'э'вна-барие жь невийа хвэйә ч'ук дькә, дькә кә зар'ед невийа ч'укә гөланщык-зер'ин бьдә онда кьрыне, ле р'асти онда набә: зар' мэзын дьбын у дйа хвә нас дькьн, чэтнайа хлаз дьбын, невийа мэзын дькөжьн.

9. Сэйрана Мәллә Муса

(р'уе 96)

Гот Шәмле Н'эмид Кулйан, мәһмәди, жь гөнде Мирәк'е (Мирәк'а мэзын) ль сәр нәһ'ийа Апаране. Жь дйа хвә буйә сала 1925-а, нивхвәнди. Шамьл нһа Гөрщстане дьминә, ль бажаре Т'билисие. Ведәре әв бригадире шөхөле санитариейә.

Әв у һәрче н'к'йатед дьн („Қәрәмршан“, „Неч'ирван у жьн“) мә ль гөнде Мирәк'еда нвисин, Шамьл һатьбу мала баве хвэйи Н'эмиде 90 сали, вәки бь малева р'һ'әтгийә хвә ведәре дәрбаз бькьн.

Шамьле Н'эмид жь зарготына шмаә'те гәләки занә, же н'әз дькә у бь н'әвас у т'әрдл дьбежә, һәр хәбәрәкә ви те бьһистьне у фә'мкьрыне. Гәләк щара дьҫаҫьцинә, вәки готына хвә бьһьтрьинә, бь шк'ьлкьри бежә. Сайа р'ынд готына мәсәла, ҫьса, н'к'йат' у сәрһатийә, Шамьл нава һөвал у һогьре хвәда нава дәр щинарада гәләки н'ьзкьрийә у н'өрмәта ви ль һәр дәра дьгьрын.

Н'к'йатбеже мә хенжь змане де,әса жи змане әрмәнки, урьси, гөрщки у адырбещани занә.

Н'к'йат'а „Сэйрана мәллә Муса“ йа буйинготьнейә: Аһ'мәд Сэйране н'әз дькә, Сэйран жи жь ви. Аһ'мәд ве дьр'әвинә, ле хале Аһ'мәд Сэйрана бриндар вәдыгәр'инә. Сэйран дьмьрә, Аһ'мәд хале хвә дькөжә у һежа вәдыгәр'ә дьчә мала хвә.

Бь ҫаве „Сэйрана мәллә Муса“, чава ә'йанә, к'лам жи һәйә: чава дьхвенә әв сәрһати-н'к'йат' у әв к'лам һәвр'а гьредаийнә (бьһер' „Фолклора көрманцие“, Ереван, с. 1957, р'уе 196-197).

10. Қәрәмршан

(р'уе 105)

Шамьле Н'эмид готийә, бьһер'ә нвисарнасийа 9-а.

Н'к'йат йа сербазигогьнейә: көр'е п'адше дьчә Бьльбли н'әзарә тинә, ч'ә'ве баве хвә қәнци дькә у Қәрәмрщане дьсгине.

11. Неч'ирван у жьн

(р'уе 125)

Шамьле Н'әмуд готийә, бьһер'ә нвисарнасийа 9-а.

Сйужейә ве н'к'йате йа ә'дәтә, р'абун у р'уныштандьне. Те к'вше, вәки жьне н'әләлә намус жи һәнә, е храб жи һәнә: әве пешьн теиә пәснандьне, ле е пашьн бәла хвә дьстиньн.

12. Де у көр'

(р'уе 134)

Гот Хальте Ә'мо, жь дйа хвә буйә сала 1912-а, жь гөнде Мирәк'а мэзын ль сәр нәһ'ийа Апаране, хвәнди, колхозван. Хальт гөндда гәләк хәба-

тед башқә-башқә кырийә: вәхтәки дреж буйә бригадире колхозе, паше буйә сәршере ферма пез, буйә к'атьбе т'әшкиләта партиае у йа совета гөнд. Нәр дәра жи хәбата хвә р'успи қәдандийә. Гөнд у щинаре ви һ'өрмәта ви гәләки дьгьрын. Ван салед пашьн бек'ефие сәр ви һ'өкөм кырийә, һна малда дьхәбьтә.

Хальт әва һ'к'йата һан у йа „Аһ'мәд“ сала 1961-е, һавине мәр'а гот.

Һ'к'йата „Де у көр“ йа сәрбазиготье-буйинготьеһейә. Шатршумане көр'е пира к'әсиб һ'әйфа хвә жь дәвләти һьлтиһә, һөнәра тинә сәре п'адше, паше дьбә вәзир у қиза п'адше жи жь хвәр'а дьстиһә.

13. Аһ'мәд

(р'уе 143)

Хальте Ә'мо готийә, бьһнер'ә һвисарнаһийә 12-а.

Һ'к'йат' йа буйин-сәрбазиготьеһейә. Аһ'мәде бәләнгаз бь хөмарбазие дәвләти дьбә, қиза п'адше же дьбә, пәй гәләк қәвьмаһдыһа қизьке дьстиһә у жь хәвәр'а дьбә мал-авайи.

14. Мирзә Мә'мүд у дөв

(р'уе 153)

Гот Адьле Сәһ'иде Ә'мо (Ә'мойан), 35 салн, хвәнди, жь гөнде Мирәк'а мәзын, ль сәр һәһ'ийә Апаране.

Мала баве Адьл маләкә п'ър'һәфәрә. Баве ви, Сәһ'ид, вәки ида йәки бь ә'мьрә, һе сәрхвәйә, сәршере ферма пезә, бре ви-Бәдър, техникума педагогрие йа Ереване п'ара к'өрдн хлаз кырийә, һна директоре мәк'т'әба гөндә.

Адьл гөндда чава п'ешәкзане электрикне дьхәбьтә. Әв гәләк һ'к'йат', к'лама занә: се п'әе һана баве хвәйи Сәһ'ид һинбуһә, е кө гәләк қьсә у мжулийә занә.

Сйужейә ч'ир'ока „Мирзә Мә'мүд у дөв“ йа сәрбазиготьеһейә: Мирзә Мә'мүд ду гәләк чәтһайә, зерандьне, аг'ьрие бь фән у фела дөв дькөжә, те қиза п'адше дьстиһә у бь хвә жи дьбә вәзире п'адше.

15. Мәйт'е зер'ин

(р'уе 161)

Гот Фрике Қьтьке Ә'мәр (Ә'мәрийан), жь гөнде Мирәк'а мәзын, ль сәр һәһ'ийә Апаране, мәһәмди. Фрик жь дйа хвә буйә сала 1918-а, хвәндийә, вәхтәке гөндда дәрсдари кырийә, хвәндьһа ви йа орт'әйә. Паше буйә сәдре колхоза гөнд, һе шунда һна диса буйә дәрсдаре мәк'т'әбе.

Фрик йәки гәләки р'унәрми, кәр'и, һ'әмде хвәйә. Гәлә к'әмала ви һәйә һә, кө т'әне дәрәща һинбуһа фолклоредә, ле өса жи жь алие готьеһә. Хәбәрәд хвә һостаки дьбежә, һәр щөмләкә т'әзә бь һьтерандьн дьбежә. Хенжь ве һ'к'йат'е, Фрике Қьтьк гәләке дьн жи занә.

Һ'к'йата „Мәйт'е зер'ин“ йа сәрбазиготьеһейә: вәлате һ'адшакида дьбә хәлайи. Көр'е п'адше т'әви бьр'ә һәвала р'е дьк'әвьн дьчьн вәлате хәриба, вәки һан дәстхьн. Ле вәхте р'өвитие һәвале ви теһә көштьне. Көр'е

п'адше пэй гэлэк щэфа, қәўьмандын у қәнщийа анщах дьгъһижә мразе хвә у вәдьгәр'ә те мале.

16. Мирзә Мә'муд

(р'уе 176)

Гот Слое Сә'дое Һ'әмо, 70 сали, нәхвәнди, жь эла сипка, жь бәра исәдьза, колхозване гонде Һ'әкко, ль сәр нәһ'ийа Т'алине. Хенжь ве һ'ьк'йат'е, Сло бса жи мәр'а әв һ'к'йатед жерьн готыә: „Шире шер ә'йаре шерда“, „Көр'е п'адша у р'уви“, „Ә'ло ә'щевн“ у „Нав у намус'“. Әв һ'ьк'йатана к'т'еба „һ'к'йате щмаә'та к'өрдие“, йа 2-да нетьнә чапкьрьне, (Ереван, 1962, р'у 55-78). Дәрһәқа сәрһатийа Слода бьһер'ә р'уе 195.

Һ'к'йат'а „Мирзә Мә'муд“ йа сербазиготыне, буйинготынейә. Мирзә Мә'муд шанполат дьдә кбштыне, дьбә к'әчәлок, қиза п'адше дьстия, паше дьчә шире шер ә'йаре шерда тинә дьдә хәзуре хвәйи нәхвәш, чи дьдә қәнщкьрьне.

17. Дәвра дьне

(р'уе 186)

Гот көр'е Слое Сә'до (бьһер'ә ньвисарнасийа 16-а). Сәбрие Сло, 32 сали, хвәнди, жь эла сипка, жь бәрәка исәдьза, голькване колхоза гонде Һ'әкко, ль сәр нәһ'йа Т'алине.

Әва һ'к'йат'а у һәрдбө дьи, кө ве бәрәвокеда щн бунә. „Ә'ли“ „Мирзә Мә'муд у хушка ви“ Сәбри жь баве хвәйи р'ә'мәги һни буйә.

„Шәве паиза у звьстана, әв дьбежә, баве мын һәрт'ьм әм малева мь-жул дькьрьн: т'ьме һ'к'йат мәр'а дьготын. Әз жи же һни дьбум. Һна жи әз дьбежьм, зар'е мын һни дьбьн. Һ'к'йат', бь готына Сәбри, тьште ширә-тенә, бона ә'мьр лазьм тен“.

Һ'к'йата „Дәвра дьне“ йа буйинне-сербазиейә. Хошә сәрһатийа хвә дб хортар'а дьбежә, қьсә дькә, чька вәхте гәр'е чь чәтьнайи дьгыә: дьбежә нәчьн нәгәр'ьн, чьмки һәр дара щәфа, чәтьнайи һәнә. Хорт гәһдарйа ви дькьн у вәдьгәр'ьн тенә мале хвә.

18. Ә'ли

(р'у 193)

Сәбрие Сло готйә, бьһер'ә нвисарнасийа 17-а. Әва һ'к'йата -йа сербазиготынейә. Пира сере хәлқе дькә қонш, кәвр. Ә'ли пира сере дькбжә у хәлқе жи ви һ'али хлаз дькә, дб бре хвә жи пер'а, паше дьчә бь зор щәфа, фән у фела қиза п'адше Һорийа хвәр'а тинә.

19. Мирзә Мә'муд у хушка ви

(р'уе 203)

Сәбрие Сло готйә, бьһер'ә нвисарнасийа 17-а. Әва һ'к'йата бь нета хвә-ва әп'ещә мина һ'к'йата № 8-йә, йа бь наве „Гбле“, йа серготынейә. Һев-ийа мәзьн ч'ә'внәбарие жь һевийа хвәйә ч'ук дькә. Зар'е ве т'әзә буйи даве нава аве (қдг'ида), дәвса зар'а дб т'ула дьдә бәр. Пэй гэлэк чәть-

на́йа зар'е һеһыйа ч'ук мэзын дьбын (на́ве ко́р'—Мирзэ Ма'муд, на́ве қизе Го́лл'эри), тең дйа хвэ һ'але чэтын аза дькын. Һеһыйа мэзын те коштыне, сэр бэла хвэ вэдьбэ. Мирзэ Ма'муд дьзэшьщэ, Сева серабз хвэр'а тинэ.

20. Аһ'мәде хөлам

(р'уе 218)

Гот Надьре Ә'мьр, 25 сали, хвэнди, колхозван, жь гөнде Һ'экко, ль сэр нәһ'ийа Т'алине. Надьр гәләк мжули у һ'к'йаг'ед щмаә'те занэ, бь һ'әвас дьбежэ. Әв чәнд змана занэ — к'өрманщи, әрмәни, урьси.

Әва һ'к'йата йа сербазиготыне, буйинготынейә. Мерхасе һ'к'йате қәнщыйа дькә, қәнщи теңә пешийа ви, қизәкә п'адше дьстинә, на́ше жи қиза п'адше Һорийа дьстинә. П'адше, кө дьхвәст Аһ'мәд бьдә коштыне, онда-кьрыне, ле әв бь хвэ онда дьбэ, пер'а жи вәзир у вәк'иле ви.

Х Э Б Э Р Н Э М Э

Авигон — сэр нвисандын, сэр һэцкьрын, сэр тэ авигон бькьм — сэр тэ һэцкьм.

Акошкэ — п'энищэрэ, акушкэ.

Ак'сор — сргун, ак'соркьрын — сргункьрын.

Аланда — бьк'ьр'чи, йе дьк'ьр'э.

Анадог'мэ — т'эзэ жь дйа хвэ буйн, саг'-сламэт, мина зар'эке т'эзэ буйн.

Анцэста — цэсти, цэстанэ.

Бата — бьһата.

Бахшиш — п'ешк'еш, һэдйа, р'эва, бахшиш.

Бэр'ованк — р'эһ'эти, һесабун, навбьр'и (бэр'ованке шэр'а шэвьн — р'э-һ'этиа шэр'а шэвьн).

Бут'а — Машоц, сбр'дар.

Бьһэр'э — бьбэ һэр'э.

Гэлшэ (гэлше) — һ'ощэт, һ'ощэте.

Гэври мьраро — мьраре мэзын (деу).

Гозэ — ч'э'ви.

Дэба — қэйдэ, қанун, э'дэт.

Дохтьр — һ'эким, дохтьр.

Ер — щи, war.

Зал (залэк) — сэра (сэрак).

Занг (занга эваре) — зэнгъл (зэнгьле эваре).

Инсэз — бе мэри, бе мэрьв, хькэ хали.

Истэкан — стэкан, шэлбьке чайе.

Истол — т'эхтэ, т'эхте нанхарьне, стол.

Ичкэ — вэхарок.

Иш — шөхбл, э'мэл.

Карзинкэ — зэмбил.

Кблкани — кбллокани, доргьртън, мина кблока.

Кнйаз — мир, бэг, аг'а, һ'акьм.

Конт (контэк) — от'ах, (от'ахэк).

Ктор — п'ьрти, пари, ктор нан — пари нан.

Купес — т'ощар, йе к'ьр'ин-фротане дькэ.

Льмс — лбас, к'ьнщ.

Майл — һ'эйр, һ'ьзмэк'ар.

Мевщиван — шаһьл, злам, хорт.
Мэкэдузанэк — хэмлэк.
Мхтар' — мьр'дар', қлер, п'ис.
Мь — мьн.
Натарос — һәқьр, избаткьр, натарос (к'аг'эза натаросе — к'аг'эза жь
алне диwane һәқьри, избаткьри).
Нәпәни — к'ор, ч'ә'л.
Нәгәри — ләнгәри.
Номер — һәжмар.
Ньг — лънг.
Падвал — зер'зәмин.
Пажда — пашда.
Палат — к'оч'к у сәра, палат.
Параход — гәми, һөлмгәми.
Паһест — к'иләр.
Пич'кә — к'р'кут, пичкә.
Печ'кә — собә, совә.
П'ечат — мор, п'ечат.
Саланда — е дьфрошә.
Суд — дад, мәһ'кәмә.
Судкә — шәвур'ож (шәвәк-р'ожәк), шәвр'ожәк.
Там — хани, мал.
Тарльмиш — т'әвннәвбуң, бәрхвә к'әтын (чьма тар'льмиш дьби — чьма
бәрхвә дьк'әви).
Тафилкьрын — шуштън, т'әмьзкьрын, авлекьрын.
Тәнгав — бәрхвәк'әтын.
Углавә — сәре к'уче, ньч'е к'уче, ньч' к'учә.
Улис — к'учә, содақ.
Хази — т'ук.
Хак — нәгьһишти.
Хеләк — вәхтәк.
Һамбал — ньшток'еш, һ'әмбал.
Һиди — һеди, ьди, иди, ида.
Һ'амад — вәхт.
Һ'әзәк — щьмщьмә.
Һ'эрәби (Һ'эрави) — қачах.
Һ'эсас — қәрәвьл, әскәр, хөлам.
Часавой — қәрәвьл, иобәтдар.
Чатмишкьрын — храбкьрын, т'аланкьрын, (го, мә днйә чатмиш кьрийә—
го, мә днйә храбкьрийә).
Шә'ләзу — шә'рэза, фә'мдар.

НАВНИША Н'К'ИАТА БЪ ЭЛИФБА

(йа к'т'еба 1-е, 2-а у 3-а)

	к'т'еб	р'у
Ан'мэд	3	143—152
Ан'мэде көр'е пире	2	36— 40
Ан'мэд у Мьһ'эмэд	1	191—200
Ан'мэд у шанполат	3	30— 37
Ан'мэде хөлам	3	218—224
Бэнда јацьла	2	34— 35
Бре ч'ук	2	127—132
Бьлбьли һ'эзарэ	1	64— 74
Бьнгьр'	3	47— 52
Гаван	2	29— 31
Гаван у қиза п'адша	2	79— 80
Гөлбари	1	43— 52
Гөлбарин	2	97—107
Гөле	3	84— 95
Гөр	2	81— 83
Де у көр'	3	134—142
Дэвра дьне	3	186—192
Ә'ли	3	193—202
Ә'ло Ә'шеви	2	65— 71
Жьн жи һәнә, жьнкок жи һәнә	2	123—126
Кале ацьл	2	32— 33
Көр'е п'адше у р'уви	2	61— 64
К'эчөлок	1	201—210
К'ижан ч'ә'ла һэвала бьк'олә, хвә дьк'эве	2	15— 18
Мерали	1	53— 63
Мэймун ханьм у Мирзә Мә'муд	1	211—228
Мәйт'е зер'ин	3	161—175
Мирзә Мәһ'муд	2	133—139
Мирзә Мәһ'мэд у тәйре симьр'	2	169—176
Мирзә Мә'муд	3	176—185
Мирзә Мә'муд у дөв	3	153—160
Мирзә Мә'муд у П'әри ханьм	3	71— 83
Мирзә Мә'муд у хушка ви	3	203—217
Мирзә Мә'муд у һәспе ви	1	75— 84

Мн'маде Зиндани	2	41— 49
Нав у намус	2	72— 78
Неч'ирван у жың	3	125—133
Нәщәр	2	50— 54
П'ешә	2	7— 9
Сәйад	1	157—181
Сәйрана мәллә Муса	3	96—104
Сәһатийа мирә ә'рәба	2	118—122
Сидьрнәват	2	177—186
Соре ч'ә'вһешин	2	24— 28
Таһар у Зәһрә	1	98—122
Ферьзе Бәхтәһар	1	182—190
Халль Ә'һ'мәд	2	158—168
Хәһн	2	187—189
Хортәки к'әсиб	3	9— 16
Хушк у бра	2	19— 23
Һ'әлали	2	112—117
Һ'әмзи п'әләһан	2	153—158
Һ'әсәйн	3	53— 70
Чьлкәзи	1	17— 42
Ч'ир'ока дорчи	2	84— 92
Шаисмаил	1	123—155
Ширә шер ә'йарә шерда	2	55— 60
Ҷәһши те пешийа мерьв	3	38— 46
Ҷәрәман	2	147—152
Ҷәрәмршан	3	105—124
Ҷәрәҗьз	2	140—146
Ҷәрхдан К'чук	1	85— 97
Ҷиза аҗьл	2	10— 14
Ҷиза сәрвәхт	3	17— 29
Ҷьса аҗьлмәнда	2	93— 96
Ҷьса хортәки у р'увики	2	108—111

С Э Р Э Щ Э М

	Р'у
Пешхэбэр	5
1. Хортэки к'эсиб	9
2. Qиза сэрхвэхт	17
3. Аh'мэд у шанполат	30
4. Qэнщи те пешийа мерьв	38
5. Бьнгър'	47
6. H'бсэйн	53
7. Мирзэ Мэ'муд у П'эри ханьм	71
8. Гõле	84
9. Сэйрана мэллэ Муса	96
10. Qэрэмршан	105
11. Неч'ирван у жьн	125
12. Де у кõр'	134
13. Аh'мэд	143
14. Мирзэ Мэ'муд у дев	153
15. Мэйт'е зер'ин	161
16. Мирзэ Мэ'муд	176
17. Дэвра дьне	186
18. Э'ли	193
19. Мирзэ Мэ'муд у хушка ви	203
20. Аh'мэде хõлам	218
Цифнфнц	226
Нвисарнаси	228
Хэбэрнэмэ	239
Навиша h'к'йат'а бь элифба	241

ԻՎԱՆՏԻՆՆԱԿԻ ԿՕՐԴԻԵ
ԿՒԵԲԱ III

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների ակադեմիայի
արևելագիտության սեկտորի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Րեдактор — **Х. М. Чатоев**
Шькьлк'еш — **Р'. Г. Навасардյан**
Րեдактора технике — **С. К. Зак'арյан**
Коректоре контрол — **Ан'мәде Һ'әло.**

ВФ 07050

Р'ИСО 1168

Т'әмбә 35 нәшър 3078 тираж 1500

Бона нәшъре һатийә спартъне 20/1 с. 1969

Бона чапкъръне һатийә қолкъръне 4/VIII с. 1969.

К'аг'әз 60X90¹/₆ бәлгнәшъре мәнгәне 15,25, бәлгнәшъре нәшърәте 12.
Баһа 68 коп.

Ереван, чапхана ҚМ ПК Әрмәнистане, Ав. Исаһакйан № 28.

